

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GENEL DİL BİLİM ANABİLİM DALI

BİLİŞSEL ANLAMBİLİM ÇERÇEVESİNDE ALGI
EYLEMLERİNİN KURULUMU: KAVRAMSAL
EĞRETİLEME KURAMI TEMELLİ BİR UYGULAMA

SERENAY KOCAALİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
DOÇ. DR. AYŞE EDA GÜNDOĞDU

KONYA-2025

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GENEL DİL BİLİM ANABİLİM DALI

BİLİŞSEL ANLAMBİLİM ÇERÇEVESİNDE ALGI
EYLEMLERİNİN KURULUMU: KAVRAMSAL
EĞRETİLEME KURAMI TEMELLİ BİR UYGULAMA

SERENAY KOCAALİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
DOÇ. DR. AYŞE EDA GÜNDOĞDU

KONYA-2025

TEZ KABUL FORMU

Öğrencinin	Adı Soyadı	Serenay KOCAALİ		
	Numarası	23081031011		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Genel Dilbilim Anabilim Dalı		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
Tezin Adı	Bilişsel Anlambilim Çerçevesinde Algı Eylemlerinin Kurulumu: Kavramsal Eğretileme Kuramı Temelli Bir Uygulama			

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan “Bilişsel Anlambilim Çerçevesinde Algı Eylemlerinin Kurulumu: Kavramsal Eğretileme Kuramı Temelli Bir Uygulama” başlıklı bu çalışma 27/06/2025 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Sıra No	Danışman ve Üyeler		
	Unvanınız	Adı ve Soyadı	İmza
1	Prof. Dr.	Murat ÖZGEN	
2	Doç. Dr.	Sinan ÇAKIR	
3	Doç. Dr.	Ayşe Eda GÜNDOĞDU (Danışman)	

BİLİMSEL ETİK SAYFASI

Öğrencinin	Adı Soyadı	Serenay KOCAALİ		
	Numarası	23081031011		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Genel Dilbilim Anabilim Dalı		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
Tezin Adı	Bilişsel Anlambilim Çerçevesinde Algı Eylemlerinin Kurulumu: Kavramsal Eğretileme Kuramı Temelli Bir Uygulama			

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Serenay KOCAALİ

ÖZET

Öğrencinin	Adı Soyadı	Serenay KOCAALİ		
	Numarası	23081031011		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Genel Dilbilim Anabilim Dalı		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
	Tez Danışmanı	Doç. Dr. Ayşe Eda GÜNDOĞDU		
Tezin Adı	Bilişsel Anlambilim Çerçevesinde Algı Eylemlerinin Kurulumu: Kavramsal Eğretileme Kuramı Temelli Bir Uygulama			

Bu çalışma, duyuşsal algıya dayalı kavramlaştırmaları bilişsel anlambilim çerçevesinde, Kavramsal Eğretileme Kuramı (KEK) temelinde incelemeyi amaçlamaktadır. Araştırmada Türkçedeki görme, işitme, koku, tat, deri, içsel ve vücut pozisyonu duyularıyla ilişkili toplam 17 eylem, kavramsal eğretileme kurulumları bakımından analiz edilmiştir. Çalışmanın veriseti, Türkçe Ulusal Derlemi 3.0'dan (TUD 3.0) elde edilen ve her eylem için 1000 bağımlı dizin içeren toplam 17.000 bağımlı dizinden oluşmaktadır. Bulgular, temel ve temel dışı duyuların soyut kavramların yapılandırılmasında benzer şemalar izlediğini ve her duyunun özgül kavramsal alanlarla ilişki kurduğunu göstermektedir. Analiz edilen duyular arasında, öntür oranı ve kavramsal kümelenme çeşitliliği açısından en yüksek üretkenliğe sahip alanların görme, deri ve vücut pozisyonu duyuları olduğu tespit edilmiştir. Araştırma sonucunda görme duyusu bilgi edinme ve anlama süreçlerini çerçeveleyen temel bir eğretilmeli alan olarak öne çıkarken; işitme duyusu, iletişim, dikkat ve içsel deneyimlerin kavramlaştırılmasında etkili olmuştur. Tat ve koku duyuları, daha sınırlı sayıda eğretilmelerle temsil edilmekle birlikte, haz, tercih ve sezgi gibi öznel değerlendirme alanlarında işlev görmüştür. Deri duyuları kapsamında yer alan dokunma, termal ve ağrı algıları ise, duygusal durumlar ve sosyal ilişkilerin ifadesinde geniş çaplı bir eğretilmeli ağ sunmuştur. Bunun yanı sıra, denge ve hareket duyuları; başarı-başarısızlık, kontrol-kayıp, istikrar-çöküş gibi süreçsel ve dinamik kavramların eğretilmeli temsillerine olanak tanımıştır. İçsel duyular ise, özellikle arzu ve tatmin gibi içsel yaşantıların kavramlaştırılmasında belirleyici bir rol üstlenmiştir. Duyular arası bu farklılıklar, algı temelli eğretilmelerin kavramsal örgütlenmesinde hem evrensel hem dile özgü dinamiklerin birlikte işlediğini göstermektedir. Bu yönüyle çalışma, Türkçede beden-temelli kavramlaştırmaların çok boyutlu yapısını inceleyen ve duyular arası karşılaştırmalı çözümlenmeye dayanan sınırlı sayıdaki araştırmalardan biri olma niteliği taşımaktadır.

Anahtar Sözcükler: Algı, Duyu, Eğretileme, Kavramsal Eğretileme Kuramı, Bilişsel Dilbilim.

ABSTRACT

Author's	Name and Surname	Serenay KOCAALI		
	Student Number	23081031011		
	Department	Genel Dilbilim Anabilim Dalı		
	Study Programme	Master's Degree (M.A.)	X	
		Doctoral Degree (Ph.D.)		
Title of the Thesis/Dissertation	The Construction of Perceptual Actions within the Framework of Cognitive Semantics: A Conceptual Metaphor Theory-Based Study			

This study aims to examine conceptualizations based on sensory perception within the framework of cognitive semantics, grounded in Conceptual Metaphor Theory (CMT). The research analyzes the metaphorical constructions of a total of 17 verbs associated with the senses of vision, hearing, smell, taste, touch (including thermal and pain perception), interoception, and body position in Turkish. The dataset consists of 17,000 dependent constructions, with 1,000 samples collected for each verb from the Turkish National Corpus 3.0 (TNC 3.0). Findings reveal that both primary and non-primary senses follow similar schemas in the structuring of abstract concepts and that each sense is associated with distinct conceptual domains. Among the analyzed sensory modalities, vision, tactile perception, and body position were found to be the most productive in terms of prototype ratios and diversity of conceptual clusters. The results indicate that vision emerges as a central metaphorical domain framing knowledge acquisition and comprehension processes, while hearing proves effective in the conceptualization of communication, attention, and inner experiences. Although the senses of taste and smell are represented by a more limited number of metaphors, they function in domains of subjective evaluation such as pleasure, preference, and intuition. Touch, thermal, and pain perceptions—grouped under tactile senses—offer an extensive metaphorical network for expressing emotional states and social relationships. Additionally, balance and movement sensations enable metaphorical representations of dynamic and processual concepts such as success–failure, control–loss, and stability–collapse. Interoceptive senses play a key role particularly in the conceptualization of internal experiences such as desire and satisfaction. These sensory differences demonstrate that both universal and language-specific dynamics operate in the conceptual organization of perception-based metaphors. In this respect, the study stands out as one of the few comparative analyses of intersensory metaphorical patterns, offering insights into the multidimensional nature of body-based conceptualizations in Turkish.

Keywords: Perception, Sense, Metaphor, Conceptual Metaphor Theory, Cognitive Linguistics.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iii
ABSTRACT.....	iv
ÖNSÖZ.....	vii
1 GİRİŞ.....	1
1.1 Araştırma Konusu ve Problemi	1
1.2 Araştırmanın Amacı.....	3
1.3 Araştırmanın Önemi.....	4
1.4 Sınırlılıklar.....	5
2 KURAMSAL ÇERÇEVE.....	7
2.1 Bilişsel Dilbilim.....	7
2.2 Bilişsel Anlambilim	8
2.3 Kavramsal Eğretileme Kuramı	9
2.4 Algı.....	29
2.5 Duyu.....	33
2.5.1 Görme Duyusu	36
2.5.2 İşitme Duyusu	37
2.5.3 Kimyasal Duyular.....	39
2.5.4 Tat Duyusu	40
2.5.5 Deri Duyuları	40
2.5.6 Vücut Pozisyonu Duyuları.....	43
2.5.7 İçsel Duyular	45
2.6 Algı ve Dil İlişkiselliği.....	46
3 ALANYAZIN.....	52
4 YÖNTEM.....	64
4.1 Araştırma Modeli.....	64
4.2 Araştırmanın Evreni ve Örneklemi	64
4.3 Veri Toplama Araç ve Teknikleri	66
4.4 Verilerin Toplanması	66
4.5 Verilerin Çözümlemesi	67
5 BULGULAR.....	69
5.1. Beş Temel Duyunun Kavramsal Yapılanması.....	70
5.1.1 Görme Duyusuna İlişkin Kavramsal Eğretileme Görünümleri.....	70
5.1.1.1 Görme Duyusuna İlişkin Kavramsal Eğretileme Görünümleri: Gör-	71

5.1.1.2 Görme Duyusuna İlişkin Kavramsal Eğretileme Görünümleri: Bak.....	83
5.1.2 İşitme Duyusuna İlişkin Kavramsal Eğretileme Görünümleri.....	89
5.1.2.1 İşitme Duyusuna İlişkin Kavramsal Eğretileme Görünümleri: Duy-	90
5.1.2.2 İşitme Duyusuna İlişkin Kavramsal Eğretileme Görünümleri: İşit-.....	94
5.1.3 Koku Duyusuna İlişkin Kavramsal Eğretileme Görünümleri.....	97
5.1.3.1 Koku Duyusuna İlişkin Kavramsal Eğretileme Görünümleri: Kok-.....	97
5.1.3.2 Koku Duyusuna İlişkin Kavramsal Eğretileme Görünümleri: Kokla- .	100
5.1.4 Tat Duyusuna İlişkin Kavramsal Eğretileme Görünümleri	104
5.1.5 Deri Duyusuna İlişkin Kavramsal Eğretileme Görünümleri	106
5.1.5.1 Dokunma Duyusuna İlişkin Kavramsal Eğretileme Görünümleri: Dokun-.....	107
5.1.5.2 Termal Duyuya İlişkin Kavramsal Eğretileme Görünümleri: Isın-.....	113
5.1.5.3 Termal Duyuya İlişkin Kavramsal Eğretileme Görünümleri: Soğu-....	115
5.1.5.4 Ağrı Duyusuna İlişkin Kavramsal Eğretileme Görünümleri: Acı-.....	117
5.1.5.5 Ağrı Duyusuna İlişkin Kavramsal Eğretileme Görünümleri: Ağrı-	119
5.1.5.6 Ağrı Duyusuna İlişkin Kavramsal Eğretileme Görünümleri: Sızla-	122
5.2 Beş Temel Duyu Dışında Yer Alan Duyuların Kavramsal Yapılanması.....	124
5.2.1 Vücut Pozisyonu Duyusuna İlişkin Kavramsal Eğretileme Görünümleri	125
5.2.1.1 Kinestetik Duyuya İlişkin Kavramsal Eğretileme Görünümleri: Dur- .	125
5.2.1.2 Denge Duyusuna İlişkin Kavramsal Eğretileme Görünümleri: Düş- ...	130
5.2.2 İçsel Duyuya İlişkin Kavramsal Eğretileme Görünümleri.....	134
5.2.2.1 İçsel Duyuya İlişkin Kavramsal Eğretileme Görünümleri: Doy-.....	135
5.2.2.2 İçsel Duyuya İlişkin Kavramsal Eğretileme Görünümleri: Acık-.....	137
6 TARTIŞMA	140
7 SONUÇ	170
KAYNAKLAR	177
ŞEKİLLER LİSTESİ	186
ÇİZELGELER LİSTESİ	187

ÖNSÖZ

“Dünyada her şey için, medeniyet için, hayat için, başarı için en hakiki mürşit ilimdir.” Bu ilkenin ışığında yürüttüğüm çalışmada, bilimin yol göstericiliğini merkeze alarak kavramsal düşünce ve dil arasındaki ilişkiyi sorgulamaya çalıştım.

Lisansa başladığım andan itibaren gerek fakültede gerekse fakülte dışında fikirleri, yönlendirmeleri ve desteğiyle yanımda olan; bilgi ve tecrübelerini cömertçe paylaşan değerli tez danışmanım Doç. Dr. Ayşe Eda GÜNDOĞDU’ya en içten teşekkürlerimi sunuyorum. Akademik yolculuğum boyunca fikirlerime duyduğu güven için ayrıca müteşekkirim. Akademik gelişimime sunduğu katkıların yanı sıra, BAP projesinde bursiyer olarak yer almama imkan sağlayan ve bu süreçte deneyim kazanmama vesile olan kıymetli hocam Doç. Dr. Sinan ÇAKIR’a teşekkür ederim. Tez jürimde yer alan Sayın Prof. Dr. Murat ÖZGEN’e, çalışmama kazandırdığı derinlik ve yön gösterici katkıları için teşekkür ederim.

Her koşulda yanımda olan aileme; sevgili annem Hilal KOCAALİ, babam Hasan KOCAALİ ve kardeşim Miray KOCAALİ’ye minnettarım. Maddi ve manevi desteklerini hiçbir zaman esirgemedikleri için kendimi çok şanslı hissediyorum. Tez sürecim boyunca her çıkmaza girdiğimde yanımda olan ve bana benden çok inanan canım teyzem Gülay KARABOĞA’ya ayrıca teşekkür etmek isterim. Dünümü, bugünümü bilen ve yarınlarımda da yanımda olacağını bildiğim; her düştüğümde beni kaldıran ve yüreğimi hafifleten can dostum Duygu GÜLLÜ’ye minnettarım. Hem tez sürecimde hem de hayatımın her alanında desteğiyle ve varlığıyla yükümü hafifleten; en stresli anlarımda sözleriyle beni güçlendiren kıymetli yol arkadaşım Ali BAYRAK’a gönülden teşekkür ederim. Son olarak, konuşarak olmasa da varlığıyla bu süreci benimle paylaşan kedim Gırgır’a teşekkür ederim.

Bu tez, zorlu ama bir o kadar da öğretici ve keyifli bir sürecin ürünüdür. Her bir satırında emek, sabır, zaman zaman gözyaşı ve çoğu zaman kahkaha vardır. Bu süreç, nice makalelerle, kitaplarla ve çalışmalarla devam edecek bir yolun sadece başlangıcıdır. En büyük şansım, bu yolu benimle paylaşan ve bana inanan sevdiklerimdir.

1 GİRİŞ

1.1 Araştırma Konusu ve Problemi

Bilişsel dilbilim (İng. cognitive linguistics), dilin deneyim ve zihinle ilişkili yönlerini araştırma konusu yapmaktadır. Bu doğrultuda duyuşsal algının, kavramlaştırma süreçlerinde temel bir rol üstlendiği söylenebilir. Bireylerin dünyaya geldikleri andan itibaren dış dünya ile kurdukları etkileşim büyük ölçüde duyular aracılığıyla gerçekleştiğinden, birçok olay, olgu ve durum, duyu temelli sözcük ulamlarının eğretilmeli kullanımlarıyla ifade edilmektedir. Bilişsel dilbilimin temel varsayımlarından biri, dilin insan zihnindeki kavramsal sistemleri yansıttığı ve bu sistemlerin bedenleşmiş deneyimlere dayandığıdır (Johnson, 1987; Lakoff ve Johnson, 1980; Kövecses, 2002). Bu doğrultuda yapılan çalışmalarda (Ibarretxe-Antuñano, 1999; Sweetser, 1990; Viberg, 1984) farklı dillerdeki algı eylemlerinin yalnızca fiziksel değil, aynı zamanda duyuşsal, bilişsel ve toplumsal alanları kavramlaştırmak için eğretilmeli olarak kullanıldığı gösterilmiştir. Ancak Türkçede bu tür eylemlerin kavramsal eğretilmeler yoluyla nasıl yapılandırıldığına dair sistematik ve bütüncül bir çalışma eksikliği bulunmaktadır. Mevcut araştırmalar genellikle tekil eylemler ya da sınırlı bağlamlar üzerinde yoğunlaşmakta; çoklu algı türlerini kapsayan, öntür uzanım temelli ve tematik açıdan sınıflandırılmış analizler ise yetersiz kalmaktadır. Buna ek olarak alanyazında Türkçe algı eylemlerine ilişkin yapılan bazı çalışmalarda, verinin hangi derlem ya da veritabanı üzerinden elde edildiği açıkça belirtilmemekte ya da incelenen veri miktarına (bağımlı dizin sayısına) dair sayısal bilgilere yer verilmemektedir. Bu durum, bulguların değerlendirilebilirliğini ve karşılaştırılabilirliğini sınırlamakta; özellikle eğretilmeli yapıların sıklığı, dağılımı ve bağlamsal çeşitliliği hakkında sağlıklı çıkarımlar yapılmasını zorlaştırmaktadır. Bu nedenle, çalışmalarda kullanılan veri kaynaklarının, örnekleme ölçütlerinin ve inceleme kapsamının açıkça belirtilmesi, metodolojik şeffaflık açısından önem arz etmektedir. Alanyazında yer alan bazı çalışmalarda veri kaynağına, kapsamına veya sıklık bilgilerine dair sınırlı açıklamaların bulunması, yöntemsel karşılaştırmalar açısından bir açıklık yaratmakta; bu durum, alana katkı sağlayacak daha sistematik veri sunumlarına duyulan gereksinimi ortaya koymaktadır.

Bu duruma ek olarak, Türkçede temel 5 duyu dışında kalan duylara (denge, kinestetik ve içsel duylar gibi) ilişkin kavramsal eğretilmeleri ele alan bir çalışma bulunmamaktadır. Uluslararası alanyazında ise bu duylara ilişkin bazı çalışmalar mevcut olsa da bunlar çoğunlukla yalnızca belirli duylara odaklanmakta ve duylar arası bütüncül bir inceleme sunmamakta; ayrıca bedenleşmiş biliş kuramı çerçevesinde ele alınmamaktadır. Bu bağlamda, çalışmanın temel problemi, Türkçede algı eylemlerinin kavramsal eğretilmeler aracılığıyla nasıl yapılandırıldığını, bu yapılandırmanın öntür uzanımlar ve bedenleşmiş deneyim temelli kavramlaştırmalarla nasıl ilişkili olduğunu ortaya koymaktır. Özellikle temel dışı duyların bu kapsamda bütüncül biçimde incelenmesi, alanyazındaki önemli bir boşluğu kapatmayı hedeflemektedir.

Bu araştırma, duysal algıya dayalı kavramlaştırmaları bilişsel dilbilim çerçevesinde ve Kavramsal Eğretilme Kuramı (KEK) doğrultusunda ele almaktadır. Çalışmada, duylarla ilişkili eylemlerin kavramsal eğretilme görünümleri incelenmektedir. Araştırmada 5 temel duyuyla (görme, işitme, deri, tat, koku) ilişkili eylemlerin eğretilmeli kuruluşları ele alınmıştır. Buna ek olarak, deri duysu kapsamında termal ve ağrı duysu; içsel duyu ile vücut pozisyonu duysuna ilişkin eylemler de çalışmaya dahil edilmiştir. Bu bağlamda görme duysuyla ilişki *gör-* ve *bak-*; işitme duysuyla ilişkili *duy-* ve *işit-*; koku duysuyla ilişkili *kok-* ve *kokla-*; tat duysuyla ilişkili *tat-*; deri duysuyla ilişkili *dokun-*, *ısın-*, *soğu-*, *acı-*, *ağrı-*, *sızla-*; vücut pozisyonu duysuyla ilişkili *dur-* ve *düş-*; içsel duyuyla ilişkili ise *acık-* ve *doy-* eylemleri analiz edilmiştir.

Bu doğrultuda tezin problemi uyarınca biçimlendirilen *Türkçede algı eylemleri, kavramsal eğretilmeler aracılığıyla soyut kavramsal sahneler oluşturmakta mıdır?* genel araştırma sorusunun altında ele alınan araştırma soruları bulunmaktadır:

1a. Eğer Türkçede 5 temel duyuya ilişkin eylemler kavramsal eğretilmeler aracılığıyla soyut anlam alanları yapılandırıyor, bu yapılandırma hangi kavramsal alanlar doğrultusunda gerçekleşmektedir?

1b. Temel dışı duyulara ilişkin eylemlerde kavramsal eğretileme örüntüleri mevcut mudur? Varsa, hangi kavramsal alanlar doğrultusunda gerçekleşmektedir?

Yukarıda belirtilen araştırma soruları doğrultusunda, çalışmanın kuramsal çerçeve bölümünde bilişsel dilbilim ile kavramsal eğretileme kuramının temel varsayımları ele alınmıştır. Bu bölümde özellikle duysal deneyimin kavramlaştırmadaki rolü ve bedenleşmiş bilişin eğretilmeli düşünmedeki işlevi açıklanmıştır. Yöntem bölümünde ise araştırmanın yöntemi, veri toplama süreci ve çözümlene adımları ayrıntılı olarak sunulmuştur. Bulgular bölümünde, öncelikle temel 5 duyuya ilişkili eylemlere dair kavramsal eğretilmeler incelenecek; ardından temel dışı duyulara ilişkin eğretilmeli kurulumlar analiz edilmiştir. Tartışma bölümünde, her bir duysal alana karşılık gelen kavramsal alanlar karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiş ve elde edilen bulgular alanyazın çerçevesinde tartışılmıştır. Son bölümde ise Türkçedeki algı eylemlerinin kavramsal eğretilmeler aracılığıyla soyut uzanımları nasıl yapılandığına ilişkin çıkarımlar sunulmuştur. Duyulara ilişkin Türkçe eylemlerde tespit edilen kavramsal eğretilmeli görünümeler üzerinden, alandaki kuramsal ve yöntemsel sınırlılıklar dikkate alınarak yeni bir tartışma zemini önerilmiştir.

1.2 Araştırmanın Amacı

Duysal deneyimler, bireylerin çevreyle kurduğu ilişkinin temelini oluşturmaktadır ve bu deneyimler dile genellikle eylemler aracılığıyla yansımaktadır. Bu çalışmada, Türkçede duyularla ilişkili eylemlerin kavramsal eğretilmeler aracılığıyla hangi soyut kavramları yapılandığı incelenmektedir. Araştırmanın amacı, bilişsel dilbilim paradigması çerçevesinde, Türkçedeki duysal eylemlerin kavramsal eğretilme görünümelerini belirlemek; bu eğretilmelerin hangi soyut kavramlarla ilişkili olduğunu ve öntür uzanımla nasıl bir bağ kurduğunu ortaya koymaktır. Ayrıca, duyular arası benzerlik ve farklılıkları gerçekleşmiş dilsel veriler üzerinden inceleyerek, Türkçede duysal kavramlaştırmanın genel yapısına katkı sunmak hedeflenmektedir. Bu doğrultuda çalışmanın temel amaçları aşağıdaki şekilde özetlenebilir.

- a. Bilişsel anlambilim çerçevesinde kavramlaştırma süreçleri ile bedenleşmiş deneyimleri esas alan bilişsel dilbilim ilkelerinden yararlanarak Türkçede algı eylemlerinin eğretilme görünümlerini ortaya çıkarmak ve açıklamak,
- b. Bilişsel dilbilimin temel tezleri doğrultusunda, temel ve diğer algısal eylemlerle ilişkili kavramsal eğretilmelerin hangi soyut kavramlarla ilişkili olduğunu ortaya koymak; alanyazında yer alan eğretilmelerle karşılaştırmalı olarak incelemek ve bu eğretilmelerin gösterdiği farklılıkları ortaya koymak,
- c. Türkçede temel ve temel dışı duylara ilişkin eylemlerin yapılandığı kavramsal eğretilmelerle öntür uzanım arasındaki ilişkiyi incelemek.

1.3 Araştırmanın Önemi

Türkçe alanyazında duyu eylemlerinin kavramsal eğretilme görünümlerine ilişkin sınırlı sayıda çalışmaya rastlanmaktadır. Mevcut çalışmalar genellikle 5 temel duyu çerçevesinde şekillenmiş olup, diğer duylara (termal, ağrı, içsel, denge, kinestetik vb.) odaklanan bir araştırmaya rastlanmamıştır. Bu durum, ilgili alanyazında önemli bir boşluk olduğunu göstermektedir. Bu çalışmanın, söz konusu eksikliği gidermeyi amaçlaması bakımından alana katkı sunması beklenmektedir.

Uluslararası alanyazında, 5 temel duyunun farklı tipolojik özelliklere sahip dillerde nasıl kavramlaştırıldığına ilişkin çeşitli araştırmalar bulunmakla birlikte, diğer duyların kavramlaştırmadaki işlevi daha sınırlı biçimde ele alınmıştır. Bu bakımdan araştırma, farklı duyu türlerini aynı çatı altında değerlendirerek, Türkçe özelinde bütüncül bir bakış açısı sunmakta ve bilişsel dilbilim alanyazına katkı sağlamayı hedeflemektedir. Ayrıca, farklı duyu sınıflandırmalarına dayalı ileride yapılacak araştırmalar için kuramsal bir zemin sunması beklenmektedir.

Bilişsel paradigma, bedenleşmiş biliş temelinde gelişen kuramsal ve deneysel çalışmalarla farklı diller üzerinde genişlerken algının kavramlaştırmadaki rolünü ön plana çıkarmaktadır. Bu bağlamda Türkçedeki duyu eylemlerini bedenleşmiş deneyim temelinde ele alan ve yalnızca 5 temel duyu ile sınırlı kalmayarak çeşitlendirilmiş duysal alanlara yönelen bu çalışma, kuramsal katkı açısından dikkat çekmektedir. Ek olarak, çalışmanın veriseti daha önceki benzer araştırmalara kıyasla görece daha geniştir. Analizler, gerçekleşmiş dilsel veriler üzerinden yapılmıştır. Bu

yönüyle araştırmanın, algı eğretilmeleri üzerine yapılacak sonraki çalışmalara yöntemsel çeşitlilik kazandırması da beklenmektedir.

Türkçede duyularla ilişkili eylemlerin kavramsal eğretilmeler aracılığıyla nasıl yapılandığını araştırmak, dilin bireysel ve kültürel deneyimlere dayanarak anlam üretme biçimlerini ortaya koyması açısından önem taşımaktadır. Bu doğrultuda, çalışmanın bulguları yalnızca bilişsel dilbilim açısından değil, aynı zamanda Türkçedeki kavramlaştırmaların kültürel arka planına dair ipuçları sunması bakımından da değerli olduğu düşünülmektedir. Aynı zamanda bilişsel paradigmada, kavramsal eğretilmelerin temeli olarak kabul edilen ilksel deneyimler, anlamın oluşumunda evrensel örüntülerin varlığına işaret eder. Bu çalışmada Türkçeye özgü verilerle tespit edilen eğretilmelerin büyük bir kısmı, bedensel duyulara dayanan birincil deneyimlerden türeyerek soyut kavramları yapılandırmaktadır. Bu yönüyle çalışma, kavramlaştırmının evrensel özelliklere sahip olduğu yönündeki kuramsal yaklaşımı desteklemektedir.

1.4 Sınırlılıklar

I. Bu araştırmada, Türkçedeki algı eylemlerine ilişkin verilerin sistematik olarak toplanabilmesi amacıyla Türkçe Ulusal Derlemi 3.0 (TUD 3.0) kullanılmıştır. Derlem sorgulaması sırasında *Basit Sorgu* bölümü tercih edilmiş ve *Biçimbirim Arama (Başsözcük)* yöntemiyle eylemlerin çekimlenmiş biçimleri tespit edilmiştir. Bu sorgu yöntemi, başsözcüğe bağlı olarak türeyen tüm biçimlere erişim sağladığı için, eylem odaklı bağlamları incelemek açısından en uygun seçenek olarak değerlendirilmiştir.

II. Veri analizinde kullanılan *n-gram aralığı*, TUD 3.0'ın sunduğu en geniş bağlam penceresi olan $[n-5 / n+5]$ ile sınırlandırılmıştır. Bu tercih, incelenen eylemlerin yer aldığı bağımlı dizinlerin öncesinde ve sonrasında yer alan sözcüklerle ilişkiel bağlamlarının en geniş biçimde gözlemlenebilmesini sağlamak amacıyla yapılmıştır. Derlemin teknik sınırları doğrultusunda erişilebilen bu maksimum aralık, bağlamın bütünlüğünü koruyarak kavramsal eğretilme yapılarını daha tutarlı biçimde değerlendirmeye olanak tanımaktadır.

III. Çalışmada incelenen eylemler, her bir duyu türünü temsil edecek biçimde *amaçlı örnekleme* yöntemiyle belirlenmiştir. Her duyuya ilişkin çok sayıda eylem bulunmasına rağmen, analiz derinliğini koruyabilmek ve kavramsal eğretilmelerin niteliksel çözümlemesini sağlıklı biçimde gerçekleştirebilmek adına, her duyu için yalnızca bir ya da birkaç eylem çalışmaya dahil edilmiştir. Bu seçim sürecinde iki temel ölçüt dikkate alınmıştır: *Derlemde yeterli kullanım sıklığına sahip olma*: Türk Ulusal Derlemi'nde (TUD 3.0) yeterli sayıda örneklenebilir bağlam sunmayan eylemler çalışma dışı bırakılmıştır. Bu, istatistiksel olarak anlamlı bir dağılım elde edebilmek ve kavramsal eğretilme analizinin tutarlılığını koruyabilmek açısından gereklidir. *Anlamsal yönelim bakımından eğretilmeye açık olma*: Tüm eylemler eşit derecede kavramsal eğretilmeye elverişli değildir. Bazı eylemler ağırlıklı olarak betimleyici ya da fizyolojik işlevde kullanılırken, bazıları soyut kavramları yapılandırmada daha işlevseldir. Dolayısıyla yalnızca anlam uzanımı zengin, eğretilmeli kullanımı çeşitlilik gösteren eylemler seçilmiştir. Bu durum, çalışmanın genellenebilirliğini sınırlandırmakta ve elde edilen bulguların yalnızca çalışmada seçilen eylemlere özgü olduğu dikkate alınarak değerlendirilmesini gerektirmektedir. Ayrıca bu sınırlılık, gelecek araştırmalar için genişletilebilirlik imkânı sunmaktadır. Farklı eylemlerin benzer yöntemle incelenmesi, daha kapsayıcı bir harita oluşturulmasına olanak sağlayabilir.

IV. Araştırmada yalnızca temel 5 duyu (görme, işitme, dokunma, tat ve koku) ile sınırlı kalınmamış; bunun ötesine geçilerek deri (termal ve ağrı), içsel ve vücut pozisyonu (kinestetik ve denge) duyuları da analiz kapsamına alınmıştır. Bu sınıflandırma, bilişsel bilimler, sinirbilim ve psikoloji gibi alanlardaki güncel duyuşal sistem teorileri doğrultusunda şekillendirilmiştir. Ancak bu sınıflama, özellikle Türkçede yapılan geleneksel dilbilim ve anlambilim çalışmalarda yaygın olarak benimsenmemiştir. Bununla birlikte bu sınıflandırma tercihinin gerekçesi, çalışmanın yalnızca yüzeysel duyu düzeyinde kalmaması, bunun ötesine geçerek bedensel temelli soyutlamaların kapsamlı biçimde incelenmesini sağlamaktır. Bu sınıflandırmanın tercih edilmesi, çalışmanın bedensel deneyimlerin çok katmanlı yapısını daha iyi görünür kılmasını ve sadece algısal değil, aynı zamanda bilişsel, duyuşal ve sosyal alanlarla kesişen eğretilmeli uzanımları da incelemesini mümkün kılmıştır.

2 KURAMSAL ÇERÇEVE

2.1 Bilişsel Dilbilim

1970'lerin sonu ve 1980'lerin başında belirli bir kuramdan ziyade bir paradigma şeklinde ortaya çıkan bilişsel dilbilimin ana temsilcileri arasında George Lakoff, Roland W. Langacker ve Leonard Talmy yer almaktadır. Dilin biçimsel bir bakış açısıyla incelenmesini sınırlı bulan bu yaklaşım, dil-zihin-deneyim kavramlarına odaklanır. Bu doğrultuda, bilişsel dilbilim; üretici dilbilgisinin yapısal bakış açısıyla doğruluk-koşullu anlambilime dayanan biçimsel paradigmaya alternatif sunar. Biçimsel paradigmada, evrensel dilbilgisi, dilin doğuştan geldiği, sözdiziminin özerk olduğu ve dilin zihinsel modüllerden bağımsız işlediği varsayılır. Bu doğrultuda dil, zihinde ayrık biçimde yer alan modüler bir sistem¹ olarak değerlendirilir. Bu varsayımlar, bilişsel dilbilimciler tarafından eleştirilmiş ve bu eleştiriler, dilbilim alanına yeni bakış açıları kazandırmıştır (Barcelona ve Valenzuela, 2011; Croft ve Cruse, 2004).

Bilişsel dilbilim, birbirini tamamlayan ve örtüşen kuramların birleşmesiyle oluşan, çeşitli ilke, varsayım ve bakış açılarını bir arada bulandıran bir yaklaşımdır (Evans ve Green, 2006; Geeraerts ve Cuyckens, 2007). Söz konusu paradigma, dili insanın genel bilişsel kapasitesinin bir parçası olarak görmektedir. Dili, insanın genel bilişsel kapasitesinin bir parçası olarak ele alır ve dilin işleyişini bilişsel süreçler ekseninde açıklar. Ayrıca biçimsel yapıları, özerk değil; kavramsal organizasyonun, ulamlama ilkelerinin, işleme mekanizmalarının ve deneysel-çevresel etkilerin bir yansıması olarak değerlendirir (Geeraerts ve Cuyckens, 2007). Bu çerçevede, dilin yalnızca genel bilişsel sistemle değil; algı, imgeleme, akıl yürütme, beden ve deneyimle ilişkili olduğu kabul edilmektedir. Bilişsel dilbilimde *deneyim* geniş bir

¹ Modülerlik hipotezi dilin statüsünü etkilemektedir. Üretici dilbilgisi savunucuları, ana dil öğrenme ve kullanma yeteneğini, diğer genel bilişsel yeteneklerden farklı, özel, doğuştan gelen zihinsel bir modül olarak görmektedirler. Ayrıntılı bilgi için bkz. Chomsky, (1976), Fodor, (1983), Jackendoff, (1996). Buna karşın modülerlik karşıtı (İng. non-modularism) bakış açısına sahip bilişsel dilbilimciler, bedensel yetenekler, görsel veya duyuşsal motor becerileri ve ulamlama stratejileri gibi genel bilişsel yeteneklerin, kültürel, bağlamsal ve işlevsel parametrelerle birlikte, dillerin temel tasarım özelliklerini ve bunları öğrenme ile kullanma yeteneğini birlikte açıklamaktadır. Dolayısıyla, dil yetisinin genel bilişsel yeteneklerin bir ürünü veya bir uzmanlığı olduğu iddia edilmektedir ve dil birleşik bir yapı olarak ele alınmaktadır.

anlamda kullanılır; algısal, duyu-motor, duyuşsal, tarihsel, sosyal ve dilsel boyutları kapsar. Bu yönüyle beden-zihin-dünya etkileşimi, anlamın oluşumunda temel bir rol oynar (Johnson, 1987; Radden ve Dirven, 2007).

2.2 Bilişsel Anlambilim

Bilişsel dilbilim, *bilişsel anlambilim* (İng. cognitive semantics) ve *bilişsel dilbilgisi* (İng. cognitive grammar) şeklinde 2 alt alana ayrılmaktadır. Ancak bu ayırım, bilişsel dilbilimin dili ele alış biçimini belirleyen temel bir sınıflandırma değil; daha çok araştırma nesnesine dayalı bir ayırmadır. Bilişsel dilbilim, anlam ve dilbilgisi gibi bileşenleri birbirinden bağımsız olarak değil, bütüncül bir yaklaşımla birlikte ele alır. Bu yaklaşımın dilbilgisel yönü ise Roland W. Langacker'ın (1987) öncülüğünde geliştirilen bilişsel dilbilgisi çerçevesinde temellenmektedir. Bu çerçevede dil, özel bir zihinsel modülün ürünü olarak değil; genel bilişsel süreçlerin ve mekanizmaların çıktısı olarak değerlendirilir. Dilsel üretimler, bireyin diğer bilişsel faaliyetleriyle aynı ilkelere bağlıdır. Ayrıca bu yaklaşımda “dilbilgisi” terimi yalnızca sözdizimsel ya da biçimbilimsel yapılarla sınırlı dar bir anlamda kullanılmaz. Aksine, ses, anlam ve biçimsözdizim ilişkilerini içeren dilsel sistemin tümünü kapsayacak şekilde geniş bir perspektifle ele alınır (Evans ve Green, 2006).

Bilişsel anlambilim, zihnin bedenleşmiş deneyim ve kültürle ilişkisini temel alan bir yaklaşımdır. Güncel bilişsel anlambilim araştırmalarına göre, anlam ve anlamlandırma süreçleri, bireysel ve toplumsal bilişsel şemalardan etkilenmektedir. Bu doğrultuda bilişsel anlambilim, dildeki anlam üretimi (*signification*) ve bu sürece eşlik eden bilişsel mekanizmalar üzerine odaklanmaktadır. Bilişsel anlambilimciler, bireyin dış dünya ile etkileşiminin ve bu dünyaya yönelik farkındalığının doğasını araştırmayı ve dünyayı deneyimleme şekliyle uyumlu bir kavramsal yapı kuramı oluşturmayı amaçlamaktadır. Kavramsal organizasyonun doğasını, fiziksel dünya ile kurulan etkileşim temelinde açıklamaya çalışan bu yaklaşım, bedenleşmiş biliş tezine dayanmaktadır. Bedenleşmiş biliş tezine göre, kavramsal örgütlenmenin doğası bedensel deneyimden kaynaklanmaktadır (Evans ve Green, 2006; Johnson, 1987; Rohrer, 2007). *Bedenleşme* (İng. embodiment), tüm düşünce ve dil süreçleri için tek bir temel sağlamayabilir, ancak dış dünyadaki deneyimlerin anlamlandırıldığı algısal

ve bilişsel süreçlerin önemli bir parçasıdır. Bedenleşme hipotezine göre, kavramsal ve dolayısıyla dilsel sistem, insanın fiziksel, bilişsel ve sosyal bedenlenişleriyle şekillenir (Rohrer, 2007). Bu görüş, bilişin ve deneyimlerin bedensel temelli olduğunu; kavramsal sistemin, çevreyle etkileşimde bulunan türe özgü beden yapısıyla bütüncül bir şekilde oluştuğunu savunur. Dil, bilişsel süreçlerin bir yansıması olarak, ancak algılanan ve kavramlaştırılan bir gerçekliği ifade edebilir; bu gerçeklik ise bedenleşmiş deneyimlere dayanır. Dolayısıyla beden yapısı, dünyayı nasıl algıladığımızı ve bu algının kavramsal düzeyde nasıl anlam kazandığını belirleyici biçimde etkiler.

2.3 Kavramsal Eğretileme Kuramı

Eğretileme, etimolojik açıdan, Eski Yunancadan gelmektedir ve kavramın anlamına gönderimde bulunacak şekilde *öte (meta)* ve *taşı- (pherein)* sözcüklerinin birleşiminden türemiş olup *bir yerden başka bir yere götürmek* anlamındadır (Youguo, 2013). Etimolojik kökünde de olduğu gibi, *sözcüğün anlamını başka bir yere taşımak* anlamı bulunmaktadır. Eco (1983) eğretilemenin zamanın başlangıcından itibaren felsefi, dilbilimsel, estetik ve psikolojik düşüncenin nesnesi olduğunu ve Aristoteles'e değinmeden eğretilemenin anlaşılamayacağını düşünmektedir. Ancak güncel çalışmalar, Aristoteles'in eğretilemeye bakış açısından çok daha farklı bir noktada yer almaktadır. Aristoteles'in eğretileme ile ilgili görüşleri, geleneksel yaklaşımlarda benimsenmektedir. Söz konusu bakış açısına göre eğretileme, düşüncenin değil dilin konusudur. Lakoff ve Johnson (1980) anlam konusunda Batının felsefe ve dilbilim geleneklerinin yüzeysel, özellikle geleneksel eğretileme anlayışının dil, dünya ve bireyi anlamakla çok az ilişkili olduğunu düşünmekteydi; eğretilemenin gündelik dil ve düşüncede yoğun bir yer tutması, hem dilbilim hem de felsefede çağdaş Anglo-Amerikan anlam kuramlarıyla örtüşmeyen bir delildir. Eğretileme, geleneksel anlamda bir ilgi konusu olmasına rağmen eğretilemenin merkezi bir konumu paylaşması gerektiği konusunda hem fikir olan söz konusu iki araştırmacı, Kavramsal Eğretileme Kuramı'nı geliştirmiştir. Kuramda yalnızca dil, doğruluk ve anlamla ilgili sorunlar değil, aynı zamanda gündelik tecrübeler hakkında da deneysel bir yaklaşım sunulması amaçlanmıştır. Bu doğrultuda eğretilemenin gündelik dilde yaygınlığı ve sadece dilde değil düşünce

boyutunda da eğretilmeli durumların varlığına dair savları, geleneksel eğretilme görüşünden farklı bir bakış açısına sahip yeni bir yorum alanı sağlamıştır (Çalışkan, 2013; Lakoff ve Johnson, 1980). Çizelge 2.1’de söz konusu anlayışların değerlendirilmesi bulunmaktadır.

Çizelge 2.1 Geleneksel ve kavramsal eğretilme anlayışı.

Geleneksel Eğretilme Anlayışı	Kavramsal Eğretilme Kuramı
Eğretilme, sözcüklerin bir özelliğidir ve dilsel bir unsurdur.	Eğretilme, sözcüklerin değil, kavramların bir özelliğidir ve bilişsel bir unsurdur.
Eğretilme, sanatsal ve sözbilimsel amaçlarla kullanılmaktadır.	Eğretilme, sanatsal veya estetik bir amaç taşımaktan daha çok belirli kavramların daha iyi anlaşılmasını sağlayan bir bilişsel mekanizma olarak yer almaktadır.
Eğretilme, karşılaştırılan ve tanımlanan iki şey arasındaki benzerliğe dayanmaktadır.	Eğretilme, sadece benzerlik kurarak oluşmaz.
Eğretilme, sözcüklerin bilinçli ve kasıtlı bir şekilde kullanılmasıdır ve bunun için özel bir yeteneğe sahip olmak gerekir.	Eğretilme, düşüncenin merkezinde yer alan bir mekanizmadır. KEK’de yazınsal dil de incelenebilir; çünkü edebi dilde kullanılan eğretilmelerin temeli ile gündelik dilde kullanılan eğretilmelerin temeli aynıdır.
Eğretilme sadece bir söz sanatıdır ve bireyin gündelik hayatında herhangi bir yer kaplamaz bu nedenle zorunlu olarak kullanılan bir öge değildir.	Eğretilme, biçimsel bir özellik olmaktan ziyade bilişsel mekanizmaların doğal bir sonucudur.

Çizelge 2.1’de geleneksel eğretilme anlayışı ve Kavramsal Eğretilme Kuramı’nda eğretilmenin ele alınış biçimlerinin karşılaştırması bulunmaktadır. Geleneksel anlayışta eğretilme, bir şeyin diğerine benzetildiği bir söz sanatı olarak yer almaktadır. Örneğin “Ali bir aslan.” tümcesinde *Ali*’nin bir *aslan* ile eğretilmeli olarak özdeşleştirilmesini sağlayan şey, *Ali* ve *aslanın cesaret ve güç* gibi ortak bir özelliğe sahip olmalarıdır. Bu tümcede *aslan* sözcüğüyle eğretilmeli bir kullanım sağlanmasının nedeni, söz konusu dilsel ifadenin karakteristik bir özelliğidir. *Ali*’nin *aslan*larla bazı özellikleri paylaşması gerekir, böylece *aslan* ve *Ali* arasında bir eğretilmeli kurulum sağlanabilir. Ayrıca geleneksel anlayışta sanatsal ve sözbilimsel bir etki elde etmek amaçlanırken, derin bir duyguyu ifade etmek için sözlü ya da yazılı dilde eğretilme kullanımına yer verilir. Son olarak, geleneksel anlayış ile Kavramsal Eğretilme Kuramı arasındaki en temel fark, geleneksel bakış açısının

eğretilemeyi yalnızca büyük şairler, yazarlar gibi dili ustalıkla kullanan yetenekli kişilere özgü bir söz sanatı olarak değerlendirmesidir (Kövecses, 2002). Hatta, Aristoteles (1987) eğretileme ile ilgili şu ifadeyi kullanır: "En büyük şey, eğretilemeye hakim olmaktır. Bu tek başına başkası tarafından verilemez; bu, dehanın işaretidir". KEK, eğretilemenin dile özgü bir söz sanatı olmasından ziyade zihinsel bir alandan diğerine doğru gerçekleşen kavramlaştırmalar olduğunu savunur. Dış dünyayı algılama biçimini şekillendiren temel duyuşal-motor deneyimler bebeklik dönemine dayanmaktadır ve bebeğin duyuşal açıdan dış dünyayı algılamaya başlaması, zamanla bedeniyle dış dünya arasındaki farkı idrak etmesiyle deneyimlerinin şekillenmesini sağlamaktadır. Aynı zamanda bu süreç zihinsel sınıflandırmalarının oluşumunda da rol oynamaktadır. Bireysel deneyimler, aile içi ve sosyal ortam ile kültürün etkisiyle kavram öncesi dönemden başlayan bu süreç bireyin kavramsal düşünme becerisini şekillendirmektedir. Bu düşünce sisteminin bir parçası olarak da eğretileme yer almaktadır (Altıntop, 2022).

Eğretilemenin yeri sadece dilde değil, bir zihinsel alanı bir diğeri açısından kavramlaştırma biçimindedir. Eğretileme, bir başka deyişle, *alanlararası eşleşme* (İng. cross-domain mapping) düşüncenin merkezindedir ve yazınsal eğretileme incelemeleri doğal dilin bir parçası olması nedeniyle kavramsal eğretileme çalışmalarının bir uzantısı olarak değerlendirilebilir. Kavramsal sistem, dış dünyadaki gerçeklikleri tanımlamakta merkezi bir rol oynamaktadır ve temelde doğası gereği eğretilemelidir (Kövecses, 2010). Dolayısıyla eğretileme, gündelik hayatta sadece dilde değil düşünce ve eylemde de yaygındır. Geleneksel eğretileme anlayışının *ölü eğretileme* olarak nitelendirdiği eğretilemeler Kövecses'e (2010) göre gündelik düşüncenin temellerini oluşturmaktadır. Dolayısıyla bilişsel görüşte eğretileme, kavramlar arası haritalamalardır ve bir kavramsal alandan diğerkavramsal alana doğru gerçekleşir. Başka bir deyişle, bir kavramsal alanı başka bir kavramsal alan açısından anlamak olarak tanımlanır. KEK, dilsel yapılanma ve davranışlar hakkında yeni bir bakış açısı sunması nedeniyle bilişsel dilbilimin önemli bir parçası olarak yer almaktadır. Bilişsel dilbilim, dil ve biliş arasındaki bağıntıları ve daha derin bir şekilde dil ve deneyimsel eylem arasındaki bağlantıları ilişkilendirmeyi hedeflemektedir. Bu bakış açısı, önceki bölümlerde de aktarıldığı

gibi, dilin teorik bir tanımını oluşturmak için çok çeşitli bilişsel ve pozitivist disiplinlerden gelen deneysel bulguları birleştirmenin önemini vurgular. KEK, dilssel anlamın ayrıntılı içeriklerini, soyut kavramları, sembolleri yapılandırmada ve somut deneyimin önemini ortaya çıkarmada önemli bir kuram olarak yer almaktadır. Sonuç olarak, KEK, düşünceyi ve dili zihnin ayrı sistemleri olarak gören ve beden ile zihnin insan deneyiminin farklı alanlarını yansıttığını savunan klasik modüler dil görüşlerine bir alternatif sunmaktadır. KEK, eğretileme çalışmasının kavramsal yapıların, bedensel deneyimin ve dilin iletişimsel, hatta estetik işlevlerinin genel birliği hakkında nasıl içgörüler sunduğunu gösterir. Soyut kavramların nasıl oluşturulduğu ve insan düşüncesinin farklı alanlarını, aynı zamanda gündelik dil kullanımını ve anlayışını nasıl etkilediği konusunda düşünmenin bir yolunu sunmaktadır (Gibbs, 2017).

Kövecses (2010) bu eğretileme görüşü için bir formül önermektedir: kavramsal alan A, kavramsal eğretileme B'dir. Kavramsal eğretileme, bir alanın diğerinin terimleriyle anlaşıldığı 2 kavramsal alandan oluşur. Lakoff ve Johnson (1980) kavramsal alanlar için 2 temel terim olan *kaynak alan* (İng. source domain) ve *hedef alan* (İng. target domain) terimlerini kullanmaktadır. Başka bir kavramsal alanı anlamak için eğretilmeli ifadeler oluşturulan kavramsal alana *kaynak alan*; bu şekilde anlaşılan kavramsal alana *hedef alan* denir. Hedef alan, kaynak alan kullanılarak kavramlaştırılan alandır. Bireylerin kavramsal yapıları, 2 kavramsal alan arasındaki çapraz alan eşleşmelerine göre düzenlenmektedir. Bu eşleşmelerin bazıları, kavram öncesi somutlaştırılmış deneyimlerden kaynaklanırken, diğerleri daha karmaşık kavramsal yapılar oluşturmak için deneyimler üzerine inşa edilmektedir (Evans ve Green, 2006). Dolayısıyla, eğretilemenin yeri yalnızca dil değildir; eğretilmeler, zihinsel bir alandan diğerine yönelen kavramlaştırmalardır. Nitekim Lakoff ve Johnson (1980: 5), eğretilmelerin gündelik yaşantıyı nasıl yapılandırdığını, TARTIŞMA kavramı üzerinden örneklendirerek açıklamaktadır

TARTIŞMA SAVAŞTIR² kavramsal eğretilmesinde yer alan dilsel ifadeler farklı şekillerde ifade edilmektedir.

- TARTIŞMA SAVAŞTIR
- Sizin iddialarınız *savunulamaz*.
- Karşı tarafın argümanındaki her zayıf fikre *saldırdı*.
- Onun argümanını *yerle bir etti*.
- Eleştiriler doğrudan *hedefe* ulaştı.
- Hiçbir tartışmada *galip* gelemedim.

Örnek verilen tümcelerde italik biçimde yer alan sözcükler dikkate alındığında SAVAŞ açısından yer alan argümanlardan bahsedilmemesine rağmen TARTIŞMA kavram alanı kısmen SAVAŞ kavram alanıyla oluşmaktadır. Bu durumun açıklaması olarak, yer alan tümcelerde fiziksel bir savaş olmamasına rağmen sözlü bir savaş olduğu söylenebilir. Savaş gibi bir kaynak alan kullanılarak tartışma gibi soyut bir hedef alandan bahsedilmesine *kavramsal eğretilmeler* olarak sağlamaktadır. Tartışma ve savaş farklı türden kavramlar olmasına rağmen tartışma kısmen savaşa göre yapılandırılır, gerçekleşir ve dile getirilir. Bu nedenle eğretilmenin sadece kullanılan sözcüklerle oluştuğu düşünülmemelidir; tartışma kavramının kendisi de eğretilmelidir. Bu örnekten yola çıkarak söz konusu araştırmacılar, eğretilmenin sadece dili ilgilendiren bir durum olmadığını aynı zamanda düşünme sürecinin büyük ölçüde eğretilmeli olduğunu ileri sürmektedir. Kavram sistemi eğretilme ile yapıya kavuşmaktadır. Bu nedenle TARTIŞMA SAVAŞTIR gibi eğretilmelerin eğretilmeli bir kavram olması önemlidir. Dolayısıyla eğretilmeler kavramlar arası haritalamalardır ve haritalamalar bir kavramsal alandan diğer kavramsal alana doğru gerçekleşmektedir (Lakoff, 1993). Bir kavramsal alandaki öğelerin sistematik olarak başka bir kavramsal alandaki öğelere yansıtılması, yalnızca o alanın karakteristik nesnelere ve özelliklerine değil, aynı zamanda alanı karakterize eden ilişkileri, olayları ve senaryoları da içerir. Eğer kişi hayatındaki bazı *engelleri aşarsa*, hayatında büyük bir başarı elde etmelidir. Bu tarz

²Küçük-büyük harflerin (İng. *small capital letters*) kullanımı, ilgili ifadenin dilde doğrudan bulunmadığını, ancak altında sıralanan tüm eğretilmeli ifadelerin kavramsal çerçevesini oluşturduğunu göstermektedir (Kövecses, 2010: 4).

bir çıkarım eşleşmesi, eğretilmeli ifadelerin dayandığı kavramsal yapıların ne kadar geniş olduğunun bir örneğidir. Bununla birlikte, eğretilmelerin dilin yenilikçi bir kullanımından veya tek bir terimin yeni bir referansa değişmeceli bir anlam katmasından daha fazlası olduğunun güçlü bir göstergesidir. Sistematiğin yanı sıra, kavramsal eğretilmelerin asimetrik yönlülüğü, bir başka deyişle kaynak alan ve hedef alan arasındaki eşleşmelerin tek yönlülüğü, bilişsel dilbilim alanında çalışan araştırmacılar tarafından en güçlü şekilde vurgulanan özelliklerden biridir. Örneğin bir kişiden *sıcak* olarak bahsetmek anlamlyken bir fincan çaydan *şefkatli* olarak bahsetmek anlamsızdır. Bu kullanımın yalnızca alışılmadık değil, aynı zamanda yorumlanamaz olmasının altını çizmek gerekir. Ancak söz konusu ifadeyle daha önce hiç karşılaşılmamış olursa bile, yoğun duyguların sıcaklıkla ilişkilendirilmesine dayanan kavramsal yapı, ifadenin anlaşılmasını mümkün kılmaktadır (Grady, 2007). Bu duruma Searle (1979: 79) şu şekilde değinmektedir:

"Soğuk şeyler ile duygusuz insanlar arasında nasıl bir ilişki vardır ki, *soğuk* sözcüğünün duygu eksikliği için bir eğretilme olarak kullanılır sorusuna verilecek tek cevabın, algılar, duyarlılıklar ve dilsel ifadeler açısından insanların zihinlerinde soğukluk kavramını duygu eksikliğiyle ilişkilendirmesi olduğunu düşünüyorum. Soğuk olma kavramı duygusuz olmakla ilişkilendirilir."

Soğukluk ve duygu eksikliği doğrudan benzer değildir, ancak araştırmacılar Searle'ün (1979) kabul ettiğinden daha özel bir nedene işaret etmektedirler. Sıcaklık ve duyguya ilişkin kavramsal alanlar, fiziksel yakınlığın beden ısısının paylaşılmasına yol açması nedeniyle doğrudan deneyimle ilişkilidir. Söz konusu deneysel motivasyon üzerindeki vurgu, KEK'in temel ve yaklaşımı alternatif kuramlardan en keskin şekilde ayıran ilkelerinden biridir. Dolayısıyla eğretilmeler yalnızca açıklama gerektiren ilginç dilsel olgular olarak değil, aynı zamanda kavramsal yapının önemli unsurları ve insanların dünyayı deneyimleme biçimlerinin yansımaları olarak da görülmektedir. Bu doğrultuda Evans ve Green (2006: 297) 2 temel soru ortaya koyar: Birincisi, hangi kavramsal alanların tipik olarak kaynak alan, hangilerinin ise hedef alan işlevi gördüğü açısından belirli bir örüntünün olup olmadığıdır. İkincisi ise, bu örüntünün oluşumunu belirleyen etkenlerin neler

olabileceğidir. Kövecses (2002) araştırmasında eğretilmeli eşleşmelerdeki en yaygın kaynak alanların BEDEN, HAYVAN, BİTKİ, YİYECEK ve GÜÇ kavram alanlarıyla ilgili olduğunu tespit etmiştir. Hedef alanlar incelendiğinde ise ZAMAN, İLİŞKİ, DUYGU, DÜŞÜNCE ve AHLAK gibi kavramsal alanların yoğunlukta olduğu tespit edilmiştir (Lakoff, 1987). Bu doğrultuda Kövecses (2010) kavramsal eğretilmeler ile dilsel eğretilmelerin ayırımının önemli olduğunu savunmaktadır. Kavramsal eğretilmelerin varlığını ortaya koyan eğretilmeli dilsel ifadelerdir. Kavramsal süreçte kullanılan bir kaynak alanının terminolojisi, kavramsal eğretilmelerin varlığına dair bir tür kanıttır. Bu kavramsal eğretilmeler aracılığıyla gözlenen önemli bir eğilim, kavramsal eğretilmelerin genellikle hedef olarak daha soyut bir kavram ve kaynak olarak daha somut veya fiziksel bir kavram kullandığıdır. TARTIŞMA, AŞK, DÜŞÜNCE ve SOSYAL ORGANİZASYON; SAVAŞ, YOLCULUK, YİYECEK ve BİTKİ ulamlarından daha soyut kavramlardır. Soyut bir kavramın anlaşılması için soyut hedef kavramdan daha somut veya fiziksel başka bir kavram kullanmak daha pratiktir. Fiziksel dünyayla ilgili deneyimler, daha soyut alanların anlaşılması için doğal ve mantıksal bir temel görevi görür. Bu, gündelik eğretilmelerin çoğunda kaynak ve hedef alanların neden tersine çevrilemediğini açıklayan başka bir durumdur. Buna *tek yönlülük ilkesi* denir; kavramsal süreç genellikle daha somuttan daha soyuta doğru gider, ancak tersi mümkün değildir.

TARTIŞMA SAVAŞTIR gibi hedef kavramın kaynak alanın yapısıyla kavramlaştığı kavramsal eğretilmelere *yapısal eğretilmeler* (İng. structural metaphors) denilmektedir. Yapısal eğretilmeler, kaynak alan hedef kavram için zengin bir bilgi yapısı sağlamaktadır. Diğer bir deyişle söz konusu eğretilmelerin işlevi, konuşucuya A hedefini, B kaynak alan yapısıyla anlamasını sağlamaktır. Örneğin TARTIŞMA kavramının SAVAŞ kaynak alanıyla kavramlaşması sonucunda oluşan dilsel örnekler göz önünde bulundurulduğunda söz konusu durumun kültüre özgü olduğu söylenebilir. TARTIŞMA kavramının DANS kaynak alanı üzerinden kavramlaştırıldığı bir kültürde, hem kavramın yapısı hem de bireyin dünyayı algılama biçimi önemli ölçüde farklılık gösterecektir (Kövecses, 2010; Lakoff ve Johnson, 1980). Yapısal eğretilmeler, deneyimler içerisindeki sistematik bağıntılara dayanır. Daha önce de belirtildiği üzere, bu eğretilme sayesinde TARTIŞMA kavramı,

fiziksel bir mücadele şeklinde kavramlaştırılarak daha kolay anlaşılır hale gelmektedir (Lakoff ve Johnson, 1980). Bu anlayış A'nın ögeleri ile B'nin ögeleri arasındaki kavramsal eşleşmeler aracılığıyla gerçekleşir. Örneğin, zaman kavramı hareket ve mekana göre yapılandırılmıştır. ZAMAN HAREKETTİR eğretilmesi incelendiğinde, zamanın bazı temel unsurlar doğrultusunda kavramlaştığı söylenebilir. Örneğin, fiziksel nesnelere, konumları ve hareketleri bunlardandır. Ek olarak, zaman anlayışında bir arka plan koşulu da bulunur. Temel elemanlar ve arka plan koşulu verildiğinde Lakoff (1993) bazı eşleşmeler elde edildiğini öne sürmektedir.

- ZAMAN ŞEYLERDİR.
- ZAMANIN GEÇİŞİ HAREKETTİR.
- GELECEK ZAMAN GÖZLEMCİNİN ÖNÜNDE; GEÇMİŞ ZAMAN ARKASINDADIR.
- BİR ŞEY HAREKET EDİYORSA VE DİĞERİ DURAĞAN İSE; DURAĞAN ŞEY GÖSTERGESEL MERKEZDİR.

Bu eşleşmeler zaman kavramını yapılandırmaktadır. Sonuç olarak hareket sürekli ve tek boyutlu olduğundan, zamanın geçişi de sürekli ve tek boyutludur. ZAMAN HAREKETTİR kavramsal eğretilmesi 2 farklı durum biçiminde yer almaktadır. Bunlardan ilki, zamanın geçmesi bir nesnenin hareketi olarak yer almaktadır. İkincisinde ise, zamanın geçmesi gözlemcinin bir arka plan üzerindeki hareketidir. İlk versiyona ait eğretilmeler aşağıda örneklendirilmektedir.

- Ramazan bayramı *yaklaşıyor*.
- Zaman ne kadar hızlı *akıyor*.
- Çilek yemenin zamanı çoktan *geçti*.
- Seni yendiğim günün zamanı da *gelecek*.

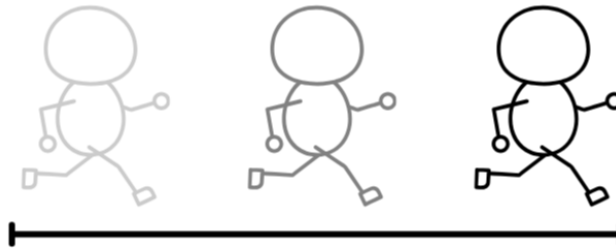
Örneklerin ve bahsedilen zaman kavramının görselleştirmesi aşağıda yer almaktadır.

Şekil 2.1 Zamanı hareket ettiren perspektif.

Örneklerde ve Şekil 2.1’de görüldüğü gibi, gözlemci sabittir ve zaman gözlemciye göre hareket eden bir nesne gibidir. Zamanın gözlemciye göre bir hızı vardır. Dolayısıyla zaman hareket eden bir nesnedir ve bize doğru hareket eder. Bu duruma *zamanı hareket ettiren perspektif* (İng. time-moving perspective) denilmektedir. İkinci versiyon olan *benliği hareket ettiren perspektif* (İng. ego-moving perspective) de ise zaman sabit konumdadır ve gözlemci zamana göre hareket etmektedir.

- Yılın sonuna *yaklaşıyoruz*.
- *Geçtiğimiz* 10 Eylül’de neredeydin?

Şekil 2.2 Benliği hareket ettiren perspektif.

Örneklerde ve Şekil 2.2’de yer aldığı gibi zamanın geçişi gözlemcinin bir arka plan üzerindeki hareketidir denilebilir. Dolayısıyla zaman sabittir ve birey zamanın içinde hareket etmektedir.³ İlk durumda zaman akar ve gözlemci sabittir dolayısıyla odak noktası zamandır. Öte yandan, ikinci durumda zamandan ziyade

³ Kumcu (2022) çalışmasında söz konusu durumu Türkçede yer alan *geçen* ve *geçtiğimiz* sözcükleri bağlamında incelemiştir.

gözlemci odak noktasıdır. Sonuç olarak her iki durum da zamansaldır, ancak bir durumda ilk argüman olarak hareket eden bir zaman yer alırken diğerinde ilk argüman olarak hareket eden bir gözlemci alır. Gözlemcinin kendisi zaman çizelgesinde hareket eder ve bedensel odak noktası, olayların zamansal düzeninin ön-arka ekseninde düzenlemeye izin verir. Dolayısıyla bahsedildiği gibi, bedenleşmiş biliş bireyin düşünme, anlamlandırma ve kavrama gibi zihinsel süreçlerini şekillendirirken aynı zamanda dilde kendini göstermektedir. Kavramsal eşleşmeler sadece ifadelerin anlamına ilişkin açıklamalar sunmaz; aynı zamanda, örneğin zaman kavramı için, temel bir yapı dolayısıyla perspektif kazandırmaktadır. Eğretilmeler olmaksızın, zaman gibi soyut kavramların nasıl kavramlaştırılabileceğini betimlemek güçtür. Sonuç olarak çoğu yapısal eğretilme, hedef alanlar için bu tür yapılandırmalar sağlamaktadır (Kövecses, 2010; Lakoff, 1993; Lakoff ve Johnson, 1980).

Bir kavramsal sistemi diğer kavramsal sisteme göre organize eden türe ise *yönelim eğretilmeleri* (İng. orientational metaphors) denilmektedir. Bu eğretilmeler uzamsal doğrultuyla ilgilidir. Bu tür eğretilmeler *aşağı-yukarı, ön-arka, içeri-dışarı, merkez-çevre, derin-sığ* gibi uzamsal yönelimlerden yararlanır. Bu yönelimler, bedenimizin sahip olduğumuz şekilde olması ve fiziksel çevre ile etkileşime girme biçiminden kaynaklanmaktadır. Bu durum, bireyin, bedenleşmiş biliş aracılığıyla dünyayı algılama ve anlamlandırma sürecinin bir yansımasıdır denilebilir. Söz konusu eğretilme türü, bir kavrama uzamsal bir yönelim yüklemektedir. Örneğin MUTLULUK YUKARIDADIR eğretilmesi söz konusu kavrama bir yönelim atfetmektedir. Bu da “Bugün sevinçten havalara uçuyorum.” gibi bir ifadenin oluşmasını mümkün kılar ve dilsel ifade de yer aldığı gibi mutluluk kavramı yukarı ile ilişkilendirilmektedir. Bu gibi ifadeler rastlantısal değildir; fiziksel ve kültürel deneyimlerle ilişkilidir. Böylece, hareket eksenleri doğada mevcut olmasına rağmen belirli kavramlarla ilişkilendirilmesi kültürden kültüre değişebilir (Çelik, 2021; Kövecses, 2010; Lakoff ve Johnson, 1980). Örneğin Radden (2011), zaman kavramının Doğu ve Batı kültüründe nasıl farklı kavramlaştırıldığını araştırdığı çalışmasında, Batı kültüründe zaman çizgisinin yöneliminin *ön-arka* şeklinde; Mandarin Çincesi, Korece ve Japonca gibi çoğu Doğu Asya dillerinde ise *aşağı-*

yukarı şeklinde olduğunu ifade etmektedir. Örneğin, *on yıl önce* Korece'de *sib nyeon wie* (on yıl üst) ve *on yıl sonra* ise *sib nyeon alae* (on yıl alt) olarak ifade edilmektedir. Geçmiş gelecekte daha erken olduğu için, geçmiş de YUKARI olarak kavramlaştırılır, aynı şekilde Mandarin Çincesinde *geçen ay*, *shàn-yuè* (yukarı ay) ve *gelecek ay*, *xià-yuè* (aşağı ay) şeklinde yer almaktadır. Böylece gelecek de AŞAĞI olarak kavramlaştırılmaktadır.

İYİ YUKARIDADIR kavramsal eğretilmesi, MUTLULUK YUKARIDADIR ve HAYAT YUKARIDADIR gibi özel durumlarla da tutarlılık içindedir. Kövecses'e (2010) göre yönelim eğretilmelerinin bilişsel görevleri, kavramsal sistemdeki bir dizi hedef kavramı tutarlı hale getirmektir. Bu tür kavramsal eğretilmeler için *bağdaşıklık eğretilmesi* (İng. coherence metaphor) terimini kullanmayı önermektedir. Bağdaşıklıktan kasıt, belirli hedef kavramların tekdüze bir şekilde kavramlaştırılma eğiliminde olmasıdır. Örneğin, aşağıdaki kavramlar *yukarı* yönelimle, karşıtları *aşağı* yönelimle eşleştirilmektedir.

- ÇOK OLAN YUKARIDADIR/ AZ OLAN AŞAĞIDADIR: Satışlar bu ay *tavan yaptı*./ Son seçimdeki oylar *yerlerdeydi*.
- BİLİNÇLİ OLAN YUKARIDADIR/ BİLİNÇSİZ OLAN AŞAĞIDADIR: Onca yaşandan sonra bile *dimdik* ayaktaydı./ O kadar yorgundu ki göz kapakları hemen *düştü*.
- KONTROL YUKARIDADIR/ KONTROLE MARUZ KALAN AŞAĞIDADIR: Kariyerimin *zirvesindeyim*./ Bu olay benim kontrolüm *altında*.
- ERDEMLİ OLAN YUKARIDADIR/ ERDEMLİ OLAN AŞAĞIDADIR: Onun alını açık ve başı *dimdiktir*./ Yaşanınlardan sonra annesinin başını *öne eğdirdi*.
- RASYONEL OLAN YUKARIDADIR/ DUYGUSAL OLAN AŞAĞIDADIR: Duygularının *üzerine* çıkamadı./ Duygularımı *alt edip* mantığıyla *kazandı*.

Örneklere de görüldüğü gibi, yukarı yönelim genellikle olumlu, aşağı yönelim ise olumsuz bir değerlendirme eğilimindedir. Ancak olumlu-olumsuz değerlendirme yukarı-aşağı mekansal yönelimle sınırlı değildir. Çeşitli uzamsal imge şemalarının iki kutuplu ve iki değerli olduğu belirtilmiştir. Böylece *bütün*, *merkez*, *temas*, *denge*, *iç*, *amaç* ve *ön* çoğunlukla olumlu olarak kabul edilirken; *parçasal*,

çevre, temassızlık, dengesizlik, dış, amaçsızlık ve arka yönelimler olumsuz olarak kabul edilmektedir (Kövecses, 2010).

Bilişsel işlevlerine göre üçe ayrılan kavramsal eğretilmelerin sonuncusu olarak *varlık eğretilmeleri* (İng. ontological metaphors) yer almaktadır. Kövecses'e (2010) göre varlık eğretilmelerinin bilişsel görevleri, soyut hedef kavramların genel ulamlarına sadece yeni bir varlıksal statü vermek ve yeni soyut varlıklar ortaya çıkarmaktır. Deneyimler genellikle nesnelere ve maddelere aracılığıyla kavranmakta ve bu unsurlar üzerinden kavramlaştırılmaktadır. Dolayısıyla, soyut kavramlara ilişkin bilginin sınırlı olması nedeniyle, hedef alanları daha ayrıntılı bir şekilde kavramlaştırmak için bu kavramlara yapı sağlayan yapısal eğretilmelere başvurulmaktadır. Deneyimler, nesnelere veya maddelere ile tanımlandığında onlara gönderimde bulunmak, sınıflandırmak ve dolayısıyla düşünmek daha pratik olmaktadır. Bu durumu en çok gerektiren deneyim türleri de açıkça tanımlanmamış, belirsiz veya soyut olanlardır. Uzamsal deneyimlerin yönelim eğretilmelerini oluşturması gibi fiziksel nesnelere, hatta buna bedenimiz de dahil, deneyimler de varlık eğretilmelerinin oluşumu için bir ön koşuldur. Örneğin, Lakoff ve Johnson (1980) ZİHİN NESNEDİR eğretilmesinin kültürel olarak nasıl işlediğini ele almaktadır.

Çizelge 2.2 Zihin eğretilmeleri.

ZİHİN MAKİNE DİR	ZİHİN ZARAR GÖREBİLEN BİR NESNE DİR
Uzun zamandır çalışmadığım için <i>paslanmışım</i> .	Tüm önyargılarını <i>parçaladı</i> .
O kadar yorulduğum ki bugünlük <i>pilim bitti</i> .	O kadar <i>kırılığandı</i> ki askerlik onu <i>harap etti</i> .
Yeni bir hayat için zihnimi <i>formatladım</i> .	Derslerde zihni çok hızlı <i>dağılıyor</i> .
Bu iş için beynim <i>tam kapasite çalışıyor</i> .	Beynim <i>çatladı</i> .

Bilişsel bilimler gibi çeşitli disiplinlerin araştırmalarına rağmen zihnin tam olarak ne olduğu hala bilinmemektedir bu nedenle zihin kavramlaştırılırken bilinen nesnelere yola çıkarak onu daha fazla anlamaya çalışıp deneyimin farklı boyutlarına odaklanılmaktadır. MAKİNE eğretilmesi ile işleyen bir durum, iç mekanizmaya ve enerji kaynağına sahip bir zihin modeli anlayışı sunar. ZARAR GÖREBİLEN NESNE eğretilmesi ise psikolojik dayanıklılık üzerine çeşitli kavramlaştırmalar yapılmasını sağlar. Bunlara benzer varlık eğretilmeleri zihinde

oldukça fazla yer kaplamaktadır ve alışıl gelmiştir. Bu nedenle zihnin fenomenlerinin apaçık ve dolaysız tasvirleri olarak görülmektedir (Lakoff ve Johnson, 1980).

AŞK BİR YOLCULUKTUR eğretilmesi söz konusu kuramı açıklarken sıklıkla verilen bir örnektir. Aşkın bir yolculuk olarak kavramlaştırıldığı pek çok ifade bulunmaktadır ve bu ifadeler yalnızca aşk hakkında konuşulmasını sağlamaz aynı zamanda bu konu hakkında bir akıl yürütme biçimidir. Hatta bazı ifadeler direkt olarak aşk ile ilgili olmasa da bu şekilde anlaşılabilir. Örneğin, “Ne kadar yol kat ettiğimizi görüyor musun?”, “Uzun engebeli bir yoldu.”, “Bu yoldan artık geri dönemeyiz.”, “Ayrı yollara gitmemiz gerekiyor.”, “Bu ilişki hiçbir yere gitmiyor.”, “İlişki artık rayından çıktı.”, “Evlilik sallantıda.” gibi direkt aşkla ilgili olmasa da kolayca aşkı çağrıştıran ifadelerdir. YOLCULUK kavramsal alanı AŞK alanını anlamak için kullanılmaktadır. Çünkü eğretilme bir deneyim alanının çok farklı bir deneyim alanıyla anlaşılmasını içermektedir. AŞK alanındaki şeylerin, örneğin, aşıklar, onların ortak hedefleri, zorlukları gibi; bir YOLCULUK alanındaki şeylere, örneğin gezginler, araç, varış noktaları gibi, sistematik olarak karşılık geldiği varlıksal karşılıklar bulunmaktadır. Bu tür karşılıklar, yolculuklar hakkında akıl yürütmek için kullanılan bilgiyle aşk hakkında akıl yürütülmesini sağlamaktadır. Bu nedenle AŞK BİR YOLCULUKTUR eğretilmesini oluşturan ana kaynak tek bir sözcük ya da ifadeden doğmamaktadır; kavramsal alanlar arasında, YOLCULUK kaynak alanından AŞK hedef alanına doğru gerçekleşen varlıksal bir eşleşmesidir. Böylece eğretilme sadece dil ile ilgili olmaktan çıkar; aynı zamanda düşünce ve zihin ile ilişkilendirilir. Bu nedenle dil, ikincil planda yer alırken eşleşme ön plana çıkmaktadır. Bu bağlamda eşleşme gelenekseldir, kavramsal sistemin sabit ve doğal bir parçasıdır ve eşleşme ilişkileri kavramlaştırmanın en önemli yollarından biridir. Öte yandan kavramsal eğretilmeler yalnızca dilsel ifadelerle sınırlı olsaydı farklı dilsel ifadelerin farklı eğretilmeler oluşturması gerekirdi. Dolayısıyla, AŞK BİR YOLCULUKTUR kavramlaştırması sonucunda oluşan dilsel ifadelerin ayrı birer eğretilme olarak incelenmesi gerekirdi. AŞK BİR YOLCULUKTUR eğretilmesinin kavramsal sistemin sabit bir parçası olması nedeniyle eşleşmeye ait yeni kullanımlar söz konusu eğretilmenin altında yer alarak bireyin dilsel ifadeyi kavramlaştırmasını

kolaylaştırır. Örneğin “Ne yazık ki çıkmaz sokak kalbim sana.” (Özcan ve Mosso, 2024) şarkı sözü ele alındığında, zihinde çağrışım yapan yolculuk bilgisi; *çıkmaz sokak* ifadesinin yolun sonunu simgelemesi ve bireyin mevcut yoldan çıkıp farklı bir yola yönelmesi gerektiği gibi bilgi kümelerini içermektedir. Genel eğretilmeli eşleşme, yolculuk hakkındaki bu bilgiyi aşk ilişkileri hakkındaki bilgiye haritalamasıyla iki kişi arasındaki ilişkinin artık bitmesi gerektiği ve ilişkinin devamının olmadığı kavramlaştırması sağlanır (Lakoff, 1993).

Kövecses (2010) tam olarak tanımlanamayan deneyimlerin varlık eğretilmeleri aracılığıyla daha belirgin bir statüye kavuştuğunu da savunmaktadır. Varlık eğretilmeleriyle daha belirgin hale gelen deneyimin yönlerine atıfta bulunarak nicelenebilir veya tanımlanabilir. Örneğin, korkunun bir nesne olarak kavramlaştırılması, onun *sahip olunan şey* olarak zihinde yer almasına yol açacaktır. Bu sayede, *benim korkum* veya *senin korkun* şeklinde korku kavramına atıfta bulunulabilir. Araştırmacı, bu gibi durumların, kavramsal eğretilmenin en az fark edilen türleri olduğunu dile getirmektedir. Buna ek olarak söz konusu eğretilme türü sayesinde yazınsal alanda yaygın olan kişileşmenin de sağlandığını savunarak bir nesne olarak ele alınan zihin kavramlaştırmasına gönderimde bulunur. Örneğin, MAKİNE eğretilmesi aracılığıyla zihne kolayca daha fazla yapı sağlanmaktadır. Böylece herhangi bir şekilde somutlaştırılmayan deneyimin varlık eğretilmeleri aracılığıyla bir statü kazanması sonucu kavramlaştırılan deneyim, dilsel eğretilmeler yoluyla da yapılandırılmaktadır. Kişileşme ile nesne ya da maddelere insana özgü nitelikler atfetmektedir ve bunun için birey kaynak olarak bedenini kullanmaktadır. Bu sayede nesne ya da maddeler insanların özellikleriyle nitelenerek daha işlevsel bir biçimde kavramlaştırılır ve ifade edilir.

İmge şeması yaklaşımının gelişiminin ardından Lakoff (1987, 1990, 1993) çalışmalarında belirli kavramların doğası gereği imge-şematik olduğunu savunmaktadır. Böylece imge şemalarının eğretilmeli eşleşme için kaynak alan olarak hizmet edebileceği varsayılmaktadır. Çünkü imge şemaları, doğrudan kavram öncesi somut deneyimden ortaya çıkan bilgi yapıları gibi görünmektedir. Bu yapılar, bedensel deneyim aracılığıyla oluştukları için kavramsal düzeyde anlamlıdır. İmge

şemasının Kavramsal Eğretileme Kuramı'na uygulanmasından ortaya çıkan sonuç, eğretilenle kolaylaştırılan soyut düşünce ve akıl yürütmenin bir imge şemasına ve dolayısıyla ilksel bir temele sahip olmasıdır (Lakoff, 1990). Kavramsal eğretilmelerin imge şemalarına dayandığı savının sonucunda Lakoff (1993: 215) *değişmezlik ilkesini* (İng. invariance principle) ortaya koymuştur: “Eğretilmeli eşleşmeler, kaynak etki alanının imge şema yapısını hedef etki alanının içsel yapısıyla tutarlı bir şekilde korur.” Değişmezlik ilkesinin bazı temel varsayımları bulunmaktadır. Bunlardan ilki *yapının korunması*dır. Bir kavramsal eğretilmede, kaynak alanda bulunan ögeler hedef alana aktarılırken temel yapı değişime uğramamaktadır. Örneğin, kaynak alan YOLCULUK şeması olduğunda hedef alana karşılık gelen ögeler, mantıklı bir yolculuk yapısına sahip olmalıdır. Bu bağlamda *eşleşmelerde sınırlılıkların* olduğu tespit edilmiştir. Bu varsayım, hedef alanın temel yapısını bozan veya çelişen eşleştirmelerin kavramsal sistemde temsil edilemeyeceğini göstermektedir. Örneğin, mekan ile ilişkili bir eğretilme bir kabın içi, hedef alanda başka bir nesnenin dışı olarak eşleştirilemez. Bu varsayım doğrultusunda kavramlaştırma sonucunda oluşan akıl yürütme mantıksal bir çerçevede yer almaktadır. Son olarak *soyut akıl yürütme*, genellikle imgesel (görsel ve deneyimsel) akıl yürütmenin özel bir biçimidir. Eğretilmeli yapılar, hedef alanda yeni yapılar oluşturmaz; bunun yerine, önceden var olan şemalar üzerine kurulur. Bu ilke, bazı eğretilmeli ifadelerin mantıksal olarak neden geçerli olurken, bazılarının neden geçerli olmadığını açıklar. Ayrıca kavramsal eğretilme bedenleşmiş biliş temelinde şekillendiğini destekler; soyut düşünceler fiziksel deneyimler tarafından biçimlendirilmektedir (Evans ve Green, 2006; Lakoff, 1993). Örneğin, ZAMAN HAREKETTİR kavramsal eğretilmesi ele alındığında zamanın fiziksel bir varlık gibi hareket edebildiği kurgulanmaktadır. Soyut bir deneyim olan zaman somut bir deneyim olan hareket ile kavramlaştırılır. Sonuç olarak, KEK, bedensel deneyimler ile soyut konulara yönelik yaygın düşünce kalıpları, dilsel yapı ve davranış ile kültür arasındaki dinamik bağlantıların anlaşılmasını sağlamıştır. Buradaki önemli olan nokta, eğretilmenin nadir ve bir hayal gücü ürününden ziyade soyut düşünme ve eylemin bedenleşmiş temellerine dair kanıt sunmasıdır.

Kavramsal eğretilmeye ek olarak biliş temelli dilsel bir olgu olan *düzdeğişmece* (İng. metonymy), kavramlaştırma ve dış dünyayla etkileşimde öneme sahip bir kavram olarak yer almaktadır. Geleneksel sözbilim ve yazın çalışmaları düzdeğişmeceyi, *sinekdoki*, bir başka deyişle parça-bütün ilişkisine işaret eden bir biçim aracı olarak ele almaktadır. Ancak, bilişsel dilbilim perspektifinde düzdeğişmece, bir biçim aracı olmanın ötesinde, eğretilme gibi, düşüncenin tüm alanlarında yaygın olan bilişsel mekanizmalardan biridir. Düzdeğişmece doğası gereği referanssaldır ve başka bir kavramsal varlığa (hedef) erişim sağlayan belirli bir referans noktasından (araç) bahsetmeyi içerir. Düzdeğişmece, kavramsal düzdeğişmece ve düzdeğişmeceli ifadeden oluşmaktadır. Kavramsal düzdeğişmece sürece gönderimde bulunurken, kavramsal ifade bu sürecin dile yansımalarıdır (Tóth, 2018).

- Fenerbahçe’den sürpriz taktik sonrası gol.

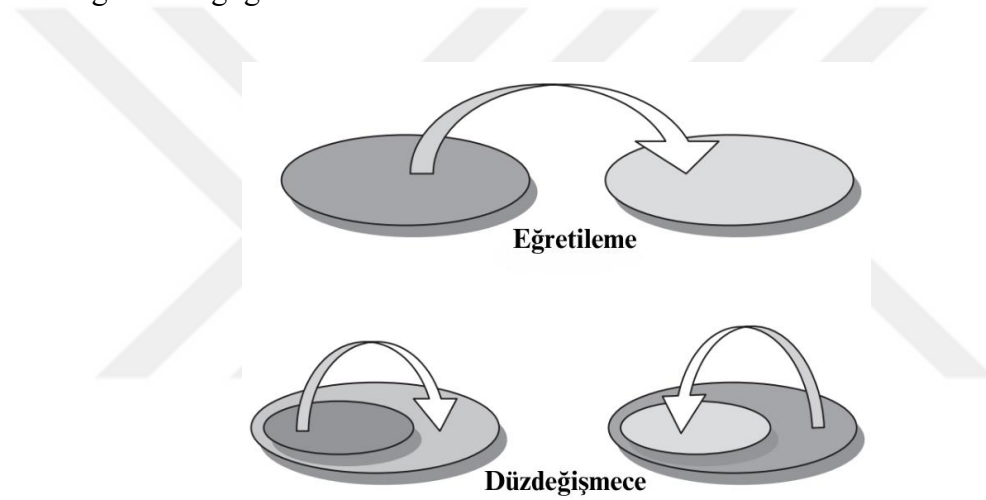
Bir futbol spikerinin yayın sırasında izleyicilere aktarabileceği söz konusu tümce ele alındığında, bir varlığın (Fenerbahçe takımı) diğerinin (Fenerbahçe’de yer alan bir takım oyuncusu) yerine geçtiği ifade bir düzdeğişmece örneğidir. Burada BÜTÜN İÇİN PARÇA düzdeğişmecesi yer almaktadır. Bu bağlamda, kavramsal düzdeğişmece “bir kavramsal varlığın, aracın, aynı idealize edilmiş bilişsel model içinde başka bir kavramsal varlığa, hedefe, zihinsel erişim sağladığı bilişsel bir süreçtir” (Radden ve Kövecses, 2007: 337). Bu doğrultuda Çizelge 2.3’te düzdeğişmece örnekleri bulunmaktadır.

Çizelge 2.3 Düzdeğişmece örnekleri (Lakoff ve Johnson, 1980: 38-39).

Düzdeğişmece	Örnek
BÜTÜN İÇİN PARÇA	<i>Kol gücü olmadan bu işi halledemezsin.</i>
ÜRÜN İÇİN ÜRETİCİ	<i>Hiç Tanpınar okumamış gibisin.</i>
KULLANICI İÇİN NESNE	<i>Beyaz yakalı sıklığı diye bir şey var.</i>
SORUMLU İNSANLAR İÇİN KURUM	<i>Belediye işini gerçekten çok iyi yapıyor.</i>
KURUM İÇİN YER/MEKAN	<i>Savaşta strateji değişikliğinden sonra Ankara ile temasa geçmeliydi.</i>

Lakoff ve Johnson (1980), düzdeğişmecenin temelinde, ya iki fiziksel varlık arasındaki bağlantı (BÜTÜN İÇİN PARÇA, KULLANICI İÇİN NESNE) ya da somut bir

kavram ile eğretilmeli biçimde kavramlaştırılan başka bir kavram arasındaki ilişki (SORUMLU İNSANLAR İÇİN KURUM) olduğunu vurgulamaktadır (bkz. Çizelge 2.3). Bilişsel dilbilim çerçevesinde hem eğretilme hem de düzdeğişmece, alanları ve eşleşmeleri içeren bilişsel mekanizmalar olarak kabul edilmektedir. Eğretilmeyle düzdeğişmecenin ortak noktaları olduğu gibi farklı noktaları da bulunmaktadır. Söz konusu iki bilişsel mekanizma arasındaki en önemli fark, eşleşmenin ayrı kavramsal alanlarda mı yoksa tek bir alanda mı gerçekleştiğiyle ilgilidir. Standart görüş, düzdeğişmeceli eşleşmenin tek bir alanda gerçekleştiği, eğretilmeli eşleşmelerin ise iki ayrı alanda gerçekleştiği şeklindedir. İki eşleşme türü arasındaki farklar, Şekil 2.3'te gösterildiği gibi sunulabilir.

Şekil 2.3 Eğretilme ve düzdeğişmece alan eşleşmeleri (Brdar ve Brdar-Szabó, 2013: 201).

Eğretilme söz konusu olduğunda kaynak ve hedef alan arasındaki kavramsal mesafe daha büyüktür çünkü görece daha farklı ve uzak iki alan birbirine bağlanmaktadır; her ikisi de aynı kavramsal alan içerisinde bulunan iki öge arasındaki ilişki ise düzdeğişmecelidir (Brdar ve Brdar-Szabó, 2013; Kövecses, 2010). Eğretilme ve düzdeğişmece, bir kavramın diğerinin yerine geçtiği iki şey arasındaki bağlantı ile ilgili olması nedeniyle birbirlerine benzemektedir ancak Şekil 2.3'te görüldüğü üzere söz konusu iki bilişsel mekanizma arasında ince bir farklılık bulunmaktadır. Buna ek olarak eğretilme benzerlik ilişkisine düzdeğişmece ise parça-bütün ve neden-sonuç gibi ilişkilere dayanmaktadır.

Eğretilme ve düzdeğişmece arasında ilkesel farklar olmasına rağmen birbirleri arasında bir ilişki de bulunmaktadır. Bilişsel dilbilimciler, eğretilme ile

düzdeğişmece arasındaki etkileşimin karmaşık olduğunu ve eğretilme ile düzdeğişmece arasındaki ayrımın mutlak olmaktan ziyade bulanık olabileceğini öne sürmektedirler (Barcelona, 2003; Radden, 2003). Kavramsal olarak düzdeğişmece çıkışlı deneyime doğrudan dayanan eğretilmeler ve eğretilme çıkışlı düzdeğişmeceler bulunmaktadır. Dolayısıyla eğretilme ve düzdeğişmecenin iç içe geçmesiyle *düzeğretilmece* (İng. metaphonymy) kavramı oluşmaktadır. Goossens (2003), düzeğretilmecenin, düzdeğişmeceli olarak kullanılan varlığın bir eğretilmeli ifadenin içine yerleştirildiğinde oluştuğunu belirtmektedir. Bu çalışmada eğretilme ile düzdeğişmece arasındaki ayrım geleneksel bağlamda takip edilmiş; eğretilme ile düzdeğişmece arasındaki etkileşim ilerleyen bölümlerde açıklanmıştır.

Bedenleşmiş eğretilme (İng. embodied metaphor), kavramsal eğretilme görüşünün bir devamı ya da derinleşmesi olarak ele alınabilir. Söz konusu terim, eğretilmelerin yalnızca dilsel ifadeler olmadığı, aynı zamanda dünyanın nasıl algılandığı ve deneyimlendiği görüşü temel alınarak gelişmiştir. Bedenleşmiş eğretilme, soyut kavramlara ilişkin anlayışın fiziksel ve duyuşal deneyimlere dayandığını savunmaktadır. Bu kavram, bilişsel süreçlerin dış dünyada gerçekleşen bedensel etkileşimlerle derin bir şekilde bağlantılı olduğunu öne süren bedenleşmiş biliş kuramıyla yakından ilişkilidir. Örneğin, kişi üzgün olduğunda, “Bugün çok düşüğüm.” gibi bir ifade kullanabilir. Söz konusu ifadede üzüntü, doğrusal düzlem aracılığıyla aşağı yönelimiyle ilişkilendirilmektedir. Bu durum insanların kendilerini kötü hissettiklerinde fiziksel olarak kamburlaştıklarını veya aşağıya doğru baktıklarını yansıtmaktadır. Ek olarak birine karşı olan izlenim, “Çok sıcak bir insandı.” gibi bir ifadeyle belirtilebilir. Birini *sıcak* olarak tanımlamak, genellikle yakın fiziksel temas sırasında deneyimlenen rahatlık ve sevgiyle ilişkilendirilen fiziksel sıcaklık hissinden kaynaklanmaktadır. Bedenleşmiş eğretilme dinamikdir; kültürel, sosyal ve kişisel deneyimlerden etkilenebilir. Ek olarak birçok bedenleşmiş eğretilme *birincil eğretilme* (İng. primary metaphor) olarak yer almaktadır. Birincil eğretilmeler, bedensel deneyimler ve soyut kavramlar arasındaki tekrarlanan ilişkiler yoluyla yaşamın erken dönemlerinde gelişmektedir. Örneğin, yönelim eğretilmelerinde örneklenen MUTLULUK YUKARIDIR kavramsal eğretilmesi fiziksel duruş ile duyuşal durumlar arasındaki ilişkiyi yansıtmaktadır. İnsanlar

mutlu olduklarında, başlarını yukarıda tutarak dik bir postür sergileme ve enerjik olma eğilimi gösterirler. Tekrarlanan bu tarz bedensel ve duyuşsal deneyimler yaşamın erken dönemlerinde oluşarak kavramlaştırmada etkin bir rol oynamaktadır (Littlemore, 2019).

Davranışsal kanıtların yanı sıra, eğretilmelerin bedenleşmiş olduğuna dair kapsamlı sinirbilimsel kanıtlar da bulunmaktadır. Güncel araştırmalar, duyuşsal-motor korteks bölgelerinin bu tür anlam görevlerinde daha önce düşünülenden çok daha büyük bir rol oynadığını ortaya koymaktadır. Eğretilmenin bedenleşmiş ve dolayısıyla somut doğasına dair sinirbilimsel kanıtların çoğu, İşlevsel Manyetik Rezonans Görüntüleme (fMRI)⁴ kullanan çalışmalardan gelir. Örneğin, duyuşsal-motor özellikleri içeren eğretilmeli ifadelerin, beynin duyuşsal-motor bölgelerini aktif ettiği gözlemlenmiştir. Diğer bir ifadeyle, bireyler hareket eylemleriyle ilişkili eğretilmeleri zihinlerinde işlediklerinde, fiziksel mekanizmayla ilgili beyin bölgelerinin aktive olduğu gözlenmektedir⁵. Bu durum bedenleşmiş eğretilmenin sinirbilimsel temeline dair bir kanıt sağlamaktadır (Rohrer, 2005, 2007).

Bahsedildiği üzere bedensel deneyimler, düşünme ve konuşma biçiminde önemli rol oynamaktadır. Bedensel deneyimlerin oluşumunda duyular en önemli etkenlerdendir. Anlamsal alanlarda bulunan duyuların rolünü keşfetme amacıyla *algı eğretilmelerine* (İng. perception metaphors) odaklanılmaktadır. Algı eğretilmeleri Çizelge 2.4'te yer aldığı gibi 3 uzantıda gözlenmektedir.

Çizelge 2.4 Algı eğretilme türleri (O'Meara vd., 2019: 3).

	Kaynak Alan	Hedef Alan	Örnek
Alan Ötesi I	Algı	Diğer	Bakış açısı
Alan Ötesi II	Diğer	Algı	Yüksek ses
Alan İçi	Algı	Algı	Keskin tat

⁴ fMRI, kan akışıyla ilişkili değişiklikleri tespit ederek beyin aktivitesini ölçmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Salman vd. (2024).

⁵ Sensor-motor ve somato-sensoriyel sinir bölgelerinin dil anlayışıyla işlevsel olarak ilişkili olduğu ileri sürülmektedir. Beynin belirli bölgeleri tarafından gerçekleştirilen algısal ve motor imgeleme, bazı dil anlayışı süreçlerine hizmet eder. Örneğin bir eylem tümcesi, zihinde eylemin gerçekleştirildiği hayal edildiği için anlamlı hale getirilebilmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Matlock vd. (2005).

Tadına bak- anlamında kullanılan *bak-* örneğinde olduğu gibi doğrudan algısal alanın bir parçası olmayan algısal olguları ifade etmek için *Alan Ötesi I* (İng. *transfield*) grubu kullanılmaktadır. *Alan Ötesi II* grubunda duyuusal deneyimler farklı bir alanda yer alan ifadelerle yer almaktadır. Uzamsal konum belirten *yüksek* ve *alçak* sıfatlarının işitsel duyumdan bahsederken kullanılması bu gruba örnektir. Son olarak, iki uzantının birleşimiyle oluşan *Alan İçi* (İng. *intrafield*) grubu, bir algı alanındaki deneyimin başka bir algı alanında tanımlanmasında kullanılan eğretilmeleri ifade etmektedir. Alan Ötesi grupları, alanlar arası; Alan İçi grupları, kavram alanında görülen eşleşmelerdir. Alan İçi grubuna *kesişimsel eğretilme* (İng. *cross-modal metaphors*) ya da *sinestezik eğretilme* de denilmektedir. Söz konusu eğretilme grubunun bedensellik kavramı doğrultusunda incelenmesine ve duyu-motor deneyimin bireyler arasında farklılık göstermesine rağmen kültür tarafından filtrelenmesi nedeniyle diller arası farklılıklar gözlenebilmektedir.

Sinestezik eğretilme, duyular arası ifadelerle karşılık gelmektedir. Örneğin, *pürüzsüz ses* ifadesinde dokunma duyusu alanında bulunan *pürüzsüz* sıfatı, başka bir duyu olan işitmenin hedef alanı ile eşleşmektedir. Başka bir deyişle, *pürüzsüz ses* bir dokunma-ışitme aktarımıdır (Kumcu, 2021). Sinestezik eğretilmelerin “bir duyuyu diğerine aktaran” ifadeler olduğu belirtilmektedir (Ullmann, 1945: 813). Bu duruma örnek olarak keskin tat (dokunma-tat), sert koku (dokunma-koklama), berrak ses (görme-ışitme), tatlı melodi (tat-ışitme) ve parlak ses (görme-ışitme) verilebilir. Bazı araştırmacılar sinestezik eğretilme terimi yerine *alanlararası eğretilme* teriminin kullanılması gerektiğini düşünmektedir. Bunun nedeni sinirbilim ve psikolojide, *sinestezi* kavramının duyuların eşleşmesinden daha spesifik bir gönderime sahip olmasıdır. Sinestezik bireyler, bir duyuusal modalitede bazı hisler algılarlar ve bu hisler başka bir modalitedeki belirli uyaranlarla etkinleşir. Örneğin (Martino ve Marks, 2001), acı çektiğinde canlı renk duyuları deneyimleyen bir sinestezi vakasını aktarmaktadır. Sinestezi kavramı hem algısal sinestezi hem de dilsel sinesteziyle paylaşılan bir mekanizmayı işaret etmektedir. Buna rağmen sinestezik eğretilmeler ile sinirbilimsel sinestezi arasındaki ilişkiyi ortaya çıkaran bir araştırma yapılmamıştır. Örneğin, sinestetik bireylerin söz konusu eğretilmeleri kullanım sıklığı ile normal bireyler arasında yapılan deneysel bir çalışma mevcut değildir. Ek

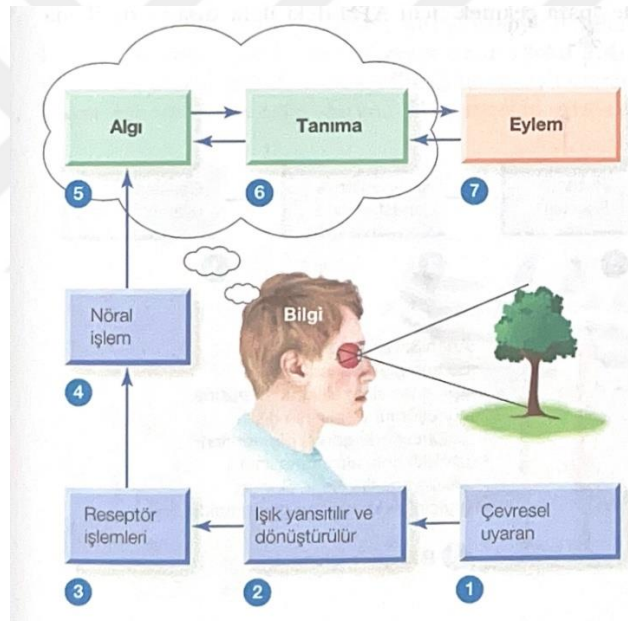
olarak sinirbilimsel sinestezi ile sinestezik eğretilmelerde yer alan belirli eşleşmeler arasında bağlantı olduğunu gösteren hiçbir deneysel kanıt da bulunmamaktadır. Dolayısıyla algı eğretilmeleri çalışan dilbilimciler, dilde yer alan sinestezi ile algıda bulunan sinestezinin tam olarak aynı şey olmadığını farkındadır. Sinestezi ile dil arasında henüz net bir bağlantı kurulmaması nedeniyle sinestezi terimi dilbilimsel tanımlama için uygun olmayabilir. Bu bağlamda sinestezi teriminin yalnızca bir benzetme olarak kullanılmasının da yeterli olmamasının nedeni, algısal sinestezide dilsel sinesteziye göre farklı türde eşleşmeler bulunmasıdır. Sinestezi yalnızca duyular arasında bir tür geçişi betimleme amacıyla kullanıldığında *kesişimsel eğretilme* terimi kuramsal olarak daha uygulanabilir (O'Meara vd., 2019; Winter, 2019). Winter (2019) duyuyla ilişkili ifadelerin algısal olmanın dışında değerleyici bir şekilde de kullanılabileceğini belirtmektedir. Bu doğrultuda Lehrer (1978) *ekşi* sıfatının sese aktarıldığında sesin bir tadı olduğu belirtilmesinden ziyade söz konusu özelliğin tat duyusunu etkinleştirerek hoşnutsuzluk özelliğini aktardığını ifade etmektedir. Söz konusu durum Türkçe için örneklendirildiğinde *tatlı melodi* ve *acı çığlık* gibi dilsel birlikteliklerde değerleyici işlev vurgulanabilir ve söz konusu durum nedeniyle modaliteye özgü algısal içerik arka plana atılabilir.

Sonuç olarak bedenleşmiş eğretilme ve KEK, eğretilmeli yapıların bedensel ve duyuşal deneyimlere dayandığını vurgular. Soyut düşüncelere ilişkin anlayışın sadece kavramsal olmadığını, aynı zamanda bedenle dünyayla etkileşim kurma biçimine de dayandığını savunur. Zihnin bedenden ayrı olmadığını, çevreyle olan bedensel etkileşimlerden etkilendiğini öne süren bedenleşmiş biliş ilkeleri aracılığıyla 3. *Alanyazın* başlığı altında tartışılan ZİHİN BEDENDİR eğretilmesine gönderimde bulunmaktadır.

2.4 Algı

Bireylerin kavramlaştırma sürecinde kullandığı duyuşal bilgi, duyu ve algı olmak üzere iki düzeyde işlenmektedir. Duyu, organizmanın bedeninde ya da çevresinde bulunan uyarınları algılamasını sağlayan biyolojik süreçlerin bütünüdür ifade etmektedir. Duyum ise ışığın parlaklığı, ses tonunun perdesi, çorbanın sıcaklığı ve tadı gibi ilkel deneyimleri içermektedir. Duyumlar yaşantının hammaddesi

olmasına rağmen bundan ibaret değildir ve gündelik yaşantıda detaylandırılmış bir yorumlama işleminden geçmektedir. Örneğin, birtakım tonlar melodi olarak, yuvarlak bir cisim top olarak, soğuk ve ıslak bir his yağmur olarak yorumlanabilir. Duyuların yorumlanıp anlamlı bir hale gelme sürecine ise *algı* denilmektedir (Morgan, 2019). Algı “uzun ve dolambaçlı yollar” (Goldstein, 2019: 5) sonucunda gerçekleşmektedir ve dış dünyada meydana gelen bir uyararla başlayıp ardından algılamaya ve tanımının davranışsal tepkileri ve harekete geçme ile son bulur. Dolayısıyla algı, duyuların uyarılması sonucunda ortaya çıkan deneyimler olarak tanımlanabilir. Görsel algı, işitsel algı gibi her duyuya ilişkin algı türleri bulunmaktadır. Şekil 2.4 algısal sürecin yalınlaştırılmış bir modellenmesini içermektedir.

Şekil 2.4 Algısal süreç (Goldstein, 2019: 5).

Algısal süreç Şekil 2.4’te yer aldığı gibi çevresel bir uyaran kaynaklı başlar. Örneğin bir ağaç görülür; ağacı algılamaya, tanıma ve ağaca yönelik bir eylemde bulunmayla süreç son bulur. Birey varlığı tanımak için bir eylem başlattığında, eylem, ona öncül olan algıyı ve tanımayı değiştirebilir. Bir ağaç olarak tanınan varlık, yaklaşıldığında meşe ağacı olarak tanımlanabilir. Başka bir deyişle, algıya ulaşma bir süreç de içerebildiğinden algısal süreçteki aşamalar her zaman ardıl bir biçimde gerçekleşmeyebilir. Bu nedenle de Şekil 2.4’te algı ve tanıma kutucukları

arasında ters yönde oklar bulunmaktadır. Deneyimler ek bilgiler ile değişebilir ve algı, akıl yürütme ya da problem çözme süreçlerine benzeyen bir yapıda olabilir. Algının gündelik yaşantıda fark edilmeyecek derecede hızlı gerçekleşmesi nedeniyle otomatikleşmiş bir sistem olduğu düşünülebilir ancak akıl yürütmeyi andıran karmaşık ve çoğu zaman arka planda işleyen aşamaları içermektedir. Bu nedenle Şekil 2.4 algısal sürecin basitleştirilmiş bir modellenmesidir. Söz konusu şekilde yer alan kutucukların her birinde birden fazla basamak gerçekleşmektedir. Bunun sebebi, algının eylemle birlikte gerçekleşmesidir; eylemlere eşlik eden ve onları destekleyen dinamik evreler mevcuttur (Goldstein, 2012, 2019). Aynı zamanda algıyı bir dizi süreç olarak tanımlamak, görsel ve işsel bilgilerin kullanılarak dengenin kontrol edilmesi gibi öznel deneyimin bulunmadığı durumlara dikkat çekmektir. Söz konusu durumlarda duyulara ulaşan bilgi, davranışı yönlendirir ve kontrol eder; bununla birlikte eşlik eden öznel bir deneyim söz konusu değildir (Rogers, 2017).

Algı çevredeki uyaranlar tarafından reseptörlerin harekete geçirilmesiyle başlamaktadır. Alıcıların uyarılmasıyla başlayan sürece *aşağıdan yukarıya işleme* (İng. bottom-up processing) denilmektedir. Örneğin, bir nesnenin yansıttığı ışık bireyin gözlerine iletilir, alıcıları uyarır ve sinyaller kortekste bulunan görsel alıcı bölgeye aktarılır. Bütün fiziksel dünya tarafından gelen duyuşal deneyimler aşağıdan yukarıya işleme ile başlamaktadır. Algı yalnızca alıcıların sunduğu bilgilerle oluşmaz; bireyin durum hakkındaki ek bilgileriyle de oluşmaktadır. Başka bir deyişle, bireyin deneyim ve bilgileri, amaçları, inançları ve beklentileriyle başlayan algı, *yukarıdan aşağıya işleme* (İng. top-down processing) içermektedir. Alıcılardan beyne giden sinyaller, nesnelere temel nitelikleri ile ilgili bilgiler taşımaktadır. Dolayısıyla söz konusu işleme bilgiyi temel almaktadır. Bu sinyaller dışında farklı sinyaller de bu sürece dahil olmaktadır; örneğin, bazı sinyaller sahnenin farklı bölümleriyle ilgili bilgiler taşımaktadır. Bir ağaç algılandığında, ağaçtan gelen görsel sinyallere, ağacın çevresindeki çimler ve arka planda bulunan gökyüzünden gelen sinyaller de sahneye dahil edilebilmektedir. Dahası, bireyin dış dünyaya dair artalan bilgileri de bu sürece beynin daha üst düzeylerinden iletilmektedir. Başka bir ifadeyle, nesne algısı, nesneyi tasarlayan sinyallere ek, çevreyi tasarlayan ve önceki bilgilerle beklentileri temsil eden sinyallere dayanır.

Algının neredeyse her basamağı söz konusu iki bilgi işleme sürecini de kapsamaktadır (Goldstein, 2012). Gibbs (2005) algının eyleme atıfta bulunulmadan anlaşılamayacağını savunmaktadır. Bunun nedeni, insanların dünyayı statik değil; dinamik bir biçimde keşfederek algılamasıdır. Örneğin, ilk sahnede uzak olarak konumlandırılmış bir kitaplığa yaklaşıldığında yüzeyindeki dokulu çizgiler daha iyi algılanır; arka planda çalan bir müziğe doğru kulak verildiğinde müziğin alt notaları daha net duyulur ya da tezgahta duran kahve fincanına doğru yaklaşıldığında kahvenin kokusu net bir şekilde alınır. Her bedensel hareket, duyu organlarının bireyin motivasyon ve hedeflerine bağlı olarak işlemlerini sağlar. Böylece daha önce mevcut olmayan bazı bilgilere erişilir.

Algı beyinde çok fazla nöron tarafından gerçekleştirilen karmaşık işlemlerden oluşmaktadır ve 3 farklı alt koşul bu durumu göstermektedir. İlk olarak, beyin en üst seviyede gelişmiş yapısı olan serebral korteksin büyük bir kısmı algılama işlemlerini yürütmektedir. Örneğin, sadece görme algısı için kortekste bulunan nöronların yarısından fazlası kullanılmaktadır. İkinci olarak, modern bilgisayar teknolojisine ilerlemesine rağmen hala bir bebeğin algılama sürecini modelleyen bir sistem ortaya konulamamıştır. Hatta bir insan için çok basit olan bir yüz veya sesi tanıma, medikal görüntülemelerdeki anormallikleri algılama gibi nispeten sınırlı problemlerin bilgisayar yardımıyla yapılmasının ne kadar önemli olduğu belirtilmektedir (Huang, 2005). Son olarak, yaralanma veya hastalık sonucunda, az sayıda kişide gözlemlense de, bireylerin algılama yeteneklerinde sorunlar yaşamasıdır. Bir insanın aynada kendi yüzünü tanıyamaması⁶ veya kollarının yerini onlara bakmadan bilememesi gibi bazı problemler tıpta gözlemlenmektedir. Bu tip vakalar algılama yeteneklerini ortaya çıkaran beyin işlevlerinin karmaşıklığını vurgulamaktadır (Mather, 2018). Örneğin sadece görsel algı işleme sırasında birçok özellik kullanılmaktadır. Algı sürecinin karmaşık işlemleri barındırmasının kavramlaştırma açısından önemli bir yeri vardır. Objeye tanımda rengin varlığı, süreci çok daha kolaylaştırdığı için renklerin görsel algıda önemi büyüktür. Aynı şekilde bir

⁶ Beyin hasarı sonucu gözlemlenen, *prosopagnozi*, bir hastanın bildiği yüzleri tanıyamadığı bir klinik durumdur.

hareket algılanırken sinirin uzamsal⁷ alanda ne şekilde değiştiği ve bunun işlenmesi önemlidir. Buna ek olarak derinlik algısı gibi görsel algının birçok özelliği bulunmaktadır. Ancak algının yapısının söz konusu Şekilde karmaşık bir nitelikte olması kavramlaştırmanın da çok düzlemli doğasıyla ilişkilidir. Çünkü nesnelerin veya varlıkların algılanış biçimi kavramlaştırmayı da etkilemektedir. Örneğin, görme duyusu derinlik algısını iermeseydi, algı sistemi varlık ve nesnelere çok boyutlu ve perspektif özellikleriyle algılayamayacaktı. Dolayısıyla, söz konusu nesne veya varlıkların kavramlaştırmalarında bu özellikler yer almayacak ve bu durum, muhtemelen bireylerin tamamen farklı bir kavramsal sistem geliştirmelerine neden olabilecekti.

2.5 Duyu

Dış dünya ve bedende gerçekleşen olayları doğrudan ya da bütünüyle deneyimlemekten ziyade söz konusu durumlar, beyne bilgi gönderen özel duyu organları sayesinde deneyimlenmektedir. Bir başka deyişle, dış dünyaya dair bilgi, duyu organları aracılığıyla sağlanır. Duyu organının son reseptörünün uyarılmasıyla söz konusu organda gerçekleşen spesifik olaylara *duyu* denilmektedir ve reseptif⁸ faaliyetin tümüne karşılık gelir. Beyne giden sinir uyarılarına ise *duyum* denilmektedir. Hem duyum hem de algı beynin işlevleridir; özellikle *serebral korteks* veya *serebrum* denilen beynin bir parçasıdır. Duyum, bir uyarının farkındalığı ve lokalizasyonu, bir tepkiye yol açan i veya dış ortamdaki bir değişiklik olarak tanımlanabilir. Dış ve i çevreden elde edilen bilgilerin doğru yorumlanması önemlidir. Beyin, duyumları aldığında onları yorumlar ve bir uyarının algılanmasını sağlar. Bu nedenle algı, deneyimlenen ve öğrenilen bilgilere dayanarak bir duyuma anlam yüklemeyi içermektedir. Örneğin, çiviye basmak bir acı hissine neden olur; yaralanmanın farkındalığı ise algı olarak kabul edilir. Duyusal reseptörler, çevredeki belirli uyarılara yanıt veren özel hücrelerden oluşan anatomik yapılardır. Bunu yaparken, merkezi sinir sistemine hem vücudun içindeki hem de dışındaki koşullar hakkında bilgi sağlarlar. Bu nedenle duyu organları merkezi sinir sistemi ile

⁷ Burada *uzamsal* terimiyle Evans'da (2007: 203) olduğu gibi "bir Şekil ile referans nesnesi arasında mekansal-geometrik özelliklere dayalı bir ilişki" kastedilmektedir.

⁸ Reseptif alan, bir duyu reseptörünün uyarılabileceği bölgenin sınırlarını belirtir.

çevre arasındaki fiziksel bağlantılardır (Goldstein, 2019; Mather, 2018; Tanalp, 1972).

Duyular, birçok toplumda *temel 5 duyu modeli*⁹ (İng. five senses folk model) ya da diğer bir adıyla *Aristotelesçi duyular* doğrultusunda sınıflandırılmaktadır (Sorabji, 1971). Aristoteles, duyuları görme, işitme, koklama, tatma ve dokunma şeklinde sınıflandırdığından beri normatif bir biçimde gündelik hayatta kullanılmaktadır. Ancak güncel sinirbilim, fizyoloji ve psikoloji çalışmaları doğrultusunda modern sınıflandırmalar oluşturulmuştur; böylece 5 duyudan fazlası olduğu bilinmektedir. Modern duysal bilim, ağrı (nositsepsiyon), kinestezi, içsel duyular ve daha fazlası gibi duyular dahil olmak üzere 5 duyudan çok daha fazlasını tanımlamaktadır. Araştırmacılar tarafından duyuların sınıflandırma biçimi değişiklik gösterebilmektedir. Tanalp (1972) bu durumun duyuların reseptör¹⁰ ya da organlara göre sınıflandırılma biçimi nedeniyle oluştuğunu belirtmiştir; bu doğrultuda bazı sınıflandırmalar Çizelge 2.5'te¹¹ yer almaktadır.

Çizelge 2.5 Duyu sınıflandırmaları.

Araştırmacı	Duyular
Tanalp (1972)	Görme, işitme, tatma, koklama, denge, deri, derin, iç alem duyuları.
Guyton ve Hall, 1996	Görme, işitme, tatma, koklama, dokunma, sıcaklık, ağrı ve denge duyuları.
Carlson (2013)	Görme, işitme, tatma, koklama, dokunma, vestibüler, somatosensasyon, kinestezi ve organik duyular.
Mather (2018)	Görme, işitme, tatma, koklama, dokunma, pozisyon ve denge duyuları.
Morgan (2019)	Görme, işitme, tatma, koklama, sıcaklık, soğukluk, dokunma, ağrı, kinestetik ve vestibüler duyular.

Tanalp (1972) çalışmasında duyu organları temelli bir sınıflandırma geliştirmiştir. Temel 5 duyu dışında sınıflandırması denge, derin ve iç alem duyularını içermektedir. Denge duyusu, vestibüler organ tarafından hareket duyularını; derin duyusu, iç organ, kas ve eklemler tarafından vücudun durum ve

⁹ Çalışmada direkt olarak İngilizce çevirisi yerine söz konusu terim tercih edilmiştir.

¹⁰ Reseptörlerin de farklı sınıflandırmaları bulunmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Light (2005).

¹¹ Duyu organlarıyla yapılan pek çok sınıflandırma bulunmaktadır. Konu bağlamında çalışmada bu sınıflandırmalardan yalnızca birkaçına değinilecektir.

direnç duyularını; iç alem duyuları ise açlık, tokluk, susuzluk, bulantı ve dışkılama gibi duyuları içermektedir. Araştırmacı ek olarak deri duyularının ağrı, ısı ve basınç gibi duyuları içerdiğini belirtmektedir. Guyton ve Hall (1996) farklı duyu reseptörleri aracılığıyla duyuları sınıflandırmıştır. Temel 5 duyu dışında, somatik duyular altında dokunma, pozisyon, ağrı ve termal duyular ile denge duyuları yer almaktadır. Buna ek olarak araştırmacı dokunma duyusunun titreşim, gıdıklama ve kaşınma duyularını da içerdiğini belirtmektedir. Carlson (2013) temel 5 duyunun ötesinde, denge ve baş hareketlerini içeren denge duyusu; dokunma, basınç, sıcaklık, ağrı, titreşim ve uzuv pozisyonlarını içeren somatosensasyon duyusu; vücut hareketi ve algısını içeren kinestezi duyusu ve iç organlardan gelen hisleri içeren organik duyusunu içeren bir sınıflandırma yapmıştır. Mather (2018) temel sınıflandırmadan farklı olarak vücut duyuları başlığı altında dokunma, propriosepsiyon, kinestezi ve denge duyularını ele almıştır. Son olarak Morgan (2019) diğer araştırmaların alt duyular olarak sınıflandırdığı sıcaklık, soğukluk ve ağrıyı temel duyular olarak ele almıştır. Bunun nedeni ise söz konusu duyuların 4 ayrı duysal kanal ile iletilmesidir. Araştırmacı duyuları temelde 6 gruba ayırmaktadır. Görme ve işitme ayrı birer başlık altında; tatma ve koklama kimyasal duyular altında; dokunma, soğuk, sıcak ve ağrı duyuları deri duyuları altında yer almaktadır. Son olarak kinestetik ve vestibüler duyular ise ayrı bir başlık altında değerlendirilmiştir. Söz konusu araştırmacılar dışında modern duyu sınıflandırmalarına farklı duyuları eklemeyen araştırmalar da bulunmaktadır. Örneğin Møller, (2003) sadece görme, işitme, tatma, koku ve somestezi duyularını sınıflandırmaya dahil etmiştir. Somestezi başlığı dokunma ve ağrı duyularını içermektedir. Propriosepsiyon ve içsel duyular bilinçli algıya ulaşılmadığı gerekçesiyle kapsam dışı bırakılmıştır. Pink (2011) ise temel 5 duyu modeli dışında yer alan duyuların çoğunun doğrudan yansımaları olmamasıyla birlikte söz konusu duyuların sözcüksel karşılıklarının da direkt olarak bulunmadığını savunmaktadır.

Bütün duyular, duyu organlarının uyarılması sonucunda oluşan bilinçli bir duruma sebep olmaktadır. Dile pH değeri orta derece olan bir asit temas ettiğinde ekşilik hissi, hava basınç dalgaları kulağa girdiğinde ses, elektromanyetik radyasyon göze girdiğinde ışık duyumu alınır. Bu durumlar ses yüksekliği, ağrı veya renk gibi

deneyime dayalı ya da hissedilen¹² bazı özelliklere sahiptir. Duyular doğası gereği öznel ve sadece algılayan kişileri etkilemektedir ancak aynı formda bedenlere sahip olduğu için genel birtakım durumlar da vardır (Mather, 2018). Algının bedenleşmiş doğasını anlamak, algısal deneyim için nedensel açıklamalar ararken yalnızca beyne bakmak yerine, beden-dünya etkileşimlerini de incelemeyi gerektirmektedir.

Sonuç olarak araştırmacıların duyuları sınıflandırma biçiminde farklılık bulunmaktadır. Bu araştırmada temel 5 duyuya ek olarak termal, ağrı, denge, kinestetik ve içsel duyulara odaklanılmıştır.

2.5.1 Görme Duyusu

Duyuların farklı sınıflandırmaları olmasına rağmen bütün sınıflandırmalar görme duyusunu temel duyu olarak kabul etmektedir. Görsel süreç, ışığın göze girmesiyle başlamaktadır ardından birçok yolla dönüştürülmektedir. Öncelikle dış dünyada çevresel bir uyaran bulunmaktadır; çevresel uyarandan yansıyan ışık görsel reseptörlere aktarılır; reseptörlerin özellikleri ışığı elektrik sinyallerine dönüştürür ve son olarak sinyal bir nöron ağında dolaşır (Goldstein, 2019).

Görmenin temel bir duyu olması nedeniyle basit bir işleyişe sahip olduğu düşünülebilir ancak birçok işlevi ve özelliği içinde barındırmaktadır. *Nesne ve şekil algılama* bunlardan biridir. Görüntü öncelikle belirli özellikleriyle algılanır ardından şekil temsili oluşur ve son olarak nesne temsiliyle algılama son bulur. Örneğin, çay ve kahve ikram edilen bir tepsi düşünüldüğünde doğru içeceği alabilmek için süt kabı, şeker kasesi, kaşık ve kurabiyeler gibi diğer öğelerin varlığında kupaların ayırt edilmesi gerekmektedir. Bu gibi gündelik basit bir örnek, nesne gösterimlerini gerektiren görsel görevlerin sadece bir kısmıdır. Belirli bir sınıfa ait nesnelerin tanımlanması, bir sınıf içerisindeki farklı nesnelerin ayrımı ve nesnelerle etkileşim gibi çeşitli durumları içermektedir. Nesne ve şekil algısına *figür-zemin* ilişkisi de dahildir (Mather, 2018). Nesnelere uzanıp almak, engebeli yüzeylerde yürümek ya da bir nesnenin uzaklığını anlamak için üç boyutlu dünyayla kurulan etkileşim

¹² Bu duruma duyum ya da *qualia* denilebilir. Qualia, bir duyu organının uyarılmasıyla başlayan sensörük etkilerdir ve öznel/bilinçli deneyimin örnekleridir.

sonucunda *derinlik algısı* oluşmaktadır. Retinaya düşen görüntüler iki boyutludur ve derinliğin üçüncü boyutu eksiktir ancak dış dünyayla etkileşim için bu özellik önemlidir. Görsel sistem, iki boyutlu görüntüde bulunan ipuçları ile gözün iç ve dış kaslarının durumlarının ipuçlarını kullanarak eksik olan boyuta ait bilgileri tamamlamaktadır. Derinlik algısının *doku, perspektif, sıkıştırma ve yoğunluk* gibi farklı özellikleri de bulunmaktadır. Aynı zamanda *boyut algısı* da burada önemli bir noktada yer almaktadır (Mather, 2018). Hareket algısı, görme duyusuyla ilişkili temel özelliklerden biri olup evrimsel açıdan da büyük bir öneme sahiptir, çünkü canlılar dinamik çevreye uyum sağlayarak hayatta kalabilmektedir. Tehlikelerden korunmak için hareket algısının doğru bir şekilde anlamlandırılması önemlidir. Örneğin, birisi bize doğru bir taş attığında bir sonraki harekete karar verilmelidir. Bu nedenle hareket ve eylem algısının nöral ve davranışsal temelleri önemlidir. Bir varlığın hareketi algılandığında o varlığın şekil ve hareket bilgisi nöral temelli olarak işlenmektedir (Urgen vd., 2013). Görsel algıda oldukça temel olan bir diğer tür *renk algısıdır*. Renk algısı 4 temel renk tonuyla açıklanabilir. Bunlar mavi, sarı, yeşil ve kırmızıdır. 4 renkli şemaya dair kanıtlar renk körlüğü gibi olaylardan elde edilmektedir (Morgan, 2019). Renklerin 3 unsurdan hareketle açıklanabileceği düşünülmektedir. Bunlar renk tonu, doygunluk ve parlaklıktır. *Renk tonu*, kırmızı ya da yeşil gibi rengin tam olarak kendisine karşılık gelmesidir. *Doygunluk*, nötr rengin ne kadar bulunduğuyla ilgilidir. Örneğin pembe, doymamış kırmızıdır. Son olarak *parlaklık* ise algılanan ışığın şeklidir (Mather, 2018). Bahsedildiği gibi gözün görme dışında nesne ve şekil algılama, hareketi algılama, renk algısı, derinlik ve boyutu algılama gibi pek çok işlevi bulunmaktadır. Dolayısıyla görme dışında gündelik hayatta görme duyusu birçok konu hakkında bilgi sağlamaktadır.

2.5.2 İşitme Duyusu

İşitme yeteneği, görme yoluyla algılanamayan olaylar ya da varlıklar hakkında bilgi sağlayabildiği için görme duyusu kadar önemli bir yere sahiptir. İşitme, insanlar için ambulans sireninin sesi ya da bir bebeğin yüksek perdeden ağlaması gibi bazı sorunları gösteren seslere ait sinyalleri sağlamaktadır. Görme sürecinde ışık tarafından iletilen uyarın görsel alıcılarda bir temsil yaratmaktadır. İşitme için algılama sürecindeyse havadaki basınç değişiklikleriyle oluşan ses uyarını,

kulakta sesin temsilinin oluşmasına, sinir sinyallerinin beyne gönderilmesiyle ise uyarının algılanmasına yol açmaktadır. İşitmede temel olan sesin frekans, perde, şiddet ve yükseklik gibi özellikleri bulunmaktadır. Dolayısıyla işitme sayesinde dış dünyaya dair pek çok bilgi elde edilmektedir (Goldstein, 2019; Morgan, 2019).

Bir dizi farklı kaynaktan saf ve karmaşık tonlar ya da ses perdeleri işitme duyusunun mekanizmaları sayesinde algılanmaktadır. Kafede arkadaşıyla sohbet eden bir kadın düşünüldüğünde, kadın hem arkadaşının sesini hem kafede çalan müziği hem de etrafındaki insanların sesini algılayabilmektedir. Bu gibi durumlarda *işitsel konum belirleme*, *yansıyan sesleri ayırt etme* ve *işitsel sahne analizi* yapılmaktadır. *İşitsel konum*, karşısında bulunan arkadaşını ile kafede çalan müziğin nereden geldiğini algılayabilmesini; *yansıyan sesleri ayırt edebilme*, kafede çalan müziğe ait sesin bir kısmının duvara yansyarak hafif bir gecikmeden sonra kulağa ulaşmasına rağmen eko olmadan algılanabilmesini; *işitsel sahne analizi* ise arkadaşının sesini müzikten ve kafedeki diğer insanlardan ayırt ederek algılamasını içermektedir. Basit bir gündelik senaryoda bile işitme duyusunun pek çok özelliği bulunmaktadır. İşitme aynı zamanda sosyal etkileşim için de önemli bir unsurdur. İşitme duyusunun sağladığı konuşma algısı gündelik hayatta büyük bir yer kaplaması nedeniyle basit bir süreçmiş gibi düşünülebilir ancak görsel algı sürecinin karmaşıklığı konuşma algısında da bulunmaktadır. Örneğin, bilgisayarların ses tanıma algoritmaları her geçen gün gelişmesine rağmen insanların konuşmaları tanımlama yeteneğine hala ulaşmış değillerdir. İnsanların sesleri algılaması için kişinin yavaş ve net konuşmasına ve arka planda gürültü olmamasına gerek yoktur. Buna ek olarak sözcüklerin düzgün sesletilmediği, farklı lehçe ve aksanlara sahip olduğu gibi çeşitli durumlar olmasına rağmen insanlar konuşmaları algılayabilirler. Algı sistemleri bu gibi sorunlara karşı çeşitli çözümler üreterek uyarının başarılı bir biçimde anlamlandırılmasını sağlamaktadır (Goldstein, 2019).

2.5.3 Kimyasal Duyular¹³

Koku ve tat duyuları arařtırmacılar¹⁴ tarafından *kimyasal duyular* başlığı altında sınıflandırılır; bunun nedeni, duyuların bilgileri çevreden kimyasal etkileşimler dolayısıyla doğrudan elde etmesidir.

2.5.3.1 Koku Duyusu

Morgan (2019) koku duyusunun duyarlılığı sebebiyle duyular arasında en merak uyandırıcı olanın koku olduğunu düşünmektedir. Tat ve kokunun karıştırılma eğilimi her iki duyunun da aynı anda uyarılması nedeniyle. Kokunun insan için yemekleri değerlendirme gibi durumlarda işe yaradığı düşünülebilir ancak nefes, el ya da koltuk altı kokusundan cinsiyet tanımlanabilmektedir (Mitro vd., 2012). Kokular buna ek olarak güçlü duygusal tepkileri ve anıları da çağrıştırılmaktadır. Bazı insanlarda sobanın üzerine mandalina konulduğunda çıkan koku, çocukluk anılarını hatırlatırken; dezenfektan ve temizlik kokusu hastanelerdeki anılarını çağrıştırabilir. Dolayısıyla koku duyusunun deneyimlerle eşleştiği söylenebilir.

Koku duyusu algılanırken *saptama*, *tanımlama* ve *adaptasyon* gibi bazı özellikler bulunmaktadır. *Saptama*, kokunun cinsine göre değişiklik göstermektedir çünkü bazı kimyasallar diğerlerinden daha az konsantrasyonla saptanabilmektedir. Örneğin insanlar misk ve merkaptan¹⁵ kokusuna hassasken, keklik üzümü bitkisinde bulunan aromatik içeriğin kokusunu saptamada iyi değildirler. *Tanımlama*, uyarının konsantrasyonu arttıkça yükselmektedir. *Adaptasyon*, kokuya maruz kalmayla ilgilidir. Kokunun algılanma yoğunluğu söz konusu kokuya maruz kaldıktan sonra %30'dan fazla azalmaktadır. Dış dünya tamamen kokudan arındırılmayacağı için adaptasyon özelliği her zaman aktiftir (Mather, 2018).

Birçok hayvan, hayatta kalmasında önemli bir etken olan kuvvetli bir koku hissine sahip olması nedeniyle makrosmatiktir; insanlar ise mikrosmatiktir. Makrosmatik hayvanlar için koku duyusu önemlidir. Onları çevrede yönlendirme, bölgelerini işaretleme ve diğer hayvanlar ile besin kaynaklarına yönlendirmeyi

¹³ Bu çalışmada koku ve tat duyuları ayrı ayrı değerlendirilmiştir.

¹⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz. Carlson (2013), Goldstein (2019), Morgan (2019), Møller (2003).

¹⁵ Merkaptan sızıntıları tespit etmek için ev tipi gazlara eklenen kimyasal madde anlamına gelmektedir.

sağlamaktadır (Holley, 1991). İnsanların makrosmatik canlılar olarak dünyaya gelmesi durumunda, mevcut algı sisteminin ne ölçüde farklılaşacağı ve buna bağlı olarak kavramlaştırmaların nasıl değişeceği önemli bir tartışma alanıdır.

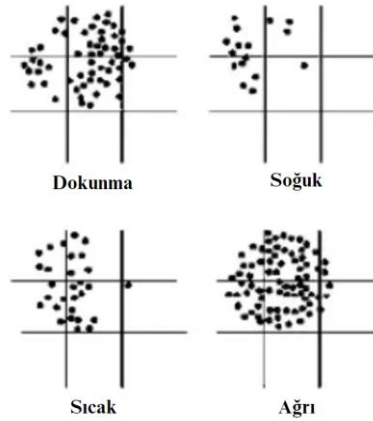
2.5.4 Tat Duyusu

Modern toplumlarda tatma duyusu yemeklerin lezzetleriyle ilgili olmasına rağmen hayvanlar için besinlerin besleyici ya da zehirli olduğunun belirlenmesinde rol oynamaktadır. İnsanlarda acı, tatlı, ekşi ve tuzlu olarak 4 birincil tat niteliği vardır ve bu nitelikler dilin farklı bölgelerinde yer almaktadır. Güncel araştırmalar 4 tat reseptörüne beşinci bir tat reseptörü de eklemiştir (Chaudhari vd., 2000). Monosodyum glutamat (MSG), Japocada *umami* olarak bilinen *iyi tat* veya *lezzetli* tat duyusunu etkinleştirmektedir. MSG, yemeklerin lezzeti ve iştah açıcılığıyla ilişkilidir. Söz konusu 5 tat, tat boyutlarını oluşturmaktadır (Mather, 2018).

Dil, papilla, tat tomurcuğu, tat hücresi ve reseptör alanları tat sistemindeki yapılarıdır. Tadım dil ile başlamaktadır. Dilin yüzeyi papilla denilen ve 4 kategoriye ayrılan birçok çıkıntı ve çukura sahiptir. Dil, sistemde bulunan diğer tüm yapıları da barındırmaktadır. Papilla üzerinde bulunan yapılara tat tomurcuğu denilirken tat tomurcukları ise tat hücrelerini oluşturmaktadır. Tat hücrelerinin ucunda bulunan alanlar reseptör alanlarıdır. Her farklı kimyasal için farklı alanlar bulunmaktadır. Reseptör alanlarının uyarılması, hücre içinde bulunan yüklü moleküllerin zar boyunca hareketine yol açar ve böylece reseptörde bir elektrik sinyali oluşturan bir dizi farklı reaksiyon tetiklenir (Goldstein, 2019).

2.5.5 Deri Duyuları

Morgan (2019) sıcaklık ve soğukluk duyularını ayrı birer duyu olarak ele alması nedeniyle deri duyularının dörde ayırmaktadır ancak bu çalışmada sıcaklık ve soğukluk termal duyular altında ele alınması sebebiyle 3 başlık altında incelenmiştir. Gerard (1941) deri duyularının bir deri bölgesinin farklı bölgelerinde algılandığını tespit etmiştir. Söz konusu çalışmada araştırmacı Şekil 2.5'te yer alan diyagramı sunmuştur.

Şekil 2.5 Deri duyarlılığının haritalandırılması (Morgan, 2019: 237).

Şekil 2.5'te yer aldığı gibi farklı duyumlardan herhangi biri derinin sadece bazı noktalarında algılanmaktadır. Aynı zamanda sıcak duymu ile soğuk duyumunun algılandığı noktalar farklıdır. Söz konusu çalışma deri duymalarında yer alan dokunma, ağrı ve termal duymaların birbirinden farklı olduğunu kanıtlamaktadır. Mather (2018) ise reseptörler doğrultusunda dokunma duymusunun duymusal işlevlerinin ağrı, sıcaklık, gıdıklanma, hafif ve dinamik dokunma, basınç, titreşim ve derinin gerilmesi olduğunu belirtmiştir.

2.5.5.1 Dokunma Duyusu

İnsanlar cisimleri görme duymusuyla tanımasına rağmen tanımlamada dokunma duymusu da verimli bir biçimde kullanılmaktadır. Bir yüzeyin dokusu uzamsal özellikler doğrultusunda algılanmaktadır. Boyut, şekil, çıkıntı ve girintilerin yoğunluğu dokunun uzamsal özelliklerini; derinin doku yüzeyi boyunca hareket etmesi sırasında oluşan titreşimler ise zamansal özelliklerini oluşturmaktadır (Mather, 2018). Goldstein (2019) dokunsal algının da diğer algı türleri gibi karmaşık süreçleri içerdiğinden bahsetmektedir. Bunun nedeni duymusal, motor ve bilişsel sistemlerin birlikte çalışmasıdır. Motor sistem, parmak ve el hareketlerinin kontrolünü sağlamak için; el ve parmaklardaki duymular için kütanöz hisler¹⁶, el ve parmakların pozisyonlarına ilişkin bilgiler ve nesneyi tanımlamak için düşünce süreçleri birlikte çalışmaktadır. Bu süreçler etkin dokunma deneyimine yol

¹⁶ Kütanöz hisler, ciltte bulunan duyma reseptörleri aracılığıyla algılanan dokunma, basınç, sıcaklık ve ağrı gibi duymusal bilgileri ifade eder.

açmaktayken söz konusu deneyimden oldukça farklı olan edilgen dokunma deneyimi de bulunmaktadır. Bir kişinin eline sivri bir cisim bastırıldığında “Elimde bir batma hissediyorum.” gibi bir ifade kullanılabilirken; sivri nesneyi kendi elinize bastırıldığınızda ise “Sivri bir nesne hissediyorum.” gibi bir ifade kullanılabilir (Kruger, 1970). Dolayısıyla söz konusu iki deneyim birbirinden oldukça farklıdır. Bir başka deyişle, edilgen dokunmada derideki bir deneyimden; etkin dokunmada doğrudan nesne ile oluşan deneyimden bahsedilmektedir.

2.5.5.2 Termal Duyular

Sıcaklık ve soğukluk hisleri, uç noktalar haricinde mutlak değil, görecelidir. Sıcağa tepki verenler ve soğuğa tepki verenler olarak iki termal reseptör bulunmaktadır. Ciltte yer alan soğuk sensörler cildin hemen altında bulunmasına rağmen sıcaklık sensörleri cildin daha derinlerinde bulunur. Cildin belirli bir bölgesi için ısı nötrlüğü hissi yaratacak bir sıcaklık seviyesi vardır. Söz konusu nötr nokta mutlak bir değer değildir ancak o bölgenin daha önceki termal uyarım geçmişine bağlı olarak düzenlenmektedir. Cildin bir bölgesinin sıcaklığı birkaç derece yükseltirse, başlangıçtaki sıcaklık hissi nötrlük hissiyle değiştirilir. Cilt sıcaklığı başlangıç değerine düşürüldüğünde ise serin hissedilir. Bu nedenle, sıcaklıktaki artışlar sıcaklık reseptörlerinin duyarlılığını düşürür ve soğukluk reseptörlerinin duyarlılığını artırır. Cilt sıcaklığındaki düşüşler için bunun tersi geçerlidir. Ortam sıcaklığı söz konusu olduğunda bir miktar adaptasyon gerçekleşene kadar geçen süre de eklenmektedir. Örneğin, bir el ılık su dolu bir kovaya, diğeri de soğuk su dolu bir kovaya koyulduğunda ardından her iki el aynı anda oda sıcaklığındaki suya daldırıldığında, bir el sıcak, diğeri el soğuk hissedecektir. İnsan bedeni 8° C'den 52° C'nin üzerine kadar çok geniş bir sıcaklık aralığında termal uyarıları tespit edebilmektedir. Söz konusu derecelendirmenin dışında kalan ısı değerleri zararlı soğuk ve zararlı sıcak olarak nitelendirilmektedir (Carlson, 2013). Beden, termal duyular sayesinde hem yüzey hem de çekirdek sıcaklığı düzenler. Sıcaklık, vücut ısısının kontrol edilebilmesi nedeniyle önemlidir. Termal sensörlerin çoğu aynı zamanda dilde yer almaktadır. Bu, kişinin çok sıcak yiyecek ve içecekleri yutmasını önler. Aynı zamanda yüz ve göğüste bulunan sensörler, bedenin içinde yer alan organları korumak için soğuğa tepki verir (Bjorklund, 2010).

2.5.5.3 Ağrı Duyusu

Ağrı; biyolojik, psikolojik ve sosyal faktörlerden farklı derecelerde etkilenen kişisel bir deneyimdir (Altıntop, 2022). İnsanlarda sadece sözel ifadelerle tanımlanabildiği için ağrı basit bir duyumdan daha fazlasıdır. Ağrının biyolojik işlevi temelde, acının yapıcı bir rol oynayarak, hasar alan dokunun daha fazla hasar görmekten korunmasını sağlamaktır. Görsel ve işitsel duyularda uyaran ortadan kalktığında duyu da sona ermektedir ancak ağrı duyusu iyileşmeyi teşvik etme amacıyla devam etmektedir (Mather, 2018). Bjorklund (2010) iki ana ağrı türü olduğundan bahsetmektedir. Bunlar somatik ve viseral ağrılardır. *Somatik ağrı*, ciltte, kaslarda, eklemlerde, kemiklerde ve tendonlarda nosiseptörlerin uyarılmasının bir sonucudur. *Viseral ağrı*, iç organlarda ve vücut boşluklarında bulunan nosiseptörler tarafından üretilir. Bu boşluklara ve organlara örnek olarak kalp ve akciğerleri içeren toraks; karaciğer, böbrekler, dalağı, mideyi ve bağırsakları içeren karın; mesaneyi ve üreme organlarını tutan pelvik boşluk verilebilir. Ağrı, sinir sistemini harekete geçirebilir böylece terlemeye, kan basıncı ve kalp hızında değişikliklere neden olabilir. Hatta korku, kaygı veya depresyon gibi duygusal reaksiyonlara da neden olabilir (Møller, 2003).

2.5.6 Vücut Pozisyonu Duyuları

Morgan (2019) *vücut pozisyonu duyularını*, bir diğer adıyla *proprioseptif duyuları*, ikiye ayırmaktadır. Bunlar, kas ve eklemlerde bulunan *kinestetik duyu* ve iç kulakta yer alan *denge duyusudur*. Kinestetik duyu beden bölümlerinin pozisyonu ve hareketiyle ilgiliyken denge duyusu vücudun dış dünyaya göre pozisyonu ve hareketiyle ilgilidir.

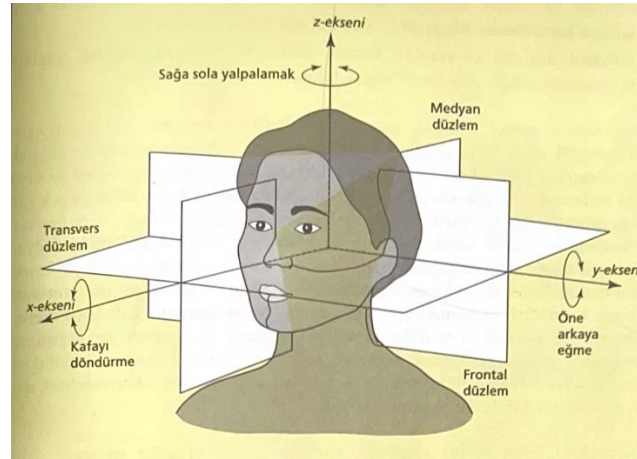
2.5.6.1 Kinestetik Duyu

Kinestetik duyu, vücut duruşu ve el ile ayak pozisyonlarıyla ilgilidir. Bedenin pozisyonu ve duruşuna ait bilgiler farkında olmadan kullanılmaktadır ancak kinestetik duyu, vücut fonksiyonları için önemli bir değere sahiptir ve yokluğu bireyi engelli hale getirebilir. Gardner (2008: 233) söz konusu duyuyu şu şekilde tanımlamaktadır: “Görme duyusundan bağımsız olarak, vücudun ve özellikle uzuvların hareketlerinin ve duruşunun genellikle bilinçaltı düzeyde hissedilmesi veya

algılanmasıdır.”. Örneğin, gözler kapalı olduğunda da el ve ayakların konumu bilinmektedir. Kinestetik duyuya ait reseptörler, vücudun üç farklı bölümünde bulunmaktadır. İskelet kas yapısında bulunan reseptörler, kasın uzaması hakkında; kasları kemiğe bağlayan reseptörler, tendonlarda bulunan gerilim hakkında ve son olarak eklemlerde bulunan reseptörler eklem pozisyonu hakkında bilgi vermektedir (Morgan, 2019). Kasın uzunluğundaki değişikliklerin merkezi sinir sistemine iletilmesi ve kaslara uygulanan titreşimlerin hareket yanılsamaları oluşturması nedeniyle bazı araştırmacılar tarafından kinestezi duyusu hem statik pozisyonu hem de dinamik hareketi algılayan bir duyu sistem olarak ele alınmaktadır (Proske ve Gandevia, 2018).

2.5.6.2 Denge Duyusu

Denge duyusu, bir diğer adıyla *vestibüler duyu*, düşmeden yürüyebilmeyi, ayağa kalkıp koşabilmeyi ya da hareket eden bir cisim üzerinde dengede kalabilmeyi sağlamaktadır. Örneğin kedilerde söz konusu duyu oldukça gelişmiştir. Bir kedi ağaçtan sırt üstü düşüyor olsa bile yere önce ayağı deyecek şekilde manevra yapabilmektedir. Söz konusu duyunun işlevleri arasında denge, başın dik pozisyonda tutulması ve baş hareketlerini telafi etmek için göz hareketinin ayarlanması yer almaktadır (Carlson, 2013; Mather, 2018). Denge duyusunu sağlayan iki organ bulunmaktadır. Bunlar kafatasının her iki yanındaki derin açıklıklarda yer alır. Kulak içinde yer alan üç yarım daire kanalı ve iki otolit organdan oluşmaktadır. Kanallarda bulunan sıvı, başın herhangi bir yöne dönmesiyle yer değiştirir böylece kirpikli hücreler uyarılır. Kirpikli hücreler, otolit organlarda reseptör olarak bulunmaktadır ve bu hücrelerden bazıları başın pozisyonuna bağlı uyarılmaktadır. Bu nedenle pozisyon alıcıları da denilebilir (Morgan, 2019). İki vestibüler organ, ayna görüntüsü biçiminde, bedenin her iki yanına yerleşmiştir. Organların bu şekilde yer alması kafa hareketlerinin ve yerçekiminin yönü açısından önemlidir.

Şekil 2.6 İnsan bedeninin düzlem ve eksenleri (Mather, 2018: 75).

Şekil 2.6'da yer aldığı gibi kafadan geçen 3 temel düzlem ve 3 eksen üzerinden kafa hareketleri tanımlanabilir. Bunlar, x eksenini boyunca ileri ve geri; y eksenini boyunca yan; z eksenini boyunca yukarı ve aşağı yönlerine doğru hareketleri içermektedir. Yarım daire kanallarının başın dönme hareketleri hakkında sağladığı duyu bilgilerine *dinamik denge* denir. Örneğin, baş sağa doğru çevrildiğinde yarım daire kanallarındaki uyarılan reseptörler, hareketin ne kadar hızlı ve hangi yönde olduğu hakkında bilgi sağlamaktadır. Aynı zamanda vestibüler organlar tarafından beyne, yerçekimine göre uzamsal konum hakkında sinyaller gönderilmektedir bu duruma ise *statik denge* denir. Örneğin, baş bir tarafa doğru eğildiğinde bu reseptörler söz konusu açı ve başın öne, arkaya veya başka bir tarafa eğilip eğilmediği hakkında bilgi sağlar (Light, 2005).

2.5.7 İçsel Duyular

İçsel duyu, bir diğer adıyla *intero-sepsiyon*, organizmanın iç durumlarını temsil etmektedir. Beyin, sinir sistemi ve bazı sistemler aracılığıyla iç organlarla iletişim kurarak bazı süreçler doğrultusunda içsel duyu bilgilerini gerçekleştirir. Söz konusu süreçler organizmanın içinden gelen sinyalleri algılama, yorumlama, bütünleştirme ve düzenleme gibi durumları içermektedir. İçsel duyu süreci, diğer organlardan beyne tek yönlü bir iletişimi ima ediyor gibi görünse de, beyin ve vücut arasındaki bağlantılar genellikle iki yönlüdür ve beyin ile diğer organlara iletişimi ve buna karşılık beyne geri gönderilen iç vücut sinyalleri içermektedir. Bazen *dışsal algı* (İng. exteroception) olarak adlandırılan görme, işitme, koklama, tat alma ve dokunma duyu bilgileri

gibi birincil duyu sistemlerine ait araştırmalar günümüzde sıklıa çalışılmasına rağmen sinir sisteminin kendi iç dünyamızı temsil etme yeteneği olan içsel duyu lar hakkında görece daha az bilgi bilinmektedir (Chen vd., 2021).

Khalsa vd. (2018) içsel duyu ların genel olarak sinir sistemi tarafından içsel bedensel uyarıların işlenmesini ifade ettiğini savunmaktadır. Araştırmacılar, içsel duyu ların bilinçli algıyla sınırlı ve insan türüne özgü olmadığını belirtmektedir. Buna ek olarak kalp atışı, kan basıncı, nefes alma, genital duyu mlar, sıvı dengesi, mide ve bağırsak durumu gibi süreçlerin içsel duyu larla ilişkili olduğu savunulmaktadır. Araştırmada içsel duyu ların, duygusal deneyim, öz-düzenleme, karar verme ve bilinç gibi işlevlerle ilişkili olduğu belirtilmiştir. Ayrıca içsel duyu işlev bozukluklarının anksiyete, depresyon, yeme bozuklukları ve bağımlılık gibi birçok psikiyatrik rahatsızlıkla bağlantılı olduğu savunulmaktadır. İçsel duyu ların işlevleri, temel bedensel işlevlerden yüksek düzeydeki bilişsel ve duygusal davranışlara kadar uzanabilir. Örneğin, Quigley vd. (2021) beslenme ve boşaltım süreçlerini içeren enerji düzenlemesi, hormonlar, bağışıklık sistemi, bellek, duygusal deneyimler ve benlik olgusunun içsel duyu larla ilişkili olduğunu savunmaktadır. Sonuç olarak içsel duyu lara ait kısıtlayıcı tanım, yalnızca i organlardan kaynaklanan duyu mların içsel olduğunu savunur. Kapsayıcı tanımlamalar ise, beynin içsel deneyimi oluşturmak için hangi bilgileri kullandığı ve kullanmadığı önemli olmadan, merkezi sinir sisteminin bir ürünü olan çeşitli deneyimler şeklinindedir.

2.6 Algı ve Dil İlişkiselliği

“Görmezden gelemeyeceğimiz duyu lara açılan pencere, dildir.” (Majid ve Levinson, 2011: 7).

Bilişsel paradigma, bedenleşmiş biliş ile bilişsel süreçlerin bedenin dünyayla etkileşimlerinde önemli bir yere sahip olduğunu belirtmektedir. Bu bağlamda kavramlar, deneyimler doğrultusunda genelleme yaparak ve duyu-motor mekanizmaları temelinde oluşan zihinsel yapılardır. Bu sebeple kavramlaştırmanın bireyin deneyimi ile doğrudan ya da başkalarının deneyimini gözlemleyerek dolaylı bir biçimde gerçekleştiği söylenebilir. Dilin, duyu sal ve bedensel deneyimin algısal sistemini kodladığı da kabul edilmektedir (Girju ve Peng, 2021).

Duyusal algıların iletişim, biliş ve kavramlaştırmadaki rolü, insanlar için önemli olmasına rağmen bu konular üzerine araştırmalar sınırlıdır; çeşitli nedenlerden dolayı duyusal algıların dilini araştırmak görece zordur. Bununla birlikte, bedenin dil ve düşünce için önemine ilişkin görüş doğrultusunda bilişsel dilbilimde araştırmacılar bilişe odaklanırken algı odak dışı kalmıştır. Aslında algı, bedensellik kavramı doğrultusunda, düşüncenin bedensel yapılandırmasını oluşturmaktadır ve duyu-motor deneyimleri tarafından temellenmektedir (Caballero ve Paradis, 2015). Borghi ve Cimatti (2010) bilişin sosyal ve bedensel olarak konumlandığını ve dil aracılığıyla gerçekleşerek bedene dayandığını savunmaktadırlar; bilişin önce duyulara, sonra eyleme ve en sonunda dile dayandığını açıklarlar. Bu perspektifte dil de bir eylem olarak ele alınmaktadır. Dolayısıyla biliş ve dil hakkındaki araştırmalarda algı ve duyu önemli kavramlar olarak yer almaktadır. Howes'un (2013: 294) "Dilbilim şu anda bir tür duyusal devrim geçiriyor. Giderek daha fazla dilbilimci dikkatini duyulara çeviriyor." şeklindeki ifadesi gibi bilişsel dilbilimde duyu ve algıya ayrılan alan gittikçe artmaktadır. Duyular, beden ve biliş arasındaki ilişkiye, hem kültürlerarası hem de kültür içi çeşitliliğe vurguların yapıldığı çalışmalar yürütülmektedir. Bu doğrultuda eğretilme, dil aracılığıyla duyusal algının nasıl anlamlandırıldığına dair önemli bilişsel mekanizmalardan biri olması nedeniyle araştırma konusu olarak tercih edilmektedir (Caballero ve Paradis, 2015).

Bilişsel dilbilimin temel varsayımı, dünyayı kavrama biçiminin onu algılama biçimi olduğu ve tam tersidir (Langacker, 1987). Dış dünyayla başarılı bir şekilde etkileşime geçmek için dış dünyanın bir temsili zihinde oluşturulmalıdır. Dış dünyadan gelen bir fiziksel sinyal, reseptörler aracılığıyla zihinsel sistemin anladığı dile yani elektrokimyasal dile dönüşmektedir ve böylece dış dünyanın temsili zihinde oluşmaktadır. Söz konusu temsiller bedenleşmiştir ve kavramsal eğretilmeler temsilleri şekillendirmektedir. Temsil oluşturulurken farklı türden sinyaller vardır, bu sinyaller duyusal bilgilerden gelmektedir. Duyusal bilgilerin çeşitliliği düşünüldüğünde çok zengin bir sinyal kümesinden bahsedilmektedir. Yapı parçaları olan nöronlarda dış dünyaya ait bilginin kodlandığı araştırmacılar tarafından düşünülmektedir. Nöronlar arasındaki sinaptik bağlantılar üzerinden devasa nöral

ağlar oluşmaktadır ve söz konusu nöral ağlarda bilgiler depolanmaktadır. Algı sistemlerinde sinyalin tıpa tıp aynısının temsili oluşturulması hedeflenemez. Retinadan beyne gönderilen sinyal, iletim sırasında işlenir ve zihindeki iç temsil dış dünyadaki gerçeklikten daha farklıdır ve iletilen uyarının tamamen birebir kopyası değildir çünkü donanımsal ve enerjisel kaynaklar açısından düşünüldüğünde, sistemin aynısının temsil edilmesinin ihtimali yoktur ancak bu temsil iyiye yakın olmalıdır ki dış dünyayla da başarılı bir şekilde etkileşime geçilebilmelidir. Bu nedenle zihin dünyayı objektif olarak temsil etmez. Lakoff ve Johnson (1999) kültürel, bedensel ve deneyimsel faktörlerin temsili belirlediğini öne sürmektedirler. Sonuç olarak, dış dünyada yer alan bilgi, çeşitli duyuşal sinyaller aracılığıyla zihinde dış dünyanın temsili olarak yer almaktadır ve zihinde yer alan söz konusu temsil, dil aracılığıyla tekrar dış dünyaya geri dönmektedir. Araştırmada bireyin duyuları aracılığıyla algıladığı dış dünyaya ait algı eylemleri incelenmiştir. Temsiller konusu bilişsel dilbilimde imge şematik dönüşümler ve Kavramsal Eğretileme Kuramı ile incelenmektedir.

Kavramsal bilgi, bedenleşmiştir bir başka deyişle, duyu-motor sistemi içinde haritalanmaktadır. Duyu-motor sistemi sadece kavramsal içeriğe yapı sağlamaz aynı zamanda dış dünyada bedenler ile işlev görme biçimi açısından kavramların anlamsal içeriğini de karakterize eder. Hayal ederken ve eylemde bulunurken paylaşılan bir sinirsel alt yapı bulunmaktadır. Örneğin bir cisim hayal edilirken beynin bir kısmı gerçekten cismi gördüğümüzdekiyle aynı şekilde kullanılmaktadır. Bu durum eylemleri gerçekleştirirken de aynı şekildedir. "Ali bardağı aldı." gibi basit bir tümce düşünüldüğünde, bir bardağı aldığınızı veya birinin bardağı aldığını gördüğünüzü hayal edemiyorsanız, o tümceyi de anlayamazsınız. Hayal etmede kullanılan aynı sinirsel alt yapı anlamada da kullanılmaktadır. Algılama ve eylemde bulunma gibi hayal gücü de bedenleşmiştir; beden ve beyin aracılığıyla dış dünyayla sürekli etkileşimde bulunmayla yapılandırılmıştır. Buna göre, insan bilişinin temel bir yönünün sinirsel işleme olduğunu savunulmaktadır. Bir başka deyişle, duyu-motor mekanizmalarının, orijinal işlevlerini de koruyarak, akıl yürütme ve dilde yeni roller üstlenmek üzere uyarlanmasıdır. Bir şeyi tutma eylemini hayal etme yeteneği, eylemi gerçekleştirme ve algılama ile aynı nöral alt yapıyı kullanır (Gallese ve

Lakoff, 2005). Bilişsel sinirbilim, beyin görüntüleme aracılığıyla, farklı kavramsal kategoriler tarafından hangi beyin bölgelerinin aktive edildiğini belirlemeye çalışmıştır. Aynı zamanda beden temelli kuramlar, duyuşsal dilin algısal sistemleri harekete geçirdiğini gösteren nörogörüntüleme çalışmalarıyla desteklenmektedir. Örneğin, işitsel, tatsal, dokunsal ve görsel bilgiyi içeren anlamsal işlemenin, karşılık gelen algıların duyuşsal deneyimlerini kodlamakla sorumlu beyin bölgelerini harekete geçirdiği gözlemlenmiştir. Dolayısıyla beynin duyuşsal mekanizmaları yalnızca görsel, işitsel, dokunsal ve tatsal deneyimlerin algısal kodlanmasını değil, aynı zamanda bu bilgiye atıfta bulunan anlamsal kararları da destekleyebilir. Belirli algısal özelliklerle ayırt edilen anlamsal kategorilerin ayrı korteks bölgelerine dayandığını, benzer özellik türlerine dayanan anlamsal kategorilerin ise ortak beyin bölgelerine dayandığını göstermektedir. (Goldberg vd., 2006b, 2006a).

Sinirbilim ve bilişsel dilbilim alanındaki araştırmaların sonuçlarına dayalı, hem somut hem de soyut kavramları birleşik bir çerçevede uzlaştırabilen, test edilebilir bir somutlaştırılmış kavram kuramı sağlamaktır. Bu doğrultuda Gallese ve Lakoff (2005: 457-458) duyuşsal-motor sisteme dayalı bir kuram geliştirmiştir. Araştırmacılar duyu-motor sisteminde sinirsel düzeyde kavramsal yapıların temsil edildiğini ileri sürmektedir. Ayna nöronlar¹⁷ gibi bazı nöron sınıflarının birden fazla modaliteye yanıt vermeleri nedeniyle çok-modludurlar. Bu nedenle, tek bir nöronun aktif olması hem bir duyu hem de bir eylem ile ilişkili olabilir. Bu durum, bir eylem kavramının hem eylemin performansına hem de algısına uyması gerektiğini göstermektedir. Tüm eylemler ve algılar sinirsel parametrelerden ve değerlerinden faydalanır. Örneğin, bir nesneye uzanma eylemi yön sinirsel parametresini kullanır; bir nesneyi tutma eylemi kuvvet sinirsel parametresini kullanır. Bu tür sinirsel parametrelendirme yaygındır ve beyne hiyerarşik bir yapı sağlar. Eylemlerin ve eylemlerin simülasyonlarının içyapısını karakterize eden aynı parametre değerleri, eylem kavramlarının içyapısını da karakterize eder. Dolayısıyla dil, algı ve eylemde aktif olan aynı beyin yapılarını doğrudan kullanmaktadır. Barsalou (2010) çalışmasında duyuşsal sistemin anlam oluşturmadaki rolüne değinmektedir. Klasik

¹⁷ Ayna nöronları insanlarda eylemlerin tanınması, yorumlanması, taklit edilmesi; empati, dil, öğrenme ve bellek gibi işlevlerde rol oynamaktadır. Bu nedenle, ayna nöronların biliş ve eylem arasında bir çeşit köprü görevi gördüğü söylenebilir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Harı vd. (2020).

kuramlar, temel bilgi temsillerinin algı, eylem ve içsel duyulardan bağımsız bir biçimde işleyen yapılar olduğunu savunurken araştırmacı *gömülü biliş*¹⁸ (İng. grounded cognition) doğrultusunda temsillerin çevre, durum ve beden tarafından temellendirildiğini savunmaktadır. Hatta bireyin inançlarının, motivasyon ve duygusal durumlarının, üst bilişinin vb. anlamlandırmayı etkileyebileceğini savunmaktadır. Wilson ve Gibbs (2007), insanların *kavramayı kavra-* gibi eğretilmeli ifadeleri daha hızlı anlamlandırmasını, ilk kez bir kavrama hareketi yaptıklarında veya bu durumda bir kavrama hareketi yapmayı hayal ettiklerinde kolaylaştığını göstermektedir. Bu tür çalışmalar, duyuşal-motor deneyimlerin düşünme ve konuşma biçimiyle yoğun bir şekilde iç içe geçtiğini vurgulamıştır. Bu nedenle, eğretilme çalışmasının bir başlangıç noktası, algısal dildir. Bedenleşme yaklaşımlarında önemli bir rol oynayan eşleşmeler tipik olarak eğretilme ile ifade edilir. Belirli dillerin bu özellikleri sözcük dağarcığındaki bu birleştirmelerin düşüncemizde önemli bir rol oynadığı söylenebilir. Örneğin, sesin perdesi İngilizcede *high-low* (Tr. yüksek-düşük) boyutuyla nitelendirilirken Türkçede kalın-ince şeklinde nitelendirilmektedir (Majid ve Levinson, 2011).

Algı alanıyla ilişkili çeşitli sıfat ve eylemler bulunmaktadır. Görme, işitme, dokunma, koklama ve tatma ile ilgili sözcükler, dış dünyanın nasıl olduğuna ve nasıl algılandığına dair sıkça kullanılmaktadır. Ancak, ilginç olan, bu sözcüklerle oluşan kullanımların genellikle fiziksel dünyanın ötesine geçmesidir (Ibarretxe-Antuñano, 2019). Deneyim ile içsel, duyuşsal ve bilişsel durumlar arasındaki eşleşmelerden yola çıkarak algısal eğretilmelerin tamamını kapsayan *BEDEN ZİHİNDİR* (Sweetser, 1990) kavramsal eğretilmesi bir deneyim alanının tamamını (zihin), beden açısından kavramlaştırmayı içerir. Bir başka deyişle, Lakoff ve Johnson'ın (1980) çalışmasına dayanarak, Sweetser (1990), bedenin zihinle ilgili yönleri kavramlaştırmak için kullanıldığı tüm eğretilmeleri kapsayacak şekilde *ZİHİN BEDENDİR* eğretilmesini önermiştir. Bu genel kategori, *ANLAMAK GÖRMEKTİR* gibi algıyla ilgili eğretilmeleri içermektedir. Araştırmacı iki alan arasındaki uygunlukların tek yönlü olduğuna

¹⁸Gömülü biliş, bilişsel süreçlerin çevre, beden ve duyuşal deneyimlerle bağlantılı olduğu bir kuramı ifade etmektedir. Yaklaşım, düşünce ve algı süreçlerinin yalnızca beyinle sınırlı olmadığını, aynı zamanda bedenin hareketleri, duyu organları ve çevresel etkileşimlerle şekillendiğini savunur. Ayrıntılı bilgi için bkz. Barsalou (2008, 2010)

dikkat çeker. Bedensel deneyim, psikolojik durumlar için bir sözvarlığı kaynağı olmasına rağmen tam tersi durum gözlemlenmemektedir. Sweetser, (1990) İngilizce algı eylemlerinin eğretilmeli oluşumlarını incelemiş ve kaynak alan olarak fiziksel algı alanına ait sözvarlığının hedef alan olarak ise duygulanım ve içsel duruma ait sözvarlığının kullanıldığını tespit etmiştir. Söz konusu kavramsal eğretilme doğrultusunda 5 duyuya oluşan eğretilmeler incelenmiştir. Görme duyusu ve idrak arasında diğer duyularla karşılaştırıldığında daha düzenli bir ilişki saptanmıştır. Görme ve idrak sözcükleri arasındaki bu paralellik, görme duyusunun dış dünya ile ilgili bilgi elde etmede nesnel bir tavır sergilemesi ve bu bağlamda birincil kaynak olarak kabul edilmesiyle gerekçelendirilmiştir. Buna ek olarak diğer duyulara göre daha fazla bilgi edinilmesini sağlar (Ibarretxe-Antuñano, 1999). İşitme duyusu da görme duyusu ile zihin arasındaki ilişkiye benzer nitelikler taşımaktadır. İşitme, dikkatli olma ve itaat etme ile ilişkilendirilmiştir. Sweetser (1990) işitme duyusunun büyük oranda idrak ile ilişkili olmadığını, iletişimin anlama kısmı ile ilişkili olduğunu belirtir. Koklama alanıyla oluşan eğretilmeli bağlantıların diğer duyulara oranla daha az olduğunu ve kişisel hoşnutsuzluk veya hoşnutsuzlukları belirtmek için kullanıldığını belirtir. Son olarak dokunma alanıyla duygu türleri ifade edildiği saptanmıştır. Duyuların birtakım soyut anlamları nasıl ilettiğini duyuların içsel olarak sahip oldukları özelliklere bağlamaktadır. Örneğin, görme ve işitme duyuları uyaran açısından uzak duyular; tatma ve dokunma duyuları uyaran açısından temas ve yakınlık gerektirmektedir.

Algı ile ilişkili yapılan çalışmada sonuç olarak Sweetser (1990), algı alanına ait sözvarlığının zihin ve duygu alanına ait sözvarlığı ile eğretilmeli olarak ilişkili olduğunu belirtmektedir. Söz konusu eğretilmeli ilişki sistematik bir şekilde gerçekleşmektedir. 5 duyu ile içsel duygulanım alanları arasındaki paralelliğin büyük oranda nedeni olduğu savunulmaktadır. Kavramsal Eğretilme Kuramı'nda alanlar arası uygunluklar raslantısal değildir. Eğretilmeli eşleşmeler, iki kavramsal alanda ilişkilendirilen deneyimlerle, bir başka deyişle, dış dünyadaki deneyimlerle oluşturulur ve sınırlandırılır. Bu nedenle eşleşmeler tamamen soyut ve keyfi değildir (Lakoff ve Johnson, 1980). Dil, algı ve duyularla olan ilişkileri deneyimler aracılığıyla aktarmaktadır.

3 ALANYAZIN

Algı eğretilmeleri, algıyla ilişkili bir kavramın eğretilmeli kavramlaştırılmada kaynak veya hedef alan olarak yer almasına atıfta bulunmaktadır ve algısal deneyime dayanmaktadır (Huang, 2021). Söz konusu eğretilmeler üzerine Winter (2019: 1) bazı temel soruları sıralamıştır: “Algılar sözcüklerle nasıl yer almaktadır?”, “Hangi algısal nitelikler hakkında konuşmak diğerlerinden daha kolay ve yaygındır?”, “Algının kodlanması konusunda diller nasıl farklılık gösterir?”, “Sözcükler algısal sistemlerle nasıl ilişkilidir?”. Algı eğretilmeleri çalışmaları da genellikle bu sorular etrafında gelişmektedir. Söz konusu eğretilmeler büyük ölçüde evrensel yani biyolojik eğilimlere dayalı olmasına rağmen aynı zamanda tamamen öznel olan algısal deneyimin kültür etrafında nasıl kavramlaştırıldığını da ortaya koymaktadır (Majid ve Levinson, 2011). Dolayısıyla çalışmalar hem belirli bir dilde bulunan algı eğretilmeleri üzerinde hem de algı eğretilmelerinin diller arası karşılaştırmasını içermektedir.

Duyu eylemleri çerçevesinde yapılan Türkçe çalışmalar incelendiğinde söz konusu eylemler *mental filller* (Bilgin Aksoy, 2022; Şahin, 2012), *duyu filleri* (Ayan ve Türkdil, 2015; Hirik, 2017; Kamchybekova, 2011) ya da *algı filleri* (Aslan Demir, 2018; Sarı, 2019; Yıldız, 2018) başlığı altında incelenmektedir. Bu çalışmada ise *algı eylemleri* terimi tercih edilmiştir. Konuyu çokanlamlılık ya da eğretilme çerçevesinde inceleyen (Aslan Demir, 2018; Hirik, 2017; Özkan Kurt, 2020; Sarı, 2019; İşık, 2016), Türk dilleri bağlamında inceleyen (Demirbaş, 2020; Şahin, 2012), artsüremli inceleyen (Classen, 2019; Gökçe, 2015; Steinbach-Eicke, 2019; Yıldız, 2018) ve anlamsal özellikleri inceleyen çalışmalar (Bilgin Aksoy, 2022; Kamchybekova, 2011; Özkan Kurt, 2022) bulunmaktadır. Buna ek olarak bazı araştırmacılar, 5 duyuya ait eylemleri incelerken; bazı araştırmacılar, konu sınırlandırmasına giderek belirli bir duyuya ait eylemleri incelemiştir. Bunun yanı sıra alanyazın taramasının sonucunda algı eylemlerinin bilişsel dilbilim perspektifinden incelendiği araştırmaların sınırlı olduğu tespit edilmiştir. Buna ek olarak çoğu çalışma 5 temel duyu bağlamında tasarlanmıştır ve temel duyu dışında kalan duyuların bilişsel dilbilim perspektifinde incelendiği bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Uluslararası alanyazındaki çalışmalarda da tıpkı Türkçe

alanyazında olduğu gibi terimsel bir çeşitlilik söz konusudur. Algı eylemleri için *perception verbs* (Evans ve Wilkins, 2000; Gamerschlag ve Peterson, 2012; Gisborne, 2010; Ibarretxe-Antuñano, 1999; Sweetser, 1990; Whitt, 2010), *verbs of perception* (Aikhenvald ve Storch, 2013; Viberg, 1984), ve *sensory verbs* (Maslova, 2004) gibi farklı terimler kullanılmaktadır.

İlgili çalışmalarda algı eylemlerinin anlam alanları 5 temel duyu olan görme, işitme, dokunma, koklama ve tatma duyuları doğrultusunda belirlenmektedir. Algı eylemleri ile ilgili kapsamlı çalışmalar yapan Viberg (1984, 2001, 2008) söz konusu eylemleri öznenin anlamsal rolüne göre *edici* (İng. activity), *deneyim* (İng. experience) ve *birleştirici* (İng. copulative) olarak 3 gruba ayırmaktadır. Viberg (1984: 123) *eyleyim* için bir insan tarafından bilinçli bir şekilde gerçekleştirilen ve kontrol edilebilen eylemler; *deneyim* grubu için bir duruma gönderim yapan ve durumun kontrolü mümkün olmayan eylemlerin yer aldığını savunmaktadır. Örneğin, *bak-* ve *dinle-* kontrollü bir eylem olarak, *gör-* ve *işit-* bilinçli olarak gerçekleştirilemeyen eylemler olarak yer almaktadır¹⁹. Farklı dil ailelerinde yer alan 53 dili inceleyen Viberg (1984: 138), 5 duyuyu ifade eden algı eylemlerinin dilsel temsilde eşit bir biçimde yer almadığını saptamış ve araştırmasının sonucunda 5 temel duyuya ilişkin, evrensel olduğunu savunduğu, bir sıradüzen tespit etmiştir: [görme > işitme > dokunma > koklama > tatma].

Viberg (1984) söz konusu sıradüzeni ile tek yönlü bir biçimde genişlemelerin olduğunu savunmaktadır. Sıradüzeninde üst kısımlarda yer alan duylara ait eylemler daha alt seviyede bir anlamı kapsayacak şekilde genişlemektedir. Örneğin bir dil *dokun-*, *tat-* veya *kokla-* eylemlerine sahip olduğunda o dil *gör-* ve *işit-* eylemlerine de sahip olacaktır ancak bunun tam tersi durum geçerli değildir. Buna ek olarak algı eylemleri her dilde eşit şekilde yer almamaktadır ancak araştırmacı, oluşturduğu sıradüzen doğrultusunda, görme algısı için tek bir eyleme ve duyma algısı için iki eyleme sahip olan bir dil olmadığını savunmaktadır.

Viberg (1984), Kenya ve Uganda'da konuşulan Luo dili aracılığıyla işitme duyusuyla ilişkili eylemlerin tat, koku ve deri algılarını kapsayan anlam

¹⁹ Algı eylemlerinin anlamsal sınıflandırması bu çalışmanın konusu dışında yer almaktadır.

genişlemelerine sahip olduğunu belirtir. Buna ek olarak işitme ve koku duyuları arasında tat duyusuna göre daha yakın bir ilişki olduğunu savunmaktadır. Araştırmacı, bazı dillerde aynı eylemin dokunma ve tat duyusu için kullanılabildiğini ama koku duyusu için kullanılmadığını belirtir. Tat duyusuyla ise koklama arasında bir ilişkinin söz konusu olduğunu belirtir. Bu doğrultuda İngilizcede *taste* (Tr. tat-) ve *smell* (Tr. kok-) eylemleri *good* (Tr. iyi) ve *bad* (Tr. kötü) sözcükleri ile birlikte kullanılırken İsveçcede de paralel bir durum gözlenmektedir ancak niteleyici sıfatların kullanılmadığı yapılarda söz konusu eylemler yansız bir tutuma sahip değildir. Tek başına kullanılan *kok-* eylemi İngilizcede ve çoğu dilde *kötü kokmak* anlamına gelmektedir. *Kok-* eylemi ilgili sadece Lehçede istisnai bir durum bulunmaktadır. Lehçede tek başına yer alan *pachnq* (Tr. kok-) eylemi olumlu bir tutuma sahiptir.

Kuramsal çerçevede de bahsedildiği gibi algı eylemlerinin anlamsal genişlemelerinin incelendiği ilk çalışma, Sweetser'ın 1990'daki çalışması, algısal sözcüklerin iletebileceği farklı anlamlar doğrultusunda gerçek ve değişmeceli anlamlar üzerine bir dizi çalışmanın başlangıç noktasıdır. İngilizce ve diğer Hint-Avrupa dil ailesine ait diller üzerinde 5 temel duyuya ait eylemler incelenmiştir. Görme duyusunun sıradüzenin en üstünde yer almasının nedeni olarak dış dünyayla ilgili nesnel bilgilerin birincil kaynak olarak görme duyusuyla elde edilmesi olduğu iddia etmektedir. Çalışmasında görme duyusuyla ilişkili eylemlerin fiziksel uzanımlarının çoğunlukla *yakala-* ve *tut-* gibi eylemlerle ilişkilendirildiğinden bahsetmektedir. Ayrıca görme duyusuyla ilişkili dilsel ifadelerde bireyin kendi kontrolünün ifade edildiği kullanımların da yaygın olduğuna değinmektedir. Öte yandan görme duyusu fiziksel uzanımlardan çok bilişsel aktivitelerin soyut uzanımları içermektedir. Kısacası, bilişsel odaklanma ifadeleri, görmenin fiziksel ifadelerinden türemiştir. Zihnin nesnel ve anlama ile ilgili olan kısmının, çoğunlukla görme duyusuyla ilişki kurduğu söylenebilir. İşitme duyusunun ise *itaat etme* ve *önemseme* ile anlamsal bir ilişki kurulduğu öne sürülmektedir. Dokunma duyusu, sadece genel algı ile ilişkili değildir aynı zamanda duygusal hislerle de ilişkilidir. Araştırmacı bütün Hint-Avrupa dillerinde, *feel* (Tr. hisset-) eyleminin dokunma duyusuyla tanımlandığını belirtir. Son olarak görme ve işitme duyularını nesnel;

tatma, dokunma ve koklama duyularını ise öznel olarak ele almıştır. Görme duyusuyla ilişkili eylemlerin anlam genişlemelerini *BEDEN ZİHİNDİR* kavramsal eğretilmesiyle ele alarak Çizelge 3.1’de yer aldığı şekilde gösterir. Görme duyusuyla ilişkili eylemlerin hedef alanları genellikle zihinsel eylemlerin soyut uzanımlarıdır.

Çizelge 3.1 Görme duyusu ile ilişkili eğretilmeler (Sweetser, 2002: 33).

Kaynak Alan: Fiziksel görme	Uzanim, veri kaynağı olarak görme duyusunun birincil konumda yer almasından kaynaklanmaktadır.
Hedef Alan: Bilgi, idrak	I saw it with my own eyes. <i>Kendi gözlerimle gördüm.</i>
Kaynak Alan: Fiziksel görme	Uzanim görme ve bilgi arasındaki güçlü bağlantıya ve görme ile düşünmeye ait alanların özelliklerindeki ortaklığa dayanmaktadır.
Hedef Alan: Zihinsel görme	<i>Look down on</i> (Tr. tepeden bak-), <i>look up to</i> (Tr. saygı duy-), <i>look after</i> (Tr. göz kulak ol-) vb. eylemler ile sadece zihinsel anlama sahip, <i>see to</i> (Tr. ilgilen-), <i>foresee</i> (Tr. ileriye gör-), <i>oversee</i> (Tr. gözet-) gibi eylemlerde de gözlenmektedir.

Evans ve Wilkins (2000), yaklaşık 60 Avustralya dili üzerinde yaptığı çalışmalarında görme duyusunun sıradüzenin en üstünde olduğunu tespit ederken Viberg’ün (1984) genişlemelerin daha yüksek seviyeden daha alt seviyeye tek yönlü olduğu savını da çalışmaları bağlamında doğrulamışlardır. Öte yandan Avustralya dilleri için görme duyusuna ilişkin eylemlerin idrak anlamına genişlemediğini belirterek Viberg’ün (1984) söz konusu durumun evrensel olduğu savına karşı çıkmışlardır. Dillerde tespit edilen genişlemelerin ve duyu sıradüzenindeki sıralamanın farklı olmasının nedeni, daha önceki yapılan çalışmalardan farklı olarak duyu antropolojisinin de dahil edilmesidir. Evans ve Wilkins (2000) öntür olmayan uzanımları *alanlararası çokanlamlılık* (Tr. transfield mapping); Viberg (1984) ise *merkezi olmayan anlamlar* (İng. noncentral meanings) olarak adlandırmaktadır. Viberg (1984) algı alanı dışında kalan anlam genişlemelerini kapsam dışında bırakarak sadece bilişsel ve sosyal uzanımlara değinmiştir. Sweetser (1990) algı eylemlerinin anlam genişlemelerinin bilişle doğrudan ilişkili olduğunu ifade etmektedir. Araştırmacı özellikle çalışmasında görme ve idrak alanları arasında sıkı bir ilişki olduğunu savunurken görme duyusuna ilişkin eylemleri çalışmasında

öncelemiştir. Buna ek olarak, algı eylemlerini eşsüremli incelenmesinin yanı sıra artsüremli bir bakış açısıyla da ele alınması gerekliliğini belirtmiştir.

Ibarretxe-Antuñano (1999) çalışmasında algı eylemlerinin anlam genişlemelerini fiziksel öntür alandan daha soyut alanlara eşleşmeler olarak ele almaktadır. İngilizce, Baskça ve İspanyolcadaki algı eylemlerinin çokanlamlılığını ele aldığı çalışmasında sadece soyut genişlemeleri değil aynı zamanda fiziksel anlam genişlemeleri de incelenmiştir. Araştırmacı çalışmasında incelediği eylemlerin çokanlamlılığını diğer araştırmacılara göre görece daha sistemli bir biçimde ele almıştır. Araştırmada görme duyusu altında İngilizce *see* ve *look*; Baskça *ikusi* ve *begiratu*; İspanyolca *ver* ve *mirar* eylemleri incelenmiştir. Görme duyusuna ait öntür olmayan uzanımlar 4 grupta ele alınmıştır. İdrak grubu, sosyal grup ve güvenilirlik grubu 3 dilde de bulunurken diğer grup tüm dillerde bulunmamaktadır. Ibarretxe-Antuñano (2013), Sweetser'in değerlendirmesinde ele alınmayan fiziksel anlam genişlemeleri gibi genişlemelerin nasıl gerçekleştiğini incelemek amacıyla *özellik seçimi sürecini* (İng. property selection processes) önermiştir. Araştırmacı bu öneri ile alandaki bazı boşlukları doldurmayı hedeflemektedir. İlk olarak, algı alanında gerçekleşen fiziksel anlam genişlemelerinin kaynak alandan hedef alana nasıl gerçekleştiğini ortaya koymak amaçlanmaktadır. Algı alanındaki soyut veya fiziksel anlam genişlemelerinin nedenli olduğu ve bunun bedensel temelden kaynaklandığı düşüncesiyle birlikte 5 temel duyuya ait özellikler ile bedensel temel belirlenmelidir. Son olarak, anlam genişlemelerinde kaynak alandan hedef alana doğru gerçekleşen eşleşmelerin hangi özelliklerle gerçekleştirildiği de gösterilmelidir. Bu doğrultuda bir öntür özellikler listesi oluşturulur. Liste, algıların özelliklerine göre bilişsel temele dayalı eklemelerle genişletilebilmektedir. Öntür özellikler listesi ile duyuların fizyolojik ve psikolojik açıdan nasıl çalıştığını nitelendirme amaçlanmaktadır. Duyuları betimlemede bazı özelliklerin ayırt edici nitelik olması nedeniyle özellikler öntür olarak adlandırılmıştır. Çizelge 3.2'de yer alan özellikler *algılayan* (İng. perceiver), *algı nesnesi* (İng. object of perception) ve *algı* arasındaki ilişkiye dayanmaktadır. Çizelge 3.2'de her bir özellik için bir tanım verilmiştir.

Çizelge 3.2 Algının öntür özellikleri (Ibarretxe-Antuñano, 2013: 117).

Temas	Algının gerçekleşmesi için algılayanın algılanan nesne ile fiziksel bir temas gerekliliği
Yakınlık	Algılanan nesnenin algılanmak için algılayanın yakınında olması gerekliliği
İçsel	Algılanan nesnenin algılanmak için algılayanın içinde işleyip işlememesi
Sınırlılık	Algılanan nesne algılandığında var olan sınırların algılayanın farkında olup olmaması
Konum	Algı sırasında algılanan nesnenin uzamının algılayan tarafından bilinip bilinmemesi
Saptama	Algılayanın algıyı nasıl gerçekleştirdiği
Tanımlama	Algılayanın algılanan nesnenin ne olduğunu ne kadar iyi ayırt edebildiği
İstemli	Algılayanın algı eylemini gerçekleştirmek için seçim yapip yapamaması
Açıklık	Algı eyleminin algılayana ya da başka bir ögeye dayalı olması
Etki	Algı eyleminin algılanan nesne üzerinde herhangi bir değişikliğe neden olup olmaması
Kısalık	Algının oluşması için algılanan nesne ve algı eylemi arasındaki ilişkinin süresi
Değerlendirme	Algılamada algılanan nesnenin değerlendirip değerlendirilmemesi
Doğrulama Hipotezi	Algılanan nesne ve algılama eylemi hakkındaki hipotezlerin algının gerçek nesnesiyle karşılaştırıldığında doğruluğu ve kesinliği
Öznellik	Algılayanın algı eylemine etkisi

Çizelge 3.2’de bulunan her özellik, 5 temel duyu için geçerli olup olmamasına göre *evet*, *hayır* veya *boş bir değer* ile işaretlenir. Bunun nedeni, hem duyuların kendi niteliğini belirten özelliklere sahip olması hem de duyuların bilgiyi işleme şeklinin özgün olmasıdır. Her duyunun nitelendiği değerler ile oluşan duyuların öntür özellikleri ise Çizelge 3.3’te yer almaktadır.

Çizelge 3.3 Öntür özellik listesi (Ibarretxe-Antuñano, 2019: 53) .

Özellikler	Görme	İşitme	Dokunma	Koklama	Tatma
Temas	×	×	✓	×	✓
Yakınlık	×	×	✓	✓	✓
İçsel	×	✓	×	✓	✓
Sınırlılık			✓		
Konum	✓	✓			
Saptama	✓	✓	✓	✓	✓
Tanımlama	✓	✓	✓	×	✓
İstemli	✓	×	✓/×	×/✓	✓
Açıklık	✓	×	✓	✓	✓
Etki			✓		
Kısalık			✓		✓
Değerlendirme			✓		✓

Doğrulama Hipotezi	✓	✓	✓
Öznellik		✓	✓

Listenin mantığı, anlamın somutlaştırıldığı doğrultusunda netleşmektedir böylece duyuların biyolojik ve psikolojik özellikleri genişletilmiş anlamlar için duysal-motor temellendirmeyi sağlamalıdır. Ibarretxe-Antuñano (2019) özellikler listesinin ilk aşama olduğunu belirtmekle birlikte ikinci aşamanın söz konusu özelliklerin eğretilmeye uygulanması olduğunu ifade etmektedir. Duyular için tespit edilen algının öntür özellikleri ile fiziksel algı alanı ve diğer alanlar arası eşleşmelerde söz konusu özellikler seçilmektedir böylece fiziksel algı alanına ait bir sözcüklüğü farklı deneyim alanlarına ait anlamları iletilmektedir.

Çizelge 3.3'te yer aldığı gibi her duyunun kendi uyarısını algılamada başarılı olması nedeniyle saptama özelliği duyularının hepsi için *evet* olarak işaretlenmektedir. Öte yandan diğer özellikler her duyu için aynı değildir çünkü duyuların bilgiyi işleyişi ve bilgiden elde ettiği sonuçlar birbirinden farklıdır. Örneğin, koklama duyusu saptama özelliğinde başarılıdır ancak uyarı tanımlamada görece daha başarısızdır böylece koklama duyusunun uyarının ne olduğunu tespit etmesi güvenilir bir bilgi değildir; özellikle, görme duyusu ile karşılaştırıldığında kanıtsallığı daha düşüktür. Bu nedenle, koklama duyusunun tanımlama özelliği *hayır* değeri almıştır. Araştırmacının özellik seçim süreci yöntemi eğretilmelerin hem fiziksel hem de fiziksel olmayan anlam genişlemelerinin nasıl meydana geldiğini bedensel temele dayalı olarak açıklanmasını sağlamaktadır. Söz konusu duyu-motor özelliklerin evrensel olduğu ancak duyular ve bilgi türleri arasındaki eşleşmenin kültürden kültüre göre değişiklik gösterebileceği belirtilmiştir. Sonuç olarak kavramsal eğretilmelerin temellendirilmesi bedenleşme ile doğrudan ilişkilidir dolayısıyla söz konusu süreç evrenseldir ancak bu yolla elde edilen bilginin değerlendirilmesi kültüre özgü bir değer taşımaktadır. Araştırmaların devamında, diller arası algı eğretilmelerinin listesi genişletilmiştir. Çizelge 3.4 alanyazında bahsedilen algı eğretilmelerinin bazılarını özetlemektedir.

Çizelge 3.4 Algı eğretilmeleri (Ibarretxe-Antuñano, 2013: 113-114; 2019: 47-48).

Duyular	Eğretilmelerin Türkçe Karşılığı	Eğretilmelerin İngilizce Karşılığı
Görme Duyusuna Ait Eğretilmeler	ANLAMAK/BİLMEK GÖRMEKTİR	UNDERSTANDING/KNOWING IS SEEING
	ÖNGÖRMEK GÖRMEKTİR	FORESEEING IS SEEING
	HAYAL ETMEK GÖRMEKTİR	IMAGINING IS SEEING
	DÜŞÜNMEK GÖRMEKTİR	CONSIDERING IS SEEING
	ÇALIŞMAK/İNCELEMEK GÖRMEKTİR	STUDYING/EXAMINING IS SEEING
	KEŞFETMEK GÖRMEKTİR	FINDING OUT IS SEEING
	EMİN OLMAK GÖRMEKTİR	MAKING SURE IS SEEING
	GÖZETMEK GÖRMEKTİR	TAKING CARE IS SEEING/LOOKING AFTER
	TANIKLIK ETMEK GÖRMEKTİR	WITNESSING IS SEEING
	ACI GÖRMEKTİR	SUFFERING IS SEEING
	İTAAT ETMEK GÖRMEKTİR	OBEYING IS SEEING
	KAÇINMAK GÖRMEKTİR	REFRAINING IS SEEING
	DAHİL OLMAK GÖRMEK ZORUNDA OLMAKTIR	BEING INVOLVED IS HAVING TO SEE
	EŞLİK ETMEK GÖRMEKTİR	ESCORTING IS SEEING
	BİLMEME YARDIMCI OLAN IŞIK KAYNAĞIDIR	AN AID TO KNOWING IS A LIGHT SOURCE
	İLİŞKİ YAŞAMAK BİRİNİ GÖRMEKTİR	HAVING A RELATIONSHIP IS SEEING SOMEBODY
	ZİYARET ETMEK BİRİNİ GÖRMEKTİR	PAYING A VISIT IS SEEING SOMEBODY
	TANIŞMAK BİRİNİ GÖRMEKTİR	MEETING WITH SOMEBODY IS SEEING SOMEBODY
	BİR 'PERSPEKTİFTEN' BİLMEK, BİR BAKIŞ AÇISINDAN GÖRMEKTİR.	KNOWING FROM A 'PERSPECTIVE' IS SEEING FROM A POINT OF VIEW
	DİKKAT ETMEK BAKMAKTIR	PAYING ATTENTION IS LOOKING AT
	BİLGİYE ENGEL OLAN GÖRMEYE ENGELDİR	IMPEDIMENTS TO KNOWLEDGE ARE IMPEDIMENTS TO VISION
BİRİYLE KÖTÜ GEÇİNMEK ONU GÖREMEMEKTİR	GETTING ON BADLY WITH SOMEBODY IS BEING UNABLE TO SEE	
ALDATMA GÖRMEYİ BİLEREK ENGELLEMEKTİR	DECEPTION IS PURPOSEFULLY IMPEDING VISION	
KONTROL ALANI GÖRÜŞ ALANIDIR	DOMAIN OF CONTROL IS RANGE OF VISION	
İLETİŞİM GÖSTERMEKTİR	COMMUNICATING IS SHOWING	
İşitme Duyusuna Ait Eğretilmeler	DİKKAT ETMEK/KULAK VERMEK DUymAKTIR	PAYING ATTENTION / HEEDING IS HEARING
	SÖYLENİLMESİ / BİLMEK DUymAKTIR	BEING TOLD / KNOWING IS HEARING
	İTAAT ETMEK DUymAKTIR	OBEYING IS HEARING
	ANLAMAK DUymAKTIR	UNDERSTANDING IS HEARING
	FARK ETMEK DUymAKTIR	NOTICING IS HEARING
	ANLAŞMAYA VARMAK DUymAKTIR	HAVING AN AGREEMENT IS HEARING
	CİDDİYE ALMAK DİNLEMEKTİR	TAKING SOMETHING SERIOUSLY

		IS LISTENING
	AÇIK OLMAK DUYMAKTIR	BEING RECEPTIVE IS HEARING
	EĞİTİLMEK İŞİTİLMEKTİR	BEING TRAINED IS BEING HEARD
Dokunma Duyusuna Ait Eğretilmeler	ETKİLEMEK DOKUNMAKTIR	AFFECTING IS TOUCHING
	İLGİLENMEK DOKUNMAKTIR	DEALING WITH IS TOUCHING
	ULAŞMAK DOKUNMAKTIR	REACHING IS TOUCHING
	DÜŞÜNMEK DOKUNMAKTIR	CONSIDERING IS TOUCHING
	İKNA ETMEK DOKUNMAKTIR	PERSUADING IS TOUCHING
	BORÇ İSTEMEK DOKUNMAKTIR	ASKING FOR A LOAN IS TOUCHING
	AKRABALIK DOKUNMAKTIR	BEING A RELATIVE IS BEING TOUCHED BY SOMEBODY
	SORUMLULUK VERİLMESİ DOKUNULMAKTIR	FALLING TO SOMEBODY TO DO SOMETHING IS BEING TOUCHED
Koku Duyusuyla İlişkili Eğretilmeler	ŞÜPHELENMEK KOKLAMAKTIR	SUSPECTING IS SMELLING
	SEZMEK KOKLAMAKTIR	SENSING (KNOWING INTUITIVELY) IS SMELLING
	FARKINA VARMAK KOKLAMAKTIR	GUESSING (REALISING) IS SMELLING
	ARAŞTIRMAK KOKLAMAKTIR	INVESTIGATING (SEARCHING) IS SMELLING/SNIFFING AROUND
	KEHANET KOKLAMAKTIR	PROPHECYING IS SMELLING
	DEĞERLENDİRME KOKLAMAKTIR	EVALUATION IS SMELL
	KÜÇÜMSEMEK KOKLAMAKTIR	SHOWING CONTEMPT IS SNIFFING
	OLUMSUZ DUYGULARA SAHİP OLMAK KOKLAMAKTIR	HAVING NEGATIVE FEELINGS IS SMELLING
	KÖTÜLEŞMEK/YOZLAŞMAK KOKLAMAKTIR	BECOMING BAD (SPOILING, CORRUPTING) IS SMELLING
	DUYARSIZ OLMAK KOKLAMAK DEĞİLDİR	BEING OBLIVIOUS IS NOT TO SMELL
	GENEL ATMOSFER KOKU ALGISIDIR	THE GENERAL ATMOSPHERE OF SOMETHING IS AN OLFATORY PERCEPTION
	Tat Duyusuyla İlişkili Eğretilmeler	DENEYİMLEMEK TATMAKTIR
KİŞİSEL TERCİH TATMAKTIR		PERSONAL PREFERENCE IS TASTE
BİLMEK TATMAKTIR		KNOWING IS TASTING
DUYGU ÜRETMEK TATMAKTIR		PRODUCING A FEELING IS TASTING

Çizelge 3.4 algısal biçimlerin zihinsel etkinlikler, kanıt, keşif, duygular, sosyal ilişkiler gibi çok çeşitli genel hedef alanlarıyla eşleştğini göstermektedir. Çizelge 3.4'te yer alan eğretilmeler İngilizce, İspanyolca ve Baskça gibi çeşitli dillerde yer almaktadır ancak nicel bulgulara tam olarak ulaşılamamaktadır. Bir dilde algı eğretilmesine ulaşmak konuşucular tarafından yaygın bir biçimde kullanıldığını ve diller arasında aynı öneme sahip olduğunu göstermemektedir. Geçmişte algı

eğretilemelerini diller arası inceleyen birçok çalışmada eğretilemelerin sıklık değeri verilmemiştir. Söz konusu durum araştırmaların niteliğini etkilemektedir (Ibarretxe-Antuñano, 2019). Bu nedenle algı eğretilemeleriyle ilişkili derlem temelli araştırmalar çalışmanın görgüllüğünü arttıracaktır.

Kövecses (2019) çalışmasında İngilizcede yer alan koku sözcük dağarcığının söz konusu duyunun kavramsal organizasyonu hakkında ortaya ne koyduğunu araştırmaktadır. Araştırmacı KOKU kavramsal alanının yapısını bir başka deyişle kavramın içsel organizasyonunu da incelemektedir. Dolayısıyla çalışmada kaynak alan olarak koku, hedef alan olarak koku ve koku kavramının kavramsal yapısı incelenmiştir. BİR ŞEYİN GENEL ATMOSFERİ KOKU ALGISIDIR eğretilemesinde olduğu gibi koku ve diğer temel duyuların bir durum veya olayın genel atmosferini kavramlaştırmak için kaynak alan olarak kullanılabilmesi anlaşılmaktadır. Buna ek olarak duygu kavramsal alanının da duyuyu kavramlaştırmak için kaynak alan olarak kullanıldığı tespit edilmiştir. Koku, hedef alan olarak kavramlaştığında KOKU BİR MADDEDİR, KOKU BİR NESNEDİR, KOKU FİZİKSEL BİR GÜÇTÜR gibi eğretilemeler saptanmıştır. Sonuç olarak, koku son derece temel bir deneyim türü olarak, eğretilemeli kavramlaştırmada hedef alan olarak yer alması; koku gibi temel deneyimlerin daha karmaşık soyut kavramları kavramlaştırmada kaynak alan olarak yer alması gerektiği ve eğretilemeli kavramlaştırma gerektirmediğini varsayan Kavramsal Eğretileme Kuramı'na karşı bir bulgu olarak yer almaktadır. Bu bağlamda koku, bir hedef alan olarak da işlev görebilir. Hem kaynak hem de hedef alan olarak kokunun kavramsal konumu, kokunun dilsel olarak nasıl kodlandığına dair daha fazla yön göstermektedir.

İşık (2016) çalışmasında *gör-, bak-, duy-, dinle-, işit-, dokun-, kokla-* ve *tat-* algı eylemlerini incelemiştir. Çalışmada TUD veritabanının tanıtım sürümü aracılığıyla 8 ayrı algı eyleminin her biri için 200 adet olmak üzere toplamda 1600 tümce analiz edilmiştir. Diğer araştırmalarda da olduğu gibi görme ve işitme duyuları çoğunlukla bilişle ilişkili olarak yer almaktadır. Türkçedeki diğer duyu ile ilişkili eylemler sadece fiziksel düzlemde yer almamaktadır; bilişsel alanlarla ilişkilerinin uzak olduğu düşünülen koklama, tatma ve dokunma duyularının da Türkçede bilişsel anlamlara sahip olduğu ifade edilmektedir.

Aslan Demir (2018) işitme duyusuyla ilişkili olan *dinle-*, *duy-* ve *işit-* eylemlerinin çokanlamlı ve eğretilmeli görünümünü incelemiştir. İncelenen eylemlerin anlam genişlemelerine ait örnekler TUD üzerinden verilmiştir ancak çalışmada herhangi bir yöntem ve sıklık bilgisi mevcut değildir. *Dinle-* eylemi için DİKKAT ETMEK DİNLEMEKTİR, DEĞER VERMEK/ÖNEMSEMEK DİNLEMEKTİR, YERİNE GETİRMEK DİNLEMEKTİR, İTAAT ETMEK DİNLEMEKTİR, ÖĞRENMEK DİNLEMEKTİR eğretilmeleri tespit edilmiştir. *Duy-* eyleminde HABER ALMAK DUYMAKTIR, HİSSETMEK DUYMAKTIR, BİR DUYGU DURUMUNA GİRMEK DUYMAKTIR saptanırken; *işit-* eyleminde diğer eylemlere oranla daha az veri elde edilmesi nedeniyle sadece İKAZ EDİLMEK İŞİTMEKTİR VE HABERDAR OLMAK İŞİTMEKTİR eğretilmeleri gözlenmiştir. Dolayısıyla araştırmada söz konusu eylemlerin fiziksel olarak işitmeden bilişsel ve duyuşsal alana ne şekilde genişledikleri ele alınmıştır ve işitme duyusuna ait incelenen her bir eylemin farklı şekilde kavramlaştığı dikkat çekmektedir.

Özkan Kurt (2020) algı eylemlerinin anlam genişlemelerini Kavramsal Eğretilme Kuramı doğrultusunda incelemiştir. Temel 5 duyuya ilişkili *gör-*, *bak-*, *dinle-*, *işit-*, *dokun-*, *kokla-*, *koku(sunu) al-*, *kok-*, *tat-* ve *tat(ını) al-* eylemleri Eski Anadolu Türkçesi, Osmanlı Türkçesi ve Türkiye Türkçesi olmak üzere üç dönem üzerinden taranmıştır. Araştırmanın veriler için tarihi ve modern sözlüklere, Batı Türkçesi dönemlerine ait eserlerden oluşturulan derlemlere ve hazır derlemlere başvurulmuştur. İncelenen eylemler sözlüklerin maddebaşları ile ara maddelerinde tespit edilmiş ve tanık tümcelerle birlikte veritabanına aktarılmıştır. Hazır derlem olarak kullanılan TUD ve Türk Edebiyatı Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlük'de (Tebdiz) incelenen her eylem sorgulanmış ve MS Word'e aktarılmıştır. Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlı Türkçesi için belirlenen dönem eserlerinden taramalar yapılarak elde edilen veriler fişlenmiştir. Türkiye Türkçesi için ise TUD ve sözlükler yeterli veri sağlamıştır. Eylemler Kavramsal Eğretilme Kuramı ve özellik seçim süreci doğrultusunda incelenmiştir. İncelemede tespit edilen anlam alanlarında fiziksel algıyı içeren eylemler öntür, söz konusu anlamlardan genişletilmiş anlamlar ise öntür olmayan şeklinde değerlendirilmiştir. Öntür anlamlar Viberg'un (1984) anlamsal roller doğrultusunda tasarladığı gruplandırması aracılığıyla incelenmiştir. Öntür

olmayan anlamlar, fiziksel algı alanının dışında kalan ve öntür anlamlardan genişlemektedir. Söz konusu anlamlar *idrak, sosyal, güvenilirlik* ve *deneyim* grupları altında değerlendirilmiştir. Buna ek olarak anlam genişlemeleri Türkçenin üç dönemi göz önünde bulundurularak incelenmiştir. Anlam genişlemeleri doğrultusunda kavramsal eğretilmeler belirlenmiştir. Çalışmada sıklık bilgisi verilmemesi nedeniyle Türkçede yer alan algı eğretilmelerinden hangilerinin daha yaygın bir biçimde yer aldığına dair bir sonuç bulunmamaktadır. Bulgular sonucunda GÖRME DUYUSU İÇİN ANLAMAK/BİLMEK GÖRMEKTİR, ÖNCEDEN GÖRMEK GÖRMEKTİR; İŞİTME DUYUSU İÇİN ANLAMAK DİNLEMEKTİR, DİKKAT ETMEK DİNLEMEKTİR; DOKUNMA DUYUSU İÇİN ETKİLEMEK DOKUNMAKTIR, İLGİLİ OLMAK DOKUNMAKTIR; KOKU DUYUSU İÇİN SEZMEK KOKLAMAKTIR, KÜÇÜMSEMEK KOKUSUNU ALMAKTIR; TAT DUYUSU İÇİN DENEYİMLEMEK TATMAKTIR, ZEVK ALMAK TATMAKTIR gibi çeşitli kavramsal eğretilmeler tespit edilmiştir.

Kumcu (2021) Türkçede bulunan alanlararası eğretilmeleri bilişsel dilbilim perspektifinde incelemiştir. Çalışma, farklı duylara ilişkin ifadelerin nasıl birlikte yer aldığını ve bu durumun belirli bir hiyerarşiyi takip edip etmediğini araştırmaktadır. Araştırmada TUD aracılığıyla 5.693 dilsel sinestezi örneğini analiz etmiştir. Sonuçlar, Türkçedeki çapraz modal geçişlerin büyük ölçüde [dokunma > tat > koku > işitme > görme] sıralamasına sahip olan sinestezik sıradüzenle uyumlu olduğunu göstermektedir. Ancak, bazı geriye dönük aktarımların [tat > dokunma, görme > koku, görme > işitme] beklenenden daha sık olduğu bulunmuştur. Genel olarak, Türkçedeki sinestezik kullanımların hiyerarşik modele uygunluk gösterdiği ve diğer dillerde bulunan benzer eğilimleri yansıttığı sonucuna varılmıştır.

4 YÖNTEM

4.1 Araştırma Modeli

Araştırmada, bilişsel anlambilim çerçevesinde kavramlaştırma süreçleri ile bedenleşmiş deneyimleri esas alan bilişsel dilbilim ilkelerinden yararlanarak, Türkçede duyulara ilişkin algı eylemlerinin yapılandığı kavramsal eğretilmelerin ortaya konulması, hangi soyut kavramlarla ilişkili olduğunun belirlenmesi, alanyazındaki eğretilmelerle karşılaştırmalı olarak inceleyerek anlam farklılıklarının saptanması ve öntür uzanım ile kavramsal eğretilmeler arasındaki ilişkinin irdelenmesi amaçlanmaktadır. Bu doğrultuda, çalışma *karma yöntem* araştırma deseniyle yürütülmüştür. Karma yöntem, nitel ve nicel araştırmaların kesişiminde yer alması nedeniyle sosyal bilimler açısından da önem taşımaktadır. Karma yöntem, araştırmacının nitel ve nicel yöntem, yaklaşım ve kavramları birleştirmesi olarak tanımlanabilir. Nitel ve nicel yaklaşımın birlikte kullanılması araştırma problemlerinin daha güçlü bir biçimde cevaplanmasını sağlayarak araştırmanın niteliğini arttırmaktadır (Onwuegbuzie ve Leech, 2004). Araştırmanın nitel boyutunu, derlem aracılığıyla elde edilen verilerin içerik analizi yöntemiyle çözümlenmesi oluşturmaktadır. Nicel boyutu ise elde edilen verilerden tespit edilen kavramsal eğretilmelerin sıklık dağılımları üzerinden değerlendirilmesiyle ortaya konmuştur. Nitel ve nicel bulguların birlikte ele alınması, araştırma sorularının daha güçlü ve çok yönlü biçimde yanıtlanmasına olanak sağlamış, böylece araştırmanın bilimsel geçerliliği ve kapsamı artırılmıştır.

4.2 Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Araştırmanın evrenini, Türkçe Ulusal Derlemi 3.0 (TUD 3.0) veritabanında yer alan sözlü ve yazılı metinler oluşturmaktadır. TUD 3.0, 1990–2013 yılları arasında kapsayan 24 yıllık bir döneme ait, 50 milyon sözcüklük kapsamlı bir veritabanıdır. Günümüz Türkçesini temsil eden bu derlem, farklı alanlardan ve türlerden seçilmiş yazılı ve sözlü metinlerle dengeli bir yapıya sahiptir. TUD 3.0, medya türü, konu alanı, metin biçimi, yazar cinsiyeti, hedef kitle ve metin türü gibi çeşitli kısıtlama ölçütleriyle sorgulama yapılmasına olanak tanımaktadır. Bunun yanı sıra kullanıcılar, sözcük türü, ek bilgisi ve çok sözcüklü birimler üzerinden de ayrıntılı veri taraması

gerçekleştirebilmektedir (Aksan vd., 2012). Bu yönüyle TUD 3.0, Türkçede anlam çözümlemeleri ve kavramsal yapıların incelenmesi açısından güçlü bir veri kaynağı sunmaktadır. Örnekleme ise söz konusu veritabanından her bir eylem için 1000, toplamda 17000 bağımlı dizin oluşturmaktadır. Bağımlı dizin satırları rastlantısal/yansız örnekleme yoluyla elde edilmiştir. Rastlantısal örneklemede, evrendeki tüm öğelerin örnekleme girme olasılığı eşit ve bağımsızdır. Bu nedenle örneklemin evreni temsil etme gücü de yüksektir (Büyüköztürk vd., 2010). Toplamda elde edilen 17.000 bağımlı dizin içerisinde, belirli ölçütler doğrultusunda kapsam dışı bırakılan 3321 dizi değerlendirmeye alınmamıştır. Bu kapsam dışı bırakılma gerekçeleri şunlardır:

- atasözünde düğüm sözcüğün bulunduğu dizinler,
- seri eylem yapıları içerisinde yer alan kullanımlar,
- edimsel eylem işlevi taşıyan düğüm sözcükler,
- aynı bağımlı dizinin birden fazla kez tekrar ettiği durumlar,
- yazım yanlışı nedeniyle eylem olarak hatalı biçimde değerlendirilen örnekler,
- biçimbirimsel eklemeler sonucu uzanım değişikliğine uğrayan yapılar,
- bağlam bilgisinin yetersiz olduğu dizinler,
- bölgesel ağızlara özgü kullanımlar,

Bu yapıları içeren dizinler kapsam dışı bırakılarak analiz sürecine dahil edilmemiştir. Kapsam dışı bırakılan bazı dizin örneklerine aşağıda yer verilmiştir.

(1) Ve balık baştan *koktu*. [W-MI41C3A-0876-1960]

(2) Özel hayatımdaki mutsuzluğun sebebini sorup *duruyorum* kendime, ben nerede hata yapıyorum, neden ilişkilerim yürümüyor, diye. [W-TI32D1B-2552-1241]

(3) "Bölük *dur!*" kumandasını verir ve Serasker Bekir Ağa'yı çağırarak Fransız generaline... [W-UE09C3A-0850-847]

(4) Ancak, biz öylesine vurdum *duymaz*, öylesine duyarsız davrandık ki... [W-UA14B1A-1597-1749]

(5) Bu yüzden eylemin şiirini yazmak da inanmış şairin *işidir*. [W-SI37C2A-0824-1580]

(6) 17.06.2002 tarihli *Bakan* Onayı ile öncelikle 69 İl Emniyet Müdürlüğü bünyesinde Önleyici Hizmetler Şube Müdürlüğü kurulmuş, bu şube müdürlüğünün kuruluş şeması da onaylanmıştır. [W-PD02A2A-1167-1868]

(7) *Ona dokunuyorum.* [W-UA16B1A-0913-1172]

(8) *Acık çamaşırım var da."* [W-SA16B2A-1070-987]

Bağımlı dizinlerde atasözü içeren yapılar (bkz. TT-1) kalıplaşmış ve sabit anlamlara sahip olması nedeniyle kapsam dışı bırakılmıştır. Seri eylem yapıları (bkz. TT-2) ise dilbilgisel birliktelikler olarak ele alındığından, bu çalışmanın odaklandığı kavramsal anlam ilişkilerini yansıtmamaktadır. Edimsel eylemler (bkz. TT-3), komut ve uyarı gibi doğrudan söylem edimleri içermesi nedeniyle değerlendirmeye alınmamıştır. Bazı dizinler, yazım yanlışları nedeniyle eylem olarak kodlanmıştır. Örneğin TT (4)'te yer alan *vurdum duymaz* ifadesi sıfat işlevindeyken hatalı biçimde eylem olarak değerlendirilmiştir. Benzer biçimde TT (5)'teki kullanım da yanlış bir kodlamaya örnektir. Biçimbirim ile duyu alanından uzaklaşarak farklı anlam kazanan yapılar (bkz. TT-6) da kapsam dışında tutulmuştur. Ayrıca, yeterli bağlam bilgisinin bulunmadığı ve bu nedenle kavramsal eşleşmenin yapılamadığı dizinler (bkz. TT-7) analiz dışı bırakılmıştır. Son olarak, bölgesel ağızlara özgü ve duyu alanıyla ilişkisi bulunmayan kullanımlar da değerlendirme dışı bırakılmıştır (bkz. TT-8).

4.3 Veri Toplama Araç ve Teknikleri

TUD 3.0 veritabanından erişilen bağımlı dizin görünümleri farklı Copy, CSV, TSV ve Excel dışı aktarma seçenekleri arasından seçilerek MS Excel'e aktarılmıştır.

4.4 Verilerin Toplanması

Araştırılan düğüm sözcüklere ilişkin bağımlı dizinlere TUD 3.0 Sorgu Arayüzü => Sorgular => Basit Sorgu – Biçimbirim Arama (Başsözcük) opsiyonu aracılığıyla erişilmiştir. TUD 3.0, üç farklı sorgu biçimi sunmaktadır: Basit Sorgu, Yazılı Metin Sorgusu ve Sözlü Metin Sorgusu. Bu çalışmada, hem sözlü hem yazılı metinleri kapsayan daha geniş bir veritabanına ulaşabilmek amacıyla Basit Sorgu seçeneği tercih edilmiştir. Sorgularda, pencere aralığına ilişkin n-gram ölçütü n-5 / n+5 olarak, yayın yılı filtresi ise en geniş aralıkta (1989–2022) bırakılmıştır. Böylece

mümkün olan en kapsayıcı dizin örnekleme elde edilmiştir. Sorgulama sürecinin ikinci aşamasında, biçimbirimlere ilişkin tanıklıklar, Dizilim Sonuçları => Tümce Görünümü seçeneği aracılığıyla elde edilmiştir. Bu görünümde her dizine ait tümce bağlamı, tür bilgisi ve künye bilgileri yer almaktadır. Elde edilen veriler, farklı dışa aktarma seçenekleri arasında MS Excel biçiminde kaydedilmiştir. Bağımlı dizinlerin çözümlenebilmesi için her düğüm sözcük için ayrı bir Excel çalışma kitabı oluşturulmuş; bu dosyalarda metin türü (sözlü/yazılı), id numarası ve tümce görünümleri düzenlenerek analize hazır hale getirilmiştir.

4.5 Verilerin Çözümlemesi

Çalışmada veriler *içerik analizi* tekniği kullanılarak analiz edilmektedir. İçerik analizi, belirli kurallara dayalı kodlamalarla metnin bazı sözcüklerinin daha küçük içerik kategorileriyle özetlenmesidir. Sistematik ve yinelenebilir bir yöntem olarak yer almaktadır. Metin ya da metinlerden oluşan verilerde yer alan bazı sözcük veya kavramlardan birbirine benzeyenlerin belirli temalar çerçevesinde bir araya toplanmasıdır. Ardından okuyucunun anlayabileceği şekilde düzenlenir ve yorumlanır. Bu doğrultuda içerik analizindeki amaç, verilerin tanımlanması ve verilerde saklı olabilecek gerçeklerin ortaya çıkarılmasıdır (Büyüköztürk vd., 2010; Yıldırım ve Şimşek, 2008). *İçerik analizi* sadece betimleme ve tasvir olanağı sağlamaktan ziyade çıkarım yoluyla sosyal gerçeğin belirli boyutlarını araştıran bir yöntemdir. *İçerik analizi* iletişimi konu etmektedir. Bir başka deyişle dille inşa edilen sözlü (beyan, açıklamalar), yazılı metinler (kitap, dergi, roman, arşiv vb.) ve simgesel malzemelerdir (karikatür, resim, reklam filmleri vb.). Analizde sistematikliğin önemi analiz sürecinin belirli kurallar çerçevesinde yapılmasıyla sağlanmaktadır. Bu sayede metinlerin farklı araştırmacılar, analizciler ve gözlemciler tarafından aynı şekilde okunması ve yorumlanması temel alınmaktadır (Gökçe, 2006).

Çalışmanın veri çözümleme sürecinde, Gökçe (2006) tarafından önerilen içerik analizi adımları takip edilmiştir. İlk adımda, araştırmanın temel amacı belirlenmiş ve çalışmada, Türkçede duyularla ilişkili eylemler aracılığıyla yapılandırılan kavramsal eğretileme görünümünün betimlenmesi hedeflenmiştir.

İkinci adımda, içerik analizine başlamadan önce çalışmanın kuramsal çerçevesi doğrultusunda bir varsayım oluşturulmuştur. Lakoff ve Johnson (1980), Johnson (1987) ve Kövecses (2002) gibi bilişsel dilbilimciler, eğretilmeleri yalnızca dilsel değil; aynı zamanda deneyimsel ve kavramsal yapılar olarak değerlendirmektedir. Bu yaklaşıma göre, dildeki eğretilmeli ifadeler bedenleşmiş deneyimlerden türeyen kavramsal yapılarla biçimlenir. Bu kuramsal temele ek olarak, ön inceleme sürecinde Türkçedeki algı eylemlerine ilişkin bağımlı dizinlerin çoğunda, sözcüklerin yalnızca fiziksel algıyı değil; duygusal, zihinsel ve toplumsal alanlara yönelen anlamlarla kullanıldığı gözlemlenmiştir. Dolayısıyla, Türkçedeki algı eylemlerinin, öntür uzanımlara dayalı sahnelerden soyut eğretilmeli anlam alanlarına doğru genişlediği ve bu genişlemenin bedenleşmiş deneyim temelli kavramsal eğretilmeler aracılığıyla biçimlendiği varsayılmıştır. Üçüncü adımda, çözümlenecek veriler doğrultusunda bir ulamlama sistemi ve kodlama kuralları oluşturulmuştur. Ulam sistemi, çalışmada incelenen duyulara ilişkin eylemlerin bağımlı dizinlerdeki bağlamsal kullanımına dayalı olarak yapılandırılmıştır. Her bir dizin, içerdiği eğretilmeli yapı ve anlam yönelimi doğrultusunda öntür uzanım ve kavramsal eğretilme kapsamında kodlanmıştır. Dizinler, bağlamsal çözümleme yoluyla değerlendirilmiş; eğretilmeli anlam taşıdığı belirlenen yapılardaki kavramlaştırmalar, bilişsel dilbilimin kavram eşleme ilkeleri doğrultusunda analiz edilmiştir. Ek olarak, eğretilme tespitlerinin sistematikliğini ve güvenilirliğini sağlamak amacıyla Pragglez Group (2007) tarafından geliştirilen *Eğretilme Tespit Yöntemi* (İng. Metaphor Identification Procedure - MIP) uygulanmıştır. Son aşamada, elde edilen verilerden seçilen bağımlı dizinler aracılığıyla örneklendirme yapılarak yorumlamaya geçilmiştir. Yorumlama sürecinde, eğretilmeli anlam alanlarının hangi duyusal deneyimlerle ilişkilendirildiği ve bu yapıların dilsel gerçekleşim biçimleri değerlendirilmiştir. Bu değerlendirmeler tartışma kısmında Kövecses (2000) ile Lakoff ve Johnson (1980) gibi kaynaklarda tanımlanan üst eğretilme yapılarıyla karşılaştırmalı biçimde ele alınmıştır. Sürecin öznel yorumlardan arındırılması amacıyla, tüm kodlamalar tez yazarı ve tez danışmanı tarafından ikili kodlama yöntemiyle değerlendirilmiştir.

5 BULGULAR

Kuramsal çerçevede tartışıldığı üzere, duyuşal deneyim, kavramsal sistemlerin oluşumunda temel bir rol oynamakta ve bu durum dilşel yapılarada yansımaktadır. Ancak Türkçede algı eylemlerinin kavramsal eğretilmeler yoluyla nasıl yapılandırıldığına dair sistematik ve kapsamlı çalışmalar sınırlıdır. Bu nedenle, araştırmada Türkçedeki algı eylemlerinin hangi eğretilmeli yapılar aracılığıyla soyut anlam alanlarını yapılandırdığı sorusu temel problem olarak ele alınmıştır. Bu kapsamda, farklı disiplinlerin yaklaşımı göz önünde bulundurularak duyuşlar sınıflandırılmış; yalnızca 5 temel duyu değil, alanyazında daha az temsil edilen duyuşlar da çalışmaya dahil edilmiştir. Bu doğrultuda, görme, işitme, koku, tat, deri, vücut pozisyonu ve içşel duyuşlarla ilişkili eylemlerin kavramsal eğretilme görünümleri, ilgili eylemler üzerinden incelenmiştir. Duyular kapsamında incelenen eylemler ve eğretilmeli görünümleri Çizelge 5.1’de yer almaktadır.

Çizelge 5.1 İncelenen duyuşlara ilişkin eylemler ve tespit edilen kavramsal eğretilme sayıları.

Duyular		Eylemler	Kavramsal Eğretilmeler	
Görme Duyusu		gör-	18	25
		bak-	7	
İşitme Duyusu		duy-	4	8
		işit-	4	
Koku Duyusu		kok-	3	7
		kokla-	4	
Tat Duyusu		tat-	2	2
Deri Duyusu	Dokunma Duyusu	dokun-	10	18
	Termal Duyu	ısın-	2	
		soğu-	1	
	Ağrı Duyusu	acı-	1	
		ağrı-	2	
sızla-	2			
Vücut Pozisyonu Duyusu	Kinestetik Duyu	dur-	8	14
	Denge Duyusu	düş-	6	
İçşel Duyu		doy-	2	3
		acı-	1	

Çizelge 5.1’de araştırma kapsamında incelenen temel duyuşlar, her bir duyuşla ilişkili eylemler ve söz konusu eylemler aracılığıyla tespit edilen kavramsal eğretilme sayıları bulunmaktadır. Her eylem için TUD 3.0 veritabanından elde edilen 1000 bağımlı dizin incelenmiş; eğretilmeli görünümler, Kavramsal Eğretilme Kuramı doğrultusunda analiz edilmiştir. Bu çizelge, hangi duyunun daha

yoğun kavramsal eğretileme üretimine kaynaklık ettiğini ve hangi eylemlerin daha üretken olduğunu karşılaştırmalı olarak incelemeyi mümkün kılmaktadır.

5.1. Beş Temel Duyunun Kavramsal Yapılanması

Türkçede 5 temel duyuyu (görme, işitme, dokunma, tat, koku) ilişkili eylemler incelendiğinde, bu eylemlerin kavramsal eğretilmeler aracılığıyla sıklıkla soyut alanlara doğru genişlediği görülmektedir. Her bir eylem, öncelikle kendi duysal kaynak alanına bağlı olarak algısal bir deneyimi temsil etmekte; ancak eğretilmeli kullanımda bu deneyimler, duygu, biliş, toplumsal ilişki, değerlendirme gibi soyut hedef alanlarla eşleşmektedir. İncelenen yapılar, bedensel duyuların yalnızca algı değil, aynı zamanda anlamlandırma süreçlerinde de temel belirleyiciler olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda, 5 temel duyu eylemleri, Türkçede soyut kavramların kavramlaştırılmasında kaynak alan olarak işlev görmekte; somuttan soyuta uzanan bir bilişsel harita sunmaktadır.

5.1.1 Görme Duyusuna İlişkin Kavramsal Eğretileme Görünümleri

Türkçe alanyazında yer alan bazı çalışmalarda, duyularla ilişkili eylemler 5 temel duyu doğrultusunda farklı diller bağlamında karşılaştırmalı olarak ya da anlamsal alanlarına göre sınıflandırılmaktadır (Bilgin Aksoy, 2022; Demirbaş, 2020; Hirik, 2017; Işık, 2016; Özkan Kurt, 2020). Söz konusu araştırmalar temel alınarak görme duyusuyla ilişkili *gör-* ve *bak-* eylemleri ile oluşan kavramsal eğretilmeler incelenmiştir. Çizelge 5.2’de söz konusu duyuya ilişkin incelenen eylemlerde tespit edilen kavramsal eğretilmeler yer almaktadır.

Çizelge 5.2 Görme duyusuyla ilişkili kavramsal eğretilmeler.

Gör-	TESPİT ETMEK GÖRMEKTİR (135), ANLAMAK/BİLMEK GÖRMEKTİR (98), DÜŞÜNMEK GÖRMEKTİR (89), TANIKLIK ETMEK GÖRMEKTİR (37), MUAMELE EDİLMEK GÖRMEKTİR (30), EĞİTİM ALMAK GÖRMEKTİR (23), VAKİT GEÇİRMEK GÖRMEKTİR (23), KARŞILAŞMAK GÖRMEKTİR (22), ZİHİNDE CANLANDIRMA GÖRMEKTİR (21), GEZMEK GÖRMEKTİR (20), İZLEMEK GÖRMEKTİR (17), ONAYLAMAK GÖRMEKTİR (12), HİSSETMEK GÖRMEKTİR (10), ÖNGÖRMEK GÖRMEKTİR (9), TANIŞMAK GÖRMEKTİR (8), DENEYİMLEMEK GÖRMEKTİR (6), YAPMAK/ETMEK GÖRMEKTİR (5), OKUMAK GÖRMEKTİR (4).
Bak-	İNCELEMELER BAKMAKTIR (139), DÜŞÜNCE SAHİBİ OLMAK BAKMAKTIR (102), SORUMLULUK BAKMAKTIR (21), ZİHİNDE CANLANDIRMA BAKMAKTIR (14), FARK ETMEK BAKMAKTIR (11), BİR YÖNE DOĞRU OLMAK BAKMAKTIR (10), KONTROL ETMEK BAKMAKTIR (4).

Çizelge 5.2’de görüldüğü üzere, inceleme sonucunda *gör-* eyleminde 18 farklı kavramsal eğretileme tespit edilmiştir. *Bak-* eyleminde ise 7 farklı kavramsal eğretileme saptanmıştır.

5.1.1.1 Görme Duyusuna İlişkin Kavramsal Eğretileme Görünümleri: Gör-

Gör- eylemi analiz edildiğinde, TUD 3.0 veritabanından elde edilen 1000 bağımlı dizinin 570’inde 18 farklı kavramsal eğretileme belirlenmiştir. Söz konusu bağımlı dizinlerde öntür uzanım, toplam verinin %17,3’ünü oluşturmaktadır. Öntür uzanım, fiziksel düzlemde yer alan ve göz aracılığıyla çevrenin algılandığı sahneleri içermektedir. Öntür uzanımına ilişkin bağımlı dizinler aşağıda yer almaktadır.

- (1) Ben doğuştan beri *göremiyorum*. [W-OG37C0A-0191-1831]
- (2) Bahçede dolaşan Yavru Leyleği ilk önce anne *gördü*. [W-JA16B1A-0862-568]
- (3) Orada halı üzerine uzanmış, koltuğa yayılmış birçok çocuk *görüyor*muş. [W-VI19E1A-3999-218]

Öntür uzanım kapsamında TT (1-3) incelendiğinde göz aracılığıyla bir varlığı ya da nesneyi algılama durumunu kodladığı gözlenmektedir. Görme algısı, doğrudan kurulumda yer almaktadır; bilişsel süreçler bağlamında ele alınan düşünme, çıkarım, akıl yürütme gibi durumlar dilsel olarak kodlanmamaktadır.

Gör- eyleminde TESPİT ETMEK GÖRMEKTİR (f=135) ve ANLAMAK/BİLMEK GÖRMEKTİR (f=98) kavramsal eğretilmeleri en sık saptanan sahnelerdendir. Fiziksel düzlemde bilişsel düzleme doğru bir eşleşmenin gerçekleştiği TESPİT ETMEK GÖRMEKTİR kavramsal eğretilemesine ait örnekler TT (4-6)’da bulunmaktadır.

- (4) Bu kriterleri Türkiye'ye uygularsak "büyük" sayılacak şirket sayısının 500'e dahi ulaşmadığını *görürüz*. [W-OF10A2A-1787-1725]
- (5) Şimdi 1980'lerden itibaren sanat ve edebiyat alanında ortaya çıkan pek çok kuramda post takısının kullanıldığını *görüyoruz*. [S-ADABPZ-0135-1134]
- (6) Ve bağımsız çalışmalara baktıkça bi takım benzerlikler *gördüm*. [S-ADABI^-0162-2361]

TT (4-6)'da yer aldığı gibi, görme duyusunun fiziksel düzlemde gerçekleşen nesne/şekil algılayma özelliği, bilişsel düzleme aktarılarak dış dünyada yer alan durumların zihinsel süreçlerden geçerek bir çıkarıma ulaşma ya da bir durumu tespit etme gibi kavramlaştırmalar sağlanmaktadır.

TANI KOYMAK GÖRMEKTİR (f=24) kavramsal eğretilmesi TESPİT ETMEK GÖRMEKTİR kavramsal eğretilmesinin bir alt eğretilmesi olarak ele alınmıştır. Fiziksel düzlemde bilişsel düzleme doğru gerçekleşen eşleşmelerdendir. Üst eğretilmenin, dış dünyada yer alan durumların zihinsel süreçlerden geçerek bir sonuca ulaşılması gibi kurulumlar söz konusu eğretilmede de bulunmaktadır. TANI KOYMAK GÖRMEKTİR tıp alanında özelleşmiş kurulumları içermektedir. Bir hastalığın ya da hastalığa ait belirtilerin tanımlandığı sahneler söz konusudur. Bu durumda söz konusu kavramsal eğretilmeye ait örnekler TT (7-9)'da bulunmaktadır.

(7) CMV gastroenteritinde karın ağrısı, bulantı, iştahsızlık ve ishal *görülebilir*. [W-RC01A4A-1084-42]

(8) Hatta uzun süre kullanıldıklarında karaciğer kanseri *görülmemektedir*. [W-EC06A1B-3576-1104]

(9) emm İditme kayıpları toplumda aslında zannedildiğinden daha fazla *görülüyor* her 750 doğumda bir çocuk da iştme kaybına sinirsel tipi iştme kaybına rastlanıyor. [S-ADABPZ-0112-1473]

TESPİT ETMEK GÖRMEKTİR kavramsal eğretilmesinin alt uzanımlarından biri olan KEŞFETMEK GÖRMEKTİR (f=7) kavramsal eğretilmesi, nesnenin gözle algılanmasından ziyade, arkeolojik ya da tarihsel bağlamda bir unsurun ortaya çıkarılması ve kayda geçirilmesi sürecine işaret etmektedir. Bu eğretilmede, *görme* eylemi, yüzeyde mevcut olan bir nesnenin keşfedilmesiyle *görünür hale gelmesini* temsil etmektedir. Başka bir deyişle, fiziksel algı, bilgiye ulaşma ve mevcut olanı fark etme süreçlerinin bir aracı olarak eğretilmeli işlev görmektedir. İlgili eğretilmeye ait örnekler TT (10-12)'de yer almaktadır.

(10) Ben ondan bahsetmedim galiba, yani metalik kaptan bahsettim ama emm çok çeşitli dönemlerde bu kaplar *görülüyor*. [S-ADABPZ-0114-525]

(11) Bunun yanında diğer tapınaklarda çeşitli tanrı heykelticiklerinin yer aldığı görülür. [W-KC06A3A-1053-1852]

(12) Bu örnekler, siyah astarlı ve parlak perdahlı yüzey işlenişi açısından Çatalkaya akropolünde görülen çanak parçalarıyla da benzerlik göstermektedir. [W-PE03A1B-4243-143]

TT (10)'da da yer aldığı gibi söz konusu eşleşme, bir nesneye gözle temas sürecini, bilimsel veya tarihsel bir veriyi saptama süreci olarak yeniden kavramlaştırır.

ANLAMAK/BİLMEK GÖRMEKTİR sıklığı yüksek olan bir diğer kavramsal eğretilemedir. Söz konusu kavramsal eğretilemde fiziksel düzlemden bilişsel düzleme doğru bir eşleşme gerçekleşmektedir. İlgili eğretilmeye ait örnekler TT (13-15)'te yer almaktadır.

(13) Ama *görüyorum* ki sen hiç uslanmayacaksın. [W-RA16B4A-1074-738]

(14) "Ergenlik yıllarımda bile dünyada adaletsizlikler olduğunu *görebiliyor* ve cevaplar arıyordum" diyor David. [W-JH02A0A-0330-72]

(15) Yaşımız küçüktü ama kızılı erkekli köy çocuklarının ilerde çevrelerine nasıl yararlı olabileceklerini o yaşta bile *görebilmiştik*. [W-QD16C4A-0105-14919]

TT (13-15)'te yer aldığı gibi fiziksel bir aktivite olan *gör-* eylemi bilişsel düzlemde kavramlaştırılarak ANLAMA/BİLME ve GÖRME arasında bir eşleşme ile gerçekleşmektedir. Anlama, bireyin bir şeyin anlamını bilmesi ve farkına varmasında bilginin eşlik ettiği bir süreçtir. Söz konusu süreç, görme duyusuyla birlikte kavramlaştırılarak soyut bir şeyin somut bir algıyla birlikte yer almasıdır.

DÜŞÜNMEK GÖRMEKTİR (f=89) kavramsal eğretilmesi varsayım ve tanımlama ifade eden bir içeriğe sahiptir. Bu eğretileme, düşünme alanının görme duyusuyla nasıl kavramlaştırıldığını ortaya koymaktadır. Burada düşünmek, bireyin bir olgu üzerine dikkatlice yoğunlaştığı zihinsel bir süreç olarak ele alınmakta; bu sürecin sonucunda varsayımda bulunma, tanım yapma ve çıkarım üretme gibi bilişsel durumlar ortaya çıkmaktadır. İlgili eğretilmeye ait örnekler aşağıda yer almaktadır.

(16) Mesela ben şu anda kendimi körelmiş olarak *görüyorum*. [S-BEABXw-0391-42]

(17) Amerika'da yoğurt genellikle sağlıklı gıda olarak *görülür*. [W-PF10E1B-2867-2374]

(18) Mutluluğu bazı şeylerin elde edilmesiyle eş anlamlı *görürler* ve bunları elde ederek mutlu olmak için çalışır çabalarlar. [W-LI37C3A-0632-592]

Hedef alan olarak *düşünme* zihinsel aktivitesi, kaynak alan olarak ise fiziksel düzlemdeki *gör-* eylemiyle kavramlaştırılmaktadır. Bu kavramsal eğretileme, bir kişinin başka bir kişiye yönelik algısını ifade etmenin yanı sıra, bir nesneye dair değerlendirme süreçlerinde de kullanılmaktadır (bkz. TT-18).

TANIKLIK ETMEK GÖRMEKTİR (f=37) kavramsal eğretilemesi, fiziksel düzlemde bilişsel düzleme doğru gerçekleşen eğretilmeli eşleşmelerden biridir. Bu bağlamda, *tanık olma* durumu, olayların zihinsel düzlemde bir sahne ya da görüntü olarak canlandırılması şeklinde kavramlaştırılmaktadır. Görme duyusunun somut düzlemdeki odaklanma ve gözlemlene işlevi, soyut düzlemde de korunmakta; böylece bireyin olaylara dair tanıklığı, görsel bir algı biçimiyle temsil edilmektedir. Söz konusu eğretilmeye ait örnekler TT (19-21)'de bulunmaktadır.

(19) Ben çünkü İsmet Paşa'nın ikinci devrini *gördüm*, başbakanlığı şeker gibiydi 61 Anayasası. [S-ADABAo-0355-1103]

(20) Milli mücadelenin bu iki itibarlı komutanının diğerleriyle ne tür bir bağ içinde olduğunu *görmek* ve ordu içindeki yandaşlarını tasfiye etmek için milletvekili olan komutanların tümünü karar vermeye zorladı... [W-PE39C3A-1529-714]

(21) Aslında Kamusen ve Kesk'in çağrısıyla yapılıyor ve birçok sendikanın katıldığını *görüyoruz*. [S-ADABCo-0316-793]

MUAMELE EDİLMEK GÖRMEKTİR (f=30) kavramsal eğretilmesinde görme duyusal deneyimi zihinsel bir yaşantının kaynak alanı işlevi görmektedir. Bu eğretilmede, *gör-* eylemi aracılığıyla *maruz kalma* durumu kavramlaştırılmakta; böylece bireyin başkaları tarafından nasıl muamele edildiğine dair algısı, görsel bir

deneyim üzerinden temsil edilmektedir. İlgili eğretilmeye ait örnekler TT (22-24)'te yer almaktadır.

(22) 250.000 insan yazın burdan eziyet *görüyor*. [S-AEABPZ-0331-1153]

(23) Ben ise ondan hayır ve iyilikten başka bir şey *görmüyorum*. [W-QE39E1B-3034-1033]

(24) Eğer katiller, çeteciler her zaman birer "vatansever kahramanlar" muamelesi *görüyorlarsa...* [W-TH32D1B-2487-154]

EĞİTİM ALMAK GÖRMEKTİR (f=23) kavramsal eğretilmesinde fiziksel düzlemden bilişsel düzleme doğru bilgi edinme süreci, görsel algıyla kavramlaştırılmıştır. *Ders alma, öğrenme sürecine katılma* gibi anlamları ifade etmektedir. İki farklı deneyim alanı olan görsel algı ile zihinsel işleme ya da biliş ile bir eşleşme olduğu söylenebilir. Bu yapı, TT (25-27)'deki dizinlerde de desteklenmektedir.

(25) O kadar sene şey okuduk, okul okuduk, İngilizce *görüyoruz* taaa ortaokuldan beri 10-15 senedir İngilizce *görüyoruz* daha bir faydasını göremedik. [S-BEABXW-0058-1404]

(26) Naapsak boş değil ve şuna da inanmıyorum ben bi yıl hazırlık eğitimi *gördüm*. [S-ADAB^Z-0370-2017]

(27) Yükseköğrenim *görmüş*, ama ev kadını olmayı seçmişti. [W-KA16B2A-1335-1401]

TT (25-27)'de olduğu gibi öğrenme süreci ya da bilgi edinimi görsel deneyim üzerinden kavramlaştırılmaktadır. Söz konusu kavramsal eğretilmeye ait bağımlı dizinlerde *süreç* ya da *başarıyla tamamlanan eylem* anlamı da kodlanmıştır (bkz. TT-27).

Çalışmada elde edilen bir diğer bulgu VAKİT GEÇİRMEK GÖRMEKTİR (f=23) kavramsal eğretilmesi, görme duyu alanıyla fiziksel alan kavramlaştırmasının birleşimi sonucunda ortaya çıkmaktadır. Söz konusu eylem görsel içerikli duyuusal temele dayanmasına rağmen bu eğretilmede olduğu gibi aynı zamanda *sosyal*

etkileşim, ilişki kurmak ve zaman geçirmek gibi kavramlaştırmaları da içermektedir. Bu durumda söz konusu kavramsal eğretilmeye ait örnekler TT (28-30)'da bulunmaktadır.

(28) "Arkadaşlarımı *görebilir* miyim?" [W-OI22C3A-0660-1216]

(29) Babasından çok Mustafa'yı *görmüştür* heralde. [S-BEABXQ-0009-2099]

(30) O günlerde bir akrabasını *görmek* için Batum'a gitmişti. [W-KA16B1A-0705-1283]

İncelenen kavramsal eğretilmede *sosyal etkileşim, ilişki kurmak ve zaman geçirmek* kavramlaştırmalarının yanı sıra ziyaret etme eylemine yönelik eğretilmeli bir genişleme gözlenmektedir (bkz. TT-30). ZİYARET ETMEK GÖRMEKTİR kavramsal eğretilmesi VAKİT GEÇİRMEK GÖRMEKTİR eğretilmesiyle kavramsal düzeyde örtüşmekte olup, bu iki eğretilme arasında belirgin bir *eğretilmeler arası geçişlilik* söz konusudur. Bağımlı dizinlerdeki bu geçişlilik, iki eğretilmenin anlamsal sınırlarının her zaman keskin bir şekilde ayrışmadığını ve yer yer örtüştüğünü göstermektedir. Bu nedenle, söz konusu yapılar, sınırlı kavramsal ayrışma gösterdikleri için birlikte değerlendirilmiştir. Ayrıca, bu yapı ile ilişkili olan KARŞILAŞMAK GÖRMEKTİR (f=22) eğretilmesinde ise, her ne kadar fiziksel görme temel alınsa da, sosyal temasın kavramlaştırıldığı bir yapı söz konusudur. Bu bağlamda, fiziksel algıdan sosyal ilişkiye uzanan bir eşleşme gözlemlenmektedir. İlgili eğretilmeye ait örnekler TT (31-33)'te yer almaktadır.

(31) Ama bana bir iyilik yapıp sizi bir daha nasıl *görebileceğimi* söyler misiniz?.. [W-LA16B4A-0149-1816]

(32) Birbirlerini sadece derste *görüyorlar*, ki derste de çok konuşulmuyo, aralar da çok kısa kısa, ders biter bitmez de okula geliyorlar. [S-BEABXO-0325-968]

(33) Son yıllarda kendisini hiç *görmemiştin*, ama bildiğim, tanıdığım eski Mazhar Zorlu'ydu. [W-QI31D1B-2330-530]

ZİHİNDE CANLANDIRMAK GÖRMEKTİR (f=21) kavramsal eğretilmesi görme alanıyla ilişkili olmakla birlikte, görme fiziksel düzlemde gerçekleşen görsel algıdan ziyade, bilişsel düzlemde gerçekleşen zihinsel bir görselleştirmeyi ifade etmektedir.

Başka bir deyişle, rüyada görmek gibi durumlar, fiziksel gerçeklikten bağımsız olsa da, zihinsel temsillerin görsel algıya oldukça yakın deneyimlendiği bilişsel süreçlerdir. Bu bağlamda, *tasavvur etmek*, bireyin zihninde bir sahne ya da olayı imgelerle canlandırması şeklinde kavramlaştırılmaktadır. Bu durumda söz konusu kavramsal eğretilmeye ait örnekler TT (34-36)'da bulunmaktadır.

(34) Bugün sanki yine Demir'i *gördüm* rüyamda. [S-BEABXQ-0009-1244]

(35) Sorunları biriktirmez, konuşur, karşı tarafı anlamaya çalışır, kendini geri çekip onun yerine koyar ve onun bakış açısından kendini *görmeye* çalışırsan, bir de esnek olmayı başarırsan, aşılmayacak sorun yoktur. [W-QA16B1A-1731-768]

(36) Ahiret hayatını *gördüm* ben iki üç defa tam o şeyi... [S-BEABXg-0072-1830]

Söz konusu kavramsal eğretilmenin gözlendiği bağımlı dizinlerde, bireylerin deneyimlerine dayanarak bir olguya ilişkin betimlemeleri belirtilmektedir (bkz. TT-34). Buna ek olarak FARKLI BİR PERSPEKTİFTEN BAKMAK GÖRMEKTİR kavramsal eğretilmesi de bu grup altında değerlendirilmiştir (bkz. TT-35).

Bir sonraki kavramsal eğretilme olan GEZMEK GÖRMEKTİR (f=20), *seyahat*, *keşif* ve *kültürel temas* gibi anlam alanlarını içermektedir. Bu eğretilmede, bireyin fiziksel olarak bir yere gitmesi, yalnızca görsel algıya dayalı bir gözlemden ibaret olmayıp, aynı zamanda o mekana ilişkin bütüncül bir deneyimle özdeşleştirilmektedir. Dolayısıyla, görme süreci burada fiziksel hareketlilik ve mekansal keşif bağlamında kavramlaştırılmakta; seyahat etme, görsel algının ötesine geçen bir bilişsel ve kültürel etkileşim biçimi olarak değerlendirilmektedir. Bu kurulumun örnekleri, TT (37-39)'daki bağımlı dizinlerde de açıkça gözlemlenmektedir.

(37) Dünya üzerinde en çok *görmek* istediğin yer? [W-WI45F1D-4709-1977]

(38) Sen böyle okumuş-yazmış, mektep bitirmiş adamlar yüzde kaç Topkapı'ya kaç kere gelmiş? Süleymaniye'yi *görmüş* mü acaba şeyde oturanlar, Kadıköy'de oturanlar? Bunlar hep soru. [S-ADABAo-0355-466]

(39) Çünkü ben Mersin'i daha önce hiç *görmemiştim*. [S-ADABAo-0368-1117]

İZLEMEK GÖRMEKTİR (f=17) kavramsal eğretilmesi, görsel algının temel özelliklerinden biri olan hareket algısıyla ilgili bir kavramlaştırmadır. Tıpkı fiziksel düzlemde olduğu gibi, bu eğretilmeli yapıda da *izlemek*, bir sürecin zaman içinde sürekli olarak takip edilmesini ifade etmektedir. Dolayısıyla, bu eğretilmede *görme*, yalnızca anlık bir algı değil, dinamik bir süreci izlemeye yönelik bilişsel bir yönelim olarak kavramlaştırılmaktadır. Başka bir deyişle, görsel algının yalnızca nesneye odaklanmakla sınırlı olmadığı; hareket, değişim ve ardışıklık gibi unsurları da içeren bir dinamik görsel deneyim biçiminde kavramlaştırıldığı görülmektedir. Böylece, bireyin bir süreci zihinsel olarak takip etmesi, fiziksel izleme eylemi aracılığıyla eğretilmeli olarak ifade edilmektedir. Söz konusu kavramsal eğretilmeye ait örnekler TT (40-42)'de bulunmaktadır.

(40) Kenan, eşinin hiçbir filmini *görmemişti* ve ben nerdeyse hepsini biliyordum. [W-UG37C3A-0733-43]

(41) İş yerindeyken var ya at yarışlarını bile *görüiyordum*. [S-BEABXO-0418-2411]

(42) Ya geçen var ya dokuz maç sen *gördün* Real Madrid yatırdı. [S-BEABXg-0090-271]

İZLEMEK GÖRMEKTİR kavramsal eğretilmesine ait bağımlı dizinlerde film, dizi ya da tiyatro izleme yarışma, yayın veya spor müsabakalarını takip etme gibi örnekler yer almaktadır. Her ne kadar bu eylemler yüzeyde fiziksel düzleme ait gibi görünse de, izleme süreci yalnızca görsel algıya indirgenemez; dikkat, bellek ve anlamlandırma gibi bilişsel süreçlerin bütünleşik bir biçimde aktif olduğu bir deneyimi yansıtmaktadır. Bu bağlamda, *izle-* eylemi, görme duyusunun ötesine geçerek, zihinsel süreklilik ve anlam kurma işlevlerini içeren bir bilişsel eylem olarak kavramlaştırılmaktadır.

ONAYLAMAK GÖRMEKTİR (f=12) kavramsal eğretilmesinde *gör-* eylemi öntür uzanımdan ayrılarak bilişsel düzlemde kavramlaştırılmaktadır. Bu eğretilmede, bir düşünce, davranış, kişi ya da olgunun toplum ya da yetkili birimler tarafından *tanınması*, *onaylanması* ya da *geçerli sayılması* ön plana çıkmaktadır. Böylece, soyut bir sosyal değer, somut ve duyusal bir kaynak alan olan *görme* aracılığıyla ifade edilmektedir. Bu yapı, TT (43-45)'teki dizinlerde de desteklenmektedir.

(43) Sanıkların malvarlıkları için haciz, tedbir ve yurtdışı yasağı istemi ise kabul *görmemişti*. [W-PE39C3A-1330-293]

(44) Babamın görevli olduğu TİP Kongresi'ni basmakta bir beis *görmemiş* mesela. [W-UE36E1B-3296-2249]

(45) Hep bunu vurguladım ve herkes tarafından da kabul *gördü* konuşmalarım. [S-ADABPZ-0119-1505]

Bir diğer kavramsal eğretileme olan HİSSETMEK GÖRMEKTİR (f=10) duygusal sezgi ve içgörü sahnelerini aktifleştiren bir yapıya sahiptir. Söz konusu kavramsal eğretilemeye ait örnekler TT (46-48)'de bulunmaktadır.

(46) Beni seviyorsun. *Görüyorum*. [W-OA15B0A-1706-445]

(47) Bir kadının erkeğe verebileceği şefkati *gördüm*, o sıcaklığı *gördüm*. [S-ADBBAo-0443-239]

(48) Okullarımızdaki uyumsuz çocukların sevgiye muhtaç olduğunu *görüürüz*. [W-UC05A2A-1467-965]

TT (46)'da görüldüğü üzere *gör-* bu bağlamda fiziksel bir görsel algıdan ziyade, duygusal bir sezgiye, yani kişinin beden dili, davranışları ya da mimikleri aracılığıyla karşısındaki bireyin içsel durumunu sezgisel olarak algılamasına karşılık gelmektedir. Bir başka deyişle, bu eğretilemde *gör-*, gözle değil, kalple ve zihinle gerçekleşen bir bilişsel-duyuşsal algı biçimi olarak kavramlaştırılmaktadır. TT (47)'de ise *içten hissetmek* ve *derinden etkilenmek* gibi uzanımlar gözlenmektedir. Şefkat ve sıcaklık gibi fiziksel olarak görünmeyen ama etkisi hissedilen duyguların *tespit edildiği* bu kullanımlar, görme eyleminin duygusal sezgiye dayalı eğretilmeli bir biçimde yapılandığını göstermektedir.

ÖNGÖRMEK GÖRMEKTİR (f=9) kavramsal eğretilemesi görmenin görsel deneyime dayalı öntür uzanımından soyutlanarak, geleceğe dair *zihinsel tahminleri* ifade etmek üzere yapılandırılmıştır. Bu eğretilemde, fiziksel görme eylemi, zamansal olarak ileriye yöneltmiş bilişsel bir bakışla eşleşmekte; böylece geleceğin zihinsel olarak temsil edilmesi, görsel algının uzamsal yönelimiyle bütünleşmektedir. İlgili eğretilemeye ait örnekler TT (49-51)'de yer almaktadır.

(49) Geleneklere önem vermeyen, iş yaratmak isteyen, otoriteye karşı yıkıcı olmaktan adeta zevk alan, dinamik, kararlı, ileriye *gören*, bencil ve üsluba, şekle dikkat etmeyen bir karakterdeydi. [W-QE39C4A-0060-1555]

(50) Yeni bir altın çağ *göremiyorum* yakında, ama bir arayış çağı *görüyorum*. [W-FG43A2A-2012-1859]

(51) Bu tüketim miktarı artacak mı? Yani bunun geleceğini parlak mı *görüyorsunuz*? Nasıl *görüyorsunuz*? [S-ADABAO-0310-2437]

Gelecek, hem zihinsel temsillerde hem de dilsel yapılarda çoğunlukla bireyin önünde yer alan bir yönelimle konumlandırılmaktadır. Bu nedenle geleceğe ilişkin kavramlaştırmalar sıklıkla görsel sahnelerle somutlaştırılır; bireylerin *öngörü*, *tahmin* ve *beklentileri*, TT (49)'da olduğu gibi *ileriye gör-* gibi ifadelerle somutlaştırılır. Öngörme süreci, yalnızca geleceğe yönelik bir bakışı değil, aynı zamanda *düşünme* ve *zihinsel temsil* süreçlerini de içermektedir. Örneğin, bir etkinliği öngörme durumu, somut bir kaynak alan olan *gör-* aracılığıyla kavramlaştırılmakta; bu sayede soyut bir bilişsel süreç, duyuşsal bir deneyim üzerinden ifade edilmektedir. Bu yapı, *bir nesnenin varlığını bilmek için onu görmek, bir şeyin olacağını zihinde canlandırmak* ya da *bir olayı tahmin etmek* gibi görmeyle ilişkili çeşitli uzanımlarla bağlantılıdır. Dolayısıyla ÖNGÖRMEK GÖRMEKTİR, bilişsel öngörü süreçlerini somut görsel deneyimler üzerinden yapılandıran çok katmanlı bir kavramsal mekanizma sunmaktadır.

TANIŞMAK GÖRMEKTİR (f=8) ilk kez bir kişiyle karşılaşma ve iletişime geçme sürecini görsel algı aracılığıyla kavramlaştırmaktadır. Bu eğretilimede *gör-* eylemi, fiziksel bir nesneyi algılamaktan çok, bireyler arası ilk sosyal temasın simgesel bir temsili olarak işlev görmektedir. Başka bir deyişle, *gör-*, yalnızca görsel bir algıyı değil, aynı zamanda sosyal tanıma, fark etme ve ilişki kurma eylemlerini de içeren çok katmanlı bir sürece karşılık gelmektedir. Örnekler TT (52-54)'te bulunmaktadır.

(52) Onun annesini *gördükten* sonra annemi daha çok sevmeye başladım ve bir kere şeye şahit olmuştum. [S-ADABAO-0368-1920]

(53) Gitar hocamızı *görmeniz* lazım. [S-BEABXu-0442-1843]

(54) Ben de daha ev sahibimi *görmedim*. [S-BEABXO-0344-2317]

DENEYİMLEMEK GÖRMEKTİR (f=6) kavramsal eğretilmesinde soyut ya da yaşantısal deneyimlerin, somut bir algı biçimi olan *görme* aracılığıyla kavramlaştırılması söz konusudur. Bu yapı, bireyin yaşadığı zorluklar, karşılaştığı durumlar ya da edindiği tecrübelerin, fiziksel olarak *görölmüş* gibi ifade edilmesiyle biçimlenmektedir. Söz konusu kavramlaştırmaya ait örnekler TT (55-57)'de bulunmaktadır.

(55) Yani o kadar köyde ve köy hayatı ve ben hiç köy hayatı *görmemiştım*. [S-ADABIA-0108-2303]

(56) Valla alınımıza ne yazıldıysa onu *görcez* teyzecim ama bişeyi bahane vercek Allah yani. [S-BEABXA-0145-61]

(57) Emm konservatuar öncesinde pek disiplinli bir ortam *görememiştım*... [S-ADABI-0126-493]

Bu örneklerde *gör-* eylemi, fiziksel düzlemde çıkararak kişisel yaşantıların, karşılaşılan zorlukların ya da edinilen deneyimlerin kavramsal ifadesi haline gelmektedir. Başka bir deyişle, *gör-*, yalnızca bir nesneyi algılamayı değil, bireyin zihinsel ve duyuşsal düzlemde yaşadığı deneyimlerin izlerini taşıyan bir temsil olarak işlev görmektedir. Bu tür kullanımlar, görme duyusunun aynı zamanda *bilişsel* ve *duyuşsal* bir algı biçimi olarak da değerlendirilebileceğini göstermektedir.

YAPMAK/ETMEK GÖRMEKTİR (f=5) bir kişinin bir işlevi ya da görevi yerine getirmesi durumunu *gör-* eylemi aracılığıyla kavramlaştırmaktadır. Bu eğretilmeli yapı, doğrudan görsel algıya dayanmaz; aksine, eylemde bulunmak, bir işlevi üstlenmek ya da belirli bir görevi gerçekleştirmek anlamında kullanılmaktadır. Bu bağlamda, *gör-* eylemi, bir işlevin yürütülmesini simgeleyen bir kavramsal temsil haline gelmektedir. Bu yapı, TT (58-60)'taki dizinlerde de desteklenmektedir.

(58) Bu sektörde yarım gün ve mevsimlik iş *gören* istihdamı da oldukça yaygındır. [W-OE05A1B-4183-2158]

(59) Çoğu şantiyelerde (özellikle yol, baraj, elektrik santrali gibi) şantiye tesisleri çalışanlar için her türlü işlevi *görecek* şekilde kurulur. [W-NC06A2A-1966-423]

(60) KKM yardım verenlerle alanları buluşturma işlevi *görüyor*. [W-RI27D1B-2830-1650]

Bu örneklerde *gör-*, işlevsellik ve eylemsellik bağlamında yeniden yapılandırılmakta; görev üstlenme ve sorumluluk alma durumlarını temsil eden bir uzanım olarak değerlendirilmektedir. Benzer şekilde Işık (2016) çalışmasında YAPMAK/ETMEK GÖRMEKTİR kavramsal eğretilmesini tespit etmiştir.

OKUMAK GÖRMEKTİR (f=4) bir yazılı metne göz atmak, onu okumak ve içeriğini zihinsel olarak anlamlandırmak gibi ardışık bilişsel süreçleri içeren bir sahne çizmektedir. Bu eğretilmede yalnızca görsel bir algı değil, aynı zamanda *anlam çözümleme* ve *yorumlama* süreçleri de ön plandadır. Dolayısıyla *gör-* eylemi, yazılı veriye maruz kalma anından başlayarak zihinsel kavrayışa uzanan çok katmanlı bir bilişsel etkinliğin eğretilmeli ifadesi olarak değerlendirilmektedir. İlgili yapıya ait örnekler TT (61-63)'te yer almaktadır.

(61) İşkur'da ilanını *gördüm* part time. [S-BEABXg-0090-193]

(62) "Adınızı, üye kayıt defterinin ilk sırasında *gördüm*, hanımefendi" dedim. [W-FE09C2A-0419-902]

(63) Bu arada bir yerden geçerken "Gölge tozu" satıldığı konusunda bir yazı *görüyor* Amca. [W-NA16B3A-1752-1306]

Bu örneklerde *gör* yalnızca görsel bir algı değil; yazılı metni tanıma, dikkat etme, anlama ve yorumlama gibi bir dizi bilişsel süreci içeren bir kavramsal mekanizma olarak işlev görmektedir. Sonuç olarak, *gör-* eylemine ilişkin 18 farklı kavramsal eğretilme tespit edilmiştir. Ayrıca, incelenen tüm eylemler arasında kavramsal eğretilme sıklığı açısından en yüksek orana sahip olan eylem *gör-* eylemidir. Bu eğretilmeli yapılar, içeriklerine göre sınıflandırıldığında *bilişsel süreçler*, *duyuşsal ve deneyimsel süreçler*, *sosyal süreçler* ve *devinimsel süreçler* olmak üzere 4 ana başlık altında ele alınabilir.

Çizelge 5.3 Gör- eylemiyle oluşan eğretilmelerin süreçler temelinde sınıflandırılması.

Süreçler	Kavramsal Eğretilmeler
Bilişsel Süreçler	ANLAMAK/BİLMEK GÖRMEKTİR, DÜŞÜNMEK GÖRMEKTİR, EĞİTİM ALMAK GÖRMEKTİR, ÖNGÖRMEK GÖRMEKTİR, ZİHİNDE CANLANDIRMAK GÖRMEKTİR, TESPİT ETMEK GÖRMEKTİR, OKUMAK GÖRMEKTİR, İZLEMEK GÖRMEKTİR.
Duyuşsal ve Deneyimsel Süreçler	GEZMEK GÖRMEKTİR, HİSSETMEK GÖRMEKTİR, DENEYİMLEMEK GÖRMEKTİR, TANIKLIK ETMEK GÖRMEKTİR, MUAMELE EDİLMEK GÖRMEKTİR, ONAYLAMAK GÖRMEKTİR.
Sosyal Süreçler	TANIŞMAK GÖRMEKTİR, KARŞILAŞMAK GÖRMEKTİR, VAKİT GEÇİRMEK GÖRMEKTİR.
Devinimsel Süreçler	YAPMAK/ETMEK GÖRMEKTİR.

Bilişsel süreçler, duyu temelli bir algıdan zihinsel işlemlere doğru eşleşen bir yapı olarak ele alınabilir. Bu yapıda *görme*, yalnızca fiziksel bir duyum değil; anlama, düşünme, öngörme gibi zihinsel faaliyetlerin eğretilmeli temsiline kaynaklık eder. *Duyuşsal ve deneyimsel süreçler*, fiziksel düzlemde gerçekleşen *görme* eylemini, sezgi, içsel yaşantı, bireysel veya toplumsal deneyimlerle ilişkilendirerek daha derin bir bilişsel-duygusal temsile dönüştürmektedir. *Sosyal süreçler*, söz konusu eylemin kavramlaştırmasında, fiziksel karşılaşmanın ötesine geçerek sosyal ilişki kurma, tanıma ve toplumsal birliktelik gibi sahneleri ön plana çıkarmaktadır. Son olarak, devinimsel süreçler, fiziksel düzlemde gerçekleşen *görme* eyleminin anlamsal olarak eylemsel bir biçime dönüşmesini temsil eder; bu bağlamda, *gör-*, yalnızca algılamak değil, hareket etmek gibi eylem odaklı uzanımlarla yeniden yapılandırılır.

5.1.1.2 Görme Duyusuna İlişkin Kavramsal Eğretilme Görünümleri:

Bak-

Görme duyusuyla ilişkili diğer bir eylem olan *bak-* eylemi incelendiğinde, TUD 3.0 veritabanından elde edilen 1000 bağımlı dizinin 306'sında 7 farklı kavramsal eğretilme tespit edilmiştir. Söz konusu bağımlı dizinlerde öntür uzanım, toplam verinin %33,2'sini oluşturmaktadır. Öntür uzanımda, fiziksel düzlemde yer alan ve bakışı bir yöne doğru çevirme sahnesi mevcuttur. Öntür uzanım dahilinde incelenen bağımlı dizinler aşağıda yer almaktadır.

(64) Masanın üstündeki metal kâğıdı alıp, içine *bakıyor*. [W-JA16B4A-1747-375]

(65) Donukça dışarıya *bakıyordu* kızı. [W-FA16B2A-0872-1656]

(66) Hiçbir şey söylemeden bize uzun uzun baktı. [W-QA16B2A-1432-850]

Sıklık temelli analiz sonuçlarına göre, bu eylemde en yüksek sıklığa sahip olan İNCELEMEK BAKMAKTIR (f=139) kavramsal eğretilmesinde, fiziksel düzlemde bir *göz atma* eyleminden ziyade, bilgi ya da söyleme odaklanma, çözümleme ve anlam çıkarma gibi sahneler ön plana çıkmaktadır. Kurulumla ilişkin örnekler TT (67-69)'da gözlenmiştir.

(67) Bu amaçla, uzmanların en az % 70'i tarafından görüşbirliğine varılarak olgu, kavram ve ilke bilgisi olarak belirlenen bilgi birimlerinin öğrenciler tarafından altını çizme sıklıklarına *bakılmış* ve yüzdeler hesaplanmıştır. [W-FD02A1B-3706-591]

(68) Sözü edilen yazarlarımızın eserlerini sözlüğe *bakmadan* okumak öğrenciler için zordur. [W-SD05A1A-0747-734]

(69) Nisan 2005 tarihli -tarihini söyledim demin- lütfen, tutanakları açın *bakın*. [S-ACABQq-0425-165]

TT (67-69)'da yer aldığı gibi, çıkarımsal ve yorumsal bir düzlem söz konusudur. Bu bağlamda, görme duyusunun temel özelliklerinden biri olan görsel dikkat, bilgiye odaklanma ve çözümleme süreçlerinin kavramlaştırılmasıdır.

DÜŞÜNCE SAHİBİ OLMAK BAKMAKTIR (f=102) bireyin olaylara, durumlara veya dünyaya karşı geliştirdiği düşünsel pozisyonu; bir başka deyişle, benimsediği yaklaşımı eğretilmeli bir biçimde ifade etmektedir. Bu yapı, *bak-* eyleminin fiziksel bir göz atma eyleminden ziyade, bireyin sahip olduğu perspektif, değerlendirme ölçütü ve zihinsel yönelimiyle ilişkili olduğunu göstermektedir. Bu anlam genişlemesi, TT(70-72)'deki verilerle de desteklenmektedir.

(70) Şimdi bu filmle, şimdi bu filmle post modernizm arasında ne gibi bir ilişki var? Post modernistler Charlie'nin bakışı gibi *bakıyorlar* Dünya'ya. [S-ADABPZ-0135-126]

(71) Yaşadığınız krizlere olumlu bir yaklaşımla *bakın*. [W-OD03A3A-1647-291]

(72) Gık çıkaramıyoruz! Olaylara hep tek taraflı *bakmışız* heval. [W-LA16B3A-0439-323]

(73) "Mesele sizinle konuşan gazetecilerin kızıp kızmamanıza *bakmamaları*, sizinle barışık halde olmaları. [W-ND39C4A-1760-806]

(74) Zengin etmez adamı, siz *bakmayın*, arada bir dolarla, sterlinle maaş alanların varlığına, onlar birkaç kişidir. [W-KD05A3A-0725-575]

TT(70-73)'te yer alan bu örneklerde de görüldüğü üzere, *bak-* eylemi fiziksel bir uzanımdan ziyade kişisel, duygusal, ideolojik ya da kültürel bir bakış açılarıyla yapılan değerlendirme sahnelerini temsil etmektedir. Buna ek olarak söz konusu eğretilenim altında ÖNEMSEMEK BAKMAKTIR da yer almaktadır (bkz. TT-73/74).

SORUMLULUK BAKMAKTIR (f=21) üst kavramsal eğretilenim, *bak-* eyleminin çeşitli sorumluluk alanlarıyla ilişkilendirildiği 3 farklı alt eğretilenimi bünyesinde barındırmaktadır: BAKIM VERMEK BAKMAKTIR, TEDAVİ BAKMAKTIR ve GÖREVLİ OLMAK BAKMAKTIR. Bu yapılar, TT (75-80)'deki dizinlerde aşağıdaki örneklerle desteklenmektedir.

(75) Bazıları fasulyesine iyi *bakacağım* diye çok su veriyor, fasulyesini kurutuyordu. [W-RI22E1B-2911-2236]

(76) Sonra bir ay evde *bakıldı* ve tekrar hastaneye kaldırıldı. [W-RC03A2A-1468-244]

(77) "Bir yasayla denizdeki yangınlara Liman İşletmeleri *bakar* dedik. [W-JE39E1B-2838-369]

(78) İngiliz üsleri öyle biçimlenmiş ki; biri Mısır'a bakar, diğeri Suriye ve İsrail'e bakar. [S-ACAAFZ-0048-230]

(79) Şaşırtıcıdır; Doktor Zibil, kendi cemaatinden başka yoksullara, Türk ve Boşnaklara da *bakar*, çokluk para almazdı onlardan. [W-GG22C2A-1216-1157]

(80) Hastaları, Andiçen Hastanesi'nin artık bizim bir bölümümüz olduğuna, orada kendilerine aynı hekimlerin *bakacağına* zor inandırıyorlardık. [W-MI09C3A-0619-2263]

Bu bağlamda, *bak-* eylemi yalnızca fiziksel düzlemde gerçekleşen görsel bir yönelim değil; duyuşsal, bedensel ve toplumsal sorumluluğu içeren bir kavramsal mekanizma olarak işlev görmektedir. Bir başka deyişle, *bak-* eylemi ile bir bitki, hayvan ya da bireyi *korumak*, *beslemek*, *ilgilenmek* süreçlerini içermektedir (bkz. TT- 75/76). Buna ek olarak, *bak-* eylemi *kişinin kurumsal ya da mesleki düzeyde bir alanı denetleme ve gözetme yükümlülüğünü* aktarmaktadır (bkz. TT-77/78). Son olarak *hekimlik hizmeti sunmak*, *muayene etmek* ve *tedavi süreçlerini kapsayan mesleki bir sorumluluğu* temsil eder (Bkz. TT-79/80). Fiziksel düzlemde yer alan *gör-* eyleminin bir nesneye odaklanabilme özelliği bilişsel düzleme aktarılarak *hekimin tedavi sürecine odaklanması* şeklinde kavramlaştırılmaktadır. Bu eğretilmelerin tümünde ortak olarak ön plana çıkan tema *sorumluluktur*. Bu nedenle SORUMLULUK BAKMAKTIR üst eğretilmesi altında incelenmiştir. Fiziksel düzlemde bir nesneye yönelen *görsel dikkat*, burada zihinsel, toplumsal ve kurumsal sorumluluk yönelimi biçiminde yeniden kavramlaştırılmaktadır. Bu bağlamda *bak-* eylemi bir alanı denetleme, sahiplenme ya da üstlenme anlamları taşımaktadır. Aşağıdaki şekilde şematize edilebilir.

- GÖZ = DENETİM ARACI → GÖZÜN ÜZERİNDE OLMASI = SORUMLULUK SAHİBİ OLMA

Bu doğrultuda, *bak-* eylemi yalnızca bir algı biçimi değil; aynı zamanda bir alanı denetleme, sahiplenme ve yükümlülük üstlenme anlamlarını taşıyan çok boyutlu bir kavramsal sistemin parçası haline gelmektedir.

ZİHİNDE CANLANDIRMAK BAKMAKTIR (f=14) *gör-* eyleminde de gözlemlenen bir yapıyla benzerlik göstermekte olup, zihinsel görselleştirme süreçlerinin *bak-* eylemi üzerinden kavramlaştırıldığı örnekleri içermektedir. TT (81-83)'te yer alan örnekler, bu kurulumun özellikle geçmişe dönük zihinsel canlandırmalarla ilişkili olduğunu göstermektedir.

(81) "Ne kadar geriye *bakabilirsiniz*, o denli ileriye görebilirsiniz." [W-RF39C3A-1485-2129]

(82) Ne mutlu sana! Yıllar sonra geriye dönüp *baktığında* güldürdüğün yüzleri anımsayıp, Hayatım boşa geçmedi, diyebileceksin. [W-JI37C3A-0091-667]

(83) Kapıya o kallavi kilidi astıktan sonra arkasına dönüyor ve hayata *bakıyor* Bekçi. [W-RA16B4A-1265-711]

TT(81-82)'de olduğu gibi söz konusu yapıda yer alan bağımlı dizinler genellikle geçmişle ilişkilidir. Bir başka deyişle, geçmişte yaşanmış ancak şu anda zihinsel olarak canlandırılabilen olaylar *bak-* eylemi aracılığıyla kavramlaştırılmaktadır. Fiziksel düzlemde gerçekleşen görme süreci bilişsel sürece aktarılarak zihinsel anlamda görselleştirmekle eşleşmektedir. Örneğin *geriye dönüp bak-* ifadesi zihinsel açıdan geçmişini canlandırmak anlamındadır. Dolayısıyla iç gözlem ile de ilişkilidir. Görme duyusunun fiziksel düzlemdeki yönelme özelliği, bu yapıda bilişsel düzleme taşınmakta ve geçmişe, hatıralara ya da hayali sahnelere zihinsel bakış yönelimiyle eşleştirilmektedir. *Gör-* eyleminin aksine *bak-* eylemiyle oluşturulan söz konusu kavramsal eğretilene geçmiş ile ilişkilendirilmektedir.

FARK ETMEK BAKMAKTIR (f=11) *bak-* eyleminin fiziksel bir göz atma eyleminden öteye geçerek, bir durumun ya da olgunun zihinsel olarak fark edilmesi anlamında genişlediğini göstermektedir. Bu yapı, görsel dikkat ve yönelimin, zihinsel farkındalık süreçleriyle olan ilişkisini ortaya koyar. Örnekler TT (84-86)'da yer almaktadır.

(84) *Baktım* küs duruyor, haydi dedim, gidelim şu muameleleri bitirelim. [W-SA16B4A-1492-357]

(85) Ama sonra *baktım* ki hiçbir şey anlatamıyorum. [S-ADABPZ-0135-8]

(86) Bir de *bakarız* renklerin dilini çözmüşüz. [W-QH32D1B-2569-313]

TT (84)'te dışsal bir gözlem sonucu farkındalık durumu, TT (85)'te içsel bir farkındalık ve TT (86)'da farkına varmadan bir sürecin sonucuyla yüzleşme durumu ön plana çıkmaktadır. Bu tür kullanımlarda söz konusu eylem görsel bir algı olarak değil; *bir durumun farkına varma, gidişatı sezme, içgörü kazanma* gibi bilişsel işlevleri temsil eden bir eğretilene haline gelmektedir.

BİR YÖNE DOĞRU OLMAK BAKMAKTIR (f=10) diğer bulgulardan farklı olarak fiziksel düzlemde yer almakta ve görsel algının *mekansal yönelim* (İng. *orientation*) ile ilişkisini ön plana çıkarmaktadır. Bu bağlamda, bir yapının ya da mekânın belirli

bir yöne *bakması*, doğrudan beden merkezli mekansal kavrayışla ilişkilidir. Özellikle bina, oda, pencere gibi fiziksel varlıkların *ön taraflarının* belirli bir yöne yönelmesi, dilde *bak-* eylemiyle eğretilmeli olarak ifade edilmektedir. İlgili yapıya ait örnekler TT (87-89)'da yer almaktadır.

(87) Yemek odasının penceresi, evin arkaya *bakan* gözü, kör gibiydi. [W-DA16B2A-1325-169]

(88) Allah'tan odam ters tarafta, kente değil, doğaya *bakıyor...* [W-II22C3A-0889-1086]

(89) Alana girmeleri yasak olsa bile giriş kapısının caddeye *bakan* kısmında sıra sıraydı. [W-RA16B2A-0840-1284]

TT (87)'de görüldüğü üzere, bu tür kullanımlarda pencere *göz* olarak kavramlaştırılırken, aynı zamanda yapının yöneldiği yön de vurgulanmaktadır. Dolayısıyla, *bak-* eylemi burada fiziksel bir görsel yönelimden çok, mekansal konumlandırma ve yön belirtme işlevi üstlenmektedir.

KONTROL ETMEK BAKMAKTIR (f=4) fiziksel düzlemde gerçekleşen bir nesne ya da durumun geçerliliğini, işlevini ya da mevcut halini denetleme biçiminde kavramlaştırmaktadır. Bu yapı, durum tespiti, doğrulama, geçerlilik kontrolü gibi zihinsel işlemleri görsel yönelim aracılığıyla temsil eden bir yapıya sahiptir. Söz konusu kurulumla ait örnekler TT (90-91)'de bulunmaktadır.

(90) Bu sırada işçi doktorun arabasının hazır olduğunu, yağına ve akü suyuna da *baktıklarını* söyler. [W-IE39C4A-1358-1371]

(91) "Her çekilişte mutlaka Milli Piyango bileti alırım ama, aylarca *bakmasını* unuturum, bir yıl sonra cebimden çıkan biletler olur. [W-OI43C2A-1803-383]

Sonuç olarak, *bak-* eylemi öntür uzanım ele alındığında fiziksel düzleme dayalı bir yapıyken incelenen bağımlı dizinlerde birçok sayıda bilişsel düzlemde yer alan bir eylem olarak yer almaktadır. *Dikkat, ilgi, kontrol, yorum, sorumluluk* ve *keşif* gibi çeşitli kavramlar aracılığıyla somutlaştırılmakta ve bu sayede farklı anlamsal alanlara genişlemektedir. Başka bir deyişle, *bak-* eylemi, kavramsal eğretilmeler aracılığıyla yalnızca fiziksel bir algı biçimi olmaktan çıkarak bilişsel, toplumsal,

duyuşsal ve edimsel süreçleri temsil eden çok katmanlı bir yapıya kavuşmaktadır. İncelenen kurulumları gruplamak gerekirse, *bilişsel süreçler*, *duyuşsal süreçler* ve *fiziksel süreçler* bağlamında ele alınabilir.

Çizelge 5.4 Bak- eylemiyle oluşan eğretilmelerin süreçler temelinde sınıflandırılması.

Süreçler	Kavramsal Eğretilmeler
Bilişsel Süreçler	İNCELEMELER BAKMAKTIR, BİR DÜŞÜNCEYE SAHİP OLMAK BAKMAKTIR, FARK ETMEK BAKMAKTIR, ZİHİNDE CANLANDIRMAK BAKMAKTIR.
Duyuşsal Süreçler	SORUMLULUK BAKMAKTIR.
Fiziksel Süreçler	BİR YÖNE DOĞRU OLMAK BAKMAKTIR, KONTROL ETMEK BAKMAKTIR.

Bilişsel süreçlerde kavramsal eğretilmeler genellikle duyu temelli bir algıdan zihinsel işlemlere doğru eşleşen bir yapı olarak ele alınabilir. *Duyuşsal süreçler*, fiziksel düzlemde gerçekleşen *bakma* eylemini *içsel yaşantılar*, *duygusal yönelimler* ve *sezgisel algılamalarla* ilişkilendirmektedir. Bu süreçlerde, görsel yönelim, öznel duyguların ve içgörülerin kavramlaştırılmasına hizmet eder. *Fiziksel süreçler* ise her ne kadar eğretilmeli bir anlam genişlemesine dayanıyor olsa da, genişleme *somut ve fiziksel düzlemde* gerçekleşmektedir. Bu yapılar, soyut zihinsel ya da sosyal yapıları değil; yönelme, konum belirtme, bakım verme ya da denetim gibi fiziksel gerçeklikle doğrudan ilişkili eylemleri kavramlaştırmaktadır.

5.1.2 İşitme Duyusuna İlişkin Kavramsal Eğretilme Görünümleri

Türkçe alanyazın incelenerek işitme duyusuna ilişkin *duy-* ve *işit-* eylemleri belirlenerek, oluşan kavramsal eğretilmeler incelenmiştir (Aslan Demir, 2018; Bilgin Aksoy, 2022; Demirbaş, 2020; Hirik, 2017; Işık, 2016; Özkan Kurt, 2020). Çizelge 5.5'te söz konusu duyuya ilişkin incelenen eylemlerde tespit edilen kavramsal eğretilmeler yer almaktadır.

Çizelge 5.5 İşitme duyusuyla ilişkili kavramsal eğretilmeler.

Duy-	HİSSETMEK DUYMAYKTIR (455), HABERDAR OLMAK DUYMAYKTIR (95), ANLAMAK/BİLMEK DUYMAYKTIR (26), ŞÖHRETİNİ BİLMEK DUYMAYKTIR (14).
İşit-	HABERDAR OLMAK İŞİTMEKTİR (82), ANLAMAK/BİLMEK İŞİTMEKTİR (44), AŞAĞILANMAK İŞİTMEKTİR (43), TANIK OLMAK İŞİTMEKTİR (10).

Çizelge 5.5'te görüldüğü gibi işitme duyusu bağlamında incelenen *duy-* ve *işit-* eyleminde toplam 8 kavramsal eğretileme tespit edilmiştir.

5.1.2.1 İşitme Duyusuna İlişkin Kavramsal Eğretileme Görünümleri: Duy-

Duy- eylemi incelendiğinde, TUD 3.0 veritabanından elde edilen 1000 bağımlı dizinin 598'inde 4 farklı kavramsal eğretileme tespit edilmiştir. Söz konusu bağımlı dizinlerde öntür uzanım, toplam verinin %27,5'ini oluşturmaktadır. Öntür uzanım, bir sesin algılandığı sahneleri içermektedir. İlgili bağımlı dizinler aşağıda yer almaktadır.

(92) Ses *duyuyor* muydun? [S-BEABXF-0079-81]

(93) Yağmuru *duyuyor* musun? Arkadaşımı? Bütün şehri sıırıslıkam ediyor, kimse durduramaz onu. [W-IA16B4A-2675-1288]

(94) Birden yumuşak bir sesle adının çağırıldığını *duydu*. [W-UA16B2A-0398-1457]

Sıklık temelli analiz sonucunda *duy-* eyleminde HİSSETMEK DUYMAKTIR (f=455) sıklık oranı en yüksek olan kavramsal eğretilemedir. Bu kavramsal eğretileme, soyut bir duygusal durumu, somut bir işitsel eylem aracılığıyla kavramlaştırmaktadır. Duygunun, fiziksel olarak algılanabilen bir ses gibi temsil edildiği bu yapıda, duygusal yaşantılar dışsal bir kaynaktan gelen sesler gibi *duyulabilir* bir hal alır. Böylece, içsel bir durum olan duygu, dışsal algı kanalıyla (işitme) temsil edilerek algılanabilir bir nesne haline gelir. İlişkin örnekler aşağıda yer almaktadır.

(95) Önümüzde; tüketiciler, Visa üye kuruluşları ve Visa Türkiye açısından heyecan verici bir dönem var ve böyle bir zamanda bu göreve getirilmekten mutluluk *duyuyorum.*" şeklinde konuştu. [W-PF10E1B-3064-2444]

(96) Şebnem'e hayatının en büyük kötülüğünü yaptığını düşünüyor, bu sebepten sana tarifi imkânsız bir kızgınlık *duyuyordum.* [W-TI42E1B-2942-1295]

(97) Ya işte valla Serpil kızım iş arıyor ama bi türlü istediği işi bulamadı veya işte bazı yerlerden iş teklifi geldi ama Didem'e uygun değil dese yani saygı *duyacan.* [S-BEABXO-0092-586]

TT (94-97)'de mevcut olduğu gibi temelde, bilişsel düzlemde yer alan duygular, fiziksel düzlemde yer alan ses algısıyla eşleşmektedir. Bir başka deyişle, DUYGU, SES ile benzer bir biçimde, bir dışsal kaynak gibi zihinde işitilir. Bu bağlamda, duygular zihinsel olarak dışarıdan *işitilen* bir şey gibi algılanır; tıpkı dış dünyadan gelen bir sesin bireyin içsel dünyasında yankı bulması gibidir. Bu eşleşme, duyguların bireyin içsel kaynaklı deneyimleri olduğu kadar, işitmenin dış kaynaklı bir algı türü olması nedeniyle *içsel-duygusal* ve *dışsal-duyusal* alanların eğretilmeli etkileşimini göstermektedir. HİSSETMEK DUYMAKTIR üst kavramsal eğretilmesinin MUTLULUK DUYMAKTIR, ÖZLEM DUYMAKTIR, SEVGİ DUYMAKTIR, KIZGINLIK DUYMAKTIR, KAYGI DUYMAKTIR gibi alt görünümüleri bulunmaktadır. Bu doğrultuda, kavramsal yapı aşağıdaki gibi hiyerarşik olarak sıralanabilir.

- DUYGU ALGILANABİLİR BİR NESNEDİR
- DUYGU SESTİR
- DUYGU DUYULUR
- ONUR/MUTLULUK/KIZGINLIK/ÖFKE DUYULUR

Buna ek olarak hem HİSSETMEK DUYMAKTIR kavramsal eğretilmesinin bir alt görünümü olarak hem de kesişimsel eğretilmelere bir örnek olarak değerlendirilebilecek KOKLAMAK DUYMAKTIR (f=7) yapısı tespit edilmiştir. Bu eğretilme HİSSETMEK DUYMAKTIR yapısının *beden-duyuş* eksenli eğretilmeli uzanımı içerisinde ele alınmaktadır. İlgili örnekler aşağıda yer almaktadır.

(98) Kocasının nefesindeki alkol kokusunu *duydu* Nimeta. [W-LA16B4A-0298-817]

(99) Saçlarındaki kan kokusunu buradan *duyabiliyorum*. [W-TA16B4A-0500-101]

(100) Kokunun ölçülebilir veya *duyulabilir* düzeyde olmaması istenir. [W-HE06A1A-2069-2233]

TT (98-100)'de yer aldığı gibi koku duyusu doğrudan işitme eğretilmesi aracılığıyla sahnelenmektedir. Bu durum, kesişimsel eğretilme bağlamında incelendiğinde ise kaynak alan işitme duyusu; hedef alan ise koklama duyusudur. Ayrıca, kokunun da tıpkı ses gibi *uzaktan algılanabilir* olması, bu eğretilmenin oluşumuna zemin hazırlamaktadır. Kokunun *duyulabilir* olması, yalnızca fiziksel algı

özelliklerine değil, aynı zamanda sezgisel, duyuşsal ve anlam taşıyıcı yönlerine de işaret etmektedir.

HABERDAR OLMAK DUYMAKTIR (f=95) bireyin bir olay, durum ya da gelişmeden haberdar olmasını, yani bilgi edinme veya öğrenme süreçlerini *işitme duyusu* aracılığıyla kavramlaştırmaktadır. Söz konusu kurulumda ait örnekler aşağıda yer almaktadır.

(101) *Duydum* ki bu akşamki nöbetçi İclal Hoca. [W-OA16B2A-0787-1675]

(102) Bu konuda Atatürk de şunları söylüyor: Sakarya'dan önce ordu bozulup da Eskişehir'i bıraktığımız vakit, Batum'da Enver ve arkadaşlarının bir kongre yaptığını *duyduk*... [W-FD36C4A-0341-803]

(103) Abi burası Mersine bağlantıyormuş *duydun* mu öyle bişey? [S-BEABXg-0072-349]

ANLAMAK/BİLMEK DUYMAKTIR (f=26) hem *gör-* ve *bak-* eylemlerinde gözlenen hem de birçok kaynaktan tespit edilen bir yapıdır. Bu bağlamda örnekler aşağıda yer almaktadır.

(104) İçimizden geldiği gibi davranabilirsek, o şekilde harekete geçebilirsek söylenenin ve *duyulanın* ötesine ulaşabiliriz. [W-OI22C3A-0727-1736]

(105) Büfeler ekmek dilimleri, beyaz peynir ve domatesle, daha önce hiç *duymadıkları* bir sözcük olan sandviç sanatını taklit etmeye çalışıyorlardı. [W-PE09C3A-1423-835]

(106) "Onu benden başka kimse *duyamaz*." [W-FA16B4A-3306-193]

ANLAMAK/BİLMEK DUYMAKTIR kavramsal eğretilenmesinde incelenen bağımlı dizinlerde bazı yapılar ANLAMAK/BİLMEK arakesitinde yer alırken (bkz. TT-104), bazıları yalnızca ANLAMAK (bkz. TT-106), bazıları ise yalnızca BİLMEK (bkz. TT-105) kavramıyla ilişkilendirilmiştir. Bu durum, söz konusu kurulumun anlamsal alanında kavramsal geçişkenlik olduğunu göstermektedir.

Duy- eyleminde tespit edilen son kavramsal eğretileme olan ŞÖHRETİNİ BİLMEK DUymAKTIR (f=14), kamusal ve sosyal tanınmışlık anlamını ön plana çıkarmaktadır. İlgili örnekler aşağıda yer almaktadır.

(107) Adını savaş yıllarında Alman radyolarından sık sık *duymuş*, beğenmişim. [W-LI09C3A-1047-2223]

(108) Zeki Müren adı yeni yeni *duyuluyordu*. [W-QE39C4A-0060-2396]

(109) Pizza, McDonald ve nescafe ise *duyulmamıştı* bile. [W-ID02A3A-1321-1632]

Bu örneklerde *duy-* eylemi, bireysel bir işitme eyleminden çok, toplumsal bilgi edinme ve kamusal bilinirlik bağlamında işlev kazanmaktadır. Ünlü bir kişi, yaygın bir ürün ya da tanınan bir olguya dair bilgilerin bireye ulaşması, fiziksel işitmenin ötesinde, sosyal aktarım aracılığıyla gerçekleşmektedir. Böylece bu eğretileme, bireysel düzeydeki işitme deneyimiyle, toplumsal düzeydeki tanınma ve ün kavramlarını eğretilmeli düzlemde eşleştirmektedir. Bazı örneklerde *duy-* eylemi doğrudan fiziksel bir işitmeye gönderimde bulunsa da esas işlevi toplumdaki bilinirliğin ve kamusal görünürlüğün aktarımıdır (bkz. TT-107).

Sonuç olarak, *duy-* eyleminde 4 farklı kavramsal eğretileme tespit edilmiştir. İncelenen kavramsal eğretilmeleri gruplamak gerekirse, bilişsel süreçler, duyuşsal süreçler ve sosyal süreçler bağlamında ele alınabilir.

Çizelge 5.6 *Duy-* eylemiyle oluşan eğretilmelerin süreçler temelinde sınıflandırılması.

Süreçler	Kavramsal Eğretilmeler
Bilişsel Süreçler	ANLAMAK/BİLMEK DUymAKTIR, HABER DAR OLMAK DUymAKTIR.
Duyuşsal Süreçler	HİSSETMEK DUymAKTIR.
Sosyal Süreçler	ŞÖHRETİNİ BİLMEK DUymAKTIR.

Bilişsel süreçlerde kavramsal eğretilmeler, duyu temelli bir algıdan, zihinsel işlemlere doğru eşleşen bir yapı olarak ele alınabilir. Buna ek olarak *duy-* eyleminde oluşan bilişsel süreçlerde bilgi kavramı ön plandadır. Duyuşsal ve deneyimsel süreçler, fiziksel düzlemde yer alan duyma eylemini duygular ve içsel durumlar ile ilişkilendirmektedir. Sosyal süreçlerde toplumsal tanınırlık ile duyu temelli bir algının eşleşmesine ek olarak bilişsel süreçlerde olduğu gibi bilgi kavramı ön

plandadır. *Duy-* eylemine tespit edilen eğretilmeler, farklı süreç türlerine göre çeşitlenmektedir. Buna ek olarak, duyunun pasif bir algıdan ziyade kavrayış ve anlam üretiminde aktif bir rol alarak konumlandığını göstermektedir.

5.1.2.2 İşitme Duyusuna İlişkin Kavramsal Eğretilme Görünümleri: İşit-

İşitme duyusuyla ilişkili diğer bir eylem olan *işit-* eylemi incelendiğinde, TUD 3.0 veritabanından elde edilen 1000 bağımlı dizinin 179'unda 4 farklı kavramsal eğretilme tespit edilmiştir. Bu dizinlerde öntür uzanım oranı toplam verinin %48,7'sini oluşturmaktadır. Öntür uzanım, sesin algılanmasını içeren sahnelere sahiptir. Bağımlı dizinler aşağıda yer almaktadır.

(110) At kişnemesi *işitilir*. [W-FA14B1A-1617-843]

(111) Kâğıt hışırtıları *işittim*. [W-LA16B3A-0604-99]

(112) Selama çıkıyorum, o görünmez, yalnız alkışlarını *işittiğim* seyirciye... [W-OA16B3A-0409-567]

İşit- eylemiyle ilişkili en yüksek sıklığa sahip kavramsal eğretilme HABERDAR OLMAK İŞİTMEKTİR ($f=82$) şeklindedir. Bu kurulumda işitme, yalnızca fiziksel bir algı süreci olarak değil, aynı zamanda bir olay ya da durumdan haberdar olma, farkına varma ve bilişsel olarak anlamlandırma süreci olarak kavramlaştırılmaktadır.

(113) Memurların da bayramlarda olduğu gibi, dairelerindeki müdürlere ve kalem mümeyyizlerine iftara gittiklerini *işitirdik*. [W-SG37C2A-0821-2285]

(114) Birkaç kişinin stand görevlilerinden torpil istediklerini, "eğer bu kitabı Mina Hanıma imzalatırsanız, şu şu kitapları alacağım," diye bir tür rüşvet teklif ettiklerini bile *işittim*. [W-OA16B0A-0112-2232]

(115) "Şüphesiz ki, Rabbim duaları *işitendir*." [W-RH42E1B-2918-2450]

Tıpkı *duy-* eyleminde de tespit edildiği gibi somut, fiziksel ve duyusal bir kaynak alan, soyut ve bilişsel bir hedef alan ile eşleşmiştir. Dolayısıyla fiziksel işitme, bilgi edinim süreci ile kavramlaştırılmaktadır. Bu yapı, sadece bilgi aktarımı

bağlamında değil, aynı zamanda inanç temelli bir uzanım da taşımaktadır (bkz. TT-115). Özellikle *Tanrı duaları işitir* gibi kullanımlarda, fiziksel bir işitme eylemi değil; ilahi farkındalık, ilgi ve kayıtsız kalmama anlamı ön plana çıkmaktadır.

ANLAMAK/BİLMEK İŞİTMEKTİR (f=44) özellikle anlamak, kavramak ve yorumlamak gibi zihinsel süreçleri fiziksel bir işitme deneyimi aracılığıyla kavramlaştırmaktadır. Söz konusu yapıda işitme, yalnızca bir duyu eylemi değil, aynı zamanda anlam üretimi ve bilgi edinme sürecinin bir aracı olarak yapılandırılmaktadır. Bu kavramsal eğretileninin yer aldığı bağımlı dizinlere aşağıda yer verilmiştir.

(116) Ve tuhaf bir şekilde herkes onu kendi tarafından *işitti*. [W-PG24D1B-2301-1533]

(117) Adını hiç *işitmediğimiz* bu tuhaf bitkilerin de (asfuru helile!) tıpkı “Vapur”un açılış alıntısının yazarı “A. [W-TG03A0A-0203-2286]

(118) Hiç muhafız alayı olmayan bir kral *işittiniz* mi? Ama şimdi bu işin bilimsel yapılması söz konusu çünkü çok komplike oldu. [W-LD43A3A-1798-8]

Fiziksel işitme süreci, zihinsel kavrama süreçleriyle eşleşerek bilgi edinmeyi ve anlamlandırmayı duyuşsal algı yoluyla kavramlaştırmaktadır. Örneğin, *hiç işitmediğimiz bitkiler* ifadesinde bir olgunun adının duyulmamış olması, onun hakkında bilgi sahibi olunmadığı anlamına gelmektedir. Bu durum, [duymamak = bilmemek] biçiminde kavramsal bir eşleşme yaratır. *Herkesin onu kendi tarafından işitti* örneğinde ise anlamlandırma sürecinin öznel doğası vurgulanmakta; bireylerin aynı ifadeyi farklı biçimlerde yorumladığı eğretilenli olarak aktarılmaktadır.

AŞAĞILANMAK İŞİTMEKTİR (f=43) bireyin sözel olarak küçük düşürülme, azarlanma ya da hakarete maruz kalma durumlarını, fiziksel işitme eylemi üzerinden kavramlaştırmaktadır. Burada işitmeyle ses değil; olumsuz mesaj temsil edilmektedir. İlgili eğretileneye ait bağımlı dizinler aşağıda yer almaktadır.

(119) ...üstelik, iç içe girmiş, birtakım "rabitasız" rüyalar görüyor: Manastırdaymış, yâni çocukluğunda, "sınıf çavuşu"ndan azar *işitiyor*... [W-OA16B3A-0415-2299]

(120) Kaç kere laf *işittim* bu yüzden. [W-IA16B3A-0041-171]

(121) Dinletemedikleri gibi hakaret *işitmişler*. [W-SI22E1B-2912-838]

TT (119-121)'de yer aldığı gibi işitmek kaynak alanı ile sosyal yargılama hedef alanı eşleşmesi sonucunda oluşan kavramsal eğretileme, sosyal ilişkilerdeki aşağılanmayı SES kavramıyla ilişkilendirmiştir. Bu bağlamda *işitilen* yalnızca bir ses veya sözcük değil; aynı zamanda sosyal yargı, dışlama, aşağılama ve itibar kaybı gibi toplumsal anlamlarla yüklü içeriklerdir. Dolayısıyla işitsel algı aracılığıyla bireyin sosyal olarak olumsuz bir değerlendirmeye maruz kalması kavramlaştırılmaktadır. Sonuç olarak, AŞAĞILANMAK İŞİTMEKTİR bireyin işitsel algı yoluyla maruz kaldığı sözlü ifadelerin, toplumsal kimliğe yönelik tehditler içerdiğini göstermektedir.

TANIK OLMAK İŞİTMEKTİR (f=10) deneyim ve gözlem kavramlarının kesişiminden doğan bir kurulumdur. Bu yapıda, bireyin fiziksel işitme eylemi aracılığıyla bir olaya ya da duruma maruz kalması kavramlaştırılmaktadır. Söz konusu kavramsal eğretilmeye ait örnekler TT (122-124)'te bulunmaktadır.

(122) Çünkü bu bodrum, *işitmemesi* ve görülmemesi gereken bir duruma sahne olacaktı. [W-TA16B4A-1264-1906]

(123) Şu andan başlayarak burada *işitip* göreceklerimi başkalarına söylemeyeceğime şerefim üzerine söz veriyorum". [W-EE09C3A-0597-391]

(124) Sevgili seyircimiz bütün olanları gördünüz, *işittiniz*. [W-OG03A1A-3307-2186]

TANIK OLMAK İŞİTMEKTİR fiziksel işitme eylemi aracılığıyla bireyin bir olaya ya da duruma maruz kalması ve bu deneyimden bilgi edinmesi temsil edilmektedir. Duyulan sesler ya da sözler, bireyin bir olayın içinde yer alması, gözlem yapması ve belleğinde kayıtlı bir deneyim oluşturması şeklinde yapılandırılmaktadır.

Sonuç olarak *işit-* eyleminde duyuşsal algı deneyimi aracılığıyla bilgi edinme, olaylara tanık olma, sosyal yargılama gibi daha geniş anlam düzeyleri kavramlaştırmaktadır. Buna ek olarak, *işit-* eyleminde 4 farklı kavramsal eğretileme tespit edilmiştir. İncelenen kavramsal eğretilmeleri gruplamak gerekirse, bilişsel süreçler, duyuşsal ve deneyimsel süreçler bağlamında ele alınabilir.

Çizelge 5.7 İşit- eylemiyle oluşan eğretilmelerin süreçler temelinde sınıflandırılması.

Süreçler	Kavramsal Eğretilmeler
Bilişsel Süreçler	ANLAMAK/BİLMEK İŞİTMEKTİR, HABERDAR OLMAK İŞİTMEKTİR.
Duyuşsal ve Deneysel Süreçler	AŞAĞILANMAK İŞİTMEKTİR, TANIK OLMAK İŞİTMEKTİR.

Bilişsel süreçlerde fiziksel düzlemde yer alan işitme; farkındalık, anlam oluşturma ve bilgi edinme gibi çok katmanlı kavramlar aracılığıyla kavramlaştırılmaktadır. Duyuşsal ve deneysel süreçlerde fiziksel düzlemde yer alan işitme; bir olayın deneysel çıktısı olarak kavramlaştırılmaktadır.

5.1.3 Koku Duyusuna İlişkin Kavramsal Eğretilme Görünümleri

Koku duyusuna ilişkin *kok-* ve *kokla-* eylemleri ile oluşan kavramsal eğretilmeler incelenmiştir. Eylemler belirlenirken çeşitli araştırmalara (Bilgin Aksoy, 2022; Demirbaş, 2020; Hirik, 2017; İşık, 2016; Özkan Kurt, 2020; 2022) başvurulmuştur. Çizelge 5.8’de söz konusu duyuya ilişkin incelenen eylemlerde tespit edilen kavramsal eğretilmeler yer almaktadır.

Çizelge 5.8 Koku duyusuyla ilişkili kavramsal eğretilmeler.

Kok-	NİTELİĞE SAHİP OLMAK KOKMAKTIR (76), HİSSETMEK KOKMAKTIR (52), BİR KONU ÜZERİNDE YOĞUNLAŞMAK KOKMAKTIR (19).
Kokla-	DENEYİMLEMEK KOKLAMAKTIR (31), MADDİ DESTEK VERMEK KOKLATMAKTIR (24), SEZMEK KOKLAMAKTIR (23), TENSEL YAKINLIK KOKLAMAKTIR (6).

Çizelge 5.8’de görüldüğü üzere söz konusu çalışmada koku duyusu bağlamında incelenen *kok-* eyleminde 3 farklı kavramsal eğretilme tespit edilirken; *kokla-* eyleminde 4 farklı kavramsal eğretilme tespit edilmiştir.

5.1.3.1 Koku Duyusuna İlişkin Kavramsal Eğretilme Görünümleri: Kok-

Kok- eylemi incelendiğinde TUD 3.0 veritabanından elde edilen 1000 bağımlı dizinin 148’inde 3 farklı kavramsal eğretilme tespit edilmiştir. Bu dizinlerde öntür uzanım oranı toplam verinin % 72.7’sini oluşturmaktadır. Öntür uzanım, bir kokunun algılanmasını içeren sahnelerden oluşmaktadır. İlgili bağımlı dizinler aşağıda yer almaktadır:

(125) Güzel *kokuyor* susam yağı. [*S-AEABAo-0019-14*]

(126) Ellerimiz toprak *kokuyordu*. [*W-LA16B1A-1366-329*]

(127) Ahmet'in nefesi sigara *kokuyordu*. [*W-CA16B2A-1317-1588*]

Bağımlı dizinler, sıklık temelli analiz edildiğinde söz konusu eylemde NİTELİĞE SAHİP OLMAK KOKMAKTIR (f=76) sıklığı en yüksek kavramsal eğretileme olarak yer almaktadır. Fiziksel düzlemde yer alan koku duyusu kaynak alan olarak; soyut özellikler ve içerikler ise hedef alan olarak yer almaktadır. İlgili örnekler aşağıda yer almaktadır.

(128) Elbiseyi dolaptan çıkarınca "Ohhh mis gibi zenginlik *koktu*." derdim kesin benim olsa. [*W-ZI45E1C-5072-1159*]

(129) Savunma metni tahmin edildiği üzere siyasal içerikli *kokuyordu*. [*W-NE39C0A-0215-708*]

(130) (Bakar, koklar.) Tembellik *kokuyor!* [*W-RA16B1A-1583-1561*]

TT (128-130)'da olduğu gibi, fiziksel bir kokunun algılanmasının ötesinde bir şeyin taşıdığı özellik, eğilim, ya da bağlamın sezgisel bir biçimde dışı vurulması ön plana çıkmaktadır. Başka bir deyişle, bir olgunun belirli bir içeriğe sahip olması ya da belirli bir etki uyandırması, fiziksel olmayan bir koku yayımıyla kavramlaştırılmaktadır. Bu yapı, *kok-* eyleminin duyuşsal algıdan çok sezgisel ve bilişsel bir süreç olarak konumlandığını göstermektedir. Böylece NİTELİĞE SAHİP OLMAK KOKMAKTIR, kokunun fiziksel sınırlarını aşarak anlam üretimi, sezgi ve değerlendirme süreçlerinin bir parçası haline geldiğini ortaya koymaktadır.

HİSSETMEK KOKMAKTIR (f=52) kavramsal eğretilmesinde duygular, nesneden yayılan bir koku gibi algılanmaktadır. Böylece kokunun, yalnızca fiziksel bir uyarıcı değil, duygusal içerikli bir olguya dönüşmesi söz konusudur. Bir başka deyişle, kokuların temsili bir duygu taşıyıcısı olduğu söylenebilir.

(131) Önce şunu belirteyim: Bütün sevmeler "aidiyet" *kokar*. [*W-PG37E1B-2923-411*]

(132) Sanki dalından yeni koparılmış gibi tazeydiler, buram buram *kokuyorlardı*, sevgi *kokuyor*, aşk *kokuyor* en önemlisi de özlem ve hasret *kokuyordu* güller. [W-RA16B2A-1156-1333]

(133) Hasret *kokmuyor* gönderdiğin e-mailler. [W-KI37C4A-0267-1646]

Duyuların soyut anlamlarla eşleştirildiği tezini doğrulayan kavramsal eğretilmelerden biri olarak yer almaktadır. Buna ek olarak HİSSETMEK KOKMAKTIR eğretilmesinin genel çerçevesine dahil olmakla birlikte daha özgül bir anlam alanı barındırması nedeniyle bazı bağımlı dizinler HATIRA KOKMAKTIR kapsamında incelenmiştir. İlgili örnekler aşağıda yer almaktadır.

(134) Geçmişe ait, geçmişte *kokan*, unutulmaya çalışılan, bilinçaltına atılan, günlük hayatta aranan, merak edilen, kısa süreliğine unutulup... [W-UA16B4A-0909-1115]

(135) Her şeyiyle, her notasıyla tam anlamıyla 70'ler buram buram *kokuyor* albümde. [W-ZI45F1D-4783-2117]

(136) Üstüm başım yağmurdan çok, anı *kokuyordu*. [W-CA16B2A-1299-478]

Koku, geçmişe dair yaşantıların ve deneyimlerin bilişsel düzlemde yeniden çağrılmasını mümkün kılan bir temsil aracı olarak işlev görmektedir. Hatıralar, bir nesneden yayılan koku gibi duyumsanır, hissedilir ve zihinde canlanır. HİSSETMEK KOKMAKTIR üst yapısında soyut duygular kokuyla algılanırken; HATIRA KOKMAKTIR alt görünümünde zamansal ve hafızaya dayalı içerikler, kokuyla eşleşmektedir.

Kok- eyleminde saptanan son kavramsal eğretilme olan BİR KONU ÜZERİNDE YOĞUNLAŞMAK KOKMAKTIR (f=19), belirli bir içerik ya da düşünsel yaklaşımın sezgisel bir yoğunlukla hissedilmesi durumunu kavramlaştırmaktadır. Söz konusu yapıya ait örnekler aşağıda yer almaktadır.

(137) Her yer alabildiğince yeşil ve tarih *kokuyor*. [W-VB38E1B-2887-1298]

(138) Buram buram pragmatizm *kokan* yaklaşımlar, ilkesizlik, öznel tercihleri rasyonalize etmek, psikolojik davranışlar içerisine girmek, taklitçilik ve bütün bunların bir sonucu ve uzantısı olarak tutarsızlık... [W-NE39E1B-2899-1693]

(139) Nihilizm *kokan* felsefelerini aydınlık kılamıyor. [W-JH24D1B-2295-1716]

TT (137-139) verilerinde de görüldüğü üzere, tıpkı fiziksel bir nesne/varlığın koku yayması gibi bir yapının ya da yaklaşımın belirli bir içerik ya da kavramsal bağlam yaydığı anlamına gelmektedir. Tanık tümcelerde bu durum doğrudan ifade edilmemiş olsa da sezgisel olarak algılama ve koklama sahneleri mevcuttur. Dolayısıyla koku, soyut bir konunun somutlaştırılmasını sağlamaktadır. Örneğin *pragmatizm* ya da *nihilizm* gibi yaklaşımlar bir nesneden yayılan kokularmış gibi temsil edilmektedir.

Sonuç olarak, *kok-* eyleminde 3 farklı kavramsal eğretileme tespit edilmiştir. İncelenen kavramsal eğretilmeleri gruplamak gerekirse, bilişsel süreçler, duyuşsal süreçler ve ontolojik süreçler bağlamında ele alınabilir.

Çizelge 5.9 Kok- eylemiyle oluşan eğretilmelerin süreçler temelinde sınıflandırılması.

Süreçler	Kavramsal Eğretilmeler
Bilişsel Süreçler	BİR KONU ÜZERİNDE YOĞUNLAŞMAK KOKMAKTIR.
Duyuşsal Süreçler	HİSSETMEK KOKMAKTIR.
Ontolojik Süreçler	BİR NİTELİĞE SAHİP OLMAK KOKMAKTIR.

Konuya dair bilgi veya anlamın ön planda olması nedeniyle BİR KONU ÜZERİNDE YOĞUNLAŞMAK KOKMAKTIR bilişsel süreçlerde ele alınırken; içsel deneyim ve duygusal durumların ön planda olduğu HİSSETMEK KOKMAKTIR duyuşsal süreçler bağlamında; BİR NİTELİĞE SAHİP OLMAK KOKMAKTIR olgunun içsel niteliğinin somutlaştırılması nedeniyle ontolojik süreçler doğrultusunda incelenmiştir.

5.1.3.2 Koku Duyusuna İlişkin Kavramsal Eğretileme Görünümleri: Kokla-

Koku duyusuyla ilişkili *kokla-* eylemi incelendiğinde TUD 3.0 veritabanından elde edilen 1000 bağımlı dizinin 102'sinde 4 farklı kavramsal eğretileme tespit edilmiştir. Bu dizinlerde öntür uzanım oranı toplam verinin %75,6'sını oluşturmaktadır. Öntür uzanım, fiziksel düzlemde bir kokunun algılanması sahnelerini içermektedir. *Kokla-* eyleminin öntür uzanım bağlamında ele alınan örnekleri aşağıda yer almaktadır.

(140) Şöyle sıkıca bir kucaklayıp başını *kokluyor*. [W-OA16B3A-0033-85]

(141) Şimdiye kadar, o kadar çiçeği *koklamış*, hiç böyle bir kokuya rastlamamıştı. [W-KA16B4A-0121-828]

(142) Düpedüz burnunu yaklaşıyor ve her bir parçayı *kokluyor*. [W-SA16B2A-1394-109]

DENEYİMLEMEK KOKLAMAKTIR (f=31) *kokla-* eyleminde sıklık oranı en yüksek olan eğretileme olarak yer almaktadır. Bu kurulum, koku duyusunun yalnızca fiziksel bir algı olmadığını; bununla birlikte yaşam ve atmosferle bağ kurma biçimi olarak işlev gördüğünü ortaya koymaktadır.

(143) Dünyanın en güzel şehrinde, bir gün ormanda, bir gün nehir kenarında uzun yürüyüşler yapıyor, resim ve heykel galerilerini, müzeleri geziyor, kahvelerde oturup, kentin havasını *kokluyor*, dolu dolu yaşıyorlardı Paris'i. [W-JA09B2A-0042-78]

(144) Hayatı *koklayın*. [W-RI37C3A-0718-188]

(145) Hepimizin bu sokaklarda dolaşma, bu sokakları hissetme, *koklama* olanağının aynı olmaması, birbirimize ulaklık etme fikrini getirdi aklımıza. [W-OI37E1B-3058-1033]

TT (144-145)'te görüldüğü gibi, *kokla-* somut bir eylem olmanın ötesinde, bir mekanı ya da hayatı, duyuşsal ve bedensel olarak yaşamak anlamına gelmektedir. Koku aynı zamanda deneyim çeşitliliğine de işaret etmektedir. Dolayısıyla *koklamak* bir yerle temas kurma biçimidir denilebilir.

MADDİ DESTEK VERMEK KOKLATMAKTIR (f=24) maddi kaynak sağlama hedef alanı ile koku duyusu kaynak alanı arasındaki eşleşme sonucunda oluşmaktadır. Bu kurulum, özellikle yetersiz, sınırlı ya da isteksizce sağlanan maddi destek durumlarını betimlemektedir. Örnek bağımlı dizinlerden bazıları aşağıda sunulmuştur.

(146) Eskiden bankalar dövizi kimseye *koklatmazdı*. [W-MF25D1B-2156-435]

(147) Kıymet Hanım Teyze'nin oğullarına zırnık *koklatmadığı* gayet iyi bilindiğinden, Abdullah'ın bunca parayı nereden bulduğu hususunda rivayet muhtelifi. [W-MA16B4A-0126-464]

(148) Hani "Güner Sümer 'patronla' elele oldu, bize tek kuruş *koklatmıyorlar*" deniyordu? "Milli Sermaye" böyle kurulacaksa, kurulmasın gitsin, daha iyi. [W-QG09C3A-0803-429]

TT (146-148) verilerinde de görüldüğü gibi, *koklat-* eylemi, bir nesne ya da kaynağın tamamına değil, yalnızca yüzeysel veya sembolik bir kısmına erişim sağlanması sahnesini aktifleştirmektedir. Bu kullanımlarda, maddi destek sağlama durumu; gönülsüzce, cimrice veya sınırlı biçimde erişime açılmış bir kaynak olarak kavramlaştırılmaktadır. Bu yapı, aynı zamanda kokunun geçici ve doğrudan temas gerektirmeyen doğası ile maddi desteğe duyulan arzu ancak gerçekleşemeyen ulaşım durumunu eşleştirir. Dolayısıyla bu yapı, *koklat-* eylemi üzerinden maddi desteğin engellenmesi, kısıtlanması ve hissedilir ancak ulaşılamaz hale getirilmesi gibi sosyal ve ekonomik durumları ifade etmektedir.

SEZMEK KOKLAMAKTIR (f=23) koku algısı kaynak alanı ile duyuşsal algılar hedef alanı arasındaki eşleşme sonucunda oluşmaktadır. Bu kurulum, bireyin çevresel ya da içsel bir durumu doğrudan deneyimlemeden, içgüdüsel ya da sezgisel yollarla algılama biçimini ifade etmektedir. Söz konusu yapıya ilişkin örnek bağımlı dizinlerden bazıları aşağıda sunulmuştur.

(149) "Ben haberi *koklarım*, halkı tanırım, çöplüklere varana dek merak ederim. [W-OA16B4A-0326-657]

(150) Durup dikkatlice etrafı *kokladım*, kulaklarımı dikip etrafa baktım yere çömerek ama bir bok yoktu. [W-UI45F1D-4712-1093]

(151) O bölgede yaşayacaksın ve mücadele edeceksen, örgütün her şeyini bilmek, koklamak, anlamak zorundasın. [W-VI09C3A-0673-955]

Söz konusu kavramsal eğretileme duyuşsal algı alanlarında gerçekleşmektedir. Dolayısıyla koku duyusu, duyuşsal ve içgüdüsel bir algı biçimi olarak yer almaktadır.

TENSEL YAKINLIK KOKLATMAKTIR ($f=6$) yapısında koku duyusu kaynak alanı ile tensel yakınlık, cinsel çekim ve erotik temas hedef alan olarak eşleşmektedir. Bu kurulum, cinsel ya da duygusal yakınlığın arzu edilmesine rağmen sınırlı ya da dolaylı bir şekilde yaşanmasını ifade etmektedir. Örnek dizinlerden bazıları aşağıda sunulmuştur.

(152) İstememe, nazlanma, gösterip de *koklatmama*, muhabbetin ortasında birdenbire vazgeçme gibi dengesiz tavırlar insanoğluna özgü. [W-RA16B2A-0062-452]

(153) Hayatta kalmanın incelikleri öğretilirken, bir erkeği elde tutmanın yolları, avlamanın, tavlamanın, iş tam bitecekken sadece *koklatmanın* esaslarının anlatıldığı ama bunun dışında hemen hiçbir şeyin anlatılmadığı bir kalp vardı orada. [W-OA16B3A-0109-449]

(154) ...ilişkim olan sevgililerimin aylarca el bile sürdürmeyip sonra ucundan *koklatmaya* karar verdikleri an... [W-UA16B2A-1163-448]

Koklat- eylemi yalnızca fiziksel bir algıyı değil, aynı zamanda duygusal ve tensel yakınlığa dair beklentinin karşılıksız kalması, istek uyandırma ama erişememe gibi durumları eğretilmeli düzlemde yansıtmaktadır. Bu yapı, cinselliğin ya da bedensel temasın dolaylı, çağrışımsal ve sınırdan kalan hallerini simgeleştirir.

Koku duyusu temel olarak duyuşsal süreçlerle ilişkilendirilen bir algı biçimi olarak değerlendirilmektedir. Örneğin, görme ve işitme duyuları yönlendiriciyken koku duyusu daha bedensel ve sezgisel bir düzlemde yer almaktadır. *Kokla-* eylemi, öntür uzanım açısından değerlendirildiğinde fiziksel bir süreci ifade etmesine rağmen, incelenen bağımlı dizinlerde sıklıkla duyuşsal bir düzlemde yer aldığı görülmektedir. Başka bir deyişle, koku duyusu aracılığıyla farklı soyut süreçler kavramlaştırılmaktadır. Sonuç olarak, *kokla-* eyleminde tespit edilen eğretilmeler, duyuların yalnızca fiziksel dünyayı algılamayla sınırlı olmadığını göstermektedir. Bireyin soyut kavramlarının şekillenmesi aracılığıyla duyuşsal/bilişsel dünyası da yapılandırılmaktadır. İncelenen kavramsal eğretilmeler tematik olarak 2 başlık altında gruplanabilir: duyuşsal/deneyimsel süreçler ve sosyal süreçler. Duyuşsal ve deneyimsel süreçler, fiziksel düzlemde yer alan *kokla-* eylemini duygularla ve deneyimlerle kavramlaştırmaktadır. Sosyal süreçler ise bu eylemi, toplumsal

bağlamda şekillenen anlam yapıları aracılığıyla kavramlaştırmakta ve sosyal ilişkilerle ilişkilendirmektedir.

Çizelge 5.10 Kokla- eylemiyle oluşan eğretilmelerin süreçler temelinde sınıflandırılması.

Süreçler	Kavramsal Eğretilmeler
Duyuşsal ve Deneysel Süreçler	CİNSELLİK KOKLAMAKTIR, DENEYİMLEMEN KOKLAMAKTIR, SEZMEK KOKLAMAKTIR,
Sosyal Süreçler	MADDİ DESTEK VERMEK KOKLAMAKTIR.

5.1.4 Tat Duyusuna İlişkin Kavramsal Eğretilme Görünümleri

Tat duyusuyla ilişkili *tat-* eylemi incelendiğinde TUD 3.0 veritabanından elde edilen 1000 bağımlı dizinin 712'sinde 2 farklı kavramsal eğretilme tespit edilmiştir. Bu dizinlerde öntür uzanım oranı toplam verinin %21,5'ini oluşturmaktadır. Öntür uzanım, bir şeyin tadının algılanmasını içeren sahneleri içermektedir. İlişkili bağımlı dizinler aşağıda yer almaktadır.

(155) Ufarak bir pazar var şuracıkta: Yazlıkçılar, ayaküstü, taptaze ürünleri *tadıyor*, alıp evlerine götürüyorlar. [W-RI22C2A-1176-8919]

(156) Amasra'da balık yiyebilir, on sekiz çeşit salatadan *tadabilirsin*. [W-VI22E1B-2915-1244]

(157) Zaman zaman zeytin *tadılır*, acılığı gitmemişse biraz daha suda bırakılır. [W-TI44F1D-5116-944]Fh

Bağımlı dizinler, sıklık temelli analiz edildiğinde söz konusu eylemde HİSSETMEK TATMAKTIR (f=395) sıklık oranı en yüksek olan kavramsal eğretilme olarak yer almaktadır. Bu kurulum, tat alma duyusunun somut ve doğrudan deneyime dayalı yapısını, soyut ve içsel bir süreç olan duyguların kavramlaştırılmasında kaynak alan olarak yer almaktadır. Aşağıdaki bağımlı dizinler bu duruma örnek teşkil etmektedir.

(158) Ben ortaokulda ilk aşkı, şu an hala sevdiğim gençte *tattım* ve rahat bırakılırsa da sonuna kadar tatmayı düşünüyorum. [W-SI32D1B-2551-221]

(159) Önce mutluluğu *tattırdın*, şimdi ise acıyı *tattırıyorsun*. [W-TI42E1B-2942-110]

(160) Hem herkesin özendiği, genelgeçer bir başarının lekeli, kuşkulu duygusundan uzak kalacak, hem de istenmiş bir başarısızlığın kırgın, hüznü, ama sıra dışı öfkelerini yudum yudum *tadacaktı...* [W-LA16B2A-0514-1189]

Diğer duyuların kavramlaştırılmasında yer alan DUYGU kavramı HİSSETMEK TATMAKTIR üst kavramsal eğretilmesine bağlıdır. Alt eğretilme olarak ACI TATMAKTIR, AŞK TATMAKTIR, HAZ TATMAKTIR, GÜVEN TATMAKTIR, HEYECAN TATMAKTIR, HUZUR TATMAKTIR, MUTLULUK TATMAKTIR, SEVGİ TATMAKTIR ve ZEVK TATMAKTIR gibi kavramsal eğretilmeler bulunmaktadır. Tat alma duyusu yalnızca bir fiziksel algı değil, aynı zamanda duygusal deneyimin şiddetini, derinliğini ve geçirgenliğini aktarmaktadır. Duygular, ağızda hissedilen belirli tatlar gibi deneyimlenir; AŞK, ACI, SEVİNÇ ya da ÖZLEM gibi soyut kavramlar, duyular yoluyla algılanabilir.

DENEYİMLEMEK TATMAKTIR (f=317) tat duygusuyla ilişkili olarak tespit edilen yapılardan biridir. Bu kurulumda hedef alan, yaşamsal deneyimler, olaylar ya da durumlar; kaynak alan ise tat alma duygusudur. Aşağıdaki bağımlı dizinler söz konusu kurulumu örnek teşkil etmektedir.

(161) Bazı ruhlar yeryüzünde cennet kadar cehennemi de *tadıyor*. [W-OG24D1B-3361-880]

(162) Henüz *tatmadılar* memlekette bayramı onlar. [W-UG37E1B-3049-713]

(163) Ama gene bu hata yüzünden yepyeni bir başlangıcı *tadacaktık*, bunu daha sonra anlayacaktım. [W-LI37E1B-3056-1185]

(164) Her canlı ölümü *tadacaktır*. [W-TI42E1B-2942-1173]

Deneyimler, zaman içinde bedende hissedilen, geçici ama etkileyici birer tat gibi kavramlaştırılmaktadır. Söz konusu kavramsal eğretilmenin bir kısmı ÖLÜM kavramının kavramlaştırıldığı yapılardır. Bu durum, hem kültürel hem de evrensel düzeyde insan yaşamının kaçınılmaz sonunun duygusal bir deneyim olarak sunulması açısından dikkat çekicidir. Bu kullanım, ÖLÜM gibi soyut ve kavranması zor bir olgunun, tat alma gibi evrensel bir beden deneyimiyle anlaşılır hale getirildiğini gösterir (Bkz. TT-164). Ancak Türkçe dışındaki dillerde yürütülen çalışmalarda

ÖLÜM kavramı ile tat duyusunun eşleşmesinden oluşan bir kavramsal eğretileme tespit edilmemiştir.

İncelenen kavramsal eğretilmeler tematik olarak duyuşsal ve deneysel süreçler temelinde değerlendirilebilir. HİSSETMEK TATMAKTIR kurulumunda sürecin duyuşsal boyutu ön plandadır. Bunun nedeni, tat alma eyleminin içsel ve duyuşsal bir durumu temsil etmesidir. DENEYİMLEMEK TATMAKTIR ise sürecin deneysel yönünü vurgulamaktadır. Burada tat alma, bireyin zihinsel olarak anlamlandırdığı yaşamsal olayları temsil etmek üzere kullanılır. İncelenen verilerin yalnızca %21,5’inde öntür uzanım gözlemlenmiş olması, tat duyusunun yüksek oranda eğretilmeli uzanım gösterdiğini ve fiziksel algının ötesinde soyut kavrayışları anlamlandırmada önemli bir kaynak alan işlevi gördüğünü göstermektedir. Yüksek oranda eğretilmeli uzanım tespit edilmesine rağmen kavramsal eğretileme çeşitliliği en düşük olan duyu ve eylemdir.

5.1.5 Deri Duyusuna İlişkin Kavramsal Eğretileme Görünümleri

Deri duyusu; dokunma, termal ve ağrı duyularını içermektedir. Bu bağlamda, dokunma duyusu kapsamında *dokun-*; termal duyu kapsamında *ısın-* ve *soğu-*; ağrı duyusu kapsamında ise *acı-*, *sızla-* ve *ağrı-* eylemleri incelenmiştir. Çizelge 5.11’de söz konusu duyuya ilişkin incelenen eylemlerde tespit edilen kavramsal eğretilmeler yer almaktadır.

Çizelge 5.11 Deri duyusuyla ilişkili kavramsal eğretilmeler.

Dokunma Duyusu	Dokun-	HİSSETMEK DOKUNMAKTIR (81), ZARAR VERMEK DOKUNMAKTIR (68), MÜDAHALE ETMEK DOKUNMAKTIR (63), YARAR SAĞLAMAK DOKUNMAKTIR (38), RUHSAL AÇIDAN ETKİLEMEK DOKUNMAKTIR (29), BESLENMEK DOKUNMAKTIR (26), KONU ETMEK DOKUNMAKTIR (24), CİNSEL İLİŞKİ YAŞAMAK DOKUNMAKTIR (20), PARA HARCAMAK DOKUNMAKTIR (11), ÇALGI ÇALMAK DOKUNMAKTIR (4).
Termal Duyu	Isın-	DUYGUSAL YAKINLIĞIN ARTMASI ISINMAKTIR (105), BEDENİ BİR ETKİNLİĞE HAZIRLAMAK ISINMAKTIR (28).
	Soğu-	DUYGUSAL YAKINLIĞIN AZALMASI SOĞUMAKTIR (211).
Ağrı Duyusu	Acı-	OLUMSUZ HİSSETMEK ACIMAKTIR (653).
	Ağrı-	SORUN YARATMAK AĞRIDIR (142), OLUMSUZ HİSSETMEK AĞRIMAKTIR (14).
	Sızla-	OLUMSUZ HİSSETMEK SIZLAMAKTIR (365), DEĞERE AYKIRI DAVRANIŞ KEMİKLERİ SIZLATIR (36).

Çizelge 5.11’de görüldüğü üzere deri duyusu altında incelenen duyulara ilişkin eylemlerin oluşturduğu eğretilmeli görünüm yer almaktadır. Dokunma

duyusu diğer duyularla karşılaştırıldığında eğretilmeli genişlemeye daha yatkın olduğu gözlenmektedir. Bununla birlikte, termal ve ağrı duyularının duyuşsal süreçlerde dokunma duyusuna kıyasla daha yüksek bir sıklıkla ortaya çıkması dikkat çekicidir.

5.1.5.1 Dokunma Duyusuna İlişkin Kavramsal Eğretilme Görünümleri: Dokun-

Deri duyusu altında yer alan dokunma duyusuyla ilişkili *dokun-* eylemi incelendiğinde TUD 3.0 veritabanından elde edilen 1000 bağımlı dizinin 379'unda 10 farklı kavramsal eğretilme tespit edilmiştir. İncelenen dizinlerde öntür uzanım oranı toplam verinin %44,4'ünü oluşturmaktadır. Öntür uzanım, fiziksel düzlemde gerçekleşen, nesnelerin ya da bir varlığın niteliklerini deri altındaki sinir uçları aracılığıyla algılamayı içeren sahnelerden oluşmaktadır. İlgili bağımlı dizinler aşağıda yer almaktadır.

(165) Şaşırdım. "Tabii, piyano çalarken yan yana oturuyoruz, bana bazı şeyleri göstermek için elime, koluma *dokunur*," dedim. [W-GA16B2A-0616-2149]

(166) Apartmanın girişinde biri düğmeye *dokunuyor*. Işıklar... [W-DA16B4A-0384-327]

(167) Omzuma gülererek *dokunuyor*; selam veriyor, rica ediyor yanımdaki arkadaştan; yanıma oturuyor. [W-NA16B1A-1736-118]

Bağımlı dizinler, sıklık temelli analiz edildiğinde söz konusu eylemde HİSSETMEK DOKUNMAKTIR (f=81) sıklık oranı en yüksek olan kavramsal eğretilme olarak yer almaktadır. Dokunma duyusu kaynak alanıyla duygusal durumlar ya da hisler hedef alanı eşleşmektedir. Duygular, fiziksel bir temas gibi kavramlaştırılmaktadır. Başka bir deyişle, içsel durumların bir temsilidir denilebilir. Bu sebeple, temas bazen yumuşak, bazen sarsıcı, bazen de rahatsız edici olabilir.

(168) Bu olay çok *dokunmuştu* bana. [W-JI09C3A-1441-813]

(169) Ve -her yaptığı da sinirime *dokunurdu*." [W-UA16B4A-1185-850]

(170) Üzüntülü hâli yüreğime *dokunuyor*. [W-RA16B2A-0441-185]

Dolayısıyla duyguların fiziksel varlıklar gibi düşünül­düğü; beden, duyguların etkileyebileceği bir varlık olarak temsil edilir. Bu nedenle duygular, zihinde değil bedende hissedilir. *Yüreğe dokun-* bedensel bir gerçeklik olarak deneyimlenir. *Kalbine dokun-* ve *yüreğime dokun-* gibi ifadeler duyunun duygular üzerinden bedenle ilişkilendirilmesi; *sinirine dokundu* ve *onuruna dokundu* gibi ifadeler duyguların duygular ile ilişkilendirilmesidir.

ZARAR VERMEK DOKUNMAKTIR (f=68) zarar verme ve tehdit oluşturma gibi sahneler ön plana çıkmaktadır. Ancak fiziksellik derecesi farklılık göstermektedir. Bu durum aşağıdaki örneklerde yer almaktadır.

(171) "Bu çayhaneye polisler geldiği için kimse afişe *dokunamadı!*" dedi Fazıl. [W-OA16B4A-0141-435]

(172) Teslim olan kişinin kılına *dokunulmayacak.*" [W-KA16B4A-0121-288]

(173) Ama bildiğim bir şey vardı, kadın asla yapmacık değildi, laf olsun ya da "ona buna zararım *dokunsun*" diye böyle davranmıyordu. [W-MA16B3A-0331-2182]

(174) Beyler, bayanlar; kalın duvarlarla çevrilmiş, yüzme havuzlu sitelerinizde yaşarken hiçbir şeyin sizlere *dokunmayacağını* düşünmüş olabilirsiniz. [W-LH32D1B-2564-762]

Bazı bağımlı dizinler fiziksel zarar verme anlamına daha yakınken (bkz. TT-171/172); bazı bağımlı dizinlerde soyut bir etki ya da tehdit söz konusudur (bkz. TT-173/174). Bu fark, kavramsal açıdan dokunmanın zarar verme bağlamında hem fiziksel hem de psikolojik, sosyal ve duyuşsal açıdan var olduğunu göstermektedir.

MÜDAHALE ETMEK DOKUNMAKTIR (f=63) kaynak alan dokunma duyusu ile hedef alan müdahale ve değişiklik yapma arasındaki eşleşmeler sonucunda oluşmaktadır. İlgili yapıya ait örnekler aşağıda bulunmaktadır.

(175) Anayasa'da yapılan değişiklikten sonra artık temel hak ve hürriyetlerin özlerine *dokunulmayacaktır.* [W-PD05A2A-3342-1717]

(176) Bence orjinal tarzı böyle *dokunmayalım.* [S-BEABXO-0344-23]

(177) Öyle ya, bazı hanımlar evlerine kendilerinden başkasının *dokunmasını* istemeyebilirler. [W-JI37C3A-0091-1488]

TT (175-177)'de olduğu gibi soyut sistemlere yapılan müdahale, sanki bir nesneye dokunuyormuş gibi kavramlaştırılmaktadır. Dokun- eylemiyle sadece somut nesnelere değil soyut yapıları da temas yoluyla değiştirebileceği anlamı ön plana çıkmaktadır.

YARAR SAĞLAMAK DOKUNMAKTIR (f=38) kavramsal eğretilmesi ZARAR VERMEK DOKUNMAKTIR yapısının karşısında yer almaktadır ancak bu kurulumda ZARAR VERMEK DOKUNMAKTIR kavramsal eğretilmesinin aksine doğrudan fiziksel bir durumdan söz edilemez.

(178) Vakfa büyük faydam *dokunmuştu*. [W-CA16B3A-1003-2099]

(179) Ona biraz yardımım *dokunsun* istiyorum. [W-QA16B1A-1731-2120]

(180) "Belki bir faydamız *dokunur* Halil Efendi'ye. [W-GA16B3A-1009-1341]

TT (178-180)'de görüldüğü gibi kişinin başka birine sağladığı olumlu etki, ona fiziksel açıdan temas etmiş, dokunarak iyilik yapmış gibi kavramlaştırılır.

RUHSAL AÇIDAN ETKİLEMEK DOKUNMAKTIR (f=29) fiziksel değil, tamamen manevi ve duyuşsal bir etki yaratma anlamında yer almaktadır. Kişinin kimliğine veya yaşantısına fiziksel olmayan bir dokunmayla nüfuz etmek ya da manevi etki bırakmak, *dokun-* eylemi aracılığıyla kavramlaştırılır. İlgili bağımlı dizinler aşağıda yer almaktadır.

(181) Geleceklerine *dokunduğumuz* herkesi çok iyi anladık, asla yarı yolda bırakmadık. [W-TI08E1C-5051-2412]

(182) İlk önce isimlerimizle *dokunuruz* insanlara. [W-TI22C2A-0845-2316]

(183) Siz de onların hayatına *dokunmuşsunuz*, şöyle veya böyle bir şekilde. [W-SI09C2A-0405-1368]

TT (181-183)'te görüldüğü üzere *dokun-* eylemi aracılığıyla TEMAS kavramında manevi destek anlamı ön plana çıkmaktadır. Temelde, kişinin hayatında

iz bırakmak dokunma duyusuyla kavramlaştırılmaktadır. Dolayısıyla bedensel temasın eğretilmeli uzantısı olarak fiziksel düzlemle bağlantılı bir şekilde yer almaktadır. Bu bağlamda fiziksel düzlemde yer alan dokunma, sadece tenle değil, aynı zamanda kalp, zihin ve ruh ile gerçekleşen bir iletişim biçimi olarak dilde somutlaşmaktadır.

BESLENMEK DOKUNMAKTIR (f=26) besinleri tüketme sahnelerini ön plana çıkarmaktadır. İlgili kurulumla ait örnekler aşağıda yer almaktadır.

(184) Çok sevdiği füme balık tabağına *dokunmadı* bile. [W-EA16B3A-0490-2250]

(185) Ekmeğe hiç *dokunmuyorum*, pilav, makarna, hamur hiç yok. [W-KE39C4A-0274-2203]

(186) Pastırmalara, kaşarlara *dokunmuyordu* fare. [W-LA16B4A-1045-1237]

Yemek yeme davranışı, dokunma eğretilmeleriyle kavramlaştırılmaktadır. Bir başka deyişle, gıdaya doğrudan temas etmek, onu tüketmek anlamında kavramlaştırılır. Yemekle ilk temas eller, bir başka deyişle, dokunma duyusu ile başladığı için söz konusu eğretilmenin oluşması öngörülebilir bir durumdur. Bu durum aşağıdaki şekilde şematize edilebilir.

Çizelge 5.12 BESLENMEK DOKUNMAKTIR kavramsal eğretilmesinin eşleşmesi.

Hedef Alan	Kaynak Alan
Besin	Dokunulabilir bir nesne
Tüketme	Dokunma eyleminin gerçekleşmesi
Reddetme	Dokunmama

BESLENMEK DOKUNMAKTIR kavramsal eğretilmesinin altında beden besin kaynaklı kötü bir etki yaşaması durumu da kavramlaşmaktadır. Söz konusu eğretilme daha fizyolojik ve beden odaklı bir tüevdir. Başka bir deyişle, besin fizyolojik anlamda *dokunmaktadır*.

KONU ETMEK DOKUNMAKTIR (f=24) bir konuyu dile getirmek, ele almak ve tartışmak uzanımlarını ön plana çıkarmaktadır. Söz konusu kurulumla ilişkili örnekler aşağıda yer almaktadır.

(187) "Aşk demişken o konuya da *dokunalım* biraz. [W-UG03A2A-2009-1013]

(188) Bu noktada, Şu anki alanımızın dıŐına taŐmasına rağmen, Yükselen Burç'la birleŐen Pluto'ya *dokunmamız* yararlı olacak. [W-DH41C3A-0699-459]

(189) SöyleŐilerdeki sorular da, yazarın zavallı yanıtları da meselenin özüne *dokunmamın* uzağında olacak. [W-RA16B4A-0885-103]

TT(187-189)'da yer aldığı gibi *bir konuya dokunmak* onunla *zihinsel açıdan temas etmek* anlamını taşımaktadır. Başka bir deyişle konular, bedensel temasla erişilebilecek nesnelere gibi konumlandırılır.

CİNSEL İLİŞKİ YAŞAMAK DOKUNMAKTIR (f=20) fiziksel temasın dışında cinsel deneyimin dolaylı bir temsili olarak yer almaktadır. Bu bağlamda örnekler aşağıda bulunmaktadır.

(190) Üstelik erkek eli *dokunmamıŐ* kız olduğunu da inandırmıŐ olacaktı böylelikle. [W-DA16B2A-0863-1148]

(191) 421 inci maddede tanımlanmayan sarkıntılıktan Yargıtay, "belli bir kimseye karşı iŐlenen ve o kimsenin edep ve iffetine *dokunan*, mücerret, aralıklı ve Şehvet hissine dayalı, iz'aç edici davranışlar"ı anlamaktadır... [W-GE05A1B-3495-432]

(192) Tüm yapacakları kocalarını ya da sevgililerini savaŐı durduracakları güne kadar kendilerine *dokunmalarına* izin vermemektir. [S-ADAB^o-0132-31]

Temelde, cinsel ilişkinin dile getirilmesi genellikle kültürel olarak dolaylıdır bu nedenle *dokun-* gibi eylemler ile söz konusu durum örtük bir biçimde aktarılmaktadır. Cinsel ilişki doğası gereği fiziksel temasa dayandığı için, bu temasın duysal olarak karŐılıklı geldiği duyu olan dokunma, kavramlaştırmada *dokun-* eylemiyle temsil edilmektedir.

PARA HARCAMAK DOKUNMAKTIR (f=11) paraya erişme, kullanma, harcama gibi ekonomik bir eylemi temsil etmektedir.

(193) Karısı korkusundan ne arsalarına girebiliyor, ne paralara *dokunabiliyor*. [W-QI22C2A-0670-373]

(194) Konu komŐuya dikiŐ dikiyor, kazandığı paranın kuruŐuna *dokunmadan* annesine veriyordu. [W-UA16B3A-1065-2406]

(195) Rahmetlinin hatırası var desem, insan hatıralara baka baka nereye varır değil mi? Bankada birikmiş bir miktar param var ama ona *dokunmak* istemiyorum. [W-RA16B2A-1050-179]

Burada, *dokun-* eylemiyle kavramslaştırılan para harcama uzanımı, zihinsel bir süreçten ziyade fiziksel temasla başlatılan bir eylem olarak ortaya çıkmaktadır.

ÇALGI ÇALMAK DOKUNMAKTIR (f=4) dokunma duyusunun eylem odaklı bir uzanımı olarak değerlendirilebilir. Bu tür kullanımlar, özellikle fiziksel temasın müzik üretiminde işlevsel bir aracı olduğu durumlarda ortaya çıkar.

(196) Bir yıla yakın hiç *dokunmamıştı* piyanonun tuşlarına, evlere odalara sığamamıştı. [W-IA16B3A-0041-71]

(197) Keloğlan gelir bir taş üzerine oturur ve sazının teline *dokunur*. [W-SG03C4A-3372-1096]

(198) Uzun zamandır hiç kimse tellerine *dokunmamıştı* anlaşılır. [W-RG22C3A-0883-96]

Dokun- eylemi sadece bir fiziksel teması temsil etmez; aynı zamanda etkide bulunmayı başka bir deyişle, ses üretilmesini temsil etmektedir. Dolayısıyla çalgının tellerine ya da tuşlarına dokunmak, dokunsal eylemin bir sonuç doğurmasıdır.

Dokun- eylemine ilişkin analizlerde, açık biçimde kavramsal eğretilenleyle biçimlenmeyen ancak yalnızca öntürsel anlamla da sınırlı kalmayan bazı kullanımlar dikkat çekmektedir. Bu tür yapılar, hem öntür uzanımın etkisini hem de kavramsal eğretilenle dönüşümün izlerini taşımakla birlikte, her iki alan arasında bir ara kesitte konumlanmaktadır. Bu nedenle söz konusu dizinlerde, anlam genişlemesi ile kavramsal dönüşüm arasında geçişli bir yapı gözlenmektedir. Aşağıdaki bağımlı dizinler bu duruma örnek teşkil etmektedir.

(199) Yıllardır *dokunulmamış* gibi kilidi paslı sandığı biraz zorlansa da açtı. [W-TA16B2A-1204-2423]

(200) CADI- Sakın *dokunma!* O karışımı hazırlamak yıllarımı aldı benim. [W-PA14B1A-1625-1132]

Bu tür örnekler, dokunma eyleminin dildeki uzanımının yalnızca net eğretilmeli haritalarla açıklanamayacak kadar esnek ve çok katmanlı olduğunu ortaya koymaktadır. Eğretilmeler sabit yapılar değildir, çoğu zaman bağlamsal yorumlara açık yapılardır. Bu bağlamda, yukarıdaki örnekler, hem kavramsal eğretilmenin hem de öntür uzanımın etki alanına girmektedir.

İncelenen kavramsal eğretilmeler tematik olarak 4 başlık altında gruplanabilir: bilişsel süreçler, duyuşsal süreçler, sosyal süreçler ve fiziksel süreçler. Zihinsel yönelimi vurgulayan ve bilişsel faaliyetlerle ilişkilendirilen eğretilmeler *bilişsel süreçler*; duyuşsal etkileşimle ilgili eğretilmeler *duyuşsal süreçler*; başkalarıyla kurulan ilişkilerde etkileşim, yardım, destek gibi konularla ilgili eğretilmeler *sosyal süreçler* ve bedensel faaliyetlerle ilişkili eğretilmeler *fiziksel süreçler* bağlamında ele alınmıştır.

Çizelge 5.13 Dokun- eylemiyle oluşan eğretilmelerin süreçler temelinde sınıflandırılması.

Süreçler	Kavramsal Eğretilmeler
Bilişsel Süreçler	KONU ETMEK DOKUNMAKTIR, MÜDAHALE ETMEK DOKUNMAKTIR.
Duyuşsal Süreçler	HİSSETMEK DOKUNMAKTIR, RUHSAL AÇIDAN ETKİLEMEK DOKUNMAKTIR.
Sosyal Süreçler	YARAR SAĞLAMAK DOKUNMAKTIR.
Fiziksel Süreçler	ZARAR VERMEK DOKUNMAKTIR, CİNSEL İLİŞKİ YAŞAMAK DOKUNMAKTIR, ÇALGI ÇALMAK DOKUNMAKTIR, BESLENMEK DOKUNMAKTIR, PARA HARCAMAK DOKUNMAKTIR.

5.1.5.2 Termal Duyuya İlişkin Kavramsal Eğretilme Görünümleri: Isın-

Deri duyusu altında değerlendirilen termal duyuya ilişkili olarak *ısın-* eylemi incelendiğinde, TUD 3.0 veritabanından elde edilen 1000 bağımlı dizinin 134'ünde 2 farklı kavramsal eğretilme tespit edilmiştir. Bu dizinlerin %64,3'ü öntür uzanım kapsamında yer almakta ve ağırlıklı olarak fiziksel düzlemde sıcaklığın arttığı sahneleri temsil etmektedir. Sıcaklık artışı doğrudan beden kaynaklı bir duyum olmayabileceği için nesnelerin ısınması gibi sahneler de bu kapsama dahil edilmiştir. İlgili bağımlı dizinler aşağıda yer almaktadır.

(201) Ancak güneşle birlikte biraz *ısındı*. [W-TI22C3A-1184-2334]

(202) Yukarıda açıkladığım nedenlerden dolayı piyasada sardırduğım trafo maalesef hem fazla *ısınıyor*... [W-EC06E1B-3077-1576]

(203) Ellerim bir hayli *ısındı* sürtünmekten. [W-JA16B2A-0372-2415]

Bağımlı dizinler incelendiğinde *ısın-* eyleminde en sık tespit edilen kurulum DUYGUSAL YAKINLIĞIN ARTMASI ISINMAKTIR (f=103). Bu kurulumda, bireyin bir kişi ya da duruma karşı olumlu duygular geliştirmesi sıcaklık artışıyla kavramlaştırılmaktadır. Söz konusu yapıyla ilişkili örnekler aşağıda yer almaktadır.

(204) Bakışlarındaki sıcaklık yüreğini *ısıtmıştı*. [W-DA16B2A-0888-1265]

(205) Bir sürü insan görmüştüm ve kapıdan içeriye yenice giren bu toy çocuğa, yüzünü gördüğüm anda *ısınvermişim*. [W-OI22C3A-0660-1612]

(206) O kadar tatlı ve içten konuşuyorduki ona inanmamak, *ısınmamak* mümkün değildi. [W-FI09C2A-1377-1214]

Bu eğretileninin gözlendiği sahnelerde *içini ısıt-*, *yüreğini ısıt-*, *ruhunu ısıt-* gibi dilsel birliktelikler öne çıkmaktadır (bkz. TT-204).

ALIŞMAK ISINMAKTIR, DUYGUSAL YAKINLIĞIN ARTMASI ISINMAKTIR eğretilemesinin alt bir görünümü olarak değerlendirilebilir. Her iki eğretilemde de duygu alanına doğrudan gönderme yapılmaya da sahneler duygusal uzanımlar taşımaktadır. İlişkili yapılar aşağıda yer almaktadır.

(207) O'nun bir Scott Joplin enerjisiyle, ragtime ritmiyle Mozart çalmasına henüz *ısınamadım*, cep telefonlarına ise gitgide *ısınmaya* başlıyorum (zorunlu olarak). [W-NE36C3A-0079-2114]

(208) Köyün gençleri muallime *ısınmıştı*. [W-UA16B3A-0716-1094]

(209) İçimin gitgide artan bir sevinçle kabardığını, gelmemek için onca direndiğim bu yere şimdiden *ısınmaya* başladığımı duyumsayabiliyorum. [W-PA16B2A-0866-444]

BEDENİ BİR ETKİNLİĞE HAZIRLAMAK ISINMAKTIR (f=28) eğretilmeli ve öntür uzanımın arakesitinde yer almaktadır. Hem fiziksel düzlemde sıcaklık artışını içeren sahnelere hem de bedensel hareketle ilişkili eylemlere dayanmaktadır. Bu bağlamda, *ısın-* eylemi yalnızca bir sıcaklık artışını değil, aynı zamanda beden hareket öncesi bir aktiviteye hazır hale gelmesini de kavramlaştırmaktadır. Bu yapı, fiziksel sıcaklık

algısıyla ilişkili öntür uzanımın üzerine, motor hazırlık ve hareket etme uzanımını da eklemektedir. Aşağıdaki dizinlerde söz konusu kavramsal yapı gözlemlenmektedir.

(210) Kısacık ve son derece zayıf jokeyler giyiniyorlar ya da soyunuyorlar, bacak kaslarını *ısıtmak* için jimnastik hareketleri yapıyorlar, tartılıyorlar sonra da doğruca duşa. [W-UE36E1B-3296-285]

(211) Biz de giyinip *ısınmak* üzere sahaya çıktık. [W-JI22C3A-0861-1588]

(212) Kış yaralanmalarında korunmada dikkat edilmesi gerekenler; güneş gözlüğü veya kayak gözlüğü takmak, şartlara uygun giyinmek, kayak yapma sırasında alkol kullanmamak, başlamadan önce iyi *ısınmak*, zor pistlerden ısındıktan sonra kaymak, kişisel sınırları zorlamamak, kask kullanmak ve günün sonunda son bir kez daha kayarken dikkat etmek veya kaymamaya dikkat etmektir. [W-OC01A1B-3928-1907]

İncelenen kavramsal eğretilmeler, duyuşsal ve devinimsel süreçler bağlamında tematik olarak sınıflandırılabilir. DUYGUSAL YAKINLIĞIN ARTMASI ISINMAKTIR, duygularla ilişkili olması sebebiyle duyuşsal süreçler bağlamında değerlendirilirken; BEDENİ BİR ETKİNLİĞE HAZIRLAMAK ISINMAKTIR, fiziksel düzlemde yer alması ve harekete hazırlık anlamı içermesi nedeniyle devinimsel süreçler kapsamında incelenebilir.

5.1.5.3 Termal Duyuya İlişkin Kavramsal Eğretilme Görünümleri: Soğu-

Deri duyusu altında değerlendirilen termal duyuyla ilişkili olarak *soğuy*ylemi incelendiğinde, TUD 3.0 veritabanından elde edilen 1000 bağımlı dizinin 211'inde aynı kavramsal eğretilme tespit edilmiştir. Bu dizinlerin %74,4'ü öntür uzanım kapsamında yer almakta ve fiziksel düzlemde sıcaklığın azaldığı sahneleri temsil etmektedir. Sıcaklığın azalması doğrudan beden kaynaklı bir duyum olmayabileceği için yiyeceklerin soğuması gibi sahneler de bu kapsama dahil edilmiştir. İlgili bağımlı dizinler aşağıda yer almaktadır.

(213) Çocuklar, burada karınlarımızı doyurabiliriz, şu karpuzu suyun içine bırakın, *soğusun*, dedi. [W-OI22E1B-2908-1155]

(214) Tabiat sonunda galip gelir ve herkes kendi doğal cinsel çekim cinsiyetine yönelir." Karanlık çökmüş, hava iyice *soğumuşt*. [W-JA16B4A-0146-22]

(215) Cemile'nin teni hızla *soğuyor*, yapış yapış nemleniyor, beyazlaşıyor, seğiriyordu. [W-QA16B3A-1131-2279]

Soğu- eylemiyle ilişkili olarak tespit edilen DUYGUSAL YAKINLIĞIN AZALMASI SOĞUMAKTIR (f=211) *ısın-* eyleminde gözlenen DUYGUSAL YAKINLIĞIN ARTMASI ISINMAKTIR eğretilmesinin karşıt yönlü bir biçimde kavramlaştığını göstermektedir. Bu yapı, duyu düzleminde yaşanan uzaklaşma ve etki kaybını, fiziksel sıcaklığın azalması üzerinden yapılandırmaktadır. Ana eğretilme 3 alt eğretilme altında somutlaşmaktadır: BİR ŞEYDEN UZAKLAŞMAK SOĞUMAKTIR (f=102), BİR KİŞİDEN UZAKLAŞMAK SOĞUMAKTIR (f=65) ve DUYGUSAL ETKİNİN AZALMASI SOĞUMAKTIR (f=44). Bu alt eğretilmeler, hem fiziksel uzaklık hem de duygusal mesafe kavramlarının, sıcaklığın düşmesi ile eğretilmeli olarak kavramlaştırıldığını ortaya koymaktadır. Dolayısıyla, *soğu-* eylemi Türkçede yalnızca fiziksel bir değişim değil, aynı zamanda sosyal ve duyuşsal düzeydeki etkileşimlerin zayıflamasını ifade eden bir eğretilmeli yapı olarak işlev görmektedir.

BİR ŞEYDEN UZAKLAŞMAK SOĞUMAKTIR bir konu, durum, nesne ya da yiyecek gibi kavramlardan duygusal açıdan uzaklaşma sahnelerini içermektedir. Duygusal mesafe *soğu-* eylemi aracılığıyla sıcaklık bağlamında kavramlaştırılmaktadır. Söz konusu kurulumla ilişkili bağımlı dizinler aşağıda yer almaktadır.

(216) Siz insanı dinden *soğutursunuz* ve şeytan sizden daha masum! [W-UH32D1B-2573-1985]

(217) ...canlarım merhaba, yağsız peynir yedim ya akşam inanın peynirden *soğudum* :(([W-VI44F1D-4747-1477]

(218) Hele bu son Panama ve Irak savaşlarından sonra iyice *soğudum* Amerika'dan. [W-VH20C4A-4854-2448]

TT (216-218)'de olduğu gibi bireyin bir konu, durum ya da yiyecek gibi kavramlardan uzaklaşmasında tiksirmek, öfke, hayal kırıklığı, bıkkınlık, ilgisizlik ve güven kaybı gibi olumsuz hisler yaşaması etkili olmaktadır. Söz konusu hisler

örneklerde doğrudan verilmese de *soğu-* eylemiyle olumsuz hisler kodlanmaktadır. Bu eğretilme, bireyin nesne/kavramlarla kurduğu duygusal bağın sıcaklıkla ilişkili olduğunu ve bu bağ azaldığında ise soğuklukla temsil edildiğini göstermektedir.

BİR KİŞİDEN UZAKLAŞMAK SOĞUMAKTIR bir kişiye yönelik duyguların sona erdiği ya da azaldığı sahneleri içermektedir. Soyut bir süreç olan duygusal mesafe, daha somut bir fiziksel deneyim olan soğukluk aracılığıyla kavramlaştırılır. İlgili bağımlı dizinler aşağıda yer almaktadır.

(219) Çok *soğudum* Nick'ten... [W-DA16B2A-1719-2411]

(220) Zeynep Fahri'den *soğumuştur* bir kere, aradan bir ay geçmesine rağmen Fahri'nin birlikte olma tekliflerine sürekli karşı çıkar. [W-RA16B4A-1074-876]

(221) Politika basit insanların eline düşünce onları eleştirmiş ve halkı politikacıdan *soğutmayı* yeğlemiştir. [W-LE09C4A-0465-1892]

Son olarak DUYGUSAL ETKİNİN AZALMASI SOĞUMAKTIR bir duygunun hissedilme yoğunluğunun azalmasıyla ilişkili bir kurulumdur. Bu yapıda soyut ve içsel bir süreç olan duygusal etkinin azalması, daha somut bir fiziksel deneyim olan soğuma kavramı aracılığıyla kavramlaştırılmaktadır. *Soğu-* eylemi, söz konusu duygunun başlangıçta yüksek olan etkisinin zamanla azaldığını ve birey üzerindeki etkisinin zayıfladığını kodlamaktadır.

(222) İbrahim'in öfkesi *soğuyordu*. [W-QA16B3A-1131-882]

(223) Sonra nefret *soğumuş* olur ve unutulmuş gibi görünür. [W-JI09C0A-0275-952]

(224) *Soğuyor* acılar bile... [W-FA15B1A-1748-1684]

Bu örneklerde, öfke, nefret ve acı gibi güçlü duyguların geçici doğası, yoğunluk kaybı ve zamanla sönümlenme eğilimi, *soğu-* eylemi aracılığıyla kavramlaştırılmaktadır.

5.1.5.4 Ağrı Duyusuna İlişkin Kavramsal Eğretilme Görünümleri: Acı-

Deri duyusu altında değerlendirilen ağrı duyusuyla ilişkili olarak *acı-* eylemi incelendiğinde, TUD 3.0 veritabanından elde edilen 1000 bağımlı dizinin 653'ünde bir kavramsal eğretilme tespit edilmiştir. Bu dizinlerin %23,2'si öntür uzanım

kapsamında yer almakta ve fiziksel düzlemde bireyin beden bölümlerinde hissettiği yoğun, rahatsız edici ve genellikle zarar verici bir uyarımın ifade edildiği sahneleri içermektedir. İlgili bağımlı dizinler aşağıda yer almaktadır.

(225) Sakalları yanağımı *acıtmıyor* hiç. [W-PG37E1B-2923-1681]

(226) Demir çivilerin girdiği noktalar *acıyor*, *acıyor*, öyle bir noktaya geliyor ki çığlık atmak istiyor, yine de atamaz. [W-QA16B2A-0066-513]

(227) Bırak kolumu, çok *acıyor!* [W-RA16B4A-0901-726]

Acı- eylemiyle ilişkili olarak tespit edilen OLUMSUZ HİSSETMEK ACIMAKTIR (f=653) bireyin hem kendisine hem de başkalarına yönelik acıma duygusunu hissettiği sahneleri içermektedir. Bu duygusal deneyim çoğu zaman yalnızca acımayla sınırlı kalmamakta; bağlamla birlikte üzüntü ve merhamet gibi diğer duygularla da iç içe geçmektedir. Dolayısıyla, *acı-* eylemi, yalnızca bir değerlendirme değil aynı zamanda bir duyuşsal tepkidir. İlgili bağımlı dizinler aşağıda yer almaktadır.

(228) "En çok çocuklara *acıyorum*," diyorum. [W-NA16B1A-1736-2040]

(229) Kendi kendime *acıyordum*. [W-HA16B4A-1363-311]

(230) En çok oğullarıma ve muhtemel damadıma *acıyorum* aslında. [W-RI22C0A-0212-1997]

Buna ek olarak söz konusu kavramsal eğretilerede acıma duygusuyla ilişkili özel bir kullanım tespit edilmiştir. Bu bağlamda *acı-* eylemi, bir şeyin maddi ya da manevi değerinin farkında olmak ve ona zarar vermekten rahatsızlık duymak anlamında kullanılır. İlgili bağımlı dizinler aşağıda yer almaktadır.

(231) Ama verdiğim paraya *acıdım!* 2012 yılında bu kadar kötü giyinen bi karakter yaratmak gerçekten çok zor bi iş. [W-YI45F1C-5071-2016]

(232) Paraya hiç *acımaz*. [W-QI09C2A-0631-1847]

OLUMSUZ HİSSETMEK ACIMAKTIR kavramsal eğretilemesinin bir alt görünümü olarak değerlendirilen DUYGUSAL ACI FİZİKSEL ACIDIR (f= 139) fiziksel düzlemde

deneyimlenen acının, duyuşsal düzlemde içsel bir sızı ya da kırılma olarak kavramlaştırıldığı sahneleri içermektedir. Acıma ya da incinme gibi duygular, doğrudan bedenle ilişkilendirilmekte; bu ilişki özellikle beden bölümlerinden kalp, yürek ve iç organlar aracılığıyla dilde somutlaştırılmaktadır. Söz konusu yapı, fiziksel acının duyuşsal izlerini koruyarak duyuşsal deneyimlere aktarılmasıyla ortaya çıkmakta; bu da bedensel deneyimin duyuşsal dünyada bir model işlevi gördüğünü göstermektedir. Söz konusu eğretilmeli görünümde sıkça *içi acı-*, *yüreği acı-*, *kalbi acı-* gibi dilsel birliktelikler tespit edilmiştir. Aşağıda yer alan örnek dizinler bu kullanımları yansıtmaktadır.

(233) Vurulmuşum gibi *acıyor* içim. [W-DA16B4A-0088-1438]

(234) Sevgi, alınıp verilemez olduğunda, değiş tokuş edilemediğinde *yüreği acıtır*. [W-TE36E1B-3355-25]

(235) En son gelen itfaiye de kül olmuş enkazın üzerine suyunu sıkıp boca edince, küllerden yükselen ıslak dumanlar, ağır bir nem kokusu oradakilerin burunlarını sızlatırken vicdanları da *acıtıyordu*. [W-VA16B1A-2632-17859]

Acı- eylemi, ağrı duyusu kapsamında incelendiğinde sadece fiziksel düzlemde değil, duyuşsal düzlemde de yoğun bir kavramsal uzanım sergilemektedir. Fiziksel düzlemde acı, bireyin bedeninde hissettiği yoğun ve rahatsız edici bir uyarım olarak somutlanmakta; duygusal düzlemde ise OLUMSUZ HİSSETMEK ACIMAKTIR aracılığıyla içselleştirilmiş bir duyuşsal tepki olarak ifade edilmekte; bu yapının alt bir görünümü olarak değerlendirilen DUYGUSAL ACI FİZİKSEL ACIDIR aracılığıyla, fiziksel acının içsel kırılmalarla özdeşleştirilmesini mümkün kılmaktadır. *Acı-* eylemine ilişkin bir diğer dikkat çekici kullanım ise değer ve kıymet bilme bağlamında ortaya çıkmakta; *verdiğim paraya acı-* gibi örneklerde olduğu gibi, zarar görmekten kaynaklanan bir pişmanlık ya da koruma duygusunu yansıtmaktadır. Dolayısıyla, *acı-* eylemi hem fiziksel bir uyarım, hem duygusal bir yaralanma, hem de toplumsal-maddi değerlerle ilişkili bir kaygı biçiminde çok katmanlı bir eğretilmeli yapıya sahiptir.

5.1.5.5 Ağrı Duyusuna İlişkin Kavramsal Eğretilme Görünümleri: Ağrı-

Deri duyusu altında yer alan ağrı duyusuyla ilişkili *ağrı-* eylemi incelendiğinde TUD 3.0 veritabanından elde edilen 1000 bağımlı dizinin 156'sında 2

farklı kavramsal eğretilenme tespit edilmiştir. İncelenen dizinlerde öntür uzanım oranı toplam verinin %80,3'ünü oluşturmaktadır. Öntür uzanım, fiziksel düzlemde gerçekleşen, bedenin belirli bir bölgesinde duyulan rahatsız edici bir uyarımı içeren sahnelerden oluşmaktadır. İlgili bağımlı dizinler aşağıda yer almaktadır.

(236) Of! kolum ağrıdı kolum *ağrıyor*. [S-BEABXJ-0076-88]

(237) Şimdi belki bel rahatladı, ayaklar *ağrıyor*. [S-ADABDp-0432-44]

(238) Ama başım *ağrıyor*, kolum zonkluyordu. [W-PA16B4A-0591-211]

Bağımlı dizinler, sıklık temelli analiz edildiğinde söz konusu eylemde SORUN YARATMAK AĞRIDIR (f=142) *ağrı*- eylemiyle ilişkili sıklık oranı en yüksek olan kavramsal eğretilenme olarak yer almaktadır. Bu eğretilenme, genellikle sosyo-politik ve yapısal sorunların temsil edildiği sahnelerde ortaya çıkmakta; bireysel düzlemin ötesinde toplumsal, yönetsel ve diplomatik düzeydeki soyut sorunların, beden aracılığıyla kavramlaştırılmasını sağlamaktadır. Bu tür kullanımlarda *ağrı*, karmaşık, uzun vadeli ve çözümü zor problemleri simgeleyen bir araç işlevi görmektedir. İlişkili bağımlı dizinler aşağıda yer almaktadır.

(239) Hükümeti uyarıyoruz; lütfen, Meclisten yetki almadan bu yola kalkışmayın, bu yola girmeyin; ileride başınız çok *ağrır*. [S-ACABQq-0423-67]

(240) 19 Aralık'ta bu konularda yeterli netlik sağlanmadan anlaşmanın imzalanması halinde, gelecekte Türkiye'nin dış politikada başı oldukça *ağrıtacak* gibi. [W-GE39E1B-2835-653]

(241) Siyasi olarak karnı *ağrıyor*. [W-DI09C1A-0895-152]

TT (239-241)'de yer aldığı gibi, söz konusu kavramsal eğretilenme de genellikle beden bölümlerinden *baş/kafa* üzerinden kavramlaştırma sağlanmaktadır. Bu kullanım, sıklıkla düzdeğişmece yönelimli bir yapıya dayanır çünkü bedenin bir parçası, bir bütünün temsilcisi olarak kullanılır.

İLETİŞİMSEL YÜK AĞRIMAKTIR (f=26), SORUN YARATMAK AĞRIDIR eğretilenmesinin bir alt görünümü olarak değerlendirilmektedir. Söz konusu kavramsal eğretilenme, bireysel düzlemde yaşanan rahatsızlık, bıkkınlık, zihinsel ve

sosyal yük sahnelerini içermektedir. SORUN YARATMAK AĞRIDIR eğretilmesinin daha sınırlı bir biçimini oluşturan bu yapı, bireyin maruz kaldığı iletişimsel rahatsızlık durumlarını kodlamaktadır. İlişkili bağımlı dizinler aşağıda yer almaktadır.

(242) Örneklerle yeterince başınızı *ağrıttım*; sadede geleyim. [W-GA16B3A-0374-681]

(243) Biliyorum, başınızı *ağrıttım* ama, bunca yıllık dertlerimi dökmek için bu satırlar çok az bile. [W-MI37E1B-3057-683]

(244) Neyse, güya kısa konuşacaktım, dilerim başınızı *ağrıtmamışım*dır. [W-NA16B1A-0322-733]

İlgili bağımlı dizinlerde görüldüğü gibi, *ağrı*- eylemi *baş/kafa* beden bölümü aracılığıyla kavramlaştırılmaktadır. Ancak burada ağrı fiziksel bir uyarım değil, sosyal ve iletişimsel düzeyde bireyler arası etkileşimden kaynaklanan bir rahatsızlık hissi olarak kavranmaktadır. Bireyin karşısındaki kişiyi konuşarak, derdini anlatarak ya da duygusal yük yükleyerek rahatsız etmesi, fiziksel bir baş ağrısı şeklinde kavramlaştırılmaktadır. Bu yapı aynı zamanda parça-bütün ilişkisi temelinde şekillenmektedir. Kişinin yaşadığı sosyal rahatsızlık, bedeninin bir parçası olan *baş* üzerinden ifade edilmekte; böylece bireyin genel durumuna dair bir gösterge sunulmaktadır.

OLUMSUZ HİSSETMEK AĞRIMAKTIR (f=14) *ağrı*- eylemiyle ilişkili tespit edilen son kavramsal eğretilmedir. Söz konusu yapı, içsel, duygusal ve varoluşsal düzlemde deneyimlenen ağrıyı içeren sahnelerden oluşmaktadır. Üzüntü, keder, kırgınlık ve iç sıkıntısı gibi yoğun duygusal hallerin bedensel bir deneyim olan ağrı aracılığıyla kavramlaştırıldığını göstermektedir. Bu bağlamda, ağrı, burada somut bir dış uyarının değil, içsel bir durumun eğretilmeli ifadesidir. İlgili bağımlı dizin örnekleri aşağıda sunulmaktadır.

(245) Yüreğim *ağrıyor* ama inatla bütün fotoğraflara tek tek bakıyorum. [W-OH32D1B-2567-351]

(246) Resmen üzüldüm, kalbim *ağrıdı*, içim sıkıştı... [W-TE36E1B-3355-1232]

(247) Aşk işte böyle anlarda ona tapınmamı istediği için kalbimi *ağrıtıyor* sonrada başkalarını görmemem için gözlerimi kör ediyordu. [W-TA16B2A-0694-763]

Örneklere görüldüğü gibi, söz konusu kavramsal eğretilime *kalp ağrı-* ve *yürek ağrı-* gibi dilsel birlikteliklerle oluşmaktadır. Kişisel acı ve duygusal yük ağrı aracılığıyla duygusal bir düzlemde kavramlaştırılmaktadır. Bu yapı, *acı-* eylemiyle ilişkili eğretilmeli uzanımlarla benzerlik göstermekte; özellikle duyguların fiziksel süreçlerle anlamlandırıldığı örüntüler içinde değerlendirilmektedir.

Fiziksel düzlemde ağrı, bedenin belirli bölgelerinde hissedilen rahatsız edici bir uyarım olarak kavranması nedeniyle duyusal deneyime dayalıdır. Bununla birlikte, *ağrı-* eylemi eğretilmeli bağlamlarda soyut ve karmaşık yapılarla ilişkilendirilmiş, bireysel ve toplumsal düzlemlerde somutlaştırılmıştır. Böylece ağrı, hem bireyin bedensel sınırları içinde hem de toplumsal yapı içinde işlemektedir.

5.1.5.6 Ağrı Duyusuna İlişkin Kavramsal Eğretilime Görünümleri: Sızla-

Deri duyusu altında yer alan ağrı duyusuyla ilişkili *ağrı-* eylemi incelendiğinde TUD 3.0 veritabanından elde edilen 1000 bağımlı dizinin 401'inde 2 farklı kavramsal eğretilime tespit edilmiştir. İncelenen dizinlerde öntür uzanım oranı toplam verinin %20,5'ini oluşturmaktadır. Öntür uzanım, fiziksel düzlemde gerçekleşen, bedenin belirli bir bölgesinde duyulan rahatsız edici bir uyarımı içeren sahnelerden oluşmaktadır. İlgili bağımlı dizinler aşağıda yer almaktadır.

(248) Alnımı çarptığım yer *sızlıyordu*. [W-HA16B4A-0310-38]

(249) Dişleri *sızladı*. [W-UA16B2A-1041-1077]

(250) Fakat ayaklarım *sızlıyor*. [W-IA16B1A-2671-125]

Bağımlı dizinler, sıklık temelli analiz edildiğinde söz konusu eylemde HİSSETMEK SIZLAMAKTIR (f=365) *sızla-* eylemiyle ilişkili sıklık oranı en yüksek olan kavramsal eğretilime olarak yer almaktadır. Bu eğretilime, ağrı duyusunun duyusal düzlemde, beden bölümleri aracılığıyla kavramlaştığı sahnelerde ortaya çıkmaktadır. Söz konusu kurulumda, bireyin bedeninde hissettiği rahatsız edici uyarım, yalnızca fiziksel bir deneyim değil; aynı zamanda duygusal ya da içsel durumların da temsilcisidir. *Sızla-* eylemi bu bağlamda, genellikle içsel sıkıntı, kırılabilirlik ve

duygusal incinmeyle ilişkilendirilmektedir. Buna ek olarak, *acı-* ve *ağrı-* eylemlerinde olduğu gibi *ağrı* duyusu *sızla-* eyleminde de olumsuz duygularla ilişkilendirilmektedir. İlgili bağımlı dizinlere ait örnekler aşağıda yer almaktadır.

(251) Kendi şarkılarımı ise hiç dinlemem, yüreğim *sızlar* da kaldıramaz. [W-NG37C0A-0192-538]

(252) Zavallı anneannem, kim bilir nasıl *sızlıyordur* içi... [W-SA16B2A-0311-7]

(253) Hatırladıkça ciğerim *sızlıyor*, yüreğim yanıyor. [W-IA14B1A-1620-146]

DEĞERE AYKIRI DAVRANIŞ KEMİKLERİ SIZLATIR (f=36) kültürel düzlemde yapılandırılmış bir eğretilmeli görünüm olarak değerlendirilmektedir. Bir kişinin manevi değerleriyle, idealleriyle, ilkeleriyle ya da hatırasıyla çelişkili bir durum karşısında duyulan tepkisel rahatsızlığı içeren sahnelerde tespit edilmektedir. Söz konusu kullanımlarda eylemin öznesi her ne kadar ölü bir kişi olsa da, bu kişi bedeninin geride kalan parçası olan kemikler üzerinden temsil edilmekte; dolayısıyla eğretilme, beden bölümleri aracılığıyla somutlaştırılmaktadır. Kemikler, yalnızca biyolojik bir kalıntı olarak değil; aynı zamanda düzdeğişmeceli bir ilişki yoluyla bireyin temsil ettiği anı, ilke ya da dünya görüşünün sembolü olarak değerlendirilir. Bu bağlamda, *sızla-* eylemi fiziksel bir acıyı değil, değerlere aykırı bir davranışın yol açtığı kültürel bir rahatsızlığı ifade eden bir anlam kurulumuna işaret etmektedir. İlgili bağımlı dizinler aşağıda yer almaktadır.

(254) Satılacak bir şey kalmayınca ne yapacak? Adamcağızın kemikleri *sızlıyordur* mezarda." [W-SA16B2A-0311-8]

(255) Halterin saygın başkanı rahmetli Arif Nusret Say'ın kemikleri *sızlıyor* mudur bilmem. [W-QI31D1B-2343-131]

(256) Ancak son zamanlarda göze çarpan gelişmeler, Şubat'ta ölen Friedan'ın kemiklerini *sızlatacak* nitelikte. [W-SI27D1B-2465-480]

Sonuç olarak fiziksel düzlemde *sızla-* eylemi, bedenin belirli bölgelerinde hissedilen hafif ve sürekli bir ağrıyı ifade etmektedir. Ancak eğretilmeli

kullanımlarda bu eylem, yalnızca bedensel bir uyarım değil; aynı zamanda bireyin içsel dünyasında yaşadığı duygusal incinme, kırılabilirlik ve içsel sıkıntıyı da temsil eden bir yapıya sahiptir.

Deri duyusu kapsamında incelenen dokunma, termal ve ağrı duyuları, hem fiziksel hem de eğretilmeli düzlemde incelenmiş; her bir duyu, özgül eylemler aracılığıyla farklı tematik sahneler içermektedir. İncelenen toplam 6 eylem (*dokun-*, *ısın-*, *soğ-u-*, *acı-*, *ağrı-*, *sızla-*) üzerinden yapılan çözümlemede, en fazla kavramsal eğretilmenin *dokun-* eylemiyle ilişkili olduğu gözlenmiştir. Öntür uzanım oranı açısından ise en yüksek oran %80,3 ile *ağrı-* eyleminde, en düşük oran ise %20,5 ile *sızla-* eyleminde tespit edilmiştir. Bu dağılım, ağrı duyusunun fiziksel düzlemde daha sık kodlandığını; buna karşın, *sızla-* eylemiyle ise daha içsel odaklı eğretilmeli sahnelerde yaygın biçimde yer aldığını göstermektedir. Benzer biçimde, termal duyu kapsamında incelenen *ısın-* ve *soğ-u-* eylemleri, bedensel deneyimlerden türeyerek duygusal yakınlık ve uzaklık kavramlarıyla eğretilmeli eşleşmeler kurmuş; *ısın-* eyleminde daha çok olumlu duygular, *soğ-u-* eyleminde ise uzaklaşma ve olumsuzluk içeren sahneler kodlanmıştır.

5.2 Beş Temel Duyu Dışında Yer Alan Duyuların Kavramsal Yapılanması

5 temel duyunun ötesinde yer alan içsel duyular ile vücut pozisyonu duyusu (kinestetik ve denge duyusu) da Türkçede kavramsal eğretilmeler aracılığıyla soyut alanların yapılandırılmasında önemli rol oynamaktadır. Bu duyulara ilişkin *acı-k-*, *doy-*, *dur-*, *düş-* gibi eylemler, yalnızca fiziksel ya da bedensel bir deneyimi değil, aynı zamanda duygusal ihtiyaçlar, psikolojik durumlar, sosyal kopuşlar, güç ilişkileri ve bilişsel süreçler gibi soyut hedef alanları temsil eden eğretilmeli yapılarla ortaya çıkmaktadır. Örneğin, *düş-* eylemi güç kaybı ya da duygusal çöküşü, *doy-* eylemi içsel tatmin ya da arzunun sona ermesini, *soğ-u-* eylemi ise duygusal uzaklaşmayı eğretilmeli olarak ifade etmektedir. Bu bağlamda, 5 temel duyu dışında kalan bu duyular da, Türkçede bedensel deneyime dayalı soyut kavramların kavramlaştırılmasında güçlü ve üretken kaynak alanlar sunmaktadır. Araştırma

bulguları, klasik duyuusal sınıflandırmaların ötesine geçerek, beden-zihin etkileşimini daha kapsamlı biçimde değerlendirme gerekliliğini ortaya koymaktadır.

5.2.1 Vücut Pozisyonu Duyusuna İlişkin Kavramsal Eğretileme Görünümleri

Vücut pozisyonu duyusu; kinestetik ve denge duyularını içermektedir. Bu bağlamda, kinestetik duyu kapsamında *dur-*; denge duyusu kapsamında *düş-* eylemleri incelenmiştir. Çizelge 5.14'te söz konusu duyuya ilişkin incelenen eylemlerde tespit edilen kavramsal eğretilmeler yer almaktadır.

Çizelge 5.14 Vücut pozisyonu duyusuyla ilişkili kavramsal eğretilmeler.

Kinestetik Duyu	Dur-	BİR KONUYA ÖNEM VERMEK DURMAKTIR (102), POZİSYON ALMAK DURMAKTIR (64), GÖRÜNMEK DURMAKTIR (55), VAR OLMAK DURMAKTIR (46), NESNELERİN VARLIĞI DURMAKTIR (45), KONUMLANMAK DURMAKTIR (28), EYLEMSİZ KALMAK DURMAKTIR (16), KESİNTİYE UĞRAMAK DURMAKTIR (15), İŞLEVSİZ OLMAK DURMAKTIR (5).
Denge Duyusu	Düş-	AZALMAK DÜŞMEKTİR (241), BİR DURUMUN İÇİNDE OLMAK DÜŞMEKTİR (81), DAĞILIM DÜŞMEKTİR (77), OLUMSUZ HİSSETMEK DÜŞMEKTİR (61), GÜCÜ YİTİRMEK DÜŞMEKTİR (23), SEYAHAT DÜŞMEKTİR (22).

Çizelge 5.14'te görüldüğü gibi vücut pozisyonu duyusu bağlamında incelenen kinestetik duyuda 9 farklı kavramsal eğretileme tespit edilmiştir. Denge duyusunda ise 6 farklı kavramsal eğretileme saptanmıştır.

5.2.1.1 Kinestetik Duyuya İlişkin Kavramsal Eğretileme Görünümleri: Dur-

Vücut pozisyonu duyusu kapsamında değerlendirilen denge duyusuyla ilişkili *düş-* eylemi incelendiğinde, TUD 3.0 veritabanından elde edilen 1000 bağımlı dizinin 334'ünde 9 farklı kavramsal eğretileme tespit edilmiştir. İncelenen dizinlerde öntür uzanım oranı toplam verinin %15,7'sini oluşturmaktadır. Öntür uzanım, pozisyon eylemlerinin incelendiği Lemmens (2002) ve Lemmens ve Perrez'in (2010) çalışmaları doğrultusunda belirlenmiştir. İnsan ya da hayvanın dikey pozisyonda bulunduğu bir başka deyişle dikey yönelimin öncelendiği sahneler öntür uzanım bağlamında değerlendirilmiştir. Öntür uzanımın tespit edildiği bağımlı dizinler aşağıda yer almaktadır.

(257) Ayakta *duramıyordu* Şirin. [W-KE09C2A-0307-2248]

(258) Bim'e gittim, *durdum*, kapalı. [S-BEABXF-0079-717]

(259) Nurettin, yüzünde bir karış sakal ve perişan bir şekilde karşımda *duruyordu*. [W-NI09C2A-0612-2440]

BİR KONUYA ÖNEM VERMEK DURMAKTIR (f=102) *dur-* eylemi aracılığıyla bir konunun önemine dikkat çekilen sahneleri içermektedir. Bir konuya önem verilmesi veya bir konuya odaklanılması gibi soyut bir bilişsel eylem, fiziksel olarak durmayla ilişkilendirilmektedir. Konunun üzerinde durmak, bir cismin fiziksel olarak sabitlenmesi gibi zihinsel dikkatin bir noktaya sabitlenmesidir. Bir başka deyişle, fiziksel sabitlik zihinsel odaklanma ile eşleşmektedir. İlgili bağımlı dizinler aşağıda yer almaktadır.

(260) Temelde belirli gereksinimleri ve belirli bir geliri olan insanın, belirli zevkleri ve belirli ürün fiyatları çerçevesinde, parasını nasıl kullandığı üzerinde *durur*. [W-QD03A3A-0446-1528]

(261) Romancının bugünkü misyonu üzerinde *duruyoruz*. [W-OG13C3A-0350-885]

(262) Bu felsefe profesörü derslerinde, yazılarında ve kitaplarında aydınlanma felsefesini başa alıyor, önemi üzerinde özellikle ve ısrarla *duruyordu*. [W-RG24D1B-2290-1677]

POZİSYON ALMAK DURMAKTIR (f=64) bireyin bir konuya ya da duruma yönelik düşünsel tavır alışın ve bu tavrı uzamsal konum alma biçiminde kavramlaştırılmasıdır. Eğretileninin temelinde, konuların nesne olarak kavramlaştırılması ve bireyin, konulara göre konumlandırılması yer almaktadır. Bu yapıda, bir konuyu desteklemek; o konunun yanında, yakınında ya da aynı hizasında durmak biçiminde sahnelenirken, muhalif bir tavır almak ise konunun karşısında durmak biçiminde yer almaktadır. Böylece, düşünsel yönelimler, fiziksel duruş ve mekansal pozisyonlar aracılığıyla anlamlandırılmaktadır. Bu uzanım, hem kinestetik duyuya hem de uzamsal şemalara dayalı olarak kavramlaştırmanın bedensel deneyimlerle temellendiğini göstermektedir. İlgili bağımlı dizinler aşağıda yer almaktadır.

(263) Hans, L-4'tekilerin uzaya yayılmak istemelerine ne hakla karşı *durabiliriz*, dedi. [W-QA16B2A-3350-144]

(264) Hapishanelere yönelik gerçekleştirmekte olduğumuz proje kapsamında son beş yıldır ortaya çıkan şiir ve öyküler önceki dönemlere nazaran daha nitelikli ve edebi metinlere daha yakın *duruyorlar*. [W-SH39C0A-0142-1945]

(265) Yan yana omuz omuza durduğu zaman inanılmaz yol katedecek insanlar ayrı ayrı *dururlar*. [S-AEABUZ-0022-298]

GÖRÜNMEK DURMAKTIR (f=55) görsel algının duruş pozisyonu üzerinden kavramlaştırıldığı sahneleri içermektedir. Fiziksel görünüm, nesnenin ya da bedeninin durma biçimiyle eşleştirilmektedir. İlgili bağımlı dizinler aşağıda yer almaktadır.

(266) Evet ya ve güzel bi çanta bence gayet de orijinal *duruyor*. [S-BEABXw-0391-185]

(267) Emel bu tişört bol *durmuyor* demi? [S-BEABXO-0074-458]

(268) Sen orantılı duruyosun o orantsız *duruyo*. [S-BEABXJ-0076-11]

VAR OLMAK DURMAKTIR (f=46) bir kişiyi ya da nesneyi varlığını öne çıkararak ileri süren sahneleri içermektedir. *Dur-* eylemi hareketsizlik ya da dikey bir uzanımdan ziyade varlığın sürdürülmesini kodlamaktadır. Bir başka deyişle, var olma durumu fiziksel konumda bulunmakla eşleştirilmektedir. İlgili bağımlı dizinler aşağıda yer almaktadır.

(269) Hem Sadrazam ne güne *duruyordu*. [W-LA16B3A-1947-1747]

(270) Tophane'deki ev şu anda hâlâ *duruyor*. [W-SG43C2A-1808-2343]

(271) (Sağ kaşının üzerindeki eski bir yara izini göstererek) İzi hâlâ *duruyor*. [W-GE39C0A-0208-812]

NESNELERİN VARLIĞI DURMAKTIR (f=45) hem öntür uzanımının etkisini hem de kavramsal eğretilmeli dönüşümün izlerini taşıdığı için ara kesitte konumlanmaktadır. Bir nesnenin bir yerde konumlandırılırken *dur-* eylemiyle

kavramlaştırılması, bir insanın ayakları üzerindeki öntürsel görüntüsünün bir uzantısıdır.

(272) Beklediğim an gelmişti; işte çalmam gereken kutsal meyve orada *duruyordu*. [W-UD03A1A-0902-817]

(273) Hepsinin cübbesi, putu ve beyaz başlığı, smokinleri, askıları ve önlükleri ile aynı dolapta *durur*. [W-IE39C2A-0676-608]

(274) Bu dinin özünde tüm canlılara sevgi yatar, Zen tapınağının kapısında iri bir çan *durur*. [W-EI37C2A-0681-346]

KONUMLANMAK DURMAKTIR (f=28) hem öntür uzanımın etkisini hem de kavramsal eğretilmeli dönüşümün izlerini taşımakla birlikte, her iki alan arasında bir ara kesitte konumlanmaktadır. Varlığın belirli bir konumda sabitlenmiş şekilde varlığını sürdürmesi, öntür düzeyinde ele alınabilir ancak *dur-*, burada sadece fiziksel değil, aynı zamanda bilişsel ya da duygusal bir konumda bulunma durumudur. Bir başka deyişle, kavramsal düzeyde bir yerde bulunma, katlanma ya da kararlılık gibi soyut uzanımları içermesi sebebiyle ara kesitte yer almaktadır.

(275) Evde *duramadığım* için dışarıdayım. [W-TA16B0A-0145-1928]

(276) "Artık daha fazla dayanamam susuzluğa, burada bir gün daha *durmayacağım*," diyerek baş kaldırmıştı. [W-NA16B3A-0661-197]

(277) Yarım saatte evde *durmuştur*. [S-BEABXn-0412-476]

EYLEMSİZ KALMAK DURMAKTIR (f=16) hem öntür uzanımın hem de kavramsal eğretilmeli dönüşümün etkisini taşıması nedeniyle ara kesitte konumlanmaktadır. Öntür uzanımla ilişkili olarak bireylerin pozisyonunu, eğretilmeli dönüşüm olarak ise devinimselliği içermektedir. Dolayısıyla söz konusu eğretilme, bir bireyin bir duruma tepki vermemesi, eylem başlatmaması ya da harekete geçmemesini kodlamaktadır. İlgili bağımlı dizinler aşağıda yer almaktadır.

(278) Hadi kalkın, daha ne *duruyorsunuz?*" [W-SA16B2A-0311-1900]

(279) Sizleri böyle görünce *duramıyorum*, başlıyorum şarkılar söylemeye. [W-VA14B1A-1601-1986]

(280) ...Temizleyin ortalığı, ne *duruyorsunuz?* [W-EA14B1A-1616-925]

KESİNTİYE UĞRAMAK DURMAKTIR (f=15) bir sürecin devamlılığının kesintiye uğradığı sahneleri içermektedir. İlgili bağımlı dizinler aşağıda yer almaktadır.

(281) Bu çatışmalar ancak karşı tarafın da Müslümanlıklarını ilan etmeleriyle *durabildi.* [W-JE05A4A-2611-765]

(282) Kapıya çıkınca itişip kakışmalar *durdu.* [W-OI22E1B-2908-1414]

(283) Antrenman maçı *durmuş*, takımdaki herkes Joe Louis'e bıyık altından gülüyordu. [W-OA16B3A-0109-602]

İŞLEVSİZ OLMAK DURMAKTIR (f=5) bedenle ilişkili bir bölümün ya da zihinsel işlevlerin çalışmadığı sahneleri içermektedir. *Dur-* eylemi ile fiziksel devinimin kesilmesinden ziyade, bir sistemin doğal işleyişini sürdürmemesi uzanımı mevcuttur. Söz konusu kurulumun gözlemlendiği bağımlı dizinler aşağıda yer almaktadır.

(284) Kafası *durmuştu*, hiçbir şey düşünemiyordu. [W-KA16B3A-0636-865]

(285) Aklım *duruyor.* [W-DA16B2A-0111-107]

(286) Tek kişilik hücrelerinde ciğerleri iltihaplanmış, kalp damarları tıkalı, sindirim sistemi çalışmayan, böbrekleri de durma aşamasına gelmiş mahkûmun doktor raporlarıyla kimse ilgilenmemiş. [W-RA16B0A-0151-1503]

Söz konusu eğretilenlikle ilişkili olarak BEDEN MAKİNESİ kavramsal eğretilmesi, bedenin bir mekanik sistem ya da işleyen bir makine şeklinde kavramlaştırılmasını sağlamaktadır. Bu yapıdan hareketle makinenin bir parçasının aksaması gibi bedenin bir bölümü durabilir.

İncelemenin sonucunda *dur-* eylemi aracılığıyla zihinsel odaklanma, düşünsel konum alma ve görünüşü sahneleme gibi soyut işlevlerin kavramlaştırıldığı görülmektedir. Ayrıca, eylemde hem varlığın sürdürülmesi hem de nesnelerin varlığının uzamsal olarak sabitlenmesi gibi varlık eğretilmeleriyle örtüşen sahneler de tespit edilmiştir. Bazı eğretilmeler hem öntür uzanımın hem de eğretilmeli dönüşümün izlerini taşıyarak ara kesit yapılar oluşturmaktadır. Sonuç olarak, *dur-*

eylemi hem fiziksel hem de soyut anlam katmanlarında çeşitli bir eğretilmeli dağılım göstermektedir.

Çizelge 5.15 Dur- eylemiyle oluşan eğretilmelerin süreçler temelinde sınıflandırılması.

Süreçler	Kavramsal Eğretilmeler
Bilişsel Süreçler	BİR KONUYA ÖNEM VERMEK DURMAKTIR, POZİSYON ALMAK DURMAKTIR, İŞLEVSİZ OLMAK DURMAKTIR.
Devinimsel Süreçler	EYLEMSİZ KALMAK DURMAKTIR, KESİNTİYE UĞRAMAK DURMAKTIR
Fiziksel Süreç	GÖRÜNMEK DURMAKTIR, VAR OLMAK DURMAKTIR, NESNELERİN VARLIĞI DURMAKTIR, KONUMLANMAK DURMAKTIR

Dur- eylemine ilişkin kavramsal eğretilmeler süreç temelli incelendiğinde bilişsel, devinimsel ve fiziksel süreçler bağlamında ele alınmıştır. *Bilişsel süreçler* kapsamında incelenen eğretilmeler, zihinsel odaklanma, düşünsel konum alma ve bilişsel işlevsizlik gibi durumları içermektedir. *Devinimsel süreçler* içinde değerlendirilen eğretilmeler, fiziksel hareketin sona ermesi veya eylemselliğin kesintiye uğraması biçiminde yapılandırılmaktadır. *Fiziksel süreçler* bağlamında ele alınan eğretilmeler, uzamsal ve bedensel temsiller aracılığıyla kavramlaştırılmaktadır.

5.2.1.2 Denge Duyusuna İlişkin Kavramsal Eğretilme Görünümleri:

Düş-

Vücut pozisyonu duyusu kapsamında değerlendirilen denge duyusuyla ilişkili *düş-* eylemi incelendiğinde, TUD 3.0 veritabanından elde edilen 1000 bağımlı dizinin 506'sında 6 farklı kavramsal eğretilme tespit edilmiştir. İncelenen dizinlerde öntür uzanım oranı toplam verinin %19,5'ini oluşturmaktadır. Öntür uzanım, fiziksel düzlemde gerçekleşen, bir kişinin ya da nesnenin yer çekiminin etkisiyle uzamsal olarak yukarıdan aşağıya doğru gerçekleşen konum değişimini kodlayan sahneleri kapsamaktadır. İlgili bağımlı dizinler aşağıda yer almaktadır.

(287) Elindeki cüzdan yere *düşmüş* içindekiler etrafa saçılmıştı. [W-SI22C2A-0760-507]

(288) Kayra in *düşersin*. [S-BEABXO-0074-416]

(289) Tehlikeli diyorum bak *düşersin*. [S-BEABXO-0093-415]

Bağımlı dizinler, sıklık temelli analiz edildiğinde söz konusu eylemde AZALMAK DÜŞMEKTİR (f=241) sıklık oranı en yüksek olan kavramsal eğretilene olarak yer almaktadır. Bu eğretilene, sayısal değerlerin çeşitli nedenlerle azaldığı sahneleri içermektedir. Bazı bağlamlarda bu azalma olumlu bir anlam taşıırken, bazı bağlamlarda olumsuz bir uzanım ortaya çıkmaktadır. İlgili bağımlı dizinler aşağıdadır.

(290) MB'nin bağımsızlığı enflasyonu *düşürür*. [W-NF25D1B-2157-111]

(291) Siz idrar yoluyla onu dışarı attığınızda yeniden kolesterolünüz *düşecek*. [S-ADABDp-0432-539]

(292) Yüz iki olan asker sayısı, Peşte kıyılarına yakın ormanlık alana gelindiğinde yetmiş üçe *düşmüş*, hayvanların sayısında da aynı oranda azalma olmuştu. [W-DA16B1A-1504-833]

(293) Bu olumsuz gelişmeler kredi/toplam varlık oranını 1998 yılında yüzde 35.8'e *düşürmüştür*. [W-KF18E1C-4151-2227]

Enflasyonun düş-, kolesterolün düş-, vergilerin düş- gibi birliktelikler sahnede olumsuz bir uzanım yaratmazken (bkz. TT-290/291); *asker sayısının düş-, varlık oranının düş-, değer düş-* gibi birliktelikler sahnede olumsuz bir uzanımla ilişkilendirilmektedir (bkz. TT-292/293).

BİR DURUMUN İÇİNDE OLMAK DÜŞMEKTİR (f=81) bir kişinin ya da topluluğun bir olay sonucunda kendilerini belirli bir durumun içinde buldukları sahneleri kapsamaktadır. *Düş-* eyleminin doğası gereği aşağı yönelimli olması ve aşağı yönün genellikle olumsuzlukla ilişkilendirilmesi, bu yapıda içine düşülen durumların olumsuz çağrışımlarla sunulmasına neden olmaktadır. İlgili bağımlı dizinler aşağıda yer almaktadır.

(294) Baba ölünce, aile geçim sıkıntısı içine *düşer*. [W-FD02A2A-0647-1001]

(295) Rize maçında cezalı duruma *düşecekler*. [W-PI31D1B-2410-571]

(296) Seren yanımda olursa ben ikinci plana *düşüyorum*. [W-HA16B2A-1938-774]

DAĞILIM DÜŞMEKTİR (f=77) paylaşım ve orantısal dağılım sahnelerini içeren kurulumları kapsamaktadır. Bu eğretileme kapsamında, bilgi, para veya insan gibi ögeler birer nesne olarak kavramlaştırılmakta ve bu nesneler, belirli kişi ya da birimlerin üzerine *bir yük gibi düşmektedir*. Böylece soyut içerikler, fiziksel bir kuvvetin etkisiyle yönelmiş maddesel varlıklar gibi sunulmaktadır. Bu kurulumlar *x başına y düşmekte* biçiminde ifade edilebilir. İlgili bağımlı dizinler aşağıda yer almaktadır.

(297) Bugün Dünya'da kişi başına, kadın, erkek, çoluk, çocuk, 250 mega bayt bilgi düşmekte. [S-AEABUZ-0038-389]

(298) Batıda 3 yatağa 1 hemşire düşmekteyken, ülkemizde ortalama 12 yatağa 1 hemşire düşmekte. [S-ACABQq-0421-393]

(299) Verilecek 1 milyar 200 milyon lira rüşvetten de payına 500 milyon düşüyor. [W-CI22C3A-0678-540]

Bu bağlamda söz konusu eğretilemde, bir bütünün farklı birimlere ya da kişilere parçalar halinde dağıtıldığı bir sahne kurulmaktadır. Bütün ile parçaları arasındaki bu ilişki, dağıtılan öğelerin tekil kişilere ya da birimlere *düşmesi* yoluyla kavramlaştırılır. Bu kurulumun bir alt görünümü olarak SORUMLULUK DÜŞMEKTİR (f=38) yer almaktadır. Belirli kişi ya da gruplara görev, yükümlülük, sorumluluk yöneltilir. *Düş-* eylemi ile bir sorumluluğun belirli kişilere ait kılınması, pay verilmesi sahneleri oluşur. İlgili bağımlı dizinlerden bazı örnekler aşağıda sunulmuştur.

(300) Dolayısıyla Zafer hocama çok büyük görev düşmektedir. [S-ACABTZ-0336-380]

(301) 2006 hedefiyle çıktığımız yolda tüm oyunculara önemli görevler düşüyor. [W-QI31D1B-2343-522]

(302) Kumu, taşı sağlama köye, kalanı hükümete düşüyordu. [W-KA16B3A-0706-1635]

OLUMSUZ HİSSETMEK DÜŞMEKTİR (f=61) bireylerin olumsuz duygular deneyimlediği sahneleri kapsamaktadır. *Düş-* eyleminin doğası gereği bu kavramsal

eğretilemede de KÖTÜ OLAN AŞAĞIDADIR yapısı etkilidir. İlgili bağımlı dizinlerden bazı örnekler aşağıda sunulmuştur.

(303) Şimdi de içimize bir kuşku *düşmüştü*. [W-NI09C2A-0472-468]

(304) 1362 yılında Venedikliler Cenevizlilerle yaptıkları savaşta yenilmişler, bu yüzden de sıkıntıya *düşmüşlerdi*. [W-DE05A2A-2623-327]

(305) Dehşete *düşmüştüm*. [W-OI42E1B-2937-945]

Bu bağlamda *düş-* eylemiyle duygular fiziksel bir hareket olarak yer almaktadır. İncelemede *sıkıntıya düş-*, *dehşete düş-*, *kaygıya düş-* *yorgun düş-*, *umutsuzluğa düş-* gibi olumsuz duygularla oluşan birliktelikler gözlenmiştir.

GÜCÜ YİTİRMEK DÜŞMEKTİR (f=25) genellikle siyasi ve kurumsal bağlamlarda gözlenmekle birlikte, mevki, statü ya da üstünlüğün yitirildiği sahneleri içermektedir. Bu bağlamda, *düş-* eylemi fiziksel bir hareketten ziyade otorite kaybı, yetersiz kalma ya da mevki kaybetme gibi soyut uzanımlara genişlemektedir. Söz konusu eğretileme kapsamında değerlendirilen bağımlı dizinler aşağıda yer almaktadır.

(306) Fakat gerçek hayatta "ayları gülle, yıldızları şarapnel" yapmak mümkün olmamış, sanayileşmiş devletler karşısında Osmanlı mağlup *düşmüştür*. [W-JI37C3A-0642-177]

(307) Ecevit *düşürüldü*, yerine Demirel geldi. [W-CE39E1B-2888-2120]

SEYAHAT DÜŞMEKTİR (f=22) *düş-* eylemi aracılığıyla kişilerin yola çıktığı sahneleri içermektedir. Söz konusu eylem harekete geçme anlamında yer almaktadır ve yolculuk eğretilemeleriyle ilişkilendirilebilir. Burada *düş-*, bir sürecin başlangıcını belirleyen fiziksel bir hareket şeklinde kavramlaştırılmaktadır. Benzer şekilde insanlar yürümek için harekete geçtiklerinde beden öncelikle öne doğru *düşer* böylece hareket başlar.

(308) Neden Azize'yi oyalamamış ya da "olmaz" deyip kestirip atmamıştı? Babası da parmak kadar çocuğun sözüyle yollara *düşmüş*, Piçiriko'yu da *düşürmüştü*. [W-QA16B3A-1131-698]

(309) Bu hal ile *düştüm* yola, vara vara vardım bir memlekete: [W-UA16B1A-1233-1228]

(310) ...Demek ki "söylediklerine kendisi de inanan birini bulmuş ve tarlasının bırakıp O'nun ardına *düşmüştü*"! [W-GD02A3A-0556-299]

Düş- eylemiyle oluşan kavramsal eğretilmeler incelendiğinde, fiziksel bir hareketin ötesinde, bireyin niceliksel kayıp, duygusal etki, sosyal statü değişimi, sorumluluk yüklenmesi ve amaçlı bir biçimde hareket etmesi gibi çok çeşitli soyut süreçlerin kavramlaştığı dinamik bir yapı olarak yer almaktadır. Eylemin denge duygusuyla olan ilişkisi, bedenin yerçekimine karşı gösterdiği direncin kırıldığı anlarda devreye giren uzamsal bir yönelim olarak belirir. Bu nedenle de yönelim eğretilmeleriyle desteklenmektedir.

Çizelge 5.16 Düş- eylemiyle oluşan eğretilmelerin süreçler temelinde sınıflandırılması.

Süreçler	Kavramsal Eğretilmeler
Bilişsel Süreçler	BİR DURUMUN İÇİNDE OLMAK DÜŞMEKTİR, AZALMAK DÜŞMEKTİR.
Devinimsel Süreçler	SEYAHAT DÜŞMEKTİR
Duyuşsal Süreçler	OLUMSUZ HİSSETMEK DÜŞMEKTİR
Sosyal Süreç	GÜCÜ YİTİRMEK DÜŞMEKTİR, SORUMLULUK DÜŞMEKTİR, DAĞILIM DÜŞMEKTİR.

BİR DURUMUN İÇİNDE OLMAK DÜŞMEKTİR ve AZALMAK DÜŞMEKTİR zihinsel özellikle taşınması nedeniyle *bilişsel süreçler* bağlamında; yer çekimine bağlı hareket, yön değişimi gibi doğrudan fiziksel durumları içermesi nedeniyle SEYAHAT DÜŞMEKTİR *devinimsel süreçler* doğrultusunda; duygu temelli olması nedeniyle OLUMSUZ HİSSETMEK DÜŞMEKTİR *duyuşsal süreçler* bağlamında; toplumsal konum sahneleri içermesi nedeniyle GÜCÜ YİTİRMEK DÜŞMEKTİR, SORUMLULUK DÜŞMEKTİR ve DAĞILIM DÜŞMEKTİR *sosyal süreçler* doğrultusunda incelenmiştir.

5.2.2 İçsel Duyuya İlişkin Kavramsal Eğretilme Görünümleri

Araştırmada incelenen son duyu alanı içsel duyudur. Bu kapsamda *doy-* ve *acı-* eylemleri incelenmiştir. Çizelge 5.17'de söz konusu duyuya ilişkin incelenen eylemlerde tespit edilen kavramsal eğretilmeler yer almaktadır.

Çizelge 5.17 İçsel duyuyla ilişkili kavramsal eğretilmeler.

Doy-	İÇSEL DOYGUNLUK DOYMAKTIR (242), PARA KAZANMAK DOYMAKTIR (10).
Acık-	DUYGUSAL İHTİYAÇ ACIKMAKTIR (18).

Çizelge 5.17’de görüldüğü üzere, *doy-* ve *acık-* eylemleri, eğretilmeli genişleme bakımından diğer duylara kıyasla daha sınırlı bir biçimde yer almaktadır. Öte yandan duyuşsal alanlarda eğretilme oluşumuna daha yatkın olduğu söylenebilir.

5.2.2.1 İçsel Duyuya İlişkin Kavramsal Eğretilme Görünümleri: *Doy-*

İçsel duyuyla ilişkili *doy-* eylemi incelendiğinde TUD 3.0 veritabanından elde edilen 1000 bağımlı dizinin 252’sinde 2 farklı kavramsal eğretilme tespit edilmiştir. İncelenen dizinlerde öntür uzanım oranı toplam verinin %42,3’ünü oluşturmaktadır. Öntür uzanım, bir organizmanın yiyecek ya da içecek alma ihtiyacını giderdiği sahneleri içermektedir. İlgili bağımlı dizinler aşağıda yer almaktadır.

(311) Midelerimiz bu yemeklere hazırlıklı değildir! Bünyemiz ret eder bu yemekleri! Bunu çok iyi bilen restoran sahipleri, yemekten önce bol miktarda kızarmış ekmeğe, tereyağı, peynir, zeytinyağı gibi şeyler getirerek bizi *doyurmaya* çalışır. [W-QI22C4A-0852-1604]

(312) Yoldan engelin kaldırılması, ayağı kırık bir hayvana yardım yapılması, aç bir kedinin *doyurulması*, susuz bir kalbin sulanması bir fedakarlıktır. [W-IE39E1B-3028-1398]

(313) Yiyen var mı arkadaşlar? *Doydunuz* mu? [S-BAABXj-0001-44]

Bağımlı dizinler, sıklık temelli analiz edildiğinde *-doy* eyleminde İÇSEL DOYGUNLUK DOYMAKTIR (f=242) sıklık oranı en yüksek olan kavramsal eğretilme olarak yer almaktadır. Bu eğretilme, bireyin yalnızca fiziksel değil, aynı zamanda psikolojik ya da duyuşsal bir düzeyde doyum yaşadığı durumları betimlemektedir. Söz konusu eğretilme kapsamında, doyma eylemi; bir olayın, durumun ya da deneyimin yinelenmesi sonucunda kişinin artık bu yaşantıya karşı ilgi ya da ihtiyaç hissetmemesi anlamında kullanılmaktadır. İlgili bağımlı dizinler aşağıda yer almaktadır:

(314) Bu süre içinde Şenol yatıştır, millet dedikodu yapmaya *doyar*, kaynanasının ameliyat tantanası biter, o da dönüp evine gelirdi. [W-TA16B1A-0918-2110]

(315) Aslında *doymak* ve âşık olmak istemiyordum. [W-SA16B1A-1488-2312]

(316) Belki burada sığağa *doyacağım* ve Atina'ya gitmeyeceğim. [W-DA16B4A-1922-2465]

Öte yandan, aynı kavramsal eğretileme kapsamında değerlendirilen bazı bağımlı dizinlerde, *doy-* eyleminin olumsuz biçimbirimle kullanılması sahne yapısında değişikliğe neden olmaktadır. Bu yapılarda, içsel doygunluk durumunun gerçekleşmemesi ve deneyimin devamına yönelik bir istek kodlanmaktadır. İlgili bağımlı dizinler aşağıda yer almaktadır.

(317) Gamze Saraçoğlu imzalı tuvalet ve ayakkabılarıyla öyle güzel ki bakmalara vallahi *doyamıyorum*. [W-ZI45E1C-5072-1137]

(318) O kadar çok masal bilirdi ki, dinlemeye *doyamazdım*. [W-UA16B2A-1206-420]

(319) O gün ne kadar sohbet ettiysek de *doyamadık*. [W-PA16B1A-0917-474]

Bu dizinlerde, *doy-* eylemi olumsuz biçimbirimle yer alarak tamamlanmamış bir içsel süreç ve sürdürülen bir yönelimi yansıtmaktadır. Dolayısıyla, bu kullanımlar İÇSEL DOYGUNLUK DOYMAKTIR yapısının olumsuz varyantı olarak değerlendirilebilir. Bu varyantta, doygunluk değil, süren bir ihtiyaç ya da arzu öne çıkmaktadır.

FİZİKSEL DOYGUNLUK DOYMAKTIR (f=10), İÇSEL DOYGUNLUK DOYMAKTIR yapısının bir alt görünümü olarak değerlendirilmektedir. Söz konusu kavramsal eğretileme, fiziksel düzlemde yenen yemeğin ya da içilen bir şeyin, bireyde içsel bir doygunluk yaratıp yaratmadığına ilişkin sahneleri içermektedir. İncelenen dizinlerde, fizyolojik olarak bir yiyeceğin tüketilmesiyle birlikte, yalnızca bedensel değil aynı zamanda hazza dayalı bir doyum hissi kodlanmaktadır. Bu eğretileme bağlamında incelenen bağımlı dizinler aşağıda yer almaktadır.

(320) Pek söylemeye cesaret edemedik ama sanırım hepimiz pazar kahvaltılarının tadına *doyamazdık*. [W-TI19E1A-4044-1996]

(321) O gece masallar diyarında beyaz atlı prensimi bulamasam da bir sürü çılgın insanla tanışıp, sevdiklerimle daha da kaynaşıp, Scarlet O'hara isimli enfes kokteyle *doydum*. [W-XI45E1C-5070-429]

(322) Yufkası elde açılmış baklavaların tadına *doyamazdık*. [W-LH09C2A-0276-265]

PARA KAZANMAK DOYMAKTIR (f=10) ekonomik faaliyetlerin temel amacı olan geçim sağlama işlevini, bedensel bir ihtiyaç olan *doy-* eylemi aracılığıyla kavramlaştırmaktadır. Bu eğretilme kapsamında, para kazanmak ya da bir meslek edinmek, bireyin temel yaşam ihtiyaçlarını karşılama süreciyle eşdeğer tutulmaktadır. Buna ek olarak kavramlaştırmada beden bölümlerinden *karın* ön plana çıkmaktadır.

(323) Haksız mıyım? Konuşmayla *karın doyar* mı? *Doyuymuş* ki, mesleğini kimse bilmiyor. [W-FI09C3A-1292-1361]

(324) Yazmak kimin karnını *doyurmuş* ki seninkini *doyorsun*! Sana yazma demedim ki. [W-NA16B1A-0322-1558]

(325) "Kalbin var, uğraşma şu tarlayla, toprakla, ihtiyacın mı var, *doymuyor* musun?" diyorsun. [W-TI42E1B-2942-28]

Sonuç olarak, İÇSEL DOYGUNLUK DOYMAKTIR bir deneyime karşı duyuşsal düzeyde doyunluk yaşanıp yaşanmamasıyla ilişkili sahneleri kodlaması bakımından duyuşsal süreçler kapsamında değerlendirilmektedir. Öte yandan, PARA KAZANMAK DOYMAKTIR geçim sağlama, ekonomik tatmin ve toplumsal yeterliliğe dair sahneleri içermesi nedeniyle sosyal süreçler bağlamında incelenebilir.

5.2.2.2 İçsel Duyuya İlişkin Kavramsal Eğretilme Görünümleri: Acık-

İçsel duyuya ilişkili *acık-* eylemi incelendiğinde TUD 3.0 veritabanından elde edilen 1000 bağımlı dizinin 18'inde bir kavramsal eğretilme tespit edilmiştir. İncelenen dizinlerde öntür uzanım oranı toplam verinin %91,8'ini oluşturmaktadır. Öntür uzanım, bir organizmanın yemek yeme ihtiyacını içeren sahnelerden oluşmaktadır. İlgili bağımlı dizinler aşağıda yer almaktadır.

(326) Canavar gibi yiyor, bir saat sonra yeniden *acıkıyorlar*. [W-LE09C3A-1183-828]

(327) Hem de öyle *acıkmıştım* ki, sanki hep aç bırakılmıştım. [W-MA16B4A-0126-416]

(328) Bugün hepimiz çok çalışmış ve kurt gibi *acıkmıştık*. [W-TI19E1A-4015-430]

Bağımlı dizinler incelendiğinde, *acıık-* eyleminde DUYGUSAL İHTİYAÇ ACIKMAKTIR (f=18) kavramsal eğretilmesi tespit edilmiştir. Bu eğretilme kapsamında, fiziksel açlık durumuna ilişkin kavramsal yapı, soyut ve duygusal ihtiyaçlarla kavramlaştırılmaktadır. İncelenen dizinlerde, bilgi, sevgi ya da öfke gibi güçlü duygulara yönelik yönelimler *acıık-* eylemi aracılığıyla kodlanmaktadır. İlgili bağımlı dizinler aşağıda yer almaktadır.

(329) Okudukça okumaya daha çok *acııkır* insan. [W-VG37E1B-3069-884]

(330) Öfkeye susamış, intikama *acıkmış*, çaresizlik hücremde oturuyorum. [W-UI45F1D-4724-614]

(331) ...doymaktan çok *acıkiyorum* sana... [W-OG37E1B-2922-822]

Bu bağlamda, *acıık-* eylemi üzerinden yapılandırılan eğretilme, bireyin içsel dünyasında hissedilen yoğun duygusal ihtiyaçları, bedeninin besin ihtiyacıyla eşdeğer biçimde anlamlandırmaktadır. Kövecses'de (2000, 2005) açlık hissini şehvet ve öfke duygularıyla kavramlaştığını belirterek EMOTION IS HUNGER/THIRST (Tr. DUYGU AÇLIK/SUSUZLUKTUR) yapısını öne sürmüştür.

İçsel duyular bağlamında incelenen *doıy-* ve *acıık-* eylemleri, hem fiziksel hem de duygusal yönelimlerin eğretilmeli kavramlaştırılmasında önemli bir rol oynamaktadır. Her iki eylem de fizyolojik düzeyde bedensel ihtiyaçların karşılanmasıyla ilişkili olmakla birlikte, incelenen bağımlı dizinlerde bu ihtiyaçların ötesine geçerek duyuşsal, sosyal ve zihinsel süreçleri temsil eden eğretilmeli yapılar oluşturmuştur. Ancak eğretilmeli görünümün bakımından bazı farklılıklar da bulunmaktadır. *Acıık-* eylemi çoğunlukla içsel eksiklik hissine odaklanırken; *doıy-* eylemi bu arzunun tamamlanması, devam etmesi ya da sonlanmaması durumlarıyla ilişkili sahneleri yapılandırmaktadır. Bu açıdan, *acıık-* eğretilmeleri ihtiyacın başlangıcını, *doıy-* eğretilmeleri ise tatminin gerçekleşip gerçekleşmediğini

kodlamaktadır. Sonuç olarak, söz konusu iki eylem aracılığıyla oluşan eğretilmeler, duyuşal deneyimin eğretilmeli sistem içerisindeki yapısını göstermektedir.

6 TARTIŞMA

Bu bölümde, araştırmada elde edilen bulgular, alanyazındaki ilgili çalışmalarla karşılaştırmalı olarak ele alınmakta; Türkçede algı eylemleri üzerinden yapılandırılan kavramsal eğretilmelerin genel örüntüsü değerlendirilmektedir. Araştırmanın temel amacı, Türkçedeki duysal eylemlerin yalnızca fiziksel değil, aynı zamanda zihinsel, duygusal ve toplumsal anlam alanlarını nasıl kavramlaştırdığını açıklamaktır. Bu bağlamda, öncelikle temel 5 duyuya ilişkin eylemlerden elde edilen eğretilmeli örüntüler, daha önceki çalışmalarda ortaya konan eğretilme yapılarıyla karşılaştırılacak; ardından, temel dışı duyulara ilişkin bulgular üzerinden alanyazındaki sınırlılıklar ve bu çalışmanın özgün katkıları tartışılacaktır. Tartışma sürecinde hem ortak örüntüler hem de dilsel-fenomenolojik farklılıklar vurgulanacak, bedenleşmiş biliş kuramı çerçevesinde değerlendirmelere yer verilecektir.

Çalışmada görme duyusuyla ilişkili olarak *gör-* ve *bak-* eylemleri incelenmiştir ve *gör-* eyleminde 18 farklı kavramsal eğretilme tespit edilmiştir. TESPİT ETMEK GÖRMEKTİR sıklık oranı en yüksek olan eğretilme olarak yer almaktadır. Benzer şekilde, Talal Jumaah vd. (2020) İngilizcede kurgusal yazında bulunan *see* (Tr. *gör-*) eylemini incelediği çalışmasında, 1000 bağımlı dizinden 69 sahnede FINDING OUT IS SEEING (Tr. SAPTAMA GÖRMEKTİR) kavramsal eğretilmesini tespit etmiştir. Söz konusu yapı, çalışmalarında sıklık oranı en yüksek olan ikinci kavramsal eğretilmedir. FINDING OUT IS SEEING, bir vaka ya da durumun incelenmesini içermektedir. Çalışmada söz konusu kavramsal eğretilmeye ait bağımlı dizinlerin *to ascertain* (Tr. tespit etmek), *to find out* (Tr. keşfetmek), *to make sure* (Tr. emin olmak) ve *to take care* (İng. gözetmek) gibi anlamları taşıdığı belirtilmektedir. Bu çalışmada araştırmacıların belirttiği uzanımlar da tespit edilmiştir ancak farklı kavramsal eğretilmeler çerçevesinde değerlendirilmiştir. Ibarretxe-Antunano'nun (2019) İngilizce, İspanyolca ve Baskçadaki algı eylemleri üzerine yaptığı çalışmanın bulgularıyla da örtüşmektedir; çalışmada, bireylerin dış dünya hakkında bilgi toplama konusunda en güvenilir duyunun görme duyusu olduğu vurgulanmaktadır. Bu kavramsal eğretilmenin alt görünümü olarak değerlendirilen TANI KOYMAK GÖRMEKTİR kavramsal eğretilmesiyle bağıntılı olarak

İnce vd. (2023) COVID-19'un hastalar tarafından nasıl kavramlaştırıldığını inceledikleri çalışmada, GÖRÜNMEYEN DÜŞMAN eğretilmesinin kullanıldığı tespit edilmiştir. Katılımcıların “Böyle bir hastalık görmedim, gribe de benzemiyor. Hiçbir şeye benzemiyor” şeklindeki ifadeleri, hem hastalığın tanımlanmasında hem de bireylerin deneyimleri aracılığıyla hastalığı anlamlandırma süreçlerinde görme duyusunun önemli bir başvuru noktası olduğunu göstermektedir. Başka bir deyişle hastalıkların belirlenmesi, tanımlanması ya da tarif edilmesinde görme duyusuyla bir kavramlaştırma olduğu söylenebilir.

Çeşitli çalışmalarda da (Deignan ve Cameron, 2009; Gunnarsdóttir, 2013; Ibarretxe-Antunano, 2019; Jumaah vd., 2020; Lakoff ve Johnson, 1980; MacArthur, vd., 2015; Oanh, 2016; Sweetser, 1990; Talal Jumaah vd., 2020; Yaú, vd., 2023) sıkça karşılaşılan ANLAMAK/BİLMEK GÖRMEKTİR kavramsal eğretilmesi söz konusu çalışmada da sıklık oranı yüksek bir kurulum olarak tespit edilmiştir. Ibarretxe-Antunano'ya (2019) göre görsel algı, dış dünya hakkındaki gerçekliği ortaya çıkarmanın kesin ve nesnel bir yoludur; böylece gözler tarafından yakalanan ve zihne iletilen görüntüler aracılığıyla kaydedilebilir ve somut kanıtlar sağlar. Bu durum, araştırmacıyı yalnızca bir kişinin gözleriyle görebildiği şeyin gerçek olduğu görüşüne yöneltmiştir; bu da görme duyusunun işitme, dokunma, tat ve koku gibi diğer duylara göre öncelemektedir. Kövecses'de (2002: 158) görme algısının birçok durumda bilmeyi mümkün kıldığını savunmaktadır. Benzer şekilde bu çalışmada görme duyusuyla ilişkili eylemlerin zihinsel süreçler bağlamında kavramlaştırıldığı tespit edilmiştir. Söz konusu kavramsal eğretilme Zubaidi ve Nasihah'ın (2022: 275) çalışmasında aşağıdaki şekilde tablolaştırılmıştır.

Çizelge 6.1 ANLAMAK GÖRMEKTİR kavramsal eğretilmesinin eşleşmesi.

Kaynak Alan (gör-)	Hedef Alan (anlamak/bilmek)
Bir şeyin algılanma süreci	Bir şeyi anlama süreci
Nesne görülür/algılanır	Bir kişi/konu/durum anlaşılır
Somut bir nesne	Soyut bir durum/konu
Görme duyusu (göz)	Bilişsel süreç

Çizelge 6.1'de olduğu gibi *gör-* eyleminin söz konusu kavramsal eğretilme aracılığıyla kavramlaştırılmasında kaynak alan ve hedef alanın arasındaki ilişkiler

belirtilmektedir. Bu araştırmada da ANLAMAK/BİLMEK GÖRMEKTİR kavramsal eğretilmesinde söz konusu eşleşme ilkeleri gözlenmektedir.

Ibarretxe-Antuñano'nun (2002) görme duyusuyla ilişkili eylemlerin bir kişi veya bir şey hakkında bir görüş oluşturarak yargıda bulunma yeteneğiyle de bağlantılı olduğu görüşüyle paralellik taşıyan DÜŞÜNMEK GÖRMEKTİR kavramsal eğretilmesi, görme duyusunun nesnel doğasının aksine öznel bir yön taşımakta; öznenin bir kişiyi ya da olguyu kendi bilişsel çerçevesinde nasıl tasarladığını ya da varsaydığını yansıtmaktadır. Yaú, vd. (2023) İngilizce ve Hausa dillerini inceledikleri çalışmalarında her iki dilde de CONSIDERING IS SEEING (Tr. DÜŞÜNMEK GÖRMEKTİR) kavramsal eğretilmesini tespit etmiş; durum, nesne ve bireylere yönelik yargıların görme duyusuyla kavramlaştırıldığını ortaya koymuşlardır. Benzer biçimde Jumaah, vd. (2020) ile Talal Jumaah vd. (2020) İngilizce ve Arapçaya yönelik gerçekleştirilen iki ayrı çalışmada da CONSIDERING/THINKING IS SEEING kavramsal eğretilmesinin “bir kişi veya nesne belirli bir şekilde görünüyorsa, onun o niteliklere sahip olduğu varsayılır” anlamı taşıdığı belirtilmiştir. Tespit edilen bu eğretilmeli yapı, Siregar'ın (2016) ve Sempo vd.'nin (2017) Kur'an-ı Kerim'deki algı eylemleri üzerine gerçekleştirdikleri çalışmalarla da örtüşmektedir. Benzer şekilde Türkçedeki algı eylemlerini inceleyen İşık (2016) GÖRMEK DÜŞÜNMEKTİR kavramsal eğretilmesini tespit etmiştir. Bu eğretilme, Zubaidi ve Nasihah'ın (2022: 277) çalışmasında aşağıdaki biçimde tablolaştırılmıştır.

Çizelge 6.2 DÜŞÜNMEK GÖRMEKTİR kavramsal eğretilmesinin eşleşmesi.

Kaynak Alan (gör-)	Hedef Alan (düşünme)
Algılayan insanlar	Düşünen insanlar
Nesne görülür/algılanır	Nesne/Kişi/Topluluk düşünülür
Somut bir nesne	Soyut bir durum/konu
Görme duyusu (göz)	Düşünce

Çizelge 6.2'de olduğu gibi *gör-* eyleminin söz konusu kavramsal eğretilme aracılığıyla kavramlaştırılmasında kaynak alan ve hedef alanın arasındaki eşleştirmeler yer almaktadır.

TANIKLIK ETMEK GÖRMEKTİR, fiziksel olarak olaylara müdahil olmayan, ancak olup bitenleri dışarıdan izleyen pasif bir gözlemcinin konumunu ön plana

çıkarmaktadır (Ibarretxe-Antuñano, 2013). Bu çalışmada olduğu gibi, Jumaah, vd. (2020) Arapçada görme duyusuyla ilişkili رأى (ra'a) eylemini inceledikleri çalışmalarında EXPERIENCING/WITNESSING IS SEEING (Tr. TANIKLIK ETMEK GÖRMEKTİR) kavramsal eğretilmesini tespit etmiştir. Ancak araştırmacılar, bu eğretileninin EXPERIENCING/WITNESSING UNPLEASANT EVENTS IS SEEING (Tr. OLUMSUZ DENEYİM YAŞAMAK GÖRMEKTİR) biçiminde bir alt eğretilme barındırdığını da belirtmektedir. Başka bir deyişle, Arapçada bu eğretilmeli yapının kullanımında olumsuz deneyimlerin aktarımı baskınken, bu çalışmada benzer bir yönelim tespit edilmemiştir. Buna ek olarak DENEYİMLEMEK ve TANIK OLMAK kavramları tek bir eğretilme altında ele alınırken, bu çalışmada her biri ayrı kavramsal eğretilmeler kapsamında değerlendirilmiştir.

Yaú, vd. (2023) İngilizce ve Hausa dillerini inceledikleri çalışmalarında sadece İngilizcede tespit ettikleri STUDYING/EXAMINING IS SEEING (Tr. ARAŞTIRMAK GÖRMEKTİR) kavramsal eğretilmesi bu çalışmada yer alan EĞİTİM ALMAK GÖRMEKTİR kavramsal eğretilmesiyle ilişkili olduğu söylenebilir. Benzer şekilde söz konusu kavramsal eğretilmeye Ibarretxe-Antuñano'da (2013) çalışmasında değinmektedir. Buna ek olarak Baş'ın (2016) göz sözcüğü ile oluşan deyimlerin kavramlaştırmasını incelediği çalışmasında tespit edilen ÖĞRENMEK GÖRMEYE BAŞLAMAKTIR kavramsal eğretilmesi ile de yakından ilişkilidir.

KARŞILAŞMAK GÖRMEKTİR kavramsal eğretilmesine ilişkin olarak, Oanh (2016), İngilizce ve Vietnamca dillerinde gerçekleştirdiği çalışmada, her iki dilde de *to meet, to visit, to receive, to go out with* ve *to get on badly* gibi sahnelerin bu eğretilmeyle ilişkili olduğunu tespit etmiştir. Benzer şekilde, Ibarretxe-Antuñano (2013), söz konusu sahneleri içeren PAYING A VISIT IS SEEING SOMEBODY (Tr. TANIŞMAK BİRİNİ GÖRMEKTİR) ve MEETING WITH SOMEBODY IS SEEING SOMEBODY (Tr. ZİYARET ETMEK BİRİNİ GÖRMEKTİR) kavramsal eğretilmelerinin bu çalışmada tespit edilen yapılarla örtüştüğünü belirtmiştir. Öte yandan, Işık'ın (2016) çalışmasında yer alan GÖRMEK TANIMAKTIR eğretilmesi, bu çalışmada belirlenen TANIŞMAK GÖRMEKTİR yapısıyla anlam bakımından örtüşmektedir. Her iki eğretilmede de *görme*, yalnızca fiziksel bir algı eylemi olarak değil, sosyal biliş bağlamında başkalarını tanıma, ilişkilendirme ve anlamlandırma süreçlerinin temsili

olarak işlev görmektedir. Ayrıca, İşık'ın (2016) çalışmasında yer alan YAPMAK/ETMEK GÖRMEKTİR eğretilmesi, bu araştırmada da tespit edilen kurulumlar arasında yer almaktadır.

ZİHİNDE CANLANDIRMAK GÖRMEKTİR kavramsal eğretilmesine ilişkin olarak, Baş (2016), *göz* sözcüğünün deneyimler aracılığıyla nasıl kavramlaştırıldığını incelediği çalışmasında göz organı ile görme duyusunun parça-bütün ilişkisi ile kavramlaştırıldığını belirtmektedir. HATIRLAMA / ZİHİNDE CANLANDIRMA / UNUTMA YERİNE GÖZ kavramsal eğretilmesini tespit etmiştir. Gunnarsdóttir (2013) İzlandaca algı eğretilmelerini incelediği çalışmasında görme duyusuyla ilişkili tespit ettiği eğretilmelerden biri de IMAGINING IS SEEING (Tr. ZİHİNDE CANLANDIRMAK GÖRMEKTİR) kavramsal eğretilmesidir. *Zihinde canlandırma*, konuşmacının zihninde gerçekleşen ve zihinsel imgeler aracılığıyla oluşturulan bilişsel süreçlerden biri olarak ele alınmakta; bu süreç, Zubaidi ve Nasihah'ın (2022: 277) çalışmasında aşağıdaki şekilde tablolaştırılmaktadır:

Çizelge 6.3 ZİHİNDE CANLANDIRMAK GÖRMEKTİR kavramsal eğretilmesinin eşleşmesi.

Kaynak Alan (gör-)	Hedef Alan (tasavvur)
Algılayan insanlar	Tasavvur eden insanlar
Nesne görülür/algılanır	Nesne/Kişi/Topluluk/Konu tasavvur edilir
Somut bir nesne	Soyut bir durum/konu
Görme duyusu (göz)	Düşünce

Çizelge 6.3'te düşünmeye yönelik zihinsel bir etkinlik olan tasavvurun kaynak alan olarak görme ile nasıl eşleştiğini göstermektedir. Görme, somut bir nesneyi algılamaya yönelik fiziksel bir eylemken, söz konusu kavramsal eğretilme aracılığıyla bu eylem, zihinsel temsillerin oluşturulmasına uzanan *tasavvur etme* uzanımıyla genişletilmektedir. Böylece, fiziksel algının bilişsel düzleme taşındığı bir eğretilmeli yapı ön plana çıkmaktadır.

Gör- eyleminde tespit edilen HİSSETMEK GÖRMEKTİR kavramsal eğretilmesine ilişkin olarak, Jumaah vd. (2020), UNDERSTANDING PEOPLE'S FEELINGS IS SEEING (Tr. DUYGULARI ANLAMAK GÖRMEKTİR) kavramsal eğretilmesi aracılığıyla, gözlerin insan zihnine nüfuz etmenin bir aracı olarak kavramlaştırıldığını belirtmektedir. Araştırmacılara göre gözler, bireylerin gerçek

düşüncelerine ve içsel duygularına açılan bir pencere olarak değerlendirilmektedir. Bu bağlamda bedenün çeşitli bölümlerinin duyguları içeren bir KAP olarak kavramlaştırılmasını içeren beden DUYGULAR İÇİN BİR KAPTIR (Kövecses, 1990) kavramsal eğretilmesi HİSSETMEK GÖRMEKTİR kavramsal eğretilmesiyle ilişkilidir. Sonuç olarak, görme duyusu yalnızca fiziksel bir algı aracı değil, aynı zamanda duyuşsal ve bilişsel içeriğe erişimin eğretilmeli temsili olarak işlev görmektedir.

ÖNGÖRMEK GÖRMEKTİR kavramsal eğretilmesi, Lakoff ve Johnson'ın (1980) ortaya koyduğu ZAMAN MEKANDIR ve BİLMEK/ANLAMAK GÖRMEKTİR eğretilmelerinin kesişiminde yer almaktadır. Türkçede ve birçok dilde gözlenen (İşık, 2016; Ibarretxe-Antunano, 2019; Oanh, 2016; Yaú, vd., 2023) ÖNGÖRMEK GÖRMEKTİR kavramsal eğretilmesi için Zubaidi ve Nasihah (2022: 275) çalışmasında aşağıdaki şekilde tablolaştırılmıştır.

Çizelge 6.4 ÖNGÖRMEK GÖRMEKTİR kavramsal eğretilmesinin eşleşmesi.

Kaynak Alan (gör-)	Hedef Alan (öngörmek)
Algılayan insanlar	Geleceği tahmin eden insanlar
Nesne görülür/algılanır	Kişi/topluluk/konu tahmin edilir
Somut bir nesne	Soyut bir durum/konu
Görme duyusu (göz)	Düşünce

Bak- eylemiyle ilişkili olarak çalışmada 7 farklı kavramsal eğretilme tespit edilmiştir. TESPİT ETMEK BAKMAKTIR sıklık oranı en yüksek olan eğretilme olarak yer almaktadır. Bu tür kavramsal eğretilmeler, bilişsel açıdan *dikkat* eğretilmelerinin bir parçasıdır; dolayısıyla, Lakoff ve Johnson'un (1980) ortaya koyduğu ANLAMAK GÖRMEKTİR kavramsal eğretilmesiyle de bağıntılıdır denilebilir. Ayrıca, bu çalışma bağlamında *gör-* eyleminde yer alan *bilişsel süreçler* kategorisi altındaki kavramsal eğretilmelerle kavramsal düzeyde bağlantılı olduğu söylenebilir. Benzer biçimde, İşık (2016) çalışmasında BAKMAK İNCELEMEKTİR yapısını tespit etmiştir.

Jumaah vd. (2020) çalışmalarında tespit ettiği CONSIDERING/THINKING IS SEEING hem DÜŞÜNMEK GÖRMEKTİR hem de DÜŞÜNCE SAHİBİ OLMAK BAKMAKTIR kavramsal eğretilmesiyle ilişkilidir. Ayrıca, Danesi (1990) görme duyusuyla ilişkili

eğretilmeleri incelediği çalışmasında soyut düşüncenin doğasını araştırmış ve THINKING IS SEEING kavramsal eğretilmesini tespit etmiştir.

BAKIM VERMEK BAKMAKTIR ve TEDAVİ BAKMAKTIR kavramsal eğretilmesi TAKING CARE OF SOMETHING IS SEEING SOMETHING (Tr. İLGİLENMEK GÖRMEKTİR) şeklinde Yaú, vd. (2023) ile Gunnarsdóttir'in (2013) çalışmalarında da tespit edilmektedir. Johnson'ın (2007) belirttiği üzere, soyut kavramlar genellikle bedensel eylemler aracılığıyla kavranır ve bu tür yapılar, *bedenleşmiş biliş* kuramının temel ilkeleriyle örtüşmektedir. Benzer şekilde Ibarretxe-Antunano (2019) TAKING CARE IS SEEING/ LOOKING AFTER (Tr. GÖZETMEK BAKMAKTIR) şeklinde tespit ettiği kavramsal eğretilme ile çalışmada tespit edilen kurulum arasında bir ilişki olduğu söylenebilir.

ZİHİNDE CANLANDIRMAK BAKMAKTIR kavramsal eğretilmesi, çoğunlukla GEÇMİŞ kavramıyla ilişkilendirilerek kavramlaştırılmaktadır. Bu doğrultuda, çalışmada tespit edilen sahnelerde yönelim temelli eğretilmelerin yer aldığı söylenebilir. Zamanın uzamsal olarak kavramlaştırılması bağlamında, GEÇMİŞ EGONUN ARKASINDADIR (Núñez ve Sweetser, 2006) biçimindeki kurulum da bu türden eğretilmelerle ilişkilidir. Yönelim ilişkilerini içeren ve İşık'ın (2016) çalışmasında da tespit edilen BİR YÖNE DOĞRU OLMAK BAKMAKTIR, özellikle *fiziksel mekanların uzamsal ilişkilerini, somut varlıkların konumlarını ve yapıların yönelimlerini* ifade etmektedir. Yönelim, Johnson (1987) tarafından tanımlanan temel imge şemaları arasında yer almakta olup, insan bedeninin ön-arka eksenine dayalı uzamsal deneyimlerden türemektedir.

KONTROL ETMEK BAKMAKTIR çeşitli çalışmalarda (Baş, 2016; Deignan ve Cameron, 2009; İşık, 2016; Sweetser, 1990) tespit edilen bir kavramsal eğretilme olarak yer almaktadır. Koruma veya kontrol altında tutmanın genellikle bireyin gözüyle kontrol edilen nesneye bakması veya gözüyle izlemesini içermektedir denilebilir.

Görme duyusuyla ilişkili *gör-* ve *bak-* eylemleri karşılaştırmalı olarak incelendiğinde, öncelikle *gör-* eyleminin daha yüksek sıklık oranına sahip olduğu ve eğretilmeli yapı çeşitliliği bakımından *bak-* eyleminden daha zengin olduğu gözlemlenmektedir. *Bak-* eylemi ise daha sınırlı anlamsal genişlemeye sahip olmakla

birlikte özellikle DİKKAT kavramıyla ilişkili olduğu söylenebilir. Kavramsal düzlemde incelendiğinde, *gör-* eylemine ilişkin eğretilmelerin çoğunlukla bilişsel ve duyuşsal düzlemlerde yapılandığı, fiziksel düzlemde ise doğrudan bir eğretilme yer almadığı görülmektedir. Buna karşın, *bak-* eyleminde BİR YÖNE DOĞRU OLMAK BAKMAKTIR fiziksel mekansal yönelimle doğrudan ilişkili olup, fiziksel düzlemde kavramlaştırılan istisnai bir yapıdır. İki eylem arasında anlam ilişkisi bakımından örtüşen eğretilmeler de bulunmaktadır. Örneğin, *gör-* eyleminde TANI KOYMAK GÖRMEKTİR; *bak-* eyleminde ise TEDAVİ BAKMAKTIR birbiriyle ilişkili olarak ele alınabilir. Her iki eylemde de TASAVVUR kavramıyla ilişkilendirilen eğretilmeli yapılar mevcuttur ancak *gör-* eylemiyle oluşan kavramsal eğretilmeler genellikle HAYAL ve RÜYA kavramlarıyla ilişkiliyken; *bak-* eylemiyle oluşan kavramsal eğretilmeler genellikle GEÇMİŞ kavramıyla ilişkilidir. Buna ek olarak DÜŞÜNMEK GÖRMEKTİR ve DÜŞÜNCE SAHİBİ OLMAK BAKMAKTIR birbiriyle yakından ilişki içindedir. ANLAMAK/BİLMEK kavramlarıyla oluşan ancak *gör-* eylemi ile oluşan kavramsal eğretilmelerde varsayım ve algı ön plandayken; *bak-* eylemi ile oluşan kavramsal eğretilmelerde düşünsel bir konum mevcuttur. Tıpkı bu yapılar gibi TESPİT ETMEK GÖRMEKTİR ve İNCELEMELER GÖRMEKTİR de yakından ilişkilidir. Sosyal süreçler ve devinimsel süreçler bağlamında yapılan değerlendirmede ise, *gör-* eylemine ilişkin çeşitli kavramsal eğretilmeler gözlemlenirken, *bak-* eyleminde bu tür sosyal yönelimleri temsil eden belirgin bir yapıya rastlanmamıştır. *Bak-* eyleminde ANLAMAK/BİLMEK kavramlarıyla oluşmuş bir kavramsal eğretilme saptanmamasına rağmen Sweetser (1990), görme duyusunun BİLMEK ve ANLAMAK gibi bilişsel etkinlikleri içeren yapıları motive ettiğini ve bu yapıların düşünce ve konuşmada evrensel olduğunu ileri sürmüştür. Buna ek olarak görme duyusuyla BİLGİ kavramının eğretilmeli bir ağı olduğunu savunmaktadır. Görme duyusu ile ilişkili eğretilmelerin bilişsel süreçler ağırlıklı olması MENTAL CAPABILITY IS EYESIGHT (Tr. ZİHİNSEL BECERİ GÖRME DUYUSUDUR) aracılığıyla açıklanabilir (Yu, 2004). Baş (2016) göz ile ilişkili deyimlerin kavramlaştırılmasını incelediği çalışmasında gözlerin dış dünyaya açılan pencereler olduğunu; deneyimlerin ve öğrenilenlerin çoğunun gözler aracılığıyla edinildiğini belirtmektedir. Araştırmasında *zihinsel yetiler* kategorisi altında tespit ettiği *dikkat etme, deneyim kazanma/öğrenme, değerlendirme/karar verme, hatırlama/zihinde canlandırma/unutma, kontrol*

etme/denetim ve *düşünce/niyet etme* kavramsal alanları ile bu çalışmada görme duyusuyla ilişkili eylemlerde tespit edilen kavramsal eğretilmeler paralellik göstermektedir.

Görme duyusuyla ilişkili kavramsal eğretilmeler, Türkçede bilgi edinme, anlama ve düşünsel kavrayış alanlarını yapılandırmada belirgin bir ağırlığa sahiptir. Bu nedenle, bilişsel süreçlere dayalı eğretilmeli görünüm, görme duyusuna ilişkin eylemlerde görece daha yüksek bir oranda ortaya çıkmaktadır. Diğer dillerde yapılan çalışmalarda da (Ibarretxe-Antuñano, 2013, 2019; Sweetser, 1990; Viberg, 1984) sıklıkla saptanan [anlama/bilme = görmek] eşleşmesi, Türkçede de hem *gör-* hem de *bak-* eylemlerinde tespit edilmiştir. Görme duyusunun bireyin en fazla bilgi aldığı duyu olması, bu eşleşmenin bedensel temellerini oluşturmaktadır. Nitekim Sweetser (1990), başta İngilizce olmak üzere birçok dilde görme duyusunun *nesnel bilgi ve idrak* kaynağı olarak öne çıktığını belirtmiştir. Ibarretxe-Antuñano (1999) ise dış dünyadan sağlanan bilginin büyük ölçüde görme aracılığıyla elde edilmesinin, bu alandaki sözcüklerin zihinsel kavramları ifade etmede birincil kaynak haline gelmesini sağladığını vurgulamaktadır. Türkçede görme duyusunda tespit edilen TESPİT ETMEK GÖRMEKTİR, ANLAMAK/BİLMEK GÖRMEKTİR, İNCELEMEK BAKMAKTIR, FARK ETMEK BAKMAKTIR gibi eğretilmeli yapılar da Sweetser (1990) ve Ibarretxe-Antuñano (1999) gibi araştırmacıların bulgularıyla örtüşmektedir. Görme duyusuna ait bedensel deneyimler, soyut bilgiye ulaşma, keşfetme ve anlama süreçlerinde temel bir eğretilmeli zemin sunmaktadır. Sonuç olarak, görme temelli eğretilmeler, Türkçede zihinsel kavrayışın kavramsal düzeyde yapılandırılmasında kilit bir rol oynamaktadır.

İşitme duyusuyla ilişkili olarak *duy-* ve *işit-* eylemlerinin kavramsal eğretilmeli görünümü incelenmiştir. Bu doğrultuda incelenen her 2 eylemde de 4'er farklı kavramsal eğretilme tespit edilmiştir. HİSSETMEK DUYMAKTIR sıklık oranı en yüksek kavramsal eğretilme olarak tespit edilmiştir. Oanh (2016) işitmenin işlevinin temelde dilsel iletişim olması nedeniyle bireyler arasında entelektüel ve duyuşsal bir etki aracı olarak yer alabileceğini belirtmektedir. Aslan Demir (2018) işitme duyusuyla ilişkili eylemlerin eğretilmeli görünümünü incelediği çalışmada hissetmek duymaktır kavramsal eğretilmesini saptamış; söz konusu

yapının bir duygu durumuna girmek duymaktır kavramsal eğretilmesinin üstünde yer aldığını belirtmektedir. Bu yapı, Lakoff ve Johnson'un (1980) öne sürdüğü gibi, soyut yaşantıların somut duygu deneyimleriyle kavramlaştırıldığı temel eğretilmeli süreçleri desteklemekte; aynı zamanda duyguların deneyimlenme biçimine dair bilişsel bir çerçeve sunmaktadır.

HABERDAR OLMAK DUYMAKTIR kavramsal eğretilmesinde ise somut, fiziksel ve duyuşsal bir kaynak alan, soyut ve bilişsel bir hedef alanla eşleşmektedir. Bu bağlamda, fiziksel olarak bir sesi duymak, eğretilmeli olarak bir bilgiyi öğrenmek veya anlamak anlamında kullanılmaktadır. Bilgi edinim süreci ile kavramlaştırılması nedeniyle bazı araştırmacılar tarafından bu yapının ANLAMAK/BİLMEK DUYMAKTIR kavramsal eğretilmesi altında yer alabileceği savunulmaktadır (Gunnarsdóttir, 2013; Ibarretxe-Antuñano, 2002). Bu durum Çizelge 6.5'te örneklendirilmiştir.

Çizelge 6.5 HABERDAR OLMAK DUYMAKTIR kavramsal eğretilmesinin eşleşmesi.

İşitsel Alan (Kaynak Alan)	Bilgi Alanı (Hedef Alan)
Ses almak	Bilgi almak
Duyulan içerik	Edinilen bilgi
Sesin dıştan gelmesi	Bilginin dış kaynaktan alınması

Çizelge 6.5'te yer aldığı gibi haberdar olmak, dış dünyadan gelen bir ses gibi kavramlaşmakta ve bu ses, eğretilmeli olarak bilgiyi temsil etmektedir. İnsanlar dünyaya geldiklerinden itibaren dış dünya hakkındaki temel bilgi aktarımı işitme duyusu aracılığıyla gerçekleştirirler. Bu nedenle, öğrenme ve haberdar olma gibi kavramların işitsel algıyla ilişkilendirilmesi, bilişsel düzeyde temellendirilebilir bir eğretilmeli eşleşmeye işaret eder. Bu yapı çerçevesinde, bilgi bir tür ses olarak temsil edilmekte; böylece soyut ve bilişsel bir kavram olan bilgi, işitilen somut bir varlık haline getirilmektedir. Dolayısıyla, bilgiye ulaşmak ya da bir gelişmeden haberdar olmak, *işitme deneyimi* üzerinden dilsel olarak somutlaştırılmakta; *ses* → *bilgi* eşleşmesi, duyuşsal algının zihinsel temsil gücünü ortaya koymaktadır.

ANLAMAK/BİLMEK DUYMAKTIR kavramsal eğretilmesi, Yaú, vd. (2023) tarafından UNDERSTANDING/KNOWING IS HEARING (Tr. ANLAMAK/BİLMEK DUYMAKTIR) altında ele alırken; Ibarretxe-Antuñano (2019) UNDERSTANDING IS HEARING yapısı aracılığıyla incelemektedir. Genel çerçevede değerlendirildiğinde,

işitsel bir uyarıcının zihinsel bir kavrayışla eşleştiği gözlenmektedir. Başka bir deyişle, soyut bir bilişsel süreç; fiziksel bir eylem olan işitme aracılığıyla yapılandırılmaktadır. Tıpkı HABERDAR OLMAK DUYMAKTIR eğretilmesinde olduğu gibi, bu yapıda da bilginin dışsal bir kaynaktan edinilmesi ile sesin dış dünyadan gelen bir olgu olması arasında bir ilişki kurulmaktadır. Böylece BİLGİ, SES gibi DUYULABİLEN BİR OLGU olarak kavramlaştırılır.

ŞÖHRETİNİ BİLMEK DUYMAKTIR kavramsal eğretilmesi, İşık'ın (2016) çalışmasında BİR ŞEYİN ÜNÜNÜ ŞÖHRETİNİ BİLMEK DUYMAKTIR aracılığıyla incelenmektedir. Bu yapı, bilgi edinmenin yalnızca bireysel bir işlem değil, aynı zamanda kolektif belleğe dayalı sosyal bir süreç olduğunu ortaya koymaktadır.

İşitme duyusuyla ilişkili olarak incelenen *işit-* eyleminde, HABERDAR OLMAK İŞİTMEKTİR kavramsal eğretilmesi en yüksek sıklık oranına sahip kurulum olarak öne çıkmaktadır. Ibarretxe-Antuñano'nun (2019) çalışmasında yer alan PAYING ATTENTION / HEEDING IS HEARING (Tr. DİKKAT ETMEK/KULAK VERMEK DUYMAKTIR) kavramsal eğretilmesiyle örtüşmektedir. Ayrıca, ANLAMAK/BİLMEK İŞİTMEKTİR eğretilmesi de Ibarretxe-Antuñano'nun (2019) çalışmasında belirlenen kavramsal yapılar arasında yer almaktadır. Öte yandan, AŞAĞILANMAK İŞİTMEKTİR eğretilmesi uluslararası çalışmalarda doğrudan tespit edilmemiş olmakla birlikte, Aslan Demir'in (2018) çalışmasında yer alan İKAZ EDİLMEK İŞİTMEKTİR anlam düzeyinde ilişkili olduğu söylenebilir. Bununla birlikte, TANIK OLMAK İŞİTMEKTİR yapısı ise, İşık'ın (2016) *işit-* eylemine ilişkin eğretilmeleri ele aldığı bölümde açık biçimde vurgulanmaktadır.

İşitme duyusuyla ilişkili *duy-* ve *işit-* eylemleri karşılaştırmalı olarak incelendiğinde öncelikle söz konusu eylemlerde tespit edilen kavramsal eğretilmelerin eşit olduğu gözlenmektedir. Buna rağmen öntür uzanım yoğunluğu *işit-* eyleminde daha fazladır. Duygu ve sezgileri içeren kavramsal yapılar *duy-* eyleminde ağırlıktayken; *işit-* eyleminde böyle bir durum tespit edilmemiştir. Buna ek olarak *duy-* eyleminde kesişimsel eğretilme olan KOKLAMAK DUYMAKTIR saptanmıştır. Bilgi edinme ve öğrenme bağlamında oluşan ANLAMAK/BİLMEK ve HABERDAR OLMAK her iki eylemde de bulunmaktadır. Konuşma; bilgi ve düşünce

etkileşimi için öncelikli olan iletişim aracı olması nedeniyle, işitme algısı içsel anlama süreciyle ilişkilendirilir. Alıcılıkla ilişkilendirilmesi nedeniyle görme duyusunda tespit edilen ANLAMAK/BİLMEK kavramlarıyla oluşan yapıdan daha farklı bir biçimde yer almaktadır ancak işitme duyusunun görme duyusuna benzer, en belirgin duyu olduğu da ileri sürülmektedir (Sweetser, 1990). İşitme duyusuyla ilişkili her iki eylemde de öntür uzanımların ötesine geçerek, duyuların zihinsel ve toplumsal işlevlerle birlikte kavramlaştığı katmanlı eğretilmeli yapılar mevcuttur. Ancak çalışmalarda sıkça tespit edilen OBEYING IS HEARING (Gunnarsdóttir, 2013; Ibarretxe-Antunano, 2019; Neagu, 2013; Oanh, 2016) bu çalışmada tespit edilmemiştir.

İşitme duyusuna dayalı kavramsal eğretilmeler, Türkçede özellikle iletişim, bilgi alışı ve duyuşsal sahnelerde öne çıkmaktadır. Bu duyuyla ilişkili olarak incelenen *duy-* ve *işit-* eylemlerinde tespit edilen eğretilmelerin büyük ölçüde bilgi ve iletişim temelli olduğundan, tıpkı görme duyusunda olduğu gibi işitme duyusunda da bilişsel süreçlerin belirleyici olduğu görülmektedir. Ancak önemli bir fark söz konusudur: Görme duyusu aktif bir bilişsel çabayla ilişkilendirilirken, işitme duyusu daha çok pasif bir bilgi alımı ve mesajın farkına varma şeklinde yapılandırılmaktadır. Sweetser (1990) da işitme duyusunu doğrudan entelektüel idrakte değil, iletişim sürecinde anlamaya yönelik bir bilişsel etkinlikle ilişkilendirmekte; işitmenin, dış dünyadan gelen mesajların anlaşılmasına aracılık ettiğini belirtmektedir. Türkçedeki bulgular da araştırmacının işitme duyusuyla ilişkili bulgularıyla örtüşmekle birlikte, bazı dillerde gözlemlendiği [*işitme* = itaat] eşleşmesi bu çalışmada tespit edilmemiştir. Bununla birlikte, *duy-* eyleminin Türkçedeki bir diğer önemli kurulumu HİSSETMEK DUYMAKTIR kavramsal eğretilmesidir. *Üzüntü duy-*, *korku duy-* ya da *mutluluk duy-* gibi ifadelerde *duy-* eylemi, duygusal deneyimi bir tür işitsel algı yoluyla edinme şeklinde kavramlaştırır. Bu eğretilmeli kullanım, işitme duyusunun yalnızca dışsal mesajların alımıyla sınırlı kalmayıp, içsel ve öznel deneyimlerin kavramlaştırılmasında da etkin rol oynadığını göstermektedir. Sonuç olarak, Türkçede işitme temelli eğretilmeler, HİSSETMEK DUYMAKTIR, HABERDAR OLMAK DUYMAKTIR gibi kavramsal eğretilmeler aracılığıyla hem sosyal etkileşimi hem de bireyin içsel duygu durumlarını ifade etmede önemli bir işleve sahiptir. Bu yönüyle

işitme duyusu, yalnızca iletişimsel değil, aynı zamanda duyuşsal bir bilgi edinme süreci olarak da yapılandırılmaktadır. Ibarretxe-Antuñano (2013; 2019) ise duyuşsal alanların genellikle koku ve tat duyularında eğretilme eğilimi olduğunu vurgulamaktadır.

Koku duyusuyla ilişkili olarak bu çalışmada *kok-* ve *kokla-* eylemleri incelenmiştir. *Kok-* eyleminde 3 farklı kavramsal eğretilme tespit edilmiş olup, NİTELİĞE SAHİP OLMAK KOKMAKTIR eğretilmesi en yüksek sıklık oranına sahip kurulum olarak öne çıkmaktadır. Alqarni'nin (2022) İngilizce ve Arapçada koku kavram alanına ilişkin gerçekleştirdiği çalışmada tespit ettiği TO HAVE AN ODOR OR SCENT OR TO HAVE A CHARACTERISTIC AURA OR ATMOSPHERE (Tr. BELİRGİN BİR HAVAYA YA DA İZLENİME SAHİP OLMAK) ve STATES ARE SMELL (Tr. DURUMLAR KOKMAKTIR) eğretilmeleri, bu çalışmada belirlenen NİTELİĞE SAHİP OLMAK KOKMAKTIR yapısıyla anlam düzeyinde örtüşmektedir. Benzer biçimde, Ibarretxe-Antunano (2019) çalışmasında yer alan THE GENERAL ATMOSPHERE OF SOMETHING IS AN OLFATORY PERCEPTION (Tr. GENEL ATMOSFER KOKU ALGISIDIR) kavramsal eğretilmesi de bu yapıyla ilişkili kavramlaştırmalardan biridir.

Kokuların zihinde iz bırakması gibi duygular da zihinde iz bırakır. Kokuların çeşitli duyguları ve anıları çağrıştırdığı üzerine çeşitli bilimsel çalışmalar da mevcuttur. *Kok-* eyleminde duygularla oluşan bir kavramsal eğretilmenin tespit edilmesi de dilde de bu durumun olduğuna dair bir bulgu olarak ele alınabilir. HİSSETMEK DUYNAMAKTIR kavramsal eğretilmesinde gözlemlendiği gibi HİSSETMEK KOKMAKTIR da bir üst eğretilme olarak yer almaktadır ve İHANET KOKMAKTIR, HASRET KOKMAKTIR, ÖZLEM KOKMAKTIR, SEVDA KOKMAKTIR, VEFA KOKMAKTIR gibi alt görünümleri bulunmaktadır. Benzer biçimde EMOTIONS ARE SMELLS (Alqarni; 2022; Kövecses, 2019; O'Meara ve Asifa Majid, 2020) koku duyusuyla ilişkili eğretilme çalışmalarında tespit edilen bir bulgu olarak yer almaktadır. Kövecses (2019) duygularla ilişkilendirilen koku eğretilmelerinin koku ve duygu deneyimleri arasında paylaşılan fizyolojik benzerliklere dayandırmaktadır. HİSSETMEK DUYNAMAKTIR kavramsal eğretilmesinin altında değerlendirilen HATIRA KOKMAKTIR, koku duyusunun geçmişle kurduğu ilişkiyi yalnızca dilsel olarak değil, aynı zamanda deneyimsel ve bilişsel temelde de anlamlı kıldığını göstermektedir. Lakoff ve

Johnson'ın (1980) kavramsal eğretilmelerin bedensel deneyimlere dayandığına ilişkin temel savıyla uyumludur. Koku duyusu, doğrudan beynin limbik sistemi (özellikle amigdala ve hipokampus) ile bağlantılıdır. Bu yapılar, duygu düzenleme ve bellek işleme süreçlerinde temel rol oynar. Sinirbilimsel araştırmalar, koku ile tetiklenen anıların, diğer duyu modalitelerine kıyasla daha yoğun duygusal çağrışımlara sahip olduğunu ortaya koymaktadır (Herz ve Engen, 1996; Chu ve Downes, 2000). Dolayısıyla bu gibi kavramsal eğretilmeler *koku-hafıza-duygu* ilişkisinin dilsel yansımaları olarak değerlendirilebilir. *Kok-* eyleminde tespit edilen son kavramsal eğretilme olan BİR KONU ÜZERİNDE YOĞUNLAŞMAK KOKMAKTIR ise, Alqarni'nin (2022) çalışmasında tespit ettiği EVENTS ARE SMELLS (Tr. OLAYLAR KOKUDUR) ile ilişkili olduğu söylenebilir.

Koku duyusu aracılığıyla incelenen *kokla-* eyleminde ise 4 farklı kavramsal eğretilme tespit edilmiştir. DENEYİMLEMEK KOKLAMAKTIR sıklık oranı en yüksek olan kurulum olarak yer almaktadır. Bu tür eğretilmeli kullanımlar, bedenlenmiş biliş kuramı bağlamında değerlendirildiğinde, duyuların yalnızca algılama değil, aynı zamanda anlam üretme ve deneyim inşa etme süreçlerinde de aktif rol oynadığını göstermektedir (Lakoff ve Johnson, 1980; Gibbs, 2005). Böylece *kokla-* eylemi, yalnızca dışsal bir uyarının algılanması değil; aynı zamanda hayatla temas kurma biçimi olarak yer almaktadır.

TENSEL YAKINLIK KOKLATMAKTIR kavramsal eğretilmesinde koku, hem bedene yakınlık hem de ulaşılmazlık temalarını bir arada taşır: bir şeyin varlığının hissedilmesi ama ona tamamen sahip olunamaması gibi. Cinsellik, SEXUAL DESIRE IS HEAT/TASTE/TOUCH şeklinde kavramlaştırılmaktadır (Kövecses, 2000; 2005). Ancak koku duyusuyla inşa edilen cinsellik eğretilmeleri, dolaylılık, çekicilik, iştah uyandırma ve engellenmiş arzular gibi temalarla daha yakın ilişki içindedir. Bu durum, kokunun doğası gereği görünmez fakat hissedilebilir olması, onu cinsellikle ilişkili gizemli, davetkar ama kaçışkan bir eğretilmeli araca dönüştürmektedir. Tam olarak cinsellikle ilişkili olmasa da Vanhove ve Ahmed'in (2021) Beja dilinde koku ile ilişkili olan f2a eyleminin görünümünü incelediği çalışmalarında söz konusu eylemin eğretilmeli görünümünden birinin öpüşmek olduğunu belirtmektedir.

Koku duyusuyla ilişkili *kok-* ve *kokla-* incelendiğinde *kok-* eyleminde incelenen bağımlı dizinler daha fazla olmasına rağmen kavramsal eğretilime sıklığı *kokla-* eyleminde daha fazladır. *Kok-* eyleminde duygu, ahlaki durum, kişilik gibi anlam alanların daha fazla saptanmasıyla kişilerin ya da ortamın kokması uzanımı ön plandadır. *Kokla-* eyleminde ise deneyim, sezgi, arzu gibi anlam alanları daha fazla saptandığı için nesne ya da durumun farkına varılması uzanımı ön plana çıkmaktadır. Sweetser (1990) gibi araştırmacılar görme duyusunun *bilgi/kanı* ile işitme duyusunun ise *söz dinleme/itaat* ile eşleştirmektedir. Koku duyusu da bu kapsamda incelendiğinde, *sez-/sezgi* ile eşleştirilmektedir. Pek çok dilde tespit edilen SEZMEK/SEZGİ KOKLAMAKTIR (Ibarretxe-Antuñano, 1999; Kövecses, 2019; Sweetser, 1990; Viberg, 1984) Türkçede diğer dillere oranla sıklığı daha düşük bir biçimde yer almaktadır.

Koku duyusuyla ilişkili eğretilmeli uzanımlar, bu çalışmada en sınırlı gözlemlenen kurulumlardan birini oluşturmaktadır. Genel olarak, Türkçede koku alma duyusuna ilişkin ifadelerin daha çok öznel değerlendirme, sezgi ve şüphe kavramlarını yapılandığı görülmektedir. Bu bulgu, Sweetser'in (1990) da vurguladığı üzere, koku duyusunun kavramsal eğretilmelerde diğer duylara kıyasla daha seyrek kullanıldığını ve genellikle kişisel hoşnutluk ya da hoşnutsuzluk bildiren sahnelerde ortaya çıktığını göstermektedir. Tat ve kok duyuları, fizyolojik olarak kimyasal temelli ve birbirine yakın duyular olduğundan, dilsel eğretilmeler de benzer işlevler üstlenmektedir. Her iki duyu da nesnel bilgi aktarmaktan ziyade, bireyin öznel deneyimlerini ve duygusal değerlendirmelerini ifade etmede kullanılmaktadır. Türkçede koku duyusunun eğretilmeli rolü sınırlı olmakla birlikte, sezgisel farkındalık ve içsel duygulanımları kavramlaştırmada özel bir yer tuttuğu görülmektedir. Bu nedenle, koku duyusuna ilişkin eğretilmeli uzanımların büyük ölçüde duyuşsal süreçler bağlamında yapılandığı söylenebilir. Bu bulgu, farklı kültür ve dillerde koku eğretilmelerinin sınırlı ama odaklı kullanımını belgeleyen alanyazınla uyumludur. NİTELİĞE SAHİP OLMAK KOKMAKTIR, HİSSETMEK KOKMAKTIR DENEYİMLEMEK KOKLAMAKTIR, MADDİ DESTEK VERMEK KOKLATMAKTIR gibi bulgular, farklı dil ve kültürlerde koklama duyusunun eğretilmeli işlevinin daha dar

ama odaklı bir biçimde kullanıldığını ortaya koyan önceki çalışmalarla (Ibarretxe-Antuñano, 1999; Sweetser, 1990) uyum göstermektedir.

Tat duygusuyla ilişkili olarak incelenen *tat-* eyleminde 2 farklı kavramsal eğretilene tespit edilmiştir. HİSSETMEK TATMAKTIR söz konusu eylemde en sık tespit edilen kavramsal eğretilen değildir. Duyguların zamansal ve bedensel bir deneyim olarak içselleştirildiğini gösterir. Tat alma eylemi, anlık bir fiziksel temas değil; bedenin içine alınan, hazmedilen ve etkisi bir süre hissedilen bir süreçtir. Bu bağlamda, tat duygusuyla duyguların dile getirilmesi, duygusal yaşantının geçici değil, bedenle bütünleşen bir deneyim olduğunu temsil etmektedir. Tat duygusunda tespit edilen kavramsal eğretilenlerin birçoğu DUYGU kavramıyla ilişkilendirilmektedir Avery, vd., 2022; Bağlı, 2021; Ibarretxe-Antuñano, 2002; Kövecses, 2019; Zhou ve Tse, 2020). Söz konusu duyuda tespit edilen bir diğer eğretilene DENEYİMLEMEK TATMAKTIR kurulumunda, tat alma, bedensel ve doğrudan yaşanan bir algı biçimi olarak, soyut yaşam olaylarının kavramlaştırılmasında temel alınan duyuşsal bir şema haline gelmiştir (Gunnarsdóttir, 2013; Ibarretxe-Antuñano, 2002; İşık, 2016; Neagu, 2013). Newman (1997) bir deneyimin tadını çıkarmanın, lezzetli bir yemeği tatmak gibi, o anı yavaşça yaşamayı sindirmenin ise deneyimi içselleştirip ondan ders çıkarmayı temsil ettiğini belirtmektedir. Bu durum, yaşam olaylarının yalnızca bilişsel düzeyde değil, aynı zamanda bedensel olarak hissedilen ve duyuşsal yolla anlam kazanan süreçler olarak kurgulandığını göstermektedir.

Görme duygusu en uzak ve nesnel duyuş olarak kabul edilirken, tat duygusu öznel ve kişisel bir duyudur (Sweetser, 1990). Bu durumun yansımalarından birinin HİSSETMEK TATMAKTIR olduğu söylenebilir. Şimdiye kadar tartışılan diğer duyulardan farklı olarak, fiziksel düzlemde yer alan tatma eylemi, bireyler arasında dokunma duygusundan bile daha fazla değişkenlik gösterebilmektedir. Bu özelliğiyle tat alma, en değişken duyuş olarak kabul edilmektedir. Allan (2008), tat alma duyusunun tıpkı dokunma gibi, bilgi edinimi açısından elverişsiz bir kaynak olduğunu belirtmektedir; her nesnenin tadına bakmak hem toplumsal normlara aykırıdır hem de birey için potansiyel tehlikeler barındırır. Bu çalışmada da bu durum, *dokun-* ve *tat-* eylemlerinin ANLAMAK/BİLMEK kavramlarıyla kavramlaştırılmamış olmasıyla örtüşmektedir. Başka bir deyişle, söz konusu

eylemler bilgi edinmeye değil, daha çok duyuşsal ya da deneyimsel süreçlere aracılık etmektedir. Tat duyusuna dayalı eğretilmeler, Türkçede genellikle zevk, deneyim ve değer yargılarını yapılandıran soyut alanlarla ilişkilendirilmektedir. Özellikle *tat*-eylemi, bir duygunun ya da yaşantının kısa süreliğine deneyimlenmesini ifade eden eğretilmeli bir uzanım kazanmıştır. Bu kullanım, tat alma duyusunun bireysel haz ve tercihlere dayalı doğasıyla doğrudan ilişkilidir. Sweetser (1990), tatma ve dokunma gibi yakın duyuların öznel duygular ve beğenilere dayalı eğretilmeli uzanımlar üretme eğiliminde olduğunu belirtmektedir. Tat duyusu temelli eğretilmeler, öznenin yaşantısından aldığı tat veya burukluğu ifade ederek, deneyimin değerini ve duygu yönünü kavramlaştırmaktadır. Tat duyusu Türkçede eğretilmeli olarak haz, memnuniyet, pişmanlık ve keder gibi duygu yelpazesine yayılan soyut kavramların kavramlaştırılmasında rol oynamaktadır. Bu yönüyle tat alma duyusu, öznel değerlendirme ve duyuşsal süreçlerle yakından ilişkili bir eğretilmeli kaynak alan sunmaktadır.

Deri duyusu altında dokunma, termal ve ağrı duyuları incelenmiştir. Dokunma duyusu için *dokun-* eylemi incelenmiştir. İnceleme sonucunda tespit edilen HİSSETMEK DOKUNMAKTIR kavramsal eğretilmesi, dokunma kaynak alanı ile duyguların hedef alanı arasındaki sistematik eşleşmeye dayanmaktadır. Sweetser (1990: 44), bu tür bir eşleşmeyi, “Herhangi bir ciddi nitelikteki fiziksel acı, özneyi duygusal olarak mutsuz etmeye mahkumdur ve fiziksel haz veya esenlik neşeli bir duygusal durumu teşvik eder” şeklinde açıklayarak, fiziksel deneyimlerin duygusal durumları şekillendirmedeki rolüne dikkat çeker. Bu bağlamda, ZARAR VERMEK DOKUNMAKTIR eğretilmesi de hem Türkçede hem de diğer dillerde benzer şekilde gözlemlenmektedir. Neagu (2013), söz konusu yapının İngilizcede de mevcut olduğunu belirtirken; İşık’ın (2016) çalışmasında yer alan ZARAR VERMEK/OLUMSUZ ETKİDE BULUNMAK DOKUNMAKTIR yapısı, bu kavramlaştırmayla anlam düzeyinde örtüşmektedir.

Benzer şekilde, RUHSAL AÇIDAN ETKİLEMEK DOKUNMAKTIR yapısı, Juanhong’un (2012) çalışmasında ortaya konulan COMMUNICATION / SOCIAL CONNECTION IS PHYSICAL CONTACT eğretilmesiyle yakından ilişkilidir. Bu türden yapılar, bireyin sosyal ve duygusal etkileşimlerini fiziksel temasla betimlediğini

göstermektedir. Öte yandan, BESLENMEK DOKUNMAKTIR eğretilmesi de, dokunma kaynak alanının bedensel hassasiyet ve içsel rahatsızlıkla ilişkili bir başka görünümünü yansıtır. Işık'ın (2016) çalışmasında bu durum, İNSAN VÜCUDUNUN TÜKETTİĞİ VEYA KULLANDIĞI BİR ŞEYDEN OLUMSUZ ETKİLENMESİ, RAHATSIZ OLMASI biçiminde kavramlaştırılmıştır. Son olarak, PARA HARCAMAK DOKUNMAKTIR eğretilmesi, ekonomik harcamaların bireyde fiziksel bir eksilme ya da kayıp hissiyle eşleştirildiğini gösterir. Nitekim Neagu (2013) ve Gunnarsdóttir (2013), bu yapının dokunma duyusuna dayalı bir uzanım olarak çeşitli dillerde karşımıza çıktığını ifade etmektedirler. Tüm bu örnekler, dokunma duyusunun yalnızca fiziksel değil, aynı zamanda duygusal, sosyal ve bilişsel süreçlerin kavramlaştırılmasında da merkezi bir kaynak alan işlevi gördüğünü göstermektedir.

Bulgular, *dokun-* eyleminin yalnızca somut bir temas olarak değil; aynı zamanda duygu aktarımı, sosyal etkileşim, zihinsel yönelim ve ekonomik ya da estetik deneyimler gibi soyut süreçleri betimlemede temel bir kaynak alan işlevi gördüğünü ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, *dokun-* eylemi, Türkçede geniş bir eğretilmeli dönüşüme sahiptir ve farklı bağlamlarda hem fiziksel düzlem aracılığıyla hem de eğretilmeli dönüşümlerle yer almaktadır. Ayrıca bazı bağımlı dizinlerde, öntür uzanım ile kavramsal eğretilme arasında kalan ve ara kesit niteliği taşıyan kullanımlar gözlenmiş, bu durum eğretilmeli düşüncenin dinamik ve bağlama duyarlı doğasını desteklemiştir. Sonuç olarak elde edilen bulgular, dokunma duyusunun yalnızca fiziksel bir algı kanalı değil, aynı zamanda beden-merkezli bilişsel yapıların inşasında işlevsel bir kaynak alan olduğunu göstermektedir.

Deri duyusu altında incelenen termal duyusuyla ilişkili olarak ise *ısın-* ve *soğ-u-* eylemleri incelenmiştir. *Isın-* eyleminde 2 farklı kavramsal eğretilme tespit edilmiştir. Termal duyuyu ilişkili olan SICAKLIK kavramı, alanyazında duyguların kavramlaştırılmasında kaynak alan olarak belirgin bir şekilde yer almakta ve özellikle sevgi, ilgi, yakınlık gibi duygularla ilişkilendirilmektedir (Geeraerts ve Grondelaers, 1995; Grady, 1997; Halas Popović, 2022; Kövecses, 1990, 2005; Lakoff ve Kövecses, 1987). Bu çalışmalar genellikle SICAKLIK kavram alanına ait sıfatlar aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda çalışmada tespit edilen her iki kavramsal eğretilme, AFFECTION IS WARMTH (Grady, 1997; Shindo, 1998; Lakoff ve

Johnson, 1999) yani SEVGİ/İLGİ SICAKLIKTIR yapısıyla doğrudan ilişkilidir. Shindo (1998), sıcaklık artışının farklı duygularla ilişkilendirildiğini savunarak EMOTIONS ARE HEAT (Tr. DUYGULAR ISIDIR) kavramsal eğretilmesini öne sürerken; Lakoff ve Kövecses (1987) ise THE PHYSIOLOGICAL EFFECTS OF AN EMOTION STAND FOR THE EMOTION (Tr. BİR DUYGUNUN BEDENSEL ETKİLERİ DUYGUYU TEMSİL EDER) yapısıyla, duyguların bedensel belirtiler yoluyla kavramlaştırıldığını ifade etmektedir. Bu kuramsal çerçevede, SICAKLIK ile DUYGU kavramları arasında güçlü bir kavramsal bağ olduğu görülmektedir. Zhong ve Leonardelli'nin (2008) çalışmasında da fiziksel sıcaklık ile *friendship* (Tr. arkadaşlık) kavramı arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmiş; sıcaklık arttıkça kişilerarası yakınlık ifadelerinin dilsel olarak da arttığını gözlemlenmiştir. Benzer biçimde, IJzerman ve Semin'in (2009) araştırmasında sıcak bir içecek tutan bireylerin arkadaşlarına ve ailelerine karşı daha büyük bir duygusal yakınlık hissettikleri, Fetterman ve arkadaşlarının (2017) çalışmasında ise bireylerin fiziksel olarak daha sıcak hissettikleri günlerde kişilerarası ilişkilerinde kendilerini daha sıcak ve uyumlu olarak algıladıkları ortaya konmuştur. Bu bulgular, bedenleşmiş biliş kuramı ile Kavramsal Eğretilme Kuramı'nın ortaklaştığı, soyut kavramların bedensel deneyimler yoluyla yapılandığı görüşünü desteklemektedir. Nitekim Grady'nin (1997) birincil eğretilme olarak tanımladığı AFFECTION IS WARMTH yapısı, sevgi ve şefkat gibi duyguların doğumdan itibaren sıcaklık hissiyle eşzamanlı deneyimlenmesine dayanmaktadır. Bu çerçevede, *ısın-* eylemine ilişkin sahnelerde doğrudan fiziksel bir temas ya da ısı artışı değil, bu fiziksel deneyimin duygusal düzleme taşınmış bir izdüşümü söz konusudur; ancak eğretilmenin arka planında halen fiziksel yakınlığa dair izler mevcuttur. Çalışmada *ısın-* eylemi aracılığıyla yapılandırılan eğretilmeler, alanyazında SICAKLIK kavramının duygularla ilişkilendirildiğine dair verilerle paralellik göstermektedir. Bununla birlikte, ilgili alanyazında SICAKLIK genellikle hırs, aşk, nefret ve acı gibi çok çeşitli duygularla ilişkilendirilmişken (Kövecses, 2000), bu çalışmada tespit edilen örnekler ağırlıklı olarak *duygusal yakınlık* sahnesine odaklanmaktadır. Türkçede SICAKLIK kavramının çok çeşitli isim ve sıfatlarla eğretilmeli olarak kodlandığı göz önünde bulundurulduğunda, bu duygusal çeşitliliğin farklı sözcük türleri üzerinden kurulan eğretilme yapıları aracılığıyla ifade edildiği söylenebilir. Bu doğrultuda, çalışmada tespit edilen DUYGUSAL YAKINLIĞIN ARTMASI ISINMAKTIR eğretilmesi, Vejdemo ve

Vandewinkel'in (2016) SICAKLIK kavramını İngilizce, İbibio, Japonca, Mandarin Çincesi, Ojibwe ve İsveççe gibi farklı dillerde bedenin kalp, kafa, ses ve göz gibi bölümleriyle ilişkilendirdiği bulgularla örtüşmektedir. Ancak Türkçede bu ilişki, çoğunlukla daha soyut beden bölümleri ve daha içsel deneyimler aracılığıyla kurulmaktadır.

Deri duyusu kapsamında değerlendirilen dokunma, termal ve ağrı duyularına dayalı kavramsal eğretilmeler, Türkçede özellikle duygusal durumlar, sosyal ilişkiler ve ahlaki yargıların kavramlaştırılmasında önemli bir kaynak alan sunmaktadır. Elde edilen bulgular, *dokun-*, *ısın-*, *soğu-*, *acı-*, *ağrı-*, *sızla-* gibi eylemlerin; sevgi, yakınlık, acı, üzüntü, empati, sertlik ya da yumuşaklık gibi pek çok soyut anlam alanlarına eğretilmeli olarak aktarıldığını göstermektedir. *Dokunma duyusu*, yalnızca fiziksel temasın ötesinde, duygusal yakınlık ve etkiyi ifade eden bir zemin sunmaktadır. Benzer şekilde, *termal duyu* Türkçede bireyin mizacı ve sosyal tutumlarıyla ilişkilendirilmiştir. Örneğin *ilişkilerin ısın-* ifadesi, insanlar arasındaki bağın güçlenmesini ve dostane bir etkileşimi belirtirken; *birinden soğu-* ifadesi, mesafe, gerginlik ve duygusal kopuşu dile getirmektedir. Bu tür kullanımlar, soyut yakınlık ve uzaklık kavramlarının bedenin sıcaklık deneyimi yoluyla kavramlaştırıldığını açıkça ortaya koymaktadır. Öte yandan, *ağrı duyusu*, Türkçede doğrudan duygusal acı ve empatiyle bağlantılıdır. *İçi acı-*, derin bir üzüntü veya merhamet hissini ifade ederken; *yüreği sızla-*, başkasının acısını hisseden ya da bir durum karşısında duyulan üzüntüyü dile getiren bir ifadedir. Bu tür örneklerde beden bölümleri, fiziksel acının mekanı olarak kavramlaştırılsa da, asıl aktarılan ruhsal ya da duygusal bir deneyimdir. Bu doğrultuda, Türkçede [duygusal acı = fiziksel acı] yönünde güçlü bir eğretilmeli eşleşmenin var olduğu söylenebilir. Kövecses (2000) gibi araştırmacılar da pek çok dilde aşk acısı, özlem ya da keder gibi duyguların fiziksel ağrı sözcükleriyle ifade edilmesini, eğretilmelerin bedensel temelliliğine örnek olarak sunmaktadır. Türkçede deri duyularına dayalı eğretilmeler, duygusal ve sosyal yaşantıların kavramlaştırılmasında temel bir rol üstlenmektedir. Sevgi, şefkat, öfke, üzüntü ve yalnızlık gibi soyut ve içsel durumlar; sıcaklık, baskı, temas ve ağrı gibi somut bedensel deneyimlerle eşleştirilerek beden ve zihin arasındaki ilişki dilsel düzleme taşınmaktadır.

Termal duyuyla ilişkili *soğ-u-* eyleminde ise tespit edilen DUYGUSAL YAKINLIĞIN AZALMASI SOĞUMAKTIR kavramsal eğretilmesi, *ısın-* eylemiyle oluşturulan DUYGUSAL YAKINLIĞIN ARTMASI ISINMAKTIR yapısının karşıt yönlü bir biçimde kavramlaştırıldığını göstermektedir. Duygusal yakınlığın artışı sıcaklık artışıyla, azalışı ise soğuma yoluyla temsil edilmektedir. Bu bağlamda belirlenen BİR KİŞİDEN UZAKLAŞMAK SOĞUMAKTIR eğretilmesi de alanyazında daha önce tespit edilen kavramsal yapılarla anlam düzeyinde örtüşmektedir. Örneğin Grady (2005), COLD IS EMOTIONALLY UNRESPONSIVE (Tr. SOĞUKLUK DUYGUSAL TEPKİSİZLİKTİR) eğretilmesine dikkat çekerken; Pham (2024), DETACHMENT IS COLDNESS (Tr. MESAFELİLİK SOĞUKLUKTUR) kavramsal eğretilmesini ortaya koymuştur. Bu çalışmada belirlenen yapı, SOĞUKLUK kavramı aracılığıyla duygusal ya da sosyal bağların zayıflamasını, mesafe koymayı ve ilişkisel kopuşları sahnelemektedir. Öte yandan, Kövecses (2000), başta öfke olmak üzere yoğun duyguların sıklıkla SICAKLIK ve ATEŞ kavramlarıyla ilişkilendirildiğini belirtmektedir. Bu doğrultuda alanyazında EMOTION IS FIRE (Tr. DUYGU ATEŞTİR), ANGER IS FIRE (Tr. ÖFKE ATEŞTİR), ANGER IS A HOT FLUID (Tr. ÖFKE SICAK BİR SIVIDIR) ve INTENSITY OF EMOTION IS HEAT (Tr. DUYGUNUN YOĞUNLUĞU ISIDIR) gibi kavramsal eğretilmeler yer almaktadır. Bu eğretilmelerde duygular başlangıçta yüksek ısıya sahip bir ateş ya da sıvı biçiminde kavramlaştırılmakta; ancak zamanla bu yoğunluk azaldığında ya da duygu etkisini yitirdiğinde, karşıt bir fiziksel deneyim olan soğukluk ile temsil edilmektedir. Başka bir deyişle, ateşin sönmesi ya da sıcaklığın düşmesi gibi, duygular da zaman içinde “soğur”, etkisini kaybeder ve birey üzerindeki duygusal yük azalır. Bu çerçevede soğuma, yalnızca fizyolojik bir durum değil, aynı zamanda duygusal kopuşun ve bağın zayıflamasının bedenleşmiş bir temsili olarak işlev görmektedir.

Bu çalışmada termal duyuyla ilişkili olarak incelenen *ısın-* ve *soğ-u-* eylemleri, Türkçede yalnızca fiziksel sıcaklık değişimlerini değil, aynı zamanda duyuşsal süreçlerin kavramlaştırılmasında etkili rol oynamaktadır. Her iki eylem de bedensel deneyimlere dayanan duyumsal bir kaynak alan üzerinden, soyut kavramların kavramlaştırılmasını sağlamakta ve bedenleşmiş biliş kuramı ile Kavramsal Eğretilme Kuramı çerçevesinde açıklanabilir bir zemin oluşturmaktadır. Kövecses

(2010) İnsanların sıcaklığı etraflarındaki hava ve günlük hayatta dokundukları nesnelere aracılığıyla deneyimlediğini; bu nedenle tutumları ifade etmek, durumlar hakkında akıl yürütmek veya başkalarının duyguları ile davranışlarını tanımlamak için TEMPERATURE (Tr. SICAKLIK) alanını eğretilmeli olarak kullandıklarını belirtmektedir. *Isın-* eylemi, genellikle duygusal yaklaşma, alışma ve bedensel hazırlık gibi olumlu ya da nötr süreçleri içermektedir. Buna karşılık *soğu-* eylemi, çoğunlukla duygusal uzaklaşma, ilişki kopması, duygunun azalması ve ilgi kaybı gibi olumsuz süreçlerle ilişkilidir. Bu durumda, sevgi, ilgi veya bağlılık SICAKLIK ile kavramlaştırılırken; bu bağların zayıflaması ya da kopması SOĞUMA ile kavramlaştırılır. Benzer biçimde, Deignan (1994), sıcaklığı olumlu niteliklerle, soğukluğu ise olumsuz niteliklerle ilişkilendirme eğiliminin olduğunu vurgulamaktadır. Örneğin, sıcaklık sıklıkla sosyal ve ahlaki açıdan değer verilen dostluk ve şefkatle (sıcak kişilik vb.) ilişkilendirirken; soğukluk ise sıklıkla sosyal ve ahlaki açıdan olumsuz görülen dostluktan uzak olma veya duygu eksikliğiyle (soğuk kalpli vb.) ilişkilendirilir.

Deri duyusu kapsamında incelenen ağrı duyusunda *acı-*, *ağrı-* ve *sızla-* eylemleri incelenmiştir. *Acı-* eyleminde tespit edilen OLUMSUZ HİSSETMEK ACIMAKTIR kavramsal eğretilmesi, duygusal deneyimlerin bedensel duyular aracılığıyla yapılandırıldığını gösteren bulgulardan biridir. Bu durum, Díaz Vera'nın (2012) Ortaçağ tıp metinlerini incelediği çalışmayla da örtüşmektedir. Söz konusu çalışmada, *ağrı* yalnızca fiziksel bir olgu olarak değil, aynı zamanda öfke, keder, üzüntü ve kırgınlık gibi olumsuz duygularla iç içe geçmiş bütünsel bir deneyim olarak kavramlaştırılmaktadır. Bu doğrultuda, *acı-* eylemi, zihinsel bir değerlendirme ifadesi olmanın ötesinde, doğrudan bedene yerleşmiş duyuşsal bir deneyimi temsil etmektedir. Benzer biçimde, Kövecses (2000), duyguların bedenleşmiş doğasına dikkat çektiği çalışmasında, özellikle yoğun ya da şiddetli duyguların sıklıkla fiziksel zarar, yaralanma ve hastalık gibi kavramlar aracılığıyla eğretilmeli olarak dile getirildiğini vurgulamaktadır. Bu bağlamda, bireyin yaşadığı duygusal yoğunluk, somut bir ağrı ya da bedensel hasar biçiminde kavramlaştırılmakta; EMOTIONAL HARM IS PHYSICAL DAMAGE (Tr. DUYGUSAL ZARAR FİZİKSEL ZARARDIR) ve NEGATIVE EMOTIONS ARE ILLNESSES (Tr. OLUMSUZ DUYGULAR HASTALIKTIR) gibi kavramsal

eğretilmeler aracılığıyla ifade edilmektedir. Dolayısıyla, bu çalışmada tespit edilen DUYGUSAL ACI FİZİKSEL ACIDIR eğretilmesi alanyazınla örtüşmekte; olumsuz duyguların, doğrudan bedensel bir acı olarak kodlandığını göstermektedir.

Ağrı- eyleminde tespit edilen SORUN YARATMAK AĞRIDIR eğretilmesi, bedensel bir deneyim olan ağrının, toplumsal ya da bireysel düzeyde yaşanan sorunları temsil etmesiyle ortaya çıkmaktadır. Bu tür yapılarda özellikle *baş* vurgusu dikkat çekmekte; parça-bütün ilişkisi çerçevesinde HEAD FOR RULER (Tr. BAŞ YÖNETİCİDİR) eğretilmesi, hem bireysel hem kurumsal temsil işleviyle öne çıkmaktadır. Başın vücudun en tepesinde konumlanması, bu yapının DIKEYLİK şemasıyla ilişkilmesini sağlarken; beynin yönetici organ oluşu, başın toplumsal ya da kurumsal otoriteleri temsil etmesine olanak tanımaktadır. Bu doğrultuda, incelenen yapı THE HEAD IS THE RULER OF THE SOCIETY (Tr. BAŞ TOPLUMUN YÖNETİCİSİDİR) eğretilmesiyle yapısal bağ kurmakta; aynı zamanda Arıca Akkök'ün (2024) tanımladığı HEAD FOR THE PERSON (Tr. BAŞ KİŞİNİN TEMSİLCİSİDİR) kavramsal eğretilmesi kapsamında değerlendirilerek, başın bireyin temsilcisi konumuna yerleştirildiği görülmektedir. Öte yandan, OLUMSUZ HİSSETMEK AĞRIMAKTIR eğretilmesi de bedensel acının, duygusal veya zihinsel problemlerle eşleştirildiği başka bir örnektir. Bu yapı, Kövecses'in (2000) ele aldığı EMOTIONAL HARM IS PHYSICAL DAMAGE (Tr. DUYGUSAL ZARAR FİZİKSEL ZARARDIR) ve NEGATIVE EMOTIONS ARE ILLNESSES (Tr. OLUMSUZ DUYGULAR HASTALIKTIR) eğretilmeleriyle doğrudan ilişkilidir. Böylece hem baş hem de ağrı temelli eğretilmelerde, fiziksel deneyimler aracılığıyla soyut kavramların kavramlaştırıldığı; toplumsal, bireysel ya da duygusal sorunların bedensel temsiller üzerinden anlam kazandığı görülmektedir.

HİSSETMEK SIZLAMAKTIR kavramsal eğretilmesi, *sızla-* eyleminde en sık tespit edilen kurulum olarak öne çıkmaktadır. Bu yapı, duyguların özellikle bedensel rahatsızlık biçiminde kavramlaştırıldığı örneklerden biridir. Baş'ın (2018), *ciğer* sözcüğünün kavramlaştırılmasını incelediği çalışmasında yer verdiği *ciğeri sızlamak* ifadesi, SADNESS IS A PHYSICAL AGITATION (Tr. ÜZÜNTÜ FİZİKSEL BİR SARSINTIDIR) eğretilmesi kapsamında ele alınmakta ve üzüntünün yalnızca zihinsel ya da içsel bir durum değil, aynı zamanda bedeninin içsel bir parçasında hissedilen fiziksel bir rahatsızlık olarak kavramlaştırıldığını göstermektedir. Bu durum, Kövecses'in (2000)

duyguların bedenleşmiş deneyimler yoluyla temsil edildiği yönündeki görüşüyle de örtüşmektedir. Ayrıca, *sızla-* eyleminde tespit edilen bir diğer eğretilene olan DEĞERE AYKIRI DAVRANIŞ KEMİKLERİ SIZLATIR yapısı, kültürel kodların eğretilene aracılığıyla yansıtıldığı anlamlı bir örnek teşkil etmektedir. Her iki yapıda da fiziksel sızı, içsel ya da ahlaki bir huzursuzluğun beden üzerinden ifadesi olarak kullanılmakta; soyut duygusal ya da etik durumlar, somut bedensel deneyimlere dayalı olarak kavramlaştırılmaktadır. Sonuç olarak, dokunma duyusu aracılığıyla sosyal ilişkiler ve içsel etkiler; termal duyu aracılığıyla kişilerarası yakınlık ya da mesafe; ağrı duyusu aracılığıyla ise hem bireysel acı hem de toplumsal bozulma sahnelenmektedir. Bu yönüyle deri duyusu, Kavramsal Eğretilene Kuramı ve bedenlenmiş biliş perspektifinden incelendiğinde, hem algının hem de düşüncenin bedensel temellere dayandığını göstermektedir.

Vücut pozisyonu duyusu, kinestetik ve denge duyularını içeren bir algı alanı olup, bu bağlamda çalışma kapsamında kinestetik duyuya ilişkili olarak *dur-*, denge duyusuyla ilişkili olarak ise *düş-* eylemleri incelenmiştir. *Dur-* eylemiyle ilişkili olarak tespit edilen kavramsal eğretileneler, soyut zihinsel süreçlerin ya da olguların fiziksel pozisyon ve uzamsal yer kavramları aracılığıyla temsil edildiğini göstermektedir. Bu doğrultuda, BİR KONUYA ÖNEM VERMEK DURMAKTIR eğretilenesi, Lakoff ve Johnson'un (1980) öne sürdüğü ABSTRACT STATES ARE LOCATIONS (Tr. SOYUT DURUMLAR YERDİR) yapısıyla örtüşmektedir. Zihinsel odağın belirli bir konuya yönelmesi ve sabitlenmesi, fiziksel dünyadaki durma eylemiyle eşleşmekte; böylece bir konu üzerine düşünmek ya da onu önemsemek, mekansal bir pozisyon olarak kavramlaştırılmaktadır. Bu yapının bir türevi olan POZİSYON ALMAK DURMAKTIR eğretilenesinde ise bireyin fiziksel mekanda bir nesneye göre konum alması ile zihinsel düzlemde bir görüşe yakınlık, uzaklık ya da karşıtlık kurması arasında eğretilmeli bir eşleme söz konusudur (Lemmens ve Perrez, 2010).

Bunun yanı sıra, GÖRÜNMEK DURMAKTIR eğretilenesinde *dur-* eylemi doğrudan kinestetik bir deneyime değil, bu deneyimin görsel izdüşümüne işaret etmektedir. Serra-Borneto (1995), Almandaki pozisyon eylemleri üzerine gerçekleştirdiği çalışmasında benzer bir kullanım tespit etmiş ve durmanın, fiziksel konumlanmadan ziyade görsel fark edilme anlamında yapılandığını belirtmiştir.

Diğer taraftan, NESNELERİN VARLIĞI DURMAKTIR eğretilmesi, Lemmens'in (2002) de belirttiği gibi *dur-* eyleminde en sık karşılaşılan uzanımlardan biridir. Bu yapı, dikey eksen baskın olan nesnelere (direk, ağaç vb.) insan pozisyonuna benzer biçimde kavramlaştırılmasıyla oluşurken; bazı durumlarda yatay eksen baskın olan nesnelere (araba, tabak, bilgisayar vb.) *dur-* eylemiyle ifade edilerek nesnelere fiziksel mevcudiyeti, pozisyonel bir varoluş olarak sunulmaktadır (De Knop ve Perrez, 2014; Lemmens, 2002).

Son olarak, KESİNTİYE UĞRAMAK DURMAKTIR eğretilmesi, Kövecses'in (2000) EVENTS ARE MOVEMENTS (Tr. OLAYLAR HAREKETTİR) yaklaşımıyla örtüşmektedir. Eylem ve olayların hareket halinde kavramlaştırılması, bir olayın sona ermesi ya da askıya alınmasının, devinimin durmasıyla eğretilmeli olarak temsil edilmesine imkan tanımaktadır. Bu kapsamda, *dur-* eylemi aracılığıyla hem zihinsel, sosyal ve görsel süreçler hem de fiziksel ve zamansal olaylar, bedensel pozisyon temelinde kavramlaştırılmaktadır.

Denge duygusu kapsamında incelenen *diş-* eyleminde, en yüksek sıklıkla tespit edilen kavramsal eğretilme AZALMAK DÜŞMEKTİR olmuştur. Bu yapı, Kövecses'in (2000) ortaya koyduğu BAD THINGS ARE DOWN (Tr. KÖTÜ ŞEYLER AŞAĞIDADIR) eğretilmesiyle örtüşmekte olup, aşağı yönelimli hareketin ya da konumun olumsuzluk ve zararlarla eşleştirildiği yönündeki bilişsel ilkeye dayanmaktadır. Bu tür yapılar, yönelim eğretilmeleri kapsamında değerlendirilen AZ OLAN AŞAĞIDADIR kavramlaşmasıyla da ilişkilidir. Lakoff ve Johnson (1980), niceliksel azalma durumlarının uzamsal yönelim aracılığıyla kavramlaştırıldığını belirtmiş; bu doğrultuda azalma ya da kayıp gibi soyut süreçlerin fiziksel olarak aşağıya yönelmiş bir hareketle temsil edildiğini öne sürmüşlerdir.

BİR DURUMUN İÇİNDE OLMAK DÜŞMEKTİR eğretilmesinde ise durumlar birer kap olarak yapılandırılmakta; bireylerin bu olumsuz durumların içine düştüğü ya da içinde kaldığı sahnelenmektedir. Kövecses (2005), bu yapıyı STATES ARE CONTAINERS (Tr. DURUMLAR KAPLARDIR) kavramsal eğretilmesiyle açıklamakta ve bireyin belirli bir durumun *içine girmesi*, *içinde kalması* ya da *çıkması* gibi dilsel biçimler üzerinden durumların kap benzeri bir yapıda kavramlaştırıldığını ifade

etmektedir. Benzer şekilde OLUMSUZ HİSSETMEK DÜŞMEKTİR eğretilmesi de, Kövecses'in (2000) tanımladığı EMOTIONAL EFFECT IS PHYSICAL CONTACT (Tr. DUYGUSAL ETKİ FİZİKSEL HAREKETTİR) yapısıyla örtüşmektedir. Bu eğretilmede duygular, birey üzerinde bir kuvvet ya da dışsal etki şeklinde sahnelenmekte; hareket, yön değişimi, denge kaybı, düşme ya da çöküş gibi fiziksel deneyimlerle eşleştirilmektedir.

Son olarak, GÜCÜ YİTİRMEK DÜŞMEKTİR eğretilmesi, Kövecses'in (1990, 2000) ortaya koyduğu LESS POWERFUL IS DOWN (Tr. DAHA AZ GÜÇLÜ OLMAK AŞAĞIDADIR) yapısıyla doğrudan ilişkilidir. Bu kavramsal yapı, toplumsal ilişkilerde ve politik konumlarda güçsüzleşmenin ya da etkisizleşmenin aşağı yönelimle temsil edildiğini göstermektedir. Güç kavramı, bilişsel olarak yukarıda olma hâliyle eşleştirilirken, bu bağlamda tam tersi bir durumu temsil eden düş- eylemi, güç kaybı ve statü düşüşünü eğretilmeli düzlemde sahnelemektedir. Bu doğrultuda *düş-* eylemi, hem bireysel hem sosyal hem de duygusal düzeyde yaşanan olumsuz değişimlerin, denge ve yönelim temelli bedenleşmiş deneyimlerle kavramlaştırıldığı çok katmanlı bir eğretilmeli kaynaktır.

Dur- ve *düş-* eylemlerine dayalı kavramsal eğretilmeler incelendiğinde, kinestetik ve denge duyularının eğretilmeli düzlemde farklı yönelimler sergilediği tespit edilmiştir. *Dur-* eylemi, kinestetik duyu kapsamında, zihinsel odaklanma, görünüm sergileme, düşünsel tavır alma ve varlığın sürdürülmesi gibi bilişsel, fiziksel ve varoluşsal süreçleri temsil eden eğretilmelerle yapılandırılmaktadır. Denge duyusuyla ilişkili *düş-* eylemi ise yerçekimi etkisinde gerçekleşen aşağı yönelimli hareketin eğretilmeli uzanımı üzerinden; azalma, duygusal çöküş, sorumluluk yüklenme, güç kaybı ve toplumsal gerileme gibi bilişsel, duyuşsal, sosyal ve devinimsel süreçleri içeren daha dinamik ve düşüş temelli bir yapı sergilemektedir. Bu bağlamda, her iki eylemin de beden kaynaklı duyuşsal deneyimlere dayandığı; ancak yönelimsellik, süreç temsili ve eğretilmeli işlev bakımından belirgin biçimde ayrıştığı söylenebilir. Bu bağlamda incelenen *dur-* ve *düş-* eylemleriyle ilişkili kavramsal eğretilmeler, mekansal konum ve hareket deneyimlerinin soyut durum ve süreçlerin kavramlaştırılmasında önemli bir kaynak alan işlevi gördüğünü ortaya koymaktadır. Özellikle dikey konum ve denge olguları,

Türkçede başarı–başarısızlık, kontrol–kaybetme, devamlılık–çöküş gibi karşıtlıkları ifade eden eğretilmeli yapılar içerisindedir. Bu yapılar, genellikle düşey ekseninde aşağı yönlü hareketin olumsuzlukla, yukarı yönlü hareketin ise olumlu durumlarla eşleştirildiğini göstermektedir. Bu bulgu, Lakoff ve Johnson’ın (1980) ortaya koyduğu [olumlu = yukarı / olumsuz = aşağı] eşleşmeleriyle örtüşmektedir. Dikeylik, yükseklik, düşme ve denge gibi bedensel ve fiziksel deneyimlere dayalı imge şemaları; sevinç-keder, istikrar-kaos, süreklilik-kopuş gibi çok sayıda soyut ikiliğin dilsel ifadesine yön vermektedir. Beden aracılığıyla deneyimlenen uzamsal ilişkiler, soyut zihinsel olgulara yansıtılarak kavramlaştırılmaktadır. Bu durum, Kavramsal Eğretilme Kuramı’nın öne sürdüğü beden temelli kavramlaştırma anlayışıyla doğrudan örtüşmektedir. Lakoff ve Johnson’a (1980) göre, soyut kavramlar zihnimize doğrudan algılanamaz; bu nedenle, onları anlamlı hale getirmek için bedensel deneyimlerden türeyen şemalar aracılığıyla yapılandırılır. Dikey hareket, düşme, denge kaybı gibi fiziksel deneyimler, yalnızca bedenin mekanla kurduğu ilişkiyi değil, aynı zamanda bireyin psikolojik ya da toplumsal durumunu anlamlandırmak için de kullanılır. Bedensel konumlanış ve hareket algısı, yalnızca somut uzamda değil, soyut düşünce alanında da anlam üretiminin temel bileşenlerinden biri olarak işlev görmektedir. Vücut pozisyonu ve hareket duyularına dayalı eğretilmeler, Türkçede istikrar, kontrol, çöküş, yükseliş, yönelim gibi dinamik ve süreçsel soyut kavramların kavramlaştırılmasında temel bir kavramsal çerçeve sunmaktadır.

İşsel duyunun kavramlaştırılmasına yönelik çalışmalar oldukça sınırlı olmakla birlikte, bu alandaki öncü araştırmalardan biri Connell vd. (2018) tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmada, 5 temel duyunun ötesinde yer alan işsel duyunun, kavramsal temellendirme süreçlerindeki rolü incelenmiş ve özellikle soyut kavramlarla olan yakın ilişkisi vurgulanmıştır. Araştırma bulgularına göre, duygular, bedensel işlevler, hastalıklar ve bazı bilişsel kavramlar, güçlü biçimde işsel duyularla bağlantılıdır. İşsel duyulara dayanan *hunger* (Tr. açlık), *thirst* (Tr. susuzluk), *nausea* (Tr. mide bulantısı), *tired* (Tr. yorgunluk), *sleepy* (Tr. uyukulu), *pain* (Tr. ağrı), *orgasm* (Tr. orgazm), *contraction* (Tr. kasılma), *breathing* (Tr. nefes alma), *heartbeat* (Tr. kalp atışı), *warmness* (Tr. sıcaklık), *cool down* (Tr. serinleme), *fever*

(Tr. ateş), *heatstroke* (Tr. sıcak çarpması), *fatigue* (Tr. bitkinlik) gibi kavramlar, doğrudan içsel duyularla ilişkilendirilmektedir. Bu kuramsal arka plan doğrultusunda, araştırmada içsel duyuyla ilişkili olarak *doy-* ve *acı-* eylemleri incelenmiştir. *Doy-* eylemine ilişkin yapılan çözümlenmelerde, iki farklı kavramsal eğretilenme tespit edilmiş olup, bunlar arasında İÇSEL DOYGUNLUK DOYMAKTIR yapısı en yüksek sıklık oranına sahip kurulum olarak öne çıkmaktadır. Özellikle olumsuz biçimbirimlerle oluşturulmuş bağımlı dizinlerde, Kövecses'in (2000) öne sürdüğü DESIRE IS HUNGER (Tr. ARZU AÇLIKTIR) eğretilenmesiyle doğrudan ilişki gözlenmektedir. Bu sahnelerde, içsel bir arzunun sürdürüğü ve başka bir deyişle, bireyin henüz tatmin olmamış bir ihtiyacının devam ettiği betimlenmektedir. Süreç, fiziksel bir doyma ile sonuçlanmaz; aksine, arzunun devam ettiği, içsel bir eksikliğin sürdürüğü anlamı eğretilenmeli olarak yapılandırılır.

Acı- eyleminde ise DUYGUSAL İHTİYAÇ ACIKMAKTIR kavramsal eğretilenmesi, duyguların içsel bir eksiklik ya da ihtiyaç durumu olarak yapılandırıldığını göstermektedir. Kövecses (2000, 2005), açlık hissinin yalnızca fizyolojik bir durumla sınırlı kalmadığını, aynı zamanda şehvet ve öfke gibi yoğun duygularla da kavramlaştırıldığını belirtmiş; bu bağlamda EMOTION IS HUNGER/THIRST (Tr. DUYGU AÇLIK/SUSUZLUKTUR) eğretilenmesini öne sürmüştür. Bu yaklaşım doğrultusunda, *acı-* eylemi aracılığıyla yapılandırılan sahnelerde, bireyin hissettiği duygusal ihtiyaçlar, fiziksel açlıkla eşdeğer bir biçimde ifade edilmekte; doyuma ulaşmamış, devam eden bir içsel arzu ya da eksiklik eğretilenmeli olarak canlandırılmaktadır. Özellikle açlık ve tokluk deneyimlerinin, Türkçede çeşitli soyut istek ve duygusal durumları kavramlaştırmada önemli bir kaynak olarak işlev gördüğü belirlenmiştir. Açlık kavramı, yalnızca fizyolojik bir beslenme arzusunu değil, aynı zamanda güçlü özlemler, doyumsuzluklar ve ihtiyaç hallerini kavramlaştırmaktadır. Bu içsel duyum, soyut psikolojik durumlarla, örneğin sevgi eksikliği veya ilgi görme arzusu gibi kavramlar eşleştirilmektedir. Buna karşılık tokluk kavramı, doyum, tatmin ve yeterlilik gibi olumlu ve tamamlanmış ruh halleriyle ilişkilendirilmektedir. Bu karşıtlık, Türkçede içsel duyuların yalnızca fiziksel durumları değil, aynı zamanda zihinsel ve duygusal süreçleri anlamlandırmada nasıl kullanıldığını göstermektedir. Özellikle açlığın tutku, eksikliği; tokluğun ise tatmin, doyum, tamamlanmışlığı

kodlaması, içsel deneyimlerin soyut kavramları çerçevelemede ne kadar güçlü bir kaynak olduğunu ortaya koymaktadır. Bu bulgular, çalışmanın vurguladığı temel bir noktayı da pekiştirmektedir: Türkçede yalnızca temel 5 duyu değil, aynı zamanda açlık/tokluk, denge, ağrı gibi bedensel deneyimler de zihinsel dünyaya dair kavramların yapılandırılmasında belirleyici rol oynamaktadır. Her ne kadar bu çalışmada yalnızca *acık-* ve *doy-* eylemlerine odaklanılmış olsa da, elde edilen sonuçlar, daha geniş beden-zihin örüntüsünün bir parçası olarak değerlendirilebilir.

Türkçede algıya dayalı eylemlerin (görme, işitme, dokunma, koku, tat, içsel ve vücut pozisyonu) kavramsal eğretilmeler aracılığıyla nasıl yapılandırıldığını ortaya koyan kapsamlı bir çalışma bulunmaması ve bu bağlamda, duysal eylemlerin kavramsal eğretilmelerle olan ilişkisi, hem Türkçedeki eğretilmeli uzanımları hem de bilişsel süreçlerdeki beden temelli yapılandırmaları anlamak açısından önemli bir boşluk bulunmaktadır. Bu doğrultuda duysal algının kavramlaşmasına ilişkin tespit edilen alanyazındaki boşluklar çerçevesinde araştırma soruları aşağıdaki şekilde yer almaktadır:

1. Türkçede algı eylemleri, kavramsal eğretilmeler aracılığıyla soyut kavramsal sahneler oluşturmakta mıdır?

1a. Eğer Türkçede 5 temel duyuya ilişkin eylemler kavramsal eğretilmeler aracılığıyla soyut anlam alanları yapılandırıyor, bu yapılandırma hangi kavramsal alanlar doğrultusunda gerçekleşmektedir?

1b. Temel dışı duyulara ilişkin eylemlerde kavramsal eğretilme örüntüleri mevcut mudur? Varsa, hangi kavramsal alanlar doğrultusunda gerçekleşmektedir?

Çalışmanın temel sorusu dahilinde bulgular değerlendirildiğinde, Türkçede hem temel hem de temel dışı duyularla ilişkili algı eylemlerinin büyük oranda kavramsal eğretilmeler aracılığıyla soyut kavramların dilsel temsiline kaynaklık ettiği sonucuna ulaşılmıştır. Bulgular, Türkçede duyuların yalnızca fiziksel algıyı değil, aynı zamanda duygusal, zihinsel ve toplumsal süreçleri ifade etmede de etkin biçimde kullanıldığını ortaya koymaktadır. Bu durum, Kavramsal Eğretilme Kuramı'nın temel varsayımı olan *soyut olan, somut olanla kavramlaştırılır* ilkesini

Türkçe veriler üzerinden desteklemektedir. Genel araştırma sorusuna bağlı olarak yapılandırılan alt sorular, kavramsal eğretilmelerin Türkçedeki soyut anlam genişlemelerini belirlemeyi amaçlamıştır. Bu doğrultuda, temel 5 duyuya ilişkin eylemlerin büyük ölçüde *bilişsel süreçler* (bilmek, anlamak, düşünmek), *duygusal durumlar* (sevmek, üzülmek, öfkelenmek), *sosyal ilişkiler* (yakınlık, uzaklık, bağlanma) ve *varlık durumları* (mevcut olma, eksilme, yoğunlaşma) gibi soyut kavramsal alanlara yöneldiği tespit edilmiştir. Buna ek olarak, temel dışı duyularla ilişkili eylemler de belirgin eğretilme örüntüleri sunmaktadır. Bu eylemler, özellikle duygusal deneyimler (üzüntü, sevgi, kırgınlık, özlem) ile toplumsal ve psikolojik statü (güçsüzleşme, çöküş, yükselme) gibi soyut kavramların yapılandırılmasında önemli bir kaynak alan işlevi görmektedir. Bu bulgu, klasik modelde sıklıkla göz ardı edilen bu duyuların, Türkçede soyut düşüncenin kavramlaştırılmasında etkin rol oynadığını göstermektedir.

7 SONUÇ

Bu çalışmada, Türkçede algıya dayalı eylemlerin kavramsal eğretileme görünümlerini bilişsel dilbilim çerçevesinde ve Kavramsal Eğretileme Kuramı temelinde incelenmesi amaçlanmaktadır. Araştırmada, 5 temel duyu (görme, işitme, koku, tat, deri) ile birlikte termal, ağrı, içsel ve vücut pozisyonu duyularını kapsayan toplam 17 eylem, Türkçe Ulusal Derlemi 3.0 veritabanından elde edilen 17.000 bağımlı dizin üzerinden analiz edilmiştir. Her bir eylem için öntür uzanım belirlendikten sonra kaynak alan ve hedef alan ilişkileri doğrultusunda eğretileme kurulumları değerlendirilmiştir. Bu doğrultuda çalışmanın temel hedefi, algı eylemlerinin eğretilmeli görünümlerinin bedensel deneyimlerden kaynaklandığı yönündeki tezi, Türkçe bağlamında ortaya koymaktır. Elde edilen bulgular, Türkçede bedensel algı deneyimlerinin bilişsel ve duyuşsal soyut kavramların yapılandırılmasında merkezi bir rol oynadığını göstermektedir. Bu durum, Kavramsal Eğretileme Kuramı'nın öne sürdüğü üzere, dilsel eğretilmelerin rastlantısal olmayıp bireyin algı kaynaklı deneyimlerinden türediği savıyla örtüşmektedir. Araştırma sonuçları, her bir duyuşsal alanın farklı türden soyut anlamları yapılandığı, ancak bu eğilimlerin özünde beden ve zihin arasındaki ilişkiye dayandığını ortaya koymaktadır. Bu bağlamda çalışma yalnızca 5 temel duyuya odaklanmakla sınırlı kalmamış, aynı zamanda bedenleşmiş deneyimi temsil eden ve alanyazında görece daha az incelenmiş olan algı türlerini (termal, ağrı, içsel ve vücut pozisyonu duyuları) de kapsamına alarak bütüncül bir yaklaşım benimsemiştir. Elde edilen bulgular, hem temel hem de temel dışı duyuların soyut kavramların bilişsel yapılandırılmasında aktif rol oynadığını göstermektedir. Bu doğrultuda incelenen eylemlerde tespit edilen kavramsal eğretilmeler Çizelge 6.1'de yer almaktadır.

Çizelge 7.1 Tüm duylara ilişkin kavramsal eğretiler görünümü.

Duyu	Eylem	Kavramsal Eğretiler		
Görme Duyusu	gör-	TESPİT ETMEK GÖRMEKTİR, ANLAMAK/BİLMEK GÖRMEKTİR, DÜŞÜNMEK GÖRMEKTİR, TANIKLIK ETMEK GÖRMEKTİR, MUAMELE EDİLMEK GÖRMEKTİR, EĞİTİM ALMAK GÖRMEKTİR, VAKİT GEÇİRMEK GÖRMEKTİR, KARŞILAŞMAK GÖRMEKTİR, ZİHİNDE CANLANDIRMA GÖRMEKTİR, GEZMEK GÖRMEKTİR, İZLEMEK GÖRMEKTİR, ONAYLAMAK GÖRMEKTİR, HİSSETMEK GÖRMEKTİR, ÖNGÖRMEK GÖRMEKTİR, TANIŞMAK GÖRMEKTİR, DENEYİMLEMELER GÖRMEKTİR, YAPMAK/ETMEK GÖRMEKTİR, OKUMAK GÖRMEKTİR.		
	bak-	İNCELEMELER BAKMAKTIR, DÜŞÜNCE SAHİBİ OLMAK BAKMAKTIR, SORUMLULUK BAKMAKTIR, ZİHİNDE CANLANDIRMA BAKMAKTIR, FARK ETMEK BAKMAKTIR, BİR YÖNE DOĞRU OLMAK BAKMAKTIR, KONTROL ETMEK BAKMAKTIR.		
İşitme Duyusu	duy-	HİSSETMEK DUYMAYDUR, HABERDAR OLMAK DUYMAYDUR, ANLAMAK/BİLMEK DUYMAYDUR, ŞÖHRETİNİ BİLMEK DUYMAYDUR.		
	işit-	HABERDAR OLMAK İŞİTMEKTİR, ANLAMAK/BİLMEK İŞİTMEKTİR, AŞAĞILANMAK İŞİTMEKTİR, TANIK OLMAK İŞİTMEKTİR.		
Koku Duyusu	kok-	NİTELİĞE SAHİP OLMAK KOKMAYDUR, HİSSETMEK KOKMAYDUR, BİR KONU ÜZERİNDE YOĞUNLAŞMAK KOKMAYDUR.		
	kokla-	DENEYİMLEMELER KOKLAMAYDUR, MADDİ DESTEK VERMEK KOKLATMAYDUR, SEZMEK KOKLAMAYDUR, TENSEL YAKINLIK KOKLAMAYDUR.		
Tat Duyusu	tat-	HİSSETMEK TATMAYDUR, DENEYİMLEMELER TATMAYDUR.		
Deri Duyusu	Dokunma Duyusu	dokun-	HİSSETMEK DOKUNMAYDUR, ZARAR VERMEK DOKUNMAYDUR, MÜDAHALE ETMEK DOKUNMAYDUR, YARAR SAĞLAMAK DOKUNMAYDUR, RUHSAL AÇIDAN ETKİLEMEK DOKUNMAYDUR, BESLENMEK DOKUNMAYDUR, KONU ETMEK DOKUNMAYDUR, CİNSEL İLİŞKİ YAŞAMAK DOKUNMAYDUR, PARA HARCAMAK DOKUNMAYDUR, ÇALGI ÇALMAK DOKUNMAYDUR.	
	Termal Duyu	ısın-	DUYGUSAL YAKINLIĞIN ARTMASI ISINMAYDUR, BEDENİ BİR ETKİNLİĞE HAZIRLAMAK ISINMAYDUR.	
		soğu-	DUYGUSAL YAKINLIĞIN AZALMASI SOĞUMAYDUR.	
	Ağrı Duyusu	acı-	OLUMSUZ HİSSETMEK ACIMAYDUR	
		ağrı-	SORUN YARATMAK AĞRIDUR, OLUMSUZ HİSSETMEK AĞRIMAYDUR.	
sızla-	OLUMSUZ HİSSETMEK SIZLAMAYDUR, DEĞERE AYKIRI DAVRANIŞ KEMİKLERİ SIZLATIR.			
Vücut Pozisyonu Duyusu	Kinestetik Duyu	dur-	BİR KONUYA ÖNEM VERMEK DURMAYDUR, POZİSYON ALMAK DURMAYDUR, GÖRÜNMEK DURMAYDUR, VAR OLMAK DURMAYDUR, NESNELERİN VARLIĞI DURMAYDUR, KONUMLANMAK DURMAYDUR, EYLEMSİZ KALMAK DURMAYDUR, KESİNTİYE UĞRAMAK DURMAYDUR, İŞLEVSİZ OLMAK DURMAYDUR.	
	Denge Duyusu	düş-	AZALMAK DÜŞMEKTİR, BİR DURUMUN İÇİNDE OLMAK DÜŞMEKTİR, DAĞILIM DÜŞMEKTİR, OLUMSUZ HİSSETMEK DÜŞMEKTİR, GÜCÜ YİTİRMEK DÜŞMEKTİR, SEYAHAT DÜŞMEKTİR.	
İçsel Duyu	doy-	İÇSEL DOYGUNLUK DOYMAYDUR, PARA KAZANMAK DOYMAYDUR.		
	acı-	DUYGUSAL İHTİYAÇ ACIMAYDUR.		

Bu tez kapsamında gerçekleştirilen çözümlenmeler, Türkçede kavramlaştırmaların büyük ölçüde insan bedeninin duyuşsal ve duyuşsal deneyimleri aracılığıyla yapıldığını ortaya koymaktadır. İncelenen her bir duyuşsal alanda, o duyunun kendine özgü bedensel temsillerine dayanan çeşitli kavramsal eğretilenmeler tespit edilmiş ve bu eğretilenmeler, belirli soyut kavramların anlamlandırılmasına zemin oluşturmuştur. Görme duyuşu bilgi edinme ve anlama süreçlerini çerçeveleyen temel bir eğretilenmeli alan olarak öne çıkarken; işitme duyuşu, iletişim, dikkat ve içsel deneyimlerin kavramlaştırılmasında etkili olmuştur. Tat ve koku duyuşları, daha sınırlı sayıda eğretilenmeyle temsil edilmekle birlikte, haz, tercih ve sezgi gibi öznel değerlendirme alanlarında işlev görmüştür. Deri duyuşları kapsamında yer alan dokunma, termal ve ağrı algıları ise, duyuşsal durumlar ve sosyal ilişkilerin ifadesinde geniş çaplı bir eğretilenmeli ağ sunmuştur. Bunun yanı sıra, denge ve hareket duyuşları; başarı-başarısızlık, kontrol-kayıp, istikrar-çöküş gibi süreçsel ve dinamik kavramların eğretilenmeli temsillerine olanak tanımıştır. İçsel duyuşlar ise, özellikle arzu ve tatmin gibi içsel yaşantıların kavramlaştırılmasında belirleyici bir rol üstlenmiştir.

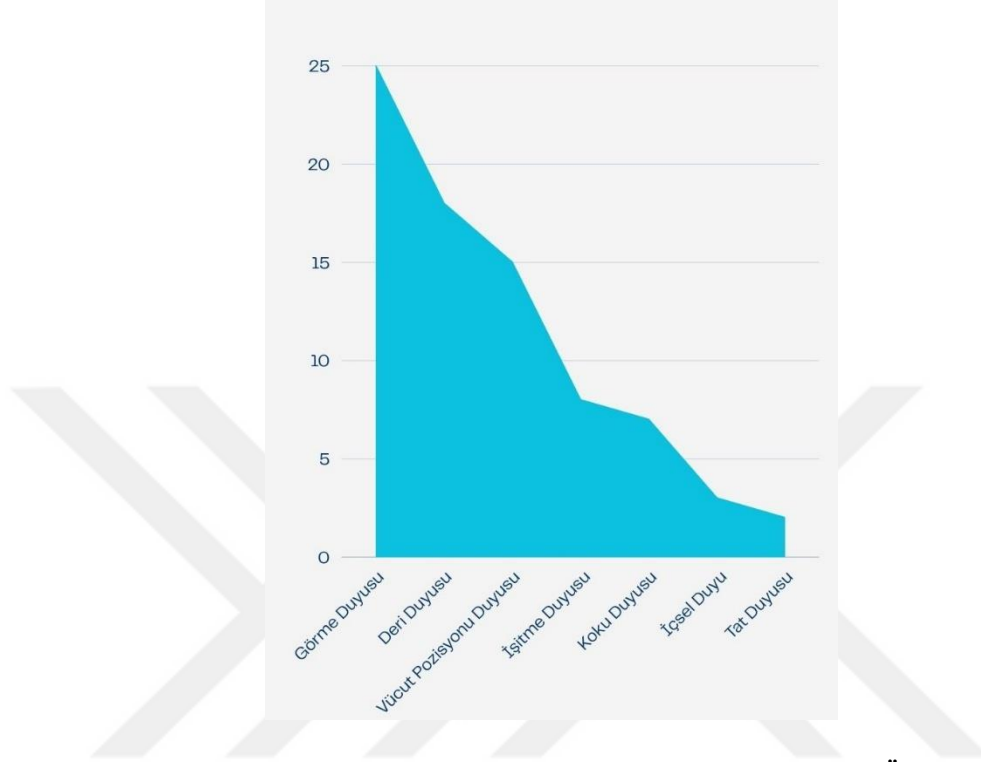
Bulgular, sadece incelenen her bir alan içindeki örüntüleri ortaya koymakla kalmamış, aynı zamanda bu örüntülerin bilişsel dilbilim alanyazınındaki genel ilkelerle uyumunu ve Türkçeye özgü yansımalarını da belirtmiştir. Lakoff ve Johnson (1980) tarafından temellendirilen anlamın bedensel temelliliği ilkesi, Türkçe eğretilenmelerde ifadelerde açıkça tespit edilmiştir: Soyut kavramları anlama ve ifade etme süreçleri, bedenin algısal ve duyuşsal deneyimleriyle şekillenmektedir. Kavramsal Eğretilenme Kuramı'nın öngördüğü üzere, kaynak alan ile hedef alan arasındaki eşleşmeler rastlantı değil, deneyime dayalı zorunluluklardır. Örneğin sevgiyi sıcaklıkla, üzüntüyü fiziki acıyla, bilgiyi görsel imgelerle ifade etme; erken yaşantılarda bu duyuşlarla söz konusu duyuşların sıklıkla eşzamanlı ortaya çıkmasından kaynaklanır. Çalışma sonuçları, bu tür eşleşmelerin Türkçede ne kadar köklü ve yaygın olduğunu göstermiştir. Bu da eğretilenmelerin düşüncenin temel mekanizmaları olduğunu bir kez daha doğrulamaktadır.

Bu çalışmanın önemli katkılarından biri, temel dışı duyuşların da kavramsal eğretilenme süreçlerinde işlevsel olduğunu göstermesidir. Pink (2011), 5 temel duyuş

dışındaki duyuların—özellikle içsel ve kinestetik duyuların—doğrudan sözel karşılıklarının sınırlı olduğunu ve bu duyuların dile yansımalarının büyük ölçüde dolaylı ya da eksik olduğunu ileri sürmektedir. Bu görüş, temel duyular dışında kalan bedensel deneyimlerin dilsel olarak ifade edilmesinin zor olduğu yönünde genel bir kabulü yansıtmaktadır. Ancak bu çalışma, Pink'in (2011) işaret ettiği bu sınırlı temsiliyetin, özellikle eylemsel yapılara dayalı eğretilmeli kullanım biçimleri aracılığıyla aşılabildiğini ortaya koymaktadır. *Doy-*, *acı-*, *düş-*, *soğu-* gibi eylemler, yalnızca fizyolojik durumları değil; duygusal eksiklik, arzu, kırgınlık, duygusal uzaklaşma gibi soyut kavramları da sahneleyebilmekte, dolayısıyla söz konusu duyuların dilsel temsilini mümkün ve üretken hale getirmektedir. Bu çerçevede, çalışmada sunulan model, yalnızca 5 temel duyuya dayalı eğretilmeli yapıları sınıflandırmakla kalmayıp, aynı zamanda Pink'in (2011) ortaya koyduğu sınırlılıkları sorgulayan biçimde, dilsel ifade potansiyeli daha düşük kabul edilen duyuların da kavramsal eğretilmeler yoluyla nasıl temsil edildiğini sistematik olarak göstermektedir. Böylece, bu çalışma, hem temel hem temel dışı duyuların eylemsel eğretilmelerle soyut alanları nasıl yapılandırdığına dair bütüncül ve genişletilmiş bir model önerisi sunmaktadır.

Araştırma bulguları, aynı zamanda Türkçedeki kavramsal eğretilmeli görünümlerin dünya dillerinde gözlemlenen genel eğilimlerle büyük ölçüde örtüştüğünü, ancak bazı dilsel-kültürel özgünlükler de barındırdığını ortaya koymaktadır. Örneğin, görme ve işitme duyularının bilgi ve iletişimle ilişkilendirilmesi, Hint-Avrupa dilleriyle paralellik gösterir. Bununla birlikte, Türkçede *duy-* eyleminin duyguların kavramlaştırılmasında rol oynaması gibi, İngilizce veya diğer dillerde daha az belirgin olan bazı özgün eğretilmeli gelişimler de söz konusudur. Bu durum, bir yandan ortak olan bedensel deneyimlerin benzer eğretilmeli şemalar ürettiğini, öte yandan her dilin bu şemaları kendi kültürel ve dilsel dinamikleri içinde şekillendirip çeşitlendirdiğini göstermektedir. Ibarretxe-Antuñano (2013) ile Majid ve Levinson (2011) gibi çalışmalarda vurgulandığı üzere, eğretilmeler hem biyolojik evrenselliği hem de kültürel özgüllüğü aynı anda yansıtmaktadır. Bu çalışma, Türkçe üzerinden bu tezi destekler nitelikte veriler sunmuştur. Birçok kavramsal eğretilme, evrensel insan deneyimlerinden

kaynaklansa da, Türkçenin kendine özgü ifade kalıpları ve deyimleri içinde özgün bir görünüm kazanmıştır.

Şekil 7.1 Duyulara Göre Kavramsal Eğretileme Dağılımı (Türkçe Örneği)

Viberg (1984: 138), 53 dili kapsayan çapraz-dilsel çalışmasında, 5 temel duyuyla ilişkili algı eylemlerinin dilsel temsilde eşit biçimde yer almadığını saptamış ve bu temsiller arasında evrensel olduğunu öne sürdüğü bir hiyerarşi önermiştir: [görme > işitme > dokunma > koklama > tatma]. Hirik (2017) ise Türkçe özelinde yürüttüğü çalışmasında bu sıralamanın dilsel kullanımlara göre farklılaştığını göstererek [görme > işitme > tat > dokunma > koklama] biçiminde bir hiyerarşi ortaya koymuştur. Bu tez kapsamında gerçekleştirilen çözümler ise, duyular arası eğretilemeli uzanımların çeşitliliği ve soyut kavramları yapılandırma işlevleri temelinde farklı bir sıralama önermektedir. Buna göre, Türkçede kavramsal eğretileme oluşturma potansiyeli açısından tespit edilen duyusal hiyerarşi Şekil 7.1’de yer aldığı gibi şu şekildedir: [görme > deri > vücut pozisyonu > işitme > koku > içsel > tat].

Bu çalışmanın ortaya koyduğu sonuçlar, dil, beden ve zihin arasındaki etkileşimi Türkçe özelinde somutlaştırmaktadır. Soyut anlamların duyusal

deneyimlerle kavramlaştırılması, dilin hem evrensel bilişsel prensiplere bağlı olduğunu hem de bu prensiplerin kültürel deneyimler aracılığıyla yeniden yorumlandığını göstermektedir. Türkçede algı eylemlerinin eğretilmeli kullanımları, gündelik düşüncenin ne denli bedenlenmiş olduğunu vurgulamaktadır. Bu bulgular, bilişsel dilbilim kuramlarının öngördüğü temel varsayımları desteklemenin yanı sıra, Türkçenin kavramsal dünyasına dair bütüncül bir bakış açısı sunması bakımından da değerlidir. Duyularla algılanan dünya, dilsel düzlemde zihinsel dünyanın aynası haline gelmekte; insanın en somut yaşantıları, en soyut fikirlerinin taşıyıcısı olmaktadır. Böylece dil, beden ve zihin birlikteliğinin bir yansıması olarak, soyutu somutla, zihinsel duyusalla kavramlaştırmaktadır. Bu bağlamda, çalışma yalnızca Türkçedeki duysal temelli kavramsal eğretilmeleri betimlemekle kalmamakta, aynı zamanda bu eğretilmelerin hangi duyular üzerinden daha fazla kavramsal genişleme gösterdiğini ortaya koyarak duyular-arası kavramlaştırma hiyerarşisine ışık tutmaktadır. Özellikle dokunma, görme ve işitme gibi duyuların daha üretken eğretilme kaynakları olduğu; buna karşın tat, koku ve içsel duyuların sınırlı ama özgül yapılarla soyut alanlara uzandığı görülmüştür. Ayrıca, denge ve kinestetik gibi temel 5 duyunun ötesindeki beden temelli duyuların da kavramlaştırma süreçlerine dahil olduğu gösterilerek, mevcut duysal modellerin genişletilmesi yönünde bir öneri sunulmuştur. Böylece çalışma, hem Türkçeye özgü eğretilmeli örüntüleri belgeleyerek kuramsal çalışmalara katkı sağlamakta hem de duyuların kavramsal üretkenliğini haritalandırarak eğretilme kuramı içinde yeni açılımlar önermektedir. Bu durum, Lakoff ve Johnson'ın (1980) öne sürdüğü eğretilmelerin bedensel deneyime dayalı olduğu yönündeki görüşleri Türkçe verilerle desteklemektedir. Çalışmanın özgün katkılarından biri de, duyuların yalnızca birer algı kaynağı değil, aynı zamanda kavramsal üretkenlik düzeyi açısından karşılaştırmalı olarak değerlendirilebilecek yapılar olduğunu göstermesidir. Bu doğrultuda, hangi duyuların daha fazla soyut alanla eşleştiği, hangi tür soyut kavramların hangi duyular aracılığıyla kavramlaştırıldığı belirlenmiş ve bu bulgular üzerinden duyular arası kavramlaştırma hiyerarşisi önerilmiştir. Sonuç olarak, bu araştırma, Türkçenin kavramsal sisteminde duyuların oynadığı rolü niceliksel ve niteliksel açıdan haritalandırarak, hem bilişsel dilbilim kuramlarının Türkçe bağlamda

uygulanabilirliğini göstermekte hem de duyu temelli kavramlaştırmaların kültürlerarası çeşitliliğini tartışmaya açacak ampirik bir zemin sunmaktadır.

Gelecek çalışmalarda, yalnızca temel 5 duyuya odaklanmak yerine alternatif duysal sınıflandırmaların araştırmaya dahil edilmesi, insan deneyiminin çok boyutlu doğasını daha iyi yansıtarak dilin kavramsal sistemindeki daha az görünür, ancak bilişsel olarak işlevsel duysal temsilleri ortaya çıkarabilir. Bu durum, duyuların sadece fizyolojik değil, aynı zamanda kültürel ve bilişsel olarak nasıl anlamlandırıldığını da görünür kılacaktır. Ayrıca, bu çalışmada olduğu gibi yalnızca eylem türündeki sözcüklerle sınırlı kalmak yerine, sıfatlar ve isimler gibi diğer sözcük türlerinin de analize dahil edilmesi, algı deneyimlerinin dildeki kavramlaşma çeşitliliğini daha kapsamlı bir biçimde göstermeye olanak tanıyacaktır. Özellikle sıfatlar duysal deneyimlerin niteliğini doğrudan ifade ettiği için, eğretilmeli uzanımlarının analizi duyuların soyut kavramlarla nasıl eşlendiği konusunda tamamlayıcı bilgiler sunabilir. Son olarak, kavramsal eğretilmelerin şimdiye kadar çoğunlukla metinsel/derlem temelli yöntemlerle çalışıldığı göz önünde bulundurulduğunda, gelecek çalışmalarda deneysel yöntemlerin (örneğin tepki süresi ölçümleri, EEG/fMRI teknikleri, göz izleme çalışmaları) kullanılması, eğretilmelerin sadece dilsel düzeyde değil, bilişsel süreçlerde nasıl işlerlik kazandığına dair kanıtlar üretilmesini sağlayacaktır. Böylece, hem bedenlenmiş biliş kuramı hem de kavramsal eğretilme kuramı, davranışsal ve nörobilişsel düzeyde sınanarak kuramsal olarak daha güçlü hale getirilebilir.

KAYNAKLAR

- Aikhenvald, A. Y. ve Storch, A. (2013). Linguistic expression of perception and cognition: A typological glimpse. A. Y. Aikhenvald ve A. Storch (Ed.), *Perception and cognition in language and culture* (ss. 1–45) içinde. Brill.
- Aksan, Y., Aksan, M., Koltuksuz, A., Sezer, T., Mersinli, Ü., Demirhan, U. U., Yılmaz, H., Atasoy, G., Öz, S., Yıldız, İ. ve Kurtoğlu, Ö. (2012). *Construction of the Turkish national corpus (TNC)*. Proceedings of the Eight International Conference on Language Resources and Evaluation (LREC 2012) içinde (ss. 3223–3227). İstanbul, Türkiye: European Language Resources Association (ELRA).
- Alqarni, S. M. (2022). Conceptual metaphors and the smell perception in English and Arabic. *International Journal of Linguistics*, 14(6), 168.
- Altıntop, G. (2022). *İçimizdeki düşman: Ağrı metaforları*. Çizgi Kitabevi.
- Arıca Akkök, E. (2024). Conceptualization of 'head' in Turkish proverbs. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 15(2), 139–150.
- Aristoteles. (1987). *Poetika* (İ. Tunalı, Çev.). Remzi Kitabevi.
- Aslan Demir, S. (2018, 25-28 Eylül). *Türkçede işitme algı fiilleri ve metaforik anlam genişlemeleri* [Konferans sunumu]. XIII. Uluslararası Büyük Türk Dili Kurultayı, Varşova, Polonya.
- Avery, J. A., Liu, A. G., Carrington, M. ve Martin, A. (2022). Taste metaphors ground emotion concepts through the shared attribute of valence. *Frontiers in Psychology*, 13, 938663.
- Ayan, E. ve Türkdil, Y. (2014). Anlam bilimi açısından Kazak Türkçesinde görme duyu fiilleri, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 35(7), 26-41.
- Bagli, M. (2021). *Tastes we live by: The linguistic conceptualisation of taste in English*. De Gruyter Mouton.
- Barcelona, A. (2003). Introduction: The cognitive theory of metaphor and metonymy. A. Barcelona (Ed.), *Metaphor and metonymy at the crossroads: A cognitive perspective* (ss. 1–28) içinde. De Gruyter Mouton.
- Barcelona, A. ve Valenzuela, J. (2011). An overview of cognitive linguistics. M. Brdar, S. Th. Gries ve M. Žic Fuchs (Ed.), *Cognitive linguistics: Convergence and expansion* (Cilt 32, ss. 17–44) içinde. John Benjamins Publishing Company.
- Barsalou, L. W. (2008). Grounded cognition. *Annual Review of Psychology*, 59(1), 617-645.
- Barsalou, L. W. (2010). Grounded cognition: Past, present, and future. *Topics in Cognitive Science*, 2(4), 716-724.
- Baş, M. (2016). Türkçede göz sözcüğünün deyimler aracılığıyla kavramsallaştırılması. *Dilbilim Araştırmaları Dergisi*, 2, 17–17.
- Baş, M. (2018). Conceptualizations of CİĞER 'liver-lung' in Turkish figurative expressions. *Mersin Üniversitesi Dil ve Edebiyat Dergisi*, 15(1), 1–24.
- Bilgin Aksoy, G. (2022). Anlam bilimsel bir fiil kategorisi olarak mental fiiller. *Dil Araştırmaları*, 30, 115-137.
- Bjorklund, R. (2010). *The senses*. Marshall Cavendish Benchmark.
- Borghini, A. M., ve Cimatti, F. (2010). Embodied cognition and beyond: Acting and sensing the body. *Neuropsychologia*, 48(3), 763-773.

- Brdar, M. ve Brdar-Szabó, R. (2013). Translating (by means of) metonymy. A. M. Rojo López ve I. Ibarretxe-Antuñano (Ed.), *Cognitive linguistics and translation: Advances in some theoretical models and applications* (ss. 249–274) içinde. De Gruyter Mouton.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E. ve Demirel, F. (2010). *Bilimsel araştırma yöntemleri* (6. bs). Pegem Akademi.
- Caballero, R., ve Paradis, C. (2015). Making sense of sensory perceptions across languages and cultures. *Functions of Language*, 22(1), 1-19.
- Carlson, N. R. (2013). *Physiology of behavior* (11. bs). Pearson Education.
- Chaudhari, N., Landin, A. M., ve Roper, S. D. (2000). A metabotropic glutamate receptor variant functions as a taste receptor. *Nature Neuroscience*, 3(2), 113-119.
- Chen, W. G., Schloesser, D., Arensdorf, A. M., Simmons, J. M., Cui, C., Valentino, R., Gnadt, J. W., Nielsen, L., Hillaire-Clarke, C. St., Spruance, V., Horowitz, T. S., Vallejo, Y. F. ve Langevin, H. M. (2021). The emerging science of interoception: Sensing, integrating, interpreting, and regulating signals within the self. *Trends in Neurosciences*, 44(1), 3–16.
- Chomsky, N. (1976). *Knowledge of language: Its nature, origin, and use*. Praeger.
- Chu, S. ve Downes, J. J. (2000). Odour-evoked autobiographical memories: Psychological investigations of Proustian phenomena. *Chemical Senses*, 25(1), 111–116.
- Classen, C. (2019). Words of sense. L. J. Speed, C. O'Meara, L. San Roque ve A. Majid (Ed.), *Perception metaphors* (ss. 17–42) içinde. John Benjamins Publishing Company.
- Connell, L., Lynott, D. ve Banks, B. (2018). Interoception: The forgotten modality in perceptual grounding of abstract and concrete concepts. *Philosophical Transactions of the Royal Society B: Biological Sciences*, 373(1752), 20170143.
- Croft, W. ve Cruse, D. A. (2004). *Cognitive linguistics*. Cambridge University Press.
- Çalışkan, N. (2013). Kavramsal anahtar modeli ile metafor ve deyim öğretimi. *Bilig*, 64, 95-122.
- Çelik, A. E. (2020). Türkçe üzerine bir metafor çalışması: “Moral” düğüm sözcüğünün derlem temelli görünüşleri. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 29(3), 387–399.
- Danesi, M. (1990). Thinking is seeing: Visual metaphors and the nature of abstract thought. *Semiotica*, 80(3–4), 221–237.
- De Knop, S. ve Perrez, J. (2014). Conceptual metaphors as a tool for the efficient teaching of Dutch and German posture verbs. *Review of Cognitive Linguistics*, 12(1), 1–29.
- Deignan, A. ve Cameron, L. (2009). A re-examination of understanding is seeing. *Cognitive Semiotics*, 5(1–2), 220–243.
- Demirbaş, M. (2020). *Türkiye Türkçesi ve Türkmen Türkçesinde duyu eylemleri* [Doktora tezi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi]. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Díaz Vera, J. E. (2012). When pain is not a place: Pain and its metaphors in late middle English medical texts. *Onomázein*, (26), 279–308.
- Eco, U. (1983). The scandal of metaphor: Metaphorology and semiotics. *Poetics*

- Today*, 4(2), 217.
- Evans N. ve Wilkins D. (2000). In the mind's ear: The semantic extensions of perception verbs in Australian Languages. *Linguistic Society of America*, 76(3), 546-592.
- Evans, V. ve Green, M. (2006). *Cognitive linguistics: An introduction*. Edinburgh University Press.
- Evans, V., Bergen, B. K. ve Zinken, J. (2007). The cognitive linguistics enterprise: An overview. V. Evans, B. K. Bergen ve J. Zinken (Ed.), *The cognitive linguistics reader* (ss. 2–50) içinde. Equinox.
- Fetterman, A. K., Wilkowski, B. M. ve Robinson, M. D. (2018). On feeling warm and being warm: Daily perceptions of physical warmth fluctuate with interpersonal warmth. *Social Psychological and Personality Science*, 9(5), 560–567.
- Fodor, J. A. (1983). *The modularity of mind*. The MIT Press.
- Gallese, V. ve Lakoff, G. (2005). The brain's concepts: The role of the sensory-motor system in conceptual knowledge. *Cognitive Neuropsychology*, 22(3-4), 455-479.
- Gamerschlag, T. ve Petersen, W. (2012). An analysis of the evidential use of German perception verbs. C. Hart (Ed.), *Selected papers from UK-CLA meetings* (Cilt 1, ss. 1–18) içinde. UK Cognitive Linguistics Association.
- Gardner, E. P. (2008). Dorsal and ventral streams in the sense of touch. J. H. Kaas ve E. P. Gardner (Ed.), *The senses: A comprehensive reference* (Cilt 6, ss. 233–258) içinde. Academic Press.
- Geeraerts, D. ve Cuyckens, H. (2007). *The Oxford handbook of cognitive linguistics*. Oxford University Press.
- Gen, S. (2015). *Özbekçede metaforlar* [Doktora tezi, Çukurova Üniversitesi]. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Gerard, R. W. (1941). Nervous and chemical regulation of visceral functions. *Annual Review of Physiology*, 3, 203–230.
- Gibbs, R. W. (2005). *Embodiment and cognitive science*. Cambridge University Press.
- Gibbs, R. W. (2017). *Metaphor wars: Conceptual metaphors in human life*. Cambridge University Press.
- Girju, R. ve Peng, D. (2021). Exploring the sensory spaces of English perceptual verbs in natural language data (arXiv No. 2110.09721). *arXiv*. <https://arxiv.org/abs/2110.09721>
- Gisborne, N. (2010). *The event structure of perception verbs*. Oxford University Press.
- Goldberg, R. F., Perfetti, C. A. ve Schneider, W. (2006a). Distinct and common cortical activations for multimodal semantic categories. *Cognitive, Affective, & Behavioral Neuroscience*, 6(3), 214–222.
- Goldberg, R. F., Perfetti, C. A. ve Schneider, W. (2006b). Perceptual knowledge retrieval activates sensory brain regions. *The Journal of Neuroscience*, 26(18), 4917-4921.
- Goldstein, E. B. (2012). *Bilişsel psikoloji* (O. Gündüz, Çev.; I. Basım). Kaknüs Yayınları.
- Goldstein, E. B. (2019). *Duyum ve algı* (G. Malkoç ve F. Girgin Kardeş, Çev.).

Nobel Yayıncılık.

- Goossens, L. (2003). Metaphonymy: The interaction of metaphor and metonymy in expressions for linguistic action. A. Barcelona (Ed.), *Metaphor and metonymy at the crossroads: A cognitive perspective* (ss. 349–377) içinde. De Gruyter Mouton.
- Gökçe, F. (2015). Kutadgu Bilig’de kör- “görmek”: Çok anlamlılık, metafor ve gramerleşme. *Türkbilig*, 29, 69-76.
- Gökçe, O. (2006). *İçerik analizi kuramsal ve pratik bilgiler*. Siyasal Kitabevi.
- Grady, J. E. (1997). *Foundations of meaning: Primary metaphors and primary scenes* (Doctoral dissertation, University of California, Berkeley).
- Grady, J. E. (2005). Primary metaphors as inputs to conceptual integration. *Journal of Pragmatics*, 37(10), 1595–1614.
- Grady, J. E. (2007). Metaphor. D. Geeraerts ve H. Cuyckens (Ed.), *The Oxford handbook of cognitive linguistics* (ss. 188–213) içinde. Oxford University Press.
- Gunnarsdóttir, Á. B. (2013). *Conceptual metaphors in perception verbs: A comparative analysis in English and Icelandic* (Bachelor’s thesis). University of Iceland, School of Humanities, Department of English.
- Guyton, A. C. ve Hall, J. E. (1996). *Tıbbi fizyoloji* (9. bs). Nobel Tıp Kitabevleri.
- Halas Popović, A. V. (2022). Keep a cool head about this hot issue – THE analysis of metaphorical senses in the semantic structure of adjectives from the domain of temperature in English and Serbian. *Филолог – Часопис за језик, књижевност и културу*, 13(26), 13–39.
- Harı, E., Cengiz, C., Kılıç, F. ve Yurdakoş, E. (2020). Ayna nöron sistemi ve fonksiyonlarına klinik yaklaşım. *İstanbul Tıp Fakültesi Dergisi*, 84(3), 430-438.
- Herz, R. S. ve Engen, T. (1996). Odor memory: Review and analysis. *Psychonomic Bulletin & Review*, 3(3), 300–313.
- Hirik, E. (2017). Türkiye Türkçesinde duyu eylemlerinde anlam ve kelime sıklığı ilişkisi. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (41), 53-74.
- Howes, D. (2002). Nose-wise: Olfactory metaphors in mind. C. Rouby, B. Schaal, D. Dubois, R. Gervais ve A. Holley (Ed.), *Olfaction, taste, and cognition* (1. bs., ss. 67–81) içinde. Cambridge University Press.
- Howes, D. (2013). *The expanding field of sensory studies* (Sürüm 1.0). Sensory Studies. <https://www.sensorystudies.org/sensational-investigations/the-expanding-field-of-sensory-studies/>
- Huang, H. K. (2005). *PACS and imaging informatics: basic principles and applications*. Wiley-Liss.
- Huang, J. (2021). Perception metaphors in cognition, language, and communication. L. J. Speed, C. O’Meara, L. San Roque ve A. Majid (Ed.), *Perception metaphors* (ss. 356–359) içinde. John Benjamins Publishing Company.
- Ibarretxe-Antuñano, B. I. (1999). *Polysemy and metaphor in perception verbs: A cross-linguistic study*. University of Edinburgh.
- Ibarretxe-Antuñano, I. (2013). The power of the senses and the role of culture in metaphor and language. S. M. Simon-Vandenberg, K. Davidse ve K. Gabrovska (Ed.), *Culture and language use: Language, culture and cognition* (ss. 109–133) içinde. De Gruyter Mouton.

- Ibarretxe-Antuñano, I. (2019). Perception metaphors in cognitive linguistics: Scope, motivation, and lexicalisation. L. J. Speed, C. O'Meara, L. San Roque ve A. Majid (Ed.), *Perception metaphors* (ss. 43–64) içinde. John Benjamins Publishing Company.
- IJzerman, H. ve Semin, G. R. (2009). The thermometer of social relations: Mapping social proximity on temperature. *Psychological Science*, 20(10), 1214–1220.
- İnce, S., Ünlüsoy Dinçer, N., Akçın, B. ve Uzunmehmetoğlu, F. (2023). Bir metafor tablosu: Hastaların bakış açısıyla COVID-19 ve yansımaları. *Gazi Sağlık Bilimleri Dergisi*, Özel Sayı, 69–79.
- İşık, M. (2016). *Türkiye Türkçesindeki algı eylemlerinde görülen eğretilmeler* [Yüksek lisans tezi, Anadolu Üniversitesi]. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Jackendoff, R. (1996). Conceptual semantics and cognitive linguistics. *Cognitive Linguistics*, 7(1), 93–129.
- Johnson, M. (1987). *The body in the mind: The bodily basis of meaning, imagination, and reason*. University of Chicago Press.
- Johnson, M. (2007). *The meaning of the body: Aesthetics of human understanding*. University of Chicago Press.
- Juanhong, L. (2012). The touch metaphors: A cognitive and corpus-based study. *Polyglossia*, 22, 47–57.
- Jumaah, R. T., Md Rashid, S., Abdul Jabar, M. A. B. ve Ali, A. M. (2020). A cognitive semantic analysis of Arabic verb of visual perception رأى (ra'a) in fiction writing. *Sage Open*, 10(3), 2158244020949525.
- Kamchybekova, A. (2011). Kırgız Türkçesinde duyu eylemleri. *ODÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 2 (3), 87-102.
- Khalsa, S. S., Adolphs, R., Cameron, O. G., Critchley, H. D., Davenport, P. W., Feinstein, J. S., Feusner, J. D., Garfinkel, S. N., Lane, R. D., Mehling, W. E., Meuret, A. E., Nemeroff, C. B., Oppenheimer, S., Petzschner, F. H., Pollatos, O., Rhudy, J. L., Schramm, L. P., Simmons, W. K., Stein, M. B., ... Zucker, N. (2018). Interoception and mental health: A roadmap. *Biological Psychiatry: Cognitive Neuroscience and Neuroimaging*, 3(6), 501–513.
- Kövecses, Z. (1990). *Emotion concepts*. Springer-Verlag
- Kövecses, Z. (2000). *Metaphor and emotion: Language, culture, and body in human feeling*. Cambridge University Press
- Kövecses, Z. (2002). *Metaphor: A practical introduction*. Oxford University Press.
- Kövecses, Z. (2005). *Metaphor in culture: Universality and variation*. Cambridge University Press.
- Kövecses, Z. (2010). *Metaphor: A practical introduction* (2. bs.). Oxford University Press.
- Kruger, L. E. (1970). Tactual perception. E. Carterette ve M. Friedman (Ed.), *Handbook of perception* (ss. 1–58) içinde. Academic Press.
- Kumcu, A. (2021). Linguistic synesthesia in Turkish: A corpus-based study of crossmodal directionality. *Metaphor and Symbol*, 36(4), 241-255.
- Kumcu, A. (2022). Space-time mapping in Turkish: A corpus-based, crosslinguistic investigation. F. B. Süverdem ve S. Tekinalp (Ed.), *Cross-cultural perspectives* (ss. 29–49) içinde. Peter Lang Publishing.
- Lakoff, G. (1987). *Women, fire, and dangerous things: What categories reveal about*

- the mind*. The University of Chicago Press.
- Lakoff, G. (1990). The invariance hypothesis: Is abstract reason based on image-schemas? *Cognitive Linguistics*, 1(1), 39-74.
- Lakoff, G. (1993). The contemporary theory of metaphor. A. Ortony (Ed.), *Metaphor and thought* (2. bs., ss. 202–251) içinde. Cambridge University Press.
- Lakoff, G. ve Johnson, M. (1980). *Metaphors we live by* (1. bs). University of Chicago Press.
- Lakoff, G. ve Johnson, M. (1999). *Philosophy in the flesh: The embodied mind and its challenge to western thought*. Basic Books.
- Lakoff, G. ve Kövecses, Z. (1987). The cognitive model of anger inherent in American English. D. Holland ve N. Quinn (Ed.), *Cultural models in language and thought* (ss. 195–222) içinde. Cambridge University Press.
- Langacker, R. W. (1987). *Foundations of cognitive grammar: Volume I, Theoretical prerequisites*. Stanford University Press.
- Lehrer, A. (1978). Structures of the lexicon and transfer of meaning. *Lingua*, 45(2), 95-123.
- Lemmens, M. (2002). The semantic network of Dutch posture verbs. G. Radden, K.-U. Panther ve L. L. Thornburg (Ed.), *The semantics of grammar* (ss. 103–135) içinde. John Benjamins Publishing Company.
- Lemmens, M. ve Perrez, J. (2010). On the use of posture verbs by French-speaking learners of Dutch: A corpus-based study. *Cognitive Linguistics*, 21(2).
- Light, D. B. (2005). *The senses*. Chelsea House.
- Littlemore, J. (2019). *Metaphors in the mind: Sources of variation in embodied metaphor*. Cambridge University Press.
- MacArthur, F., Krennmayr, T. ve Littlemore, J. (2015). How basic is “understanding is seeing” when reasoning about knowledge? Asymmetric uses of sight metaphors in office hours consultations in English as academic lingua franca. *Metaphor and Symbol*, 30(3), 184–217.
- Majid, A. ve Levinson, S. C. (2011). The senses in language and culture. *The Senses and Society*, 6(1), 5-18.
- Martino, G. ve Marks, L. E. (2001). Synesthesia: Strong and weak. *Current Directions in Psychological Science*, 10(2), 61-65.
- Maslova, E. (2004). A universal constraint on the sensory lexicon, or when 'hear' can mean 'see'? A. P. Volodin (Ed.), *Tipologicheskie obosnovaniya v grammatike: k 70-letiju professora Xrakovskogo V. S.* (ss. 300–312) içinde. Znak.
- Mather, G. (2018). *Duyu ve algının temelleri* (S. Canan ve R. Dokuyucu, Çev.). Nobel Yayıncılık.
- Matlock, T., Ramscar, M. ve Boroditsky, L. (2005). On the experiential link between spatial and temporal language. *Cognitive Science*, 29(4), 655-664.
- Mitro, S., Gordon, A. R., Olsson, M. J. ve Lundström, J. N. (2012). The smell of age: Perception and discrimination of body odors of different ages. *PLoS ONE*, 7(5).
- Møller, A. R. (2003). *Sensory systems: Anatomy and physiology*. Academic Press.
- Morgan, C. T. (2019). *Psikolojiye giriş* (S. Karakaş ve R. Eski, Çev.; 23. bs). Eğitim Yayınevi.
- Neagu, M. (2013). What is universal and what is language-specific in the polysemy of perception verbs? *Revue Roumaine de Linguistique*, 58(3), 329–343.

- Newman, J. (1997). Eating and drinking as sources of metaphor in English. *Cuadernos de Filología Inglesa*, 6(2), 213–231.
- Núñez, R. E. ve Sweetser, E. (2006). With the future behind them: Convergent evidence from aymara language and gesture in the crosslinguistic comparison of spatial construals of time. *Cognitive Science*, 30(3), 401–450.
- O'Meara, C. ve Majid, A. (2020). Anger stinks in Seri: Olfactory metaphor in a lesser-described language. *Cognitive Linguistics*, 31(3), 367–391.
- O'Meara, C., Speed, L. J., San Roque, L. ve Majid, A. (2019). Perception metaphors: A view from diversity. C. O'Meara, L. J. Speed, L. San Roque ve A. Majid (Ed.), *Perception metaphors* (ss. 1–16) içinde. John Benjamins Publishing Company.
- Oanh, T. T. T. (2016). A semantic study on verbs of human senses in English under cognitive linguistics (versus Vietnamese). *The Asian Conference on Language Learning (ACLL) 2016, Official Conference Proceedings* içinde. IAFOR.
- Onwuegbuzie, A. J. ve Leech, N. L. (2004). Enhancing the interpretation of significant findings: The role of mixed methods research. *The Qualitative Report*, 9(4), 770–792.
- Özkan Kurt, F. (2020). *Batı Türkçesinde algı fiilleri* [Doktora tezi, İstanbul Üniversitesi].
<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Pham, N. T. B. (2024). Exploring the metaphorical use of temperature domain in character descriptions in *Susan Cooper's The Dark Is Rising Sequence: A cognitive linguistic approach*. *Theory and Practice in Language Studies*, 14(11), 3375–3384.
- Pink, S. (2011). Multimodality, multisensoriality and ethnographic knowing: Social semiotics and the phenomenology of perception. *Qualitative Research*, 11(3), 261–276.
- Proske, U. ve Gandevia, S. C. (2018). Kinesthetic senses. Y. S. Prakash (Ed.), *Comprehensive physiology* (ss. 1157–1183) içinde. Wiley.
- Quigley, K. S., Kanoski, S., Grill, W. M., Barrett, L. F. ve Tsakiris, M. (2021). Functions of interoception: From energy regulation to experience of the self. *Trends in Neurosciences*, 44(1), 29–38.
- Radden, G. (2003). How metonymic are metaphors? A. Barcelona (Ed.), *Metaphor and metonymy at the crossroads: A cognitive perspective* (ss. 93–108) içinde. De Gruyter Mouton.
- Radden, G. (2011). Spatial time in the West and the East. M. B. Vukanović ve L. Grujić (Ed.), *Space and time in languages and cultures: Language, culture, and cognition* (Cilt 1, ss. 419–434) içinde. John Benjamins.
- Radden, G. ve Dirven, R. (2007). *Cognitive English grammar*. John Benjamins Pub.
- Radden, G. ve Kövecses, Z. (2007). Towards a theory of metonymy. V. Evans, B. K. Bergen ve J. Zinken (Ed.), *The cognitive linguistics reader* (ss. 335–359) içinde. Equinox.
- Rogers, B. (2017). *Perception: A very short introduction*. Oxford University Press.
- Rohrer, T. (2005). Image schemata in the brain. B. Hampe (Ed.), *From perception to meaning: Image schemas in cognitive linguistics* (ss. 165–196) içinde. De Gruyter Mouton.

- Rohrer, T. (2007). The body in space: Dimensions of embodiment. T. Ziemke, J. Zlatev ve R. M. Frank (Ed.), *Embodiment: Theoretical and empirical investigations* (ss. 339–378) içinde. De Gruyter Mouton.
- Salman, F., Boyacı, H. ve Tavat Cangöz, B. (2024). fMRI Teknolojisi. İçinde *Sosyal Bilimlerde Beyin Görüntüleme Teknolojilerinin Kullanımı: El Kitabı* (ss. 31–11). Nobel Yayıncılık.
- Sarı, İ. (2019). Algı fiillerinde çok anlamlılık: Gör- örneği. E. Kuyma ve A. Nazlı (Ed.), *Algı'ya Dair* içinde, (1. Baskı, ss. 129–160). Kesit Yayınları
- Searle, J. R. (1979). *Expression and meaning: Studies in the theory of speech acts*. Cambridge University Press.
- Serra-Borneto, C. (1995). *Liegen and stehen* in German: A study in horizontality and verticality. E. H. Casad (Ed.), *Cognitive linguistics in the Redwoods: The expansion of a new paradigm in linguistics* (ss. 459–505) içinde. De Gruyter Mouton.
- Shindo, M. (1998). An analysis of metaphorically extended concepts. *Proceedings of the Kyoto University Linguistic Society*, 4, 37–50.
- Sorabji, R. (1971). Aristotle on demarcating the five senses. *The Philosophical Review*, 80(1), 55.
- Steinbach-Eicke, E. (2019). Taste metaphors in Hieroglyphic Egyptian. L. J. Speed, C. O'Meara, L. San Roque ve A. Majid (Ed.), *Perception metaphors* (ss. 145–164) içinde. John Benjamins Publishing Company.
- Sweetser, E. (1990). *From etymology to pragmatics: Metaphorical and cultural aspects of semantic structure*. Cambridge University Press.
- Şahin, S. (2012). *Türkmen Türkçesinde mental fiiller* [Doktora tezi, Gazi Üniversitesi].
- Talal Jumaah, R., Md Rashid, S., Bin Abdul Jabar, M. A. ve Mohamad Ali, A. (2020). The English verb see in fiction writing: A cognitive semantic analysis. *Arab World English Journal*, 11(3), 515–536.
- Tanalp, R. (1972). *Duyu fizyolojisi*. Güzel İstanbul Matbaası.
- Tóth, M. (2018). *Linguistic metonymy: Implicitness and co-activation of mental content*. Peter Lang D.
- Ullmann, S. (1945). *The principles of semantics*. Basil Blackwell.
- Urgen, B. A., Plank, M., Ishiguro, H., Poizner, H. ve Saygin, A. P. (2013). EEG theta and mu oscillations during perception of human and robot actions. *Frontiers in Neurobotics*, 7, Article 10.
- Vejdemo, S. ve Vandewinkel, S. (2016). Extended uses of body-related temperature expressions. P. Juvonen ve M. Koptjevskaja-Tamm (Ed.), *The lexical typology of semantic shifts* (ss. 249–284) içinde. De Gruyter.
- Viberg, Å. (1984). The verbs of perception: A typological study. B. Butterworth, B. Comrie ve Ö. Dahl (Ed.), *Explanations for language universals* (ss. 123–162) içinde. De Gruyter Mouton.
- Viberg, Å. (2001). Verbs of perception. M. Haspelmath, E. König, W. Oesterreicher ve W. Raible (Ed.), *Language typology and language universals: An international handbook* (Cilt 2, ss. 1294–1309) içinde. De Gruyter Mouton.
- Viberg, Å. (2008). Swedish verbs of perception from a typological and contrastive perspective. M.A. Gómez González, J. L. Mackenzie ve E. M. González-Álvarez (Ed.), *Languages and Cultures in Contrast and Comparison* içinde

- (ss. 123-172). Benjamin Publishing Company.
- Whitt, R. J. (2010). *Evidentiality and perception verbs in English and German*. Peter Lang.
- Wilson, N. L. ve Gibbs, R. W. (2007). Real and imagined body movement primes metaphor comprehension. *Cognitive Science*, 31(4), 721-731.
- Winter, B. (2019). *Sensory linguistics: Language, perception, and metaphor*. John Benjamins Publishing Company.
- Yalvaç, B., Soylu, F. ve Arikan, A. (2011). Bedenlenmiş biliş ve eğitim. *Dialogues in Philosophy and Social Sciences*, 1(4), 1-20.
- Yau, M. S., Md Rashid, S., Mohamad Ali, A. ve Kaur, H. (2023). Conceptual metaphors underlying visual and auditory perception verbs in English and Hausa romance fiction. *Journal of Language and Communication*, 10(2), 139-166.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2008). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (7. bs.). Seçkin Yayıncılık.
- Yıldız, H. (2018). Atebetü'l-Hakayık'ta algı fiilleri, *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, 15(60), 163- 181.
- Youguo, D. (2013). Study on the essence of metaphor. *2013 International Academic Workshop on Social Science (IAW-SC-13) Bildirileri* içinde. International Academic Workshop on Social Science.
- Yu, N. (2004). The eyes for sight and mind. *Journal of Pragmatics*, 36(4), 663-686.
- Zhong, C.-B. ve Leonardelli, G. J. (2008). Cold and lonely: Does social exclusion literally feel cold? *Psychological Science*, 19(9), 838-842.
- Zhou, Y. ve Tse, C.-S. (2020). The taste of emotion: Metaphoric association between taste words and emotion/emotion-laden words. *Frontiers in Psychology*, 11, 986.
- Zubaidi, N. ve Nasihah, D. (2022). EFL students' use of the verb 'see': A conceptual metaphor analysis. *KnE Social Sciences*, 7(7), 268-280.

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 2.1 Zamani hareket ettiren perspektif.	17
Şekil 2.2 Benliği hareket ettiren perspektif.	17
Şekil 2.3 Eğretileme ve düzdeğişmece alan eşleşmeleri (Brdar ve Brdar-Szabó, 2013: 201).....	25
Şekil 2.4 Algısal süreç (Goldstein, 2019: 5).....	30
Şekil 2.5 Deri duyarlılığının haritalandırılması (Morgan, 2019: 237).	41
Şekil 2.6 İnsan bedeninin düzlem ve eksenleri (Mather, 2018: 75).....	45
Şekil 7.1 Duyulara göre kavramsal eğretileme dağılımı (Türkçe örneği)	174

ÇİZELGELER LİSTESİ

Çizelge 2.1 Geleneksel ve kavramsal eğretileme anlayışı.....	10
Çizelge 2.2 Zihin eğretilmeleri.....	20
Çizelge 2.3 Düzdeğişmece örnekleri (Lakoff ve Johnson, 1980: 38-39).....	24
Çizelge 2.4 Algı eğretileme türleri (O'meara vd., 2019: 3).....	27
Çizelge 2.5 Duyu sınıflandırmaları.....	34
Çizelge 3.1 Görme duygusu ile ilişkili eğretilmeler (Sweetser, 2002: 33).....	55
Çizelge 3.2 Algının öntür özellikleri (Ibarretxe-Antuñano, 2013: 117).....	57
Çizelge 3.3 Öntür özellik listesi (Ibarretxe-Antuñano, 2019: 53).....	57
Çizelge 3.4 Algı eğretilmeleri (Ibarretxe-Antuñano, 2013: 113-114; 2019: 47-48).....	59
Çizelge 5.1 İncelenen duylara ilişkin eylemler ve tespit edilen kavramsal eğretileme sayıları.....	69
Çizelge 5.2 Görme duygusuyla ilişkili kavramsal eğretilmeler.....	70
Çizelge 5.3 Gör- eylemiyle oluşan eğretilmelerin süreçler temelinde sınıflandırılması.....	83
Çizelge 5.4 Bak- eylemiyle oluşan eğretilmelerin süreçler temelinde sınıflandırılması.....	89
Çizelge 5.5 İşitme duygusuyla ilişkili kavramsal eğretilmeler.....	89
Çizelge 5.6 Duy- eylemiyle oluşan eğretilmelerin süreçler temelinde sınıflandırılması.....	93
Çizelge 5.7 İşit- eylemiyle oluşan eğretilmelerin süreçler temelinde sınıflandırılması.....	97
Çizelge 5.8 Koku duygusuyla ilişkili kavramsal eğretilmeler.....	97
Çizelge 5.9 Kok- eylemiyle oluşan eğretilmelerin süreçler temelinde sınıflandırılması.....	100
Çizelge 5.10 Kokla- eylemiyle oluşan eğretilmelerin süreçler temelinde sınıflandırılması.....	104
Çizelge 5.11 Deri duygusuyla ilişkili kavramsal eğretilmeler.....	106
Çizelge 5.12 BESLENMEK DOKUNMAKTIR kavramsal eğretilmesinin eşleşmesi.....	110
Çizelge 5.13 Dokun- eylemiyle oluşan eğretilmelerin süreçler temelinde sınıflandırılması.....	113
Çizelge 5.14 Vücut pozisyonu duygusuyla ilişkili kavramsal eğretilmeler.....	125
Çizelge 5.15 Dur- eylemiyle oluşan eğretilmelerin süreçler temelinde sınıflandırılması.....	130
Çizelge 5.16 Düş- eylemiyle oluşan eğretilmelerin süreçler temelinde sınıflandırılması.....	134
Çizelge 5.17 İçsel duyuyula ilişkili kavramsal eğretilmeler.....	135
Çizelge 6.1 ANLAMAK GÖRMEKTİR kavramsal eğretilmesinin eşleşmesi.....	141
Çizelge 7.1 Tüm duylara ilişkin kavramsal eğretileme görünümleri.....	171